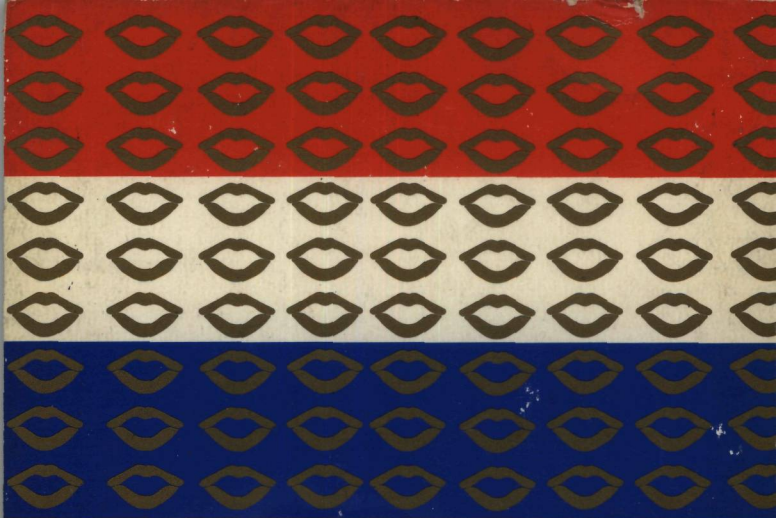

**Nederlandse
spraakkunst
voor iedereen**

Prisma Spraakkunst

Nederlandse spraakkunst

Deze Nederlandse Spraakkunst voor iedereen geeft samen met het Prisma-woordenboek Nederlands een overzicht van het Nederlands in al zijn nuances; noordelijk en zuidelijk Nederlands. Ook aan het dialect wordt door de auteur, drs. J.P.M. Tacx, ruim aandacht geschonken.

Deze spraakkunst is zó opgezet, dat de lezer leert zien hoe de combinatie van de woorden tot groep tot stand komt, en waarom dat zo en niet anders gebeurt. Waarom zeg je niet: 'de hond zieke', maar 'de zieke hond'? Omdat iedere andere volgorde der woorden geen 'zin' heeft. Waarom niet? Dit lijkt op de bekende vragencyclus over het gat in de emmer. Deze spraakkunst tracht juist vragen als deze te beantwoorden en inzicht te geven in 'onze' taal.

De antwoorden zijn niet altijd pasklaar. De gebruiker moet zelf de gegeven voorbeelden bestuderen en kan aan de hand daarvan zijn eigen vragen beantwoorden.

Prisma Spraakkunst

Prisma-boeken

557

drs. J. P. M. Tacx

Nederlandse spraakkunst voor iedereen

Prisma
Het Nederlandse pocketboek

Prisma-boeken

557

Nederlandse spraakkunst voor iedereen

Uitgeverij Het Spectrum
Utrecht/Antwerpen

Vormgeving : Studio Spectrum
Eerste druk 1960
Tiende gewijzigde druk 1978
Elfde druk 1981

© 1960, 1978 by Het Spectrum B.V.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm, or any other means without written permission from the publisher. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

01-0557.11 D 1981/0265/126 ISBN 90 274 0047 4

INHOUD

WOORD VOORAF	8
GEBRUIKTE AFKORTINGEN	10
OVERZICHT VAN DE MEEST GEBRUIKTE GRAMMATI- CALE TERMEN	11
I. DE NEDERLANDSE TAAL	17
A. Het verschijnsel spreken	17
B. Wat is taal?	28
C. Wat is Nederlandse taal?	29
II. DE WOORDSOORTEN	36
III. HET WERKWOORD: BETEKENIS EN VORM	37
A. De betekenis	37
B. De vorm	47
1. De vervoeging	47
2. Indeling naar vorm en vervoeging	51
a. <i>Het sterke werkwoord</i>	51
b. <i>Het zwakke werkwoord</i>	53
c. <i>De gemengde vervoeging</i>	55
d. <i>De dubbele vervoeging</i>	56
e. <i>De vervoeging van de hulpwerkwoorden</i>	57
3. De vormen voor de betekenisverhoudingen	59
IV. HET WERKWOORD: COMBINATIEMOGELIJKHEDEN	68
A. Het vervoegde werkwoord als bepaling	70
1. Met een zelfstandig naamwoord als kern	70
2. Met een voornaamwoord als kern	76
B. Het vervoegde werkwoord als kern	76
1. Met een zelfstandig (voor)naamwoord als bepaling	76
a. <i>Bij een handelingswerkwoord</i>	76
b. <i>Bij een bewegingswerkwoord</i>	83
c. <i>Bij een toestandswerkwoord</i>	84
d. <i>Bij de drie soorten werkwoorden</i>	85
2. Met een voorzetselgroep als bepaling	86
a. <i>Bij een handelingswerkwoord</i>	86
b. <i>Bij een bewegingswerkwoord</i>	88
c. <i>Bij een toestandswerkwoord</i>	88
d. <i>Bij de drie soorten werkwoorden</i>	89
3. Met een kenmerkswoord als bepaling	92
a. <i>De werkwoordelijke bepaling</i>	93
b. <i>De onderwerps- en de voorwerpsbepaling</i>	99
c. <i>Het naamwoordelijk deel van het gezegde</i>	100
V. HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD	101
A. De betekenis	101

B.	De vorm	107
1.	Het geslacht	107
2.	Het getal (de vorm van het meervoud)	113
3.	De naamval	119
4.	Het lidwoord	122
C.	De combinatiemogelijkheden van het zelfstandig naamwoord als kern	123
1.	Met een zelfstandig naamwoord als bepaling	123
2.	Met een voorzetselgroep als bepaling	125
3.	Met een kenmerkswoord als bepaling	126
4.	Met een oordeelspartikel als bepaling	129
5.	Met een wijswoord of telwoord als bepaling	130
VI. HET KENMERKSWOORD		131
A.	De betekenis	132
B.	De vorm	137
1.	De verbuiging	137
2.	De trappen van vergelijking	139
C.	De combinatiemogelijkheden	142
1.	Het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord als kern	142
2.	Het bijwoordelijk gebruikte kenmerkswoord als kern	143
VII. HET VOORNAAMWOORD		144
A.	Het persoonlijk voornaamwoord	144
1.	De vormen en de gebruiksmogelijkheden	144
2.	Het wederkerend en het wederkerig voornaamwoord	147
B.	Het bezittelijk voornaamwoord	148
C.	Het aanwijzend voornaamwoord	149
D.	Het vragend voornaamwoord	151
E.	Het onbepaald voornaamwoord	152
F.	Het bepalingaankondigend voornaamwoord	153
G.	Het bijwoordelijk voornaamwoord	154
VIII. HET TELWOORD		155
IX. DE GROEPVORMENDE WOORDEN		157
A.	Het voorzetsel	157
1.	De betekenis	157
2.	De combinatiemogelijkheden	157
B.	Het voegwoord en de voegwoordelijke groep (bijzin)	159
1.	Zinnen met voegwoordelijke groep (de samengestelde zin)	159
2.	Het voegwoord	161
3.	De combinatiemogelijkheden van de voegwoordelijke groep	161
a.	<i>Met een zelfstandig naamwoord als kern</i>	161
b.	<i>Met een werkwoord als kern</i>	165
	<i>De keuze van het juiste voegwoord</i>	168
	<i>De zinsbouw in ingewikkelde zinnen</i>	171
	<i>De voegwoordelijke groep als onderwerp</i>	173
4.	De nevenschikte groep	173
X. VAN WOORDGROEPEN TOT ZIN: DE ZINSBOUW		176

XI. DE WOORDVORMING	183
A. De samenstelling	183
1. Tot zelfstandig naamwoord	183
2. Tot kenmerkswoord	186
3. Tot werkwoord	187
4. Tot andere woorden	187
B. De afleiding	187
1. Door achtervoegsels	187
<i>a. Tot zelfstandig naamwoord</i>	187
<i>b. Tot kenmerkswoord</i>	190
<i>c. Tot werkwoord</i>	192
2. Door voorvoegsels	192
XII. DE SPELLING	194
A. Algemene regels	194
B. De afzonderlijke klanken	200
C. Hoofdletters en leestekens	217
XIII. CORRESPONDENTIE	226
XIV. RICHTLIJNEN VOOR VERDERE STUDIE	228
ZAAKREGISTER	229
WOORDENREGISTER	246

WOORD VOORAF

Volk, ik ga zinken als mijn lied niet klinkt
ik moet verdrogen als gij mij niet drinkt;
verzwelg mij, smee ik - maar zij drinken niet;
wees mijn klankbodem, maar zij klinken niet.

H. MARSMAN

Er zullen Nederlanders zijn die bij de verschijning van deze *Nederlandse spraakkunst voor iedereen* zich verwonderd afvragen, welk motief auteur en uitgever heeft bewogen een dergelijk werk te schrijven en uit te geven. De Nederlandse taal spreken de Nederlanders immers vanaf hun prille kindsheid. Waarom dan een soort van leerboek ervoor schrijven en bestuderen? Iets wat men kent, hoeft men niet meer te leren.

Tot op zekere hoogte hebben zij die zo redeneren, gelijk. En daardoor is het doel en de opzet van deze spraakkunst van de Nederlandse taal enigszins anders dan die van de vreemde talen. In deze spraakkunst wordt niet getracht de lezer een nieuwe taal bij te brengen, hoewel de schrijver wel enkele buitenlandse spraakkunsten voor het leren van het Nederlands geraadpleegd heeft. Geheel gelijk hebben de verwonderden toch niet. Het staat immers vast dat de term 'Algemeen Beschaafd Nederlands' niet inhoudt, dat alle Nederlanders deze taal werkelijk goed spreken en schrijven en zelfs niet, dat alle Nederlanders deze taal goed *kunnen* spreken en schrijven. Tot op zekere hoogte is het doel van dit werk dus gelijk aan dat van de andere spraakkunsten, namelijk het leren van de taal.

Wat heeft uitgever en auteur dus precies voor ogen gezweefd, toen zij dit boek de wereld in stuurden?

Allereerst is deze spraakkunst een aanvulling op een woordenboek. Een woordenboek is namelijk een bijna volledige inventarisering van de *woordenschat* die alle Nederlands-sprekenden bij elkaar bezitten, en tevens een hulpmiddel om woorden die men niet (goed) kent, bekend te maken. Bovendien is het woordenboek een *hulp* voor twijfel *bij de spelling*. Deze spraakkunst is echter een te boek stellen van het *systeem* en de *wetten* volgens welke een Nederlander de woorden moet groeperen om aan het woord 'zin' te geven in de werkelijke taalsituaties van het spreken en het schrijven. Het gaat in dit boek niet om het losse woord, maar om de groepering van de woorden tot zin. De spraakkunst geeft dus aan wat in de geest van de Nederlander aan taalwetten aanwezig is. Daarenboven kan dit boek wetten waarvan de taalgebruiker zich niet zo goed bewust is, bekend maken, terwijl het in twijfelgevallen de juiste weg kan wijzen.

Deze spraakkunst is daarom zó opgezet, dat getoond wordt hoe de combinatie van de woorden tot groep tot stand komt. Om concreet te zijn: er wordt gedemonstreerd, dat een Nederlander niet kan zeggen: *de hond zieke*, maar moet zeggen: *de zieke hond*, omdat iedere andere volgorde der woorden voor een Nederlander geen 'zin' heeft.

Bij het gebruik als naslawerk bij twijfelgevallen, zal de lezer in sommige gevallen het gezochte pasklaar kunnen vinden, omdat het geval bespreking heeft gevonden. Anderzijds zal iedereen kunnen begrijpen dat niet alle gevallen behandeld konden worden. Alle mogelijkheden tot ontsporing zijn niet te beschrijven, omdat ze ontelbaar zijn. In dat geval moet de gebruiker de gegeven voorbeelden bestuderen en naar het voorbeeld daarvan zijn eigen constructie bouwen.

Door de welwillende medewerking van prof. F. van Coetsem zijn in deze spraakkunst ook opgenomen sommige nuances van het Nederlands in België, waardoor het mogelijk zal zijn dat ook de Belgen van dit boek profijt hebben, zonder dat hun het Noordnederlands opgedrongen wordt.

Deze spraakkunst is niet bedoeld als wetenschappelijk werk of als het laatste woord over de Nederlandse taal. Integendeel, de schrijver weet, dat slechts studie van jaren door een team van vele geleerden een volkomen wetenschappelijk verantwoorde spraakkunst van onze taal zou kunnen geven. Tot zolang moeten wij roeien met de riemen die wij hebben. Maar dat was ook niet de bedoeling. Door bekend te maken wat er bekend is, willen wij onze taalgenoten brengen tot de beschouwing van het wonder van de taal.

Moge het boek zo een goed prisma zijn dat het de spectrumkleuren van de taal helder zichtbaar maakt.

J. P. M. Tacx

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

Bep.	bepaling
bijv.	bijvoeglijk
bijw.	bijwoordelijk
b.v.	bijvoorbeeld
D.i./d.z.	dat is/zijn
d.w.z.	dat wil zeggen
E.d.	en dergelijke
enk.	enkelvoud
enz.	enzovoort
I.p.v.	in plaats van
Lijd.	lijdend
M.	mannelijk
m.a.w.	met andere woorden
meew.	meewerkend
mv.	meervoud
Naamw.	naamwoordelijk
Ned.	Nederlands
nl.	namelijk
nv.	naamval
O.	onzijdig
o.a.	onder andere
onvolt.	onvoltooid
opm.	opmerking
Verl.	verleden
vgl.	vergelijk
volt.	voltooid
v(r).	vrouwelijk
Werkw.	werkwoordelijk
ww	werkwoord
Zgn.	zogenaamd

OVERZICHT VAN DE MEEST GEBRUIKTE GRAMMATICALE TERMEN

Accent	<i>Ján</i> loopt op straat (niet Piet) – Jan loopt op <i>stráát</i> (is niet binnen).
achtervoegsel (<i>suffix</i>)	genoeglijk, futloos, eerbaar enz.
actief/ <i>activum</i>	zie bedrijvende vorm
adjectief	zie kenmerkswoord
adverbium	zie kenmerkswoord
antecedent	<i>De man</i> die daar loopt.
aspect	Hij <i>heeft</i> het gedaan.
assimilatie	<i>zakdoek</i> → <i>zaddoek</i>
Bedrijvende vorm (<i>actief/activum</i>)	Hij maakt; vgl. ook lijd. ¹ vorm.
bepaling,	
bijvoeglijke (<i>attributieve</i>) ~	de <i>mooie</i> jas
bijwoordelijke (<i>adverbiale</i>) ~	<i>zeer</i> hard
omstandigheids ~	Ik kom niet <i>als het regent</i> .
werkwoordelijke (<i>adverbiale</i>) ~	Hij loopt <i>een kilometer</i> .
~ van gesteldheid (onderwerps ~, voorwerps ~, tweede lijdend voorwerp, <i>predikatieve accusatieve</i>)	<i>Dronken</i> kwam hij thuis – Het volk maakte hem <i>president</i> – Ik neem hem <i>gevangen</i> .
bijvoeglijk naamwoord	zie kenmerkswoord
bijwoord	zie kenmerkswoord
bijzin	zie voegwoordelijke groep
Comparatief	zie trappen van vergelijking
complement	zie voorwerp
congruentie	zie overeenkomst
conjugatie	zie vervoeging
conjunctie	zie voegwoord
conjunctief (<i>conjunctivus</i>)	zie wijs
consonant	zie klanken
Datief	zie naamval
~ <i>object</i>	zie voorwerp
deelwoord, tegenwoordig ~	
(<i>participium presens</i>)	prijzend
verleden ~ (<i>participium perfectum</i>)	geprezen
demonstratief	zie voornaamwoord
diftong	zie klanken
direct complement	zie voorwerp
Enkelvoud	zie getal
Futurum	zie tijd
Genitief/ <i>genitivus</i>	zie naamval

geslacht,	
natuurlijk (biologisch) ~:	de man
mannelijk	de vrouw
vrouwelijk	
taalkundig (grammaticaal) ~:	de boom, de dijk, de man
mannelijk	de brandstichting, de stroperij,
vrouwelijk	de vrouw
onzijdig	het dal, het geld, het meisje
gemeenslachtig	de minister
getal (<i>numerus</i>):	
enkelvoud (<i>singularis</i>)	ik, de boom
meervoud (<i>pluralis</i>)	wij, de bomen
gezegde,	
naamwoordelijk ~	De man <i>is goed</i> .
naamwoordelijk deel (<i>nomi-</i>	
<i>naal predikaat</i>)	goed
werkwoordelijk deel	is
werkwoordelijk ~	De man <i>loopt</i> .
grammaticale uitgang	mooie, Vondels
Hoofdzin	<i>Ik zeg</i> dat hij komt; vgl. ook
<i>hypotaxis</i>	voegwoordelijke groep.
<i>Imperatief</i>	zie zin
<i>imperfectum</i>	zie wijs
<i>indefinitum</i>	zie tijd
<i>indicatief</i>	zie voornaamwoord
<i>indirect object</i>	zie wijs
<i>infinitief</i>	zie voorwerp
<i>interjectie</i>	zie werkwoord
<i>interrogatief</i>	zie tussenwerpsel
intonatie	zie voornaamwoord
	Jan loopt hard (lage toon) -
	Loopt Jan hard? (hoge toon).
Kenmerkswoord, bijvoeglijk ~	
(bijvoeglijk naamwoord/ <i>adjectief</i>)	de <i>mooie</i> jas
bijwoordelijk ~ (bijwoord/ <i>adverbium</i>)	De man loopt <i>hard</i> .
klanken: klinkers (<i>vocalen</i>)	a, e, i, o, u (vrij en gedekt)
medeklinkers (<i>consonanten</i>)	b, d, f, g enz.
tweeclanken (<i>diftongen</i>)	au, aai, ooi, ei
koppeltaken	kandidaat-notaris
Lidwoord (<i>partikel</i>), bepaald ~	de, het
onbepaald ~	een
lijdende vorm (<i>passief/passivum</i>)	Het wordt gemaakt; vgl. ook be-
	drijvende vorm.
Mannelijk	zie geslacht
medeklinker	zie klanken
meervoud	zie getal
modaliteit	Hij <i>doet</i> het - <i>Misschien</i> zou hij
	het <i>wel eens kunnen</i> doen.

Naamval:tweede naamval (*genitief*)derde naamval (*datief*)

nevenschikking

*nominaal predikaat**numeraal**numerus***Object**

onbepaalde wijs

onderschikking

onderwerp (*subject*):

logisch ~

psychologisch ~

structureel ~

loos ~ of schijn ~

plaats ~

voorlopig ~

onzijdig

oordeelspartikel

*optatief*overeenkomst (*congruentie*) tussen:

1° onderwerp en gezegde

2° bijvoeglijk kenmerkwoord

en zelfstandig naamwoord

3° betrekkelijk voornaamwoord

en antecedent

overtreffende trap

Parataxis*participium*

partikel

*passief/passivum**perfectum**personale*

persoon

persoonsvorm

*pluralis**plusquamperfectum**positief**possessief**predikaat**predikatieve accusatief**prefix**prepositie**presens**pronomem***Rede:** directe ~

indirecte ~

*reflexief**relatief***Samentrekking**

vaders hoed

alleen nog in vaste uitdrukkingen: in den beginne

zie zin

zie gezegde

zie telwoord

zie getal

zie voorwerp

zie werkwoord

zie zin

Ik kom.Wie komt? *Ik* kom.*ik* + kom*Het* regent.*Er* komt niets.*Het* is zeker dat hij komt.

zie geslacht

Ook ik heb het gezien.

zie wijs

De man loopt – *De mannen* lopen.*het* mooie huis – *een* mooi huis*de* man *die* – *het* boek *dat*

zie trappen van vergelijking

zie zin

zie deelwoord

zie lidwoord

zie lijdende vorm

zie tijd en deelwoord

zie voornaamwoord

ik – wij, jij – jullie enz.

zie werkwoord

zie getal

zie tijd

zie trappen van vergelijking

zie voornaamwoord

zie gezegde

zie bepaling

zie voorvoegsel

zie voorzetsel

zie tijd en deelwoord

zie voornaamwoord

Hij zei: 'Ik kom morgen.'

Hij zei dat hij morgen *zou* komen.

zie voornaamwoord

zie voornaamwoord

zie zin

<i>singularis</i>	zie getal
soortnaam	dé mens, hét dier
stam	zie werkwoord
stellende trap	zie trappen van vergelijking
<i>subject</i>	zie onderwerp
<i>substantief</i>	zie zelfstandig naamwoord
<i>suffix</i>	zie achtervoegsel
<i>superlatief</i>	zie trappen van vergelijking
Telwoord (<i>numerale</i>), hoofd ~	een, twee drie
rang ~	eerste, tweede, derde
onbepaald ~	veel, (een massa)
tijd, onvoltooid tegenwoordige ~	ik prijs, ik word geprezen
(<i>presens</i>)	
voltooid tegenwoordige ~	ik heb geprezen, ik ben
(<i>perfectum</i>)	geprezen
onvoltooid verleden ~	ik prees, ik werd geprezen
(<i>imperfectum</i>)	
voltooid verleden ~ (<i>plus-</i>	ik had geprezen, ik was ge-
<i>quamperfectum</i>)	prezen
onvoltooid tegenwoordig toe-	ik zal prijzen, ik zal geprezen
komende ~ (<i>futurum</i>)	worden
voltooid tegenwoordig toe-	ik zal geprezen hebben, ik zal
komende ~	geprezen zijn
onvoltooid verleden toeko-	ik zou prijzen, ik zou geprezen
mende ~	worden
voltooid verleden toekomstige ~	ik zou geprezen hebben, ik zou
	geprezen zijn
tijdvorm	zie werkwoord
trappen van vergelijking:	
stellende trap (<i>positief</i>)	hoog, groot
vergroten trap (<i>comparatief</i>)	hoger, groter
overtreffende trap (<i>superlatief</i>)	hoogst, grootst
tussenwerpsel (<i>interjectie</i>)	au, ai, hè
tweeklank	zie klanken
Verbuiging	vaders, te allen tijde
<i>verbum</i>	zie werkwoord
vergroten trap	zie trappen van vergelijking
vervoeging (<i>conjugatie</i>)	ik prijs, jij prijst, hij prijst
	enz.; zie ook werkwoord
<i>vocaal</i>	zie klanken
voegwoord (<i>conjunctie</i>)	omdat, terwijl, zodat
voegwoordelijke groep (bijzin)	Ik zeg dat hij komt; zie ook zin
voornaamwoord (<i>pronomen</i>):	
aanwijzend ~ (<i>demonstratief</i>)	die man
bepalingaankondigend ~	De gene die dat doet.
betrekkelijk ~ (<i>relatief</i>)	De man die dat doet.
bezittelijk ~ (<i>possessief</i>)	zijn jas
bijwoordelijk ~	daar, waar, hier, ergens
onbepaald ~ (<i>indefinitum</i>)	men, iets
persoonlijk ~ (<i>personale</i>)	ik, jij, hij enz.
samengetrokken betrekkelijk ~	Wie dat doet, krijgt straf.
vragend ~ (<i>interrogatief</i>)	wie, wat

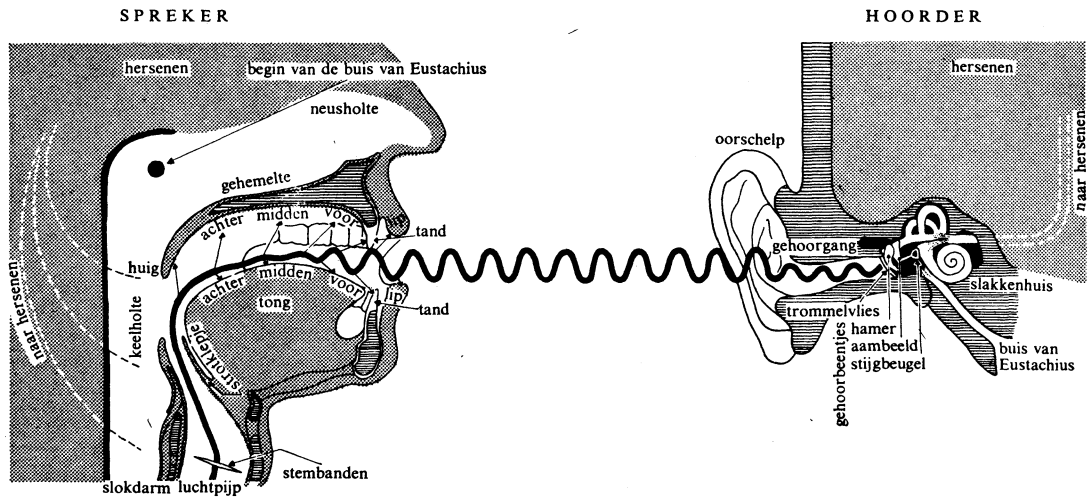
wederkerend ~ (<i>reflexief</i>)	zich
wederkerig ~	elkaar
voorvoegsel (<i>prefix</i>)	ge-, ver-, her-, on- enz.
voorwerp (<i>object</i>): lijdend ~ (<i>direct complement/direct object</i>)	Jan krijgt <i>een boek</i> .
meewerkend ~ (<i>datief object/indirect object</i>)	Ik geef <i>Piet</i> een boek.
oorzakelijk ~ of voorzetsel~	Ik reken <i>op je komst</i> .
tweede lijdend ~	zie bepaling
voorzetsel (<i>prepositie</i>)	bij, in, over, op, naar
voorzetselgroep	met een stok
vrouwelijk	zie geslacht

Werkwoord (*verbum*):

onbepaalde wijs (<i>infinitief</i>)	prijzen
stam	prijs
persoonsvorm (tijdvorm)	ik <i>prijst</i> , jij <i>prijst</i> enz.
sterk vervoegd	prijzen – prees – geprezen
zwak vervoegd	hakken – hakte – gehakt
gemengd vervoegd	waaien – woei – gewaaid
zelfstandig ~	prijzen
onovergankelijk (<i>intransitief</i>) ~	lopen: Ik loop.
overgankelijk (<i>transitief</i>) ~	slaan: ik sla – ik word <i>geslagen</i>
onpersoonlijk ~	sneeuwen: het <i>sneeuwt</i>
hulp ~	Hij <i>zal</i> dat doen – Hij <i>heeft</i> het gedaan.
koppel ~	zijn, worden, blijven enz.: Hij <i>is</i> ziek.
bewegings ~	lopen: De man <i>loopt</i> .
handelings ~	maken: De man <i>maakt</i> .
toestands ~	zijn: De wereld <i>is</i> .
wijs, aantonende ~ (<i>indicatief</i>)	ik prijs, jij prijst enz.
aanvoegende ~ (<i>conjunctief</i>)	men <i>neme</i>
in wensende zin (<i>optatief</i>)	<i>Moge</i> hij komen.
gebiedende ~ (<i>imperatief</i>)	prijst(t)

Zelfstandig naamwoord (*substantief*), *abstract* ~

<i>concreet</i> ~	witheid
zin, enkelvoudige ~	het huis
samengestelde ~:	Ik loop op straat.
nevengeschikt (nevenschikking/ <i>parataxis</i>)	Jan rookt en ik praat.
samentrekking	Ik rook en (ik) praat.
onderschikt (onderschikking, <i>hypotaxis</i>)	Ik zeg <i>dat hij komt</i> ; vgl. hoofdzin en voegwoordelijke groep.

De gedachte klank geeft via zenuwen impulsen aan de spraakorganen, zodat deze langs mechanische weg het luchtkanaal op de hierboven aangeduide plaatsen (articulatiebases) vernauwen, verwijden of afsluiten waardoor de luchtstroom het voor die klank vereiste trillingsgetal krijgt.

De in trilling gebrachte luchtstroom brengt deze trilling over op de lucht tussen spreker en hoorder

Deze luchttrillingen bereiken zo ook het trommelvlies van de hoorder, waar de trillingen worden omgezet in mechanische bewegingen die, via de gehoorbeentjes en het slakkenhuis, op hun beurt in de aangesloten zenuwen impulsen veroorzaken, die naar de hersenen worden geleid waar de gehoorde klank ontstaat.

I. DE NEDERLANDSE TAAL

§ 1. *Overzicht van dit hoofdstuk.*

Het is de bedoeling in dit hoofdstuk te schetsen wat men moet verstaan onder de term *Nederlandse taal*. Wij behandelen daartoe achtereenvolgens:

1° *wat is spreken?*, welke factoren zijn daarbij werkzaam? (§ 2-34);

2° op basis hiervan kan een omschrijving gegeven worden van *wat taal is* (§ 35);

3° deze algemene omschrijving kan toegepast worden op de speciale taal die wij hier bestuderen, *het Nederlands* (§ 36-47).

A. HET VERSCHIJNSEL SPREKEN

§ 2. *De klanken.*

Spreken is, zoals men zegt, zijn gedachten in taalklanken uiten, zodat een ander die kan kennen. Om na te gaan wat dit betekent, zullen we eens zien, wat er gebeurt als iemand b.v. zegt: 'Het toneelstuk van gisteravond was mooi.'

Allereerst dit: men hoort *hĕtōnĕlstŭk*... Deze *gehoorde taal-klank* is de *psychische* (geestelijke) 'vertaling' van het getroffen worden van het trommelvlies van de hoorder door *fysische* (stoffelijke) trillingen van de lucht die veroorzaakt zijn door de spraakorganen van de spreker, welke spraakorganen de voor de trilling vereiste stand aannemen onder invloed van de door hem *gedachte klank*. Deze gang van zaken hebben wij uitgebeeld op nevenstaande bladzijde.

§ 3. Een mens kan vele klanken voortbrengen, maar in iedere taal zijn er slechts een beperkt aantal die door hun tegenstelling tot elkaar (b.v.: *b - p*), kunnen dienen om verschil in betekenis uit te drukken (b.v.: *bal - pal*).

Het Nederlands beschikt daartoe over *klinkers*, *tweeklanken* en *medeklinkers*.

§ 4. De **klinkers** worden onderscheiden in:

1° *vrije* (lange) *klinkers*, d.w.z. klanken voortgebracht met trilling van de stembanden en zonder belemmering in het luchtkanaal;

2° *gedekte* (korte) *klinkers*, d.w.z. dezelfde klanken als de vrije klinkers maar na de aanzet wordt de luchtstroom afgesloten.

VRIJE KLINKERS

<i>tongspanning</i>	<i>voortong</i>	<i>voortong met ronding</i>	<i>achtertong</i>
gering	maat	—	—
meer	meet	meute	moot
sterk	Mietje	muutatie	moet

GEDEKTE KLINKERS

<i>tongspanning</i>	<i>voortong</i>	<i>voortong met ronding</i>	<i>achtertong</i>
gering	met	—	mat
meer	mits	mud	mot

§ 5. **Tweeklanken** ontstaan uit klinkers die verglijden naar een *oe-* of *ie-*klank. Uitgaande van de klinkers in § 4 komt men in het Nederlands tot de volgende tweeklanken:

<i>naar oe</i>	<i>naar ie</i>	<i>naar oe</i>	<i>naar ie</i>	<i>naar oe</i>	<i>naar ie</i>
	aa → maaien				
meeuw ← ee			eu → muiten	oo → mooi	
nieuw ← ie		uw ←	uu	oe → moei	
	e → {meid			a	
	{mijt				
i		u		mout ← o	

§ 6. De **medeklinkers** zijn klanken die met of zonder stembandtrilling worden gevormd en die in het luchtkanaal geheel of gedeeltelijk in de uitstroming worden belemmerd. Zie het overzicht hiernaast en de tekening op blz. 16. (Van de *w*, *r*, *g* en *l* zijn hier meer mogelijkheden opgegeven. Dit zijn varianten die geen betekenisverschil aanduiden.)

§ 7. Uit combinaties van al de genoemde klanken maakt het Nederlands woorden. Maar het doet dit op *zijn* manier. Zo kan een Nederlands woord niet beginnen met *pt*, *nk* of *ps*.

In andere talen gaat dat wel (b.v.: *Ptolemeus*, *Nkruma*, *psyche*).

§ 8. Als men de klanken in een gesprek snel op elkaar laat volgen, schuiven onwillekeurig de articulatiebases naar elkaar toe. Zo wordt door de stemloosheid van de *t* de *v* van *uitvinden* die eigenlijk stemhebbend is, nu stemloos. Men zegt: *uitfinden*. Dit verschijnsel noemt men *assimilatie*.

§ 9. Het uitspraakideaal is echter dat alle klanken zuiver uitgesproken worden zonder verglijding van articulatiebasis of van toon. In de feitelijke uitspraak komen deze verglijdingen veel voor, omdat men nonchalant is, vermoeid, of zoveel te vertellen heeft, dat men niet op spraakkunstige nauwkeurigheid kan of wil letten. Zo kunnen verglijden:

MEDEKLINKERS

Plaats van vernauwing in de mond (articulatie-basis):	luchtstroom tevoren afgesloten (afsluitingsklank, explosief)		luchtstroom door neus (neusklank, nasaal)	luchtstroom tevoren door nauwe doorgang (wrijvingsklank, spirant)	
	met stembandtrilling	zonder stembandtrilling	met stembandtrilling	met stembandtrilling	zonder stembandtrilling
lippen	b (<i>bad</i>)	p (<i>pad</i>)	m (<i>mat</i>)	w (<i>wat</i>)	
onderlip – boventanden	w (<i>wat</i>)			v (<i>vat</i>)	f (<i>fat</i>)
tandzooam	d (<i>dat</i>)	t (<i>tas</i>)	n (<i>nat</i>)	z (<i>zat</i>)	s (<i>sas</i>)
tandzooam met trilling van tongpunt	r (<i>rat</i>)	r (<i>rat</i>)		l (<i>lat</i>)	l (<i>maal</i>)
tongblad – voorghemelte		tj (<i>petje</i>)	nj (<i>cognac</i>)	zj (<i>ravage</i>)	sj (<i>besje</i>)
tongblad – harde gehemelte				j (<i>jas</i>)	
tongrug – zachte gehemelte	k (<i>bakboord</i>)	k (<i>kat</i>)	ng (<i>tang</i>)	g (<i>dagen</i>)	g (<i>dag</i>)
huig	r (<i>rat</i>)				
stembandgeruis					h (<i>had</i>)

aa tot *aa:* *schaop*, of uit reactie hierop tot *aa:* *Den Haaeg*;

ee tot *eej:* *de seej*, of tot *eei:* *Nei, sech ik je!*;

oo tot *oou* met verglijding in toon: *Ga je nao de bieskooop?*;
o wordt sterker gespannen en krijgt bovendien verglijding

in toon: *op se kōp*;

z aan het begin wordt tot *s*: *De son in de seej sien sakke . . .*

Over deze varianten zie men verder § 41.

§ 10. *De woorden.*

De klanken vormen groepen, de *woorden*: *hětōnēlstük* = *het toneelstuk*.

Op grond van het geheugenbeeld neemt de hoorder automatisch de klanken bijeen in groepen, daarbij soms geholpen door pauzes bij het spreken. Dit geheugenbeeld van een klankgroep leert het kind vanaf het eerste levensjaar, doordat het van de ouders dezelfde klankgroepen krijgt voorgezegd in dezelfde situaties. De klanken koppeland aan de situaties begint het kind de klankgroepen *op zijn manier* te herhalen. Door regelmatige soepele correctie van ouders – zij moeten dus niet te veel mee krompraten –, van speelgenoten en later van de school, gaat het de klankgroepen zo spreken als de oudere generatie in zijn omgeving (historisch automatisme). Tussen vier en vijf jaar kan een kind alle klankgroepen herhalen. Omdat gelijktijdig het denken sterker wordt, worden de afzonderlijke dingen losgemaakt uit de situatie en leert het kind denken in *begrippen*. *Tafel* is dan niet meer alleen *de tafel* waarop moeder het eten zet, maar ook *een tafel* waar en hoe dan ook. Zo'n begrip is geheel verweven met het begrip van de bijbehorende klankgroep, zodat het bijna niet meer mogelijk is te denken, zonder te denken in klankgroepen. De klankgroep is een samenstellend deel van het begrip geworden. Een dergelijke samensmelting van begrip en gedachte klankgroep is *het woord*. Het woord is dus een twee-eenheid van gedacht begrip (*betekenis*) en gedacht klankbeeld (*vorm*). Gaat men nu spreken, dan regelt het in het te uiten begrip opgenomen klankbeeld de stand van de spraakorganen, zodat de corresponderende trillingen ontstaan. Bij de hoorder worden de trillingen omgezet in het klankbeeld, waarmee het begrip verweven is. Zo ontstaat bij de hoorder hetzelfde begrip als bij de spreker. En dat is het doel van de taal.

§ 11. *De betekenis.* In het bovenstaande stelden wij de betekenis van een woord gelijk met een begrip. Daarbij denkt men licht aan de simpele betekenis zoals woordenboeken die opgeven. Zo is het niet. De meeste begrippen bestaan uit een combinatie van allerlei elementen, deelbegrippen, en deze zijn niet vastomlijnd. Iedereen weet wat een *stoel*, *tafel*, *aap*, *auto* is, maar laat men ons niet vragen precies te omschrijven wat deze woorden inhouden.

Hiermee hangt samen het zgn. *figuurlijk taalgebruik*. We kunnen een jongen *een aap* noemen, hoewel of liever *omdat* we weten dat hij dat niet is. Wij nemen in zo'n geval van de gebruikelijke elementen van het begrip *aap* die welke wij nodig hebben om het ondeugende van de jongen aan te geven. Maar laat men ons weer niet vragen, welke elementen van *aap* nu precies dat ondeugende zijn.

Een ander element van de betekenis is de *gevoelswaarde*. Welk een waarde kan er liggen in het woord *schat*, als dit wordt gezegd tussen twee gelieven.

§ 12. *Synoniemen*. In dit verband moeten wij iets zeggen over de zgn. synoniemen. Dit zijn woorden waarbij de klankgroep verschillend is, maar de betekenis ongeveer dezelfde: *kop – hoofd, huis – woning, beest – dier*. De waarde van deze woorden verschilt meestal zo sterk, dat iedereen inziet, dat hij niet willekeurig te werk kan gaan, maar de woorden moet aanpassen aan de situatie.

§ 13. *De groepsvorming*.

De derde fase in het spreken is het rangschikken van woorden tot groepen. Ook dit wordt gedaan op grond van in onze jeugd aangeleerde combinaties, waarbij het ene woord het andere bepaalt:

toneelstuk	het	→het toneelstuk
van	gisteravond	→van gisteravond
het toneelstuk	van gisteravond	→het toneelstuk van gisteravond

Het bouwschema van de groepen van de zin is:

<i>lidw.</i>	<i>zelfst.naamw.</i>	<i>voorz. kenmerksw.</i>	<i>werkw.</i>	<i>kenmerksw.</i>
het	toneelstuk	van gisteravond	was	mooi
zelfst.-naamwoordgroep		voorzetselgroep	werkwoordgroep	
zelfstandig-naamwoordgroep				

Voor de bouw van de groepen zie men de paragrafen over de combinatiemogelijkheden van de verschillende woordsoorten. Hier merken we alleen nog op, dat zeer veel zinnen een zelfstandig-naamwoordgroep of voornaamwoordgroep zijn.

§ 14. *De grammaticale uitgangen*. Wanneer het persoonlijk voornaamwoord onderwerp is van de handeling uitgedrukt door een werkwoord, dan gebruiken wij vormen als *ik, hij (ik sla, hij slaat)*; is het persoonlijk voornaamwoord echter voorwerp bij die handeling, dan gebruiken wij de vormen *me, hem (de man slaat me, hem)*. Hieruit blijkt dat woorden soms van vorm veranderen voor een bepaald gebruik in een groep. Vroeger bestond daarvoor een geheel systeem: *de naamvallen*, zoals het Duits dit nog heeft. In het Nederlands bestaat dit systeem, op enkele resten na, niet meer.

§ 15. *De zin*.

De vorming van de groepen geschiedt mede onder invloed van een overkoepelend schema dat men *zin* noemt. Een zin is een systeem van twee systemen:

1° een systeem van betekenisverhoudingen *-dieptestructuur-* (zie § 16-22);

2° een systeem van waarneembare tekens en wel van volgorde, intonatie en vormveranderingen-betekenaar-waardoor de betekenisverhoudingen worden aangeduid (zie resp. § 23, 24 en § 25-30).

§ 16. *Het betekenissysteem van de zin.*

Uitgangspunt en doel van alle taal is *het begrijpen*. Derhalve is in het geheel van het taalproces het verstand een belangrijke factor. Zijn werking bestaat uit *analyse* en *synthese*.

§ 17. *De analyse.*

In een onafgebroken stroom neemt de mens alles om zich heen en zichzelf waar. Door het verstand onderscheidt hij daarin afzonderlijke dingen. Deze dingen ontleedt het verstand ten slotte in *zelfstandigheid* (wat iets is: *trein, paard, mens*) en *eigenschap* (alles van het geheel dat niet de zelfstandigheid is, maar het *zo-zijn* uitmaakt: *snel, zwart, dik*): *een snelle trein, een zwart paard, een dik mens*. Eigenschappen kunnen slechts voorkomen als niet-wezenlijke bepalingen van een zelfstandigheid. Een mens is niet dik, omdat hij mens is!

Mede op grond van dit algemene onderscheid in de begrippen hebben zeer veel talen een verdeling in de woorden die deze begrippen aanduiden, nl. *zelfstandigheidswoorden* en *toevoegingswoorden* (zie verder § 48).

§ 18. *De synthese.*

Wat gebeurt er nu, als een spreker een zin zegt. Dan heeft hij de werkelijkheid waargenomen en daaruit de delen geanalyseerd. Via de geanalyseerde begrippen, en dus via afzonderlijke woorden of woordgroepen, moet hij de werkelijkheid aan de hoorder kenbaar maken. Hij zegt deze begrippen nu zó, dat de hoorder de begrippen kan verbinden tot een geheel. Daardoor kent hij die werkelijkheid in begrippen, zonder dat hij deze zelf heeft waargenomen.

§ 19. Zoals gezegd in § 17 moet er voor het verstand een analyse zijn in zelfstandigheid en eigenschap. Een zin kan voor het verstand dus nooit iets anders zijn dan het geven van een eigenschap aan een zelfstandigheid, waardoor aan de hoorder bekend gemaakt wordt, welke bestaanswijze, eigenschap, een genoemde zelfstandigheid heeft.

Jan → *ziek* *jongetje* → *slaan* (dieptestructuur)

De taalvorm voor deze begrippenkoppeling is:

Jan is ziek *Het jongetje slaat* (oppervlaktestructuur)

De vormen *is* en *slaat* en ook de volgorde van de woorden zijn in het Nederlands geldende manieren om aan te geven dat eigenschapsbegrippen toegekend moeten worden aan een zelfstandigheidsbegrip. Heel mooi kan men dit zien in een roman. Iedere zin geeft een eigenschap, d.w.z. manier van

bestaan, van het onderwerp (de persoon) aan, zodat wij zin na zin een beeld opbouwen van het bestaan van deze persoon, tot het beeld compleet is.

§ 20. Voor het verstand is er dus in iedere zin:

1° een *onderwerp*: een noemen van een *zelfstandigheidsbegrip* waaraan een eigenschap wordt toegekend (*Jan, het jongetje*);

2° een *gezegde*: een noemen van een *eigenschapsbegrip* dat wordt toegekend aan een zelfstandigheidsbegrip (*is ziek, slaat*);

3° een *koppelteken*: een teken van intonatie, woordvolgorde, woordvorm waaruit blijkt dat het gezegdebegrip gekoppeld moet worden aan het onderwerpsbegrip (*Jan is ziek, Het jongetje slaat*).

Al deze begripselementen behoeven niet altijd gebruikt te worden. In *Vrijheid, blijheid*, is geen vervoegd werkwoord, maar volgorde en intonatie zijn hier voldoende teken. In *Geef hier* is geen *onderwerpswoord* (oppervlaktestructuur), maar wel een *onderwerpsbegrip* (dieptestructuur).

Omdat veel eigenschappen handelingen zijn en dus weergegeven worden door werkwoorden, geeft men ook wel de definities:

onderwerp is de persoon of zaak die de handeling verricht of in de genoemde toestand verkeert;

gezegde is de handeling of de toestand.

§ 21. *Bepalingen van het gezegde.*

Er zijn werkwoorden die vanuit hun betekenis aanvulling eisen met andere woorden. Zo kan men *krijgen* bijna niet gebruiken, zonder dat men de *inhoud*, het gekregene, noemt. Deze inhoud noemt men in de spraakkunst **lijdend voorwerp** of *eerste bepaling*: *Jan krijgt een boek*.

Zo vereist het werkwoord *geven* een dubbele aanvulling. Dit werkwoord verlangt niet alleen het noemen van de inhoud, het gegevene, maar ook degene die ontvangt, de *ontvanger*. Immers, zonder dat er een ontvanger is, kan men eigenlijk niet geven! Dit begrip van de 'ontvangende' noemt men **meewerkend voorwerp** of *tweede bepaling*: *Ik geef Piet een boek*.

Alle handelingen en toestanden vinden plaats op een bepaalde tijd, op een bepaalde plaats, kortom op een bepaalde manier. Ook deze *omstandigheid* van het gezegde kan men noemen. In de spraakkunst noemt men deze omstandigheden: **werkwoordelijke bepaling** of *derde bepaling* (bij werkwoorden die geen lijdend voorwerp en ook niet licht een meewerkend voorwerp hebben, zijn de werkwoordelijke bepalingen natuurlijk eerste bepaling): *Ik geef Piet morgen een boek – Hij loopt een kilometer*.

§ 22. Het logisch systeem ziet er dus zo uit:

Onderwerps begrip	Gezegdebegrip				
wezen	kern	aanvulling			
	doen/zijn	inhoud		ont- vangende	omstandig- heden
onder- werp	gezegde- kern	lijdend voor- werp	naamw. deel van het gezegde	mee- werkend voorwerp	werk- woordelijke bepaling
<i>Jan</i>	<i>geven</i> <i>zijn</i>	<i>boek</i>	<i>ziek</i>	<i>Piet</i>	<i>morgen</i> <i>gisteren</i>

Dit is de altijd hetzelfde blijvende werking van het *verstand*, hoe de aanduidende *woorden* ook *vorm* krijgen en *plaats*:

Jan	geeft	een boek		aan Piet	morgen
Jan	was		ziek		gisteren

§ 23. *Het vormsysteem van de zin.*

Willen wij een woord opgevat hebben als onderwerpsbegrip, lijdend voorwerp enz., dan moet het woord aan bepaalde eisen van plaats voldoen. Nemen wij als voorbeeld een zin met vier zinsdelen, dan zijn er 24 mogelijkheden tot combinatie. Van ieder geven wij aan, of deze *volgorde* in het Nederlands van nu gebruikelijk is en welke speciale betekenis deze volgorde heeft.

de man sloeg de hond met een stok	gewone mededeling; vraag, indien er speciale intonatie is
de man sloeg met een stok de hond	mededeling; vraag, indien er speciale intonatie is
de man de hond sloeg met een stok	in voegwoordelijke groep
de man de hond met een stok sloeg	in voegwoordelijke groep
de man met een stok sloeg de hond	niet gebruikelijk
de man met een stok de hond sloeg	in voegwoordelijke groep
sloeg de man de hond met een stok	vraag en in voegwoordelijke groep na woorden als <i>al</i>
sloeg de man met een stok de hond	vraag met enige nadruk op stok en in voegwoordelijke groep na woorden als <i>al</i>
sloeg de hond de man met een stok	niet gebruikelijk

sloeg de hond met een stok de man	niet gebruikelijk (tenzij bij speciale intonatie?)
sloeg met een stok de man de hond	niet gebruikelijk, tenzij met speciale intonatie als uiting van verontwaardiging
sloeg met een stok de hond de man	niet gebruikelijk (tenzij bij speciale intonatie?)
de hond de man sloeg met een stok	niet gebruikelijk
de hond de man met een stok sloeg	niet gebruikelijk
de hond sloeg de man met een stok	alleen als de hond zeer veel nadruk krijgt
de hond sloeg met een stok de man	niet gebruikelijk
de hond met een stok de man sloeg	niet gebruikelijk
de hond met een stok sloeg de man	niet gebruikelijk
met een stok de man sloeg de hond	niet gebruikelijk
met een stok de man de hond sloeg	niet gebruikelijk
met een stok sloeg de man de hond	mededeling met nadruk op stok
met een stok sloeg de hond de man	niet gebruikelijk
met een stok de hond de man sloeg	niet gebruikelijk
met een stok de hond sloeg de man	niet gebruikelijk

§ 24. Uit het bovenstaande kunnen we de volgende conclusies trekken ten aanzien van de structuur van de zin.

1° Het Nederlands heeft maar twee zinsstructuren: *onderwerp-persoonsvorm* (vervoegd werkwoord) of *persoonsvorm-onderwerp*, niet gescheiden door andere zinsdelen.

2° Een scheiding van onderwerp en persoonsvorm duidt op een voegwoordelijke groep (zie § 324 v.).

3° De volgorde onderwerp-persoonsvorm is geschikt voor *mededeling* en bij bijzondere intonatie voor *vraag* en *uitroep*: *Hij heeft het gedaan – Hij heeft het gedaan?*

4° De volgorde persoonsvorm-onderwerp is geschikt

a. voor een *vraag*: *Heeft hij het gedaan?*

b. voor vooropplaatsing van andere zinsdelen (dikwijls aansluitend op voorafgaande zin): *... gedaan heeft hij het*. Deze eenvoudige structuur vergemakkelijkt zeer de werking van het logisch systeem. Immers, de werkwoordsvorm is altijd onmiddellijk herkenbaar, terwijl het woord dat als onderwerp bij dat gezegde hoort, daar voor of achter staat.

§ 25. *De intonatie*.

Zoals in § 23 en 24 is gebleken, is de intonatie van veel belang voor de betekenis van de zin.

Intonatie is de opeenvolging en afwisseling van:

melodie: hoogte van toon van de klanken;

accent: sterkte van het geluid van de klanken;

tempo: snelheid waarmee de klanken elkaar opvolgen.

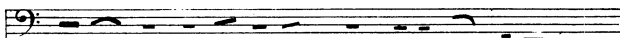
Men onderscheidt drie soorten: *woord-*, *groeps-* en *zinsintonatie*.

§ 26. *De woordintonatie*. Deze vorm van intonatie is duidelijk te maken aan b.v. *huizen*, waarin de lettergreep *hui* hoger van toon, sterker van accent en trager van tempo is dan de lettergreep *ze(n)*.

§ 27. *De groepsintonatie*. Twee woorden worden tot groep, doordat hun bijeenplaatsing een aaneenspreken mogelijk maakt. Dit aaneenspreken bereikt men door bij gelijkblijvende hoeveelheid lucht, de klemtoon van het ene woord wat te verzwakken en het andere wat te versterken. Men vergelijke *nieuwsgierig* en *jóngen* met *nieuwsgierige jòngen*.

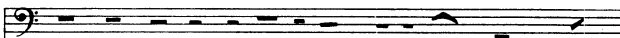
§ 28. *De zinsintonatie*. Op drie manieren kan de spreker zich richten tot zijn toehoorder. Hij kan iets *mededelen* of *vragen* (uitnodigingen om mededeling te doen) of hij kan *uitdrukking geven aan beweging van gemoed*. Hiermee corresponderen drie structuurintonaties:

1° De mededeling¹:

Die man van de o-verkant heeft onze hond gesla-gen.

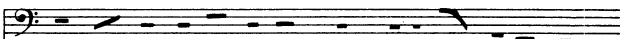
2° De vraag:

Heeft die man van de o-verkant onze hond gesla-gen?

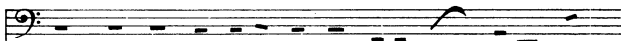
3° De uitroep:

a. de mededelende uitroep:

Die man van de o-verkant heeft onze hond gesla-gen!

b. de vragende uitroep:

Heeft die man van de o-verkant onze hond gesla-gen?!

¹) De lengte van de streepjes geeft de zwaarte en de duur van het accent aan; gebogen streepjes wijzen op een verglijding van de toon.

§ 29a. Aan de voorbeelden van de vorige paragraaf ziet men dat de zinsintonatie is terug te voeren op een eenvoudig systeem van tegenstellingen.

<i>De mededeling:</i>	<i>De vraag:</i>
<i>melodie:</i> stembuiging in het begin; geleidelijke daling, waarna weer een stembuiging; aan het einde definitieve daling.	geen stembuiging in het begin; geringere daling, waarna sterkere stembuiging; na daling nog eens een buiging van de stem.
<i>accenten:</i> Deze vallen praktisch samen met de woordaccenten.	Deze vallen praktisch samen met de woordaccenten, maar worden tegen het einde iets afgevlakt.
<i>tempo:</i> Regelmatig, min of meer samenvallend met woordtempo.	Tot tegen het einde een sneller gaan dan in de mededeling.

De uitroep: is een modulatie van een van beide vormen, gekenmerkt door grotere verschillen in melodie, accent en tempo.

Voor het aanduiden van de intonatie in schrift, zie § 439.

§ 29b. Door een afwijking van de structuurintonatie kan elk woord van de zin speciale aandacht gaan trekken. Enkele voorbeelden van deze *aandachtsintonatie*:

Die mán van de overkant heeft onze hond geslagen	de man, niet de vrouw
Die man van de óverkant heeft onze hond geslagen	van de overkant, niet van hiernaast
Die man van de overkant heeft ónze hond geslagen	onze hond, niet die van buurman

§ 30. *De vorm van de woorden*

In talen als het Duits wordt als een middel om een woord als Onderwerp, Lijdend Voorwerp enz. aan te duiden gebruik gemaakt van uitgangen (naamvallen) *Der Mann gibt dem Sohn den Füller.*

In het Nederlands wordt van dit middel bijna geen gebruik meer gemaakt. *De man geeft de zoon de vulpen.* Bij de voor-naamwoorden bestaat dit vormverschil nog wel. *Wie geef jij dat dat? Wie geeft je dat?*

§ 31. *De situatie.*

Het taalgebeuren, de woordkeus, de bouw van woordgroepen en zinnen, speelt zich af in een bepaalde situatie. Daarvan noemen wij: de gesteldheid van de persoon van de spreker, de gesteldheid van de hoorder, de verhouding tussen hen beiden. In deze situatie is het spreken soms een weloverwogen

gebeuren, zoals b.v. een uiteenzetting over een wetenschappelijk onderwerp. Dikwijls is spreken een afreageren van spanningen veroorzaakt door waarnemingen of door eigen gevoelsleven. Het is dan een van de middelen om het verstoorde geestelijk-lichamelijk evenwicht te herstellen, zoals ook huilen dat is. Men zegt dan ook: 'Huil maar eens uit' of 'Spreek je maar eens uit.' Het spreekt dus vanzelf, dat deze situatie ook invloed heeft op de zinsbouw.

§ 32. *De woordkeus.*

De woordkeus is misschien geen zinslement in strikte zin, ze hangt echter nauw samen met de situatie. Twee professoren die elkaar goed kennen, kunnen zeggen 'Ouwe jongen!', maar een student moet dat maar liever niet doen.

§ 33. *Samenhang van zinnen.*

Al kan ook hier wellicht geen sprake zijn van een zinslement in strikte zin, toch speelt het feit dat de ene zin samenhangt met de andere, een grote rol bij de zinsbouw. Eigenlijk is het zo, dat zinnen samenhangen op ongeveer dezelfde wijze als de woorden van een zin.

§ 34. *Samenvatting.*

Wanneer wij na dit overzicht nogmaals de vraag stellen: wat is spreken?, kunnen wij het volgende antwoorden. Spreken is een willen uitspreken van een in een situatie opgekomen gedachte. De situatie bepaalt of het een mededeling, vraag of uitroep is, daarmee is het intonatieschema gegeven en daarmee de zinsstructuur. In deze structuur worden de woorden ingepast en wel zó, dat ieder woord ingebouwd is in een groep. Als het geheel uitgesproken wordt, leiden de door de gewoonte aangeleerde begripsmatige schema's van intonatie, zinsbouw, bouw van woordgroepen en woorden, de spraakorganen die de corresponderende luchttrillingen voortbrengen. Door de hoorder worden deze opgevangen. Bij hem worden de luchttrillingen omgezet in de schema's waardoor de begrippen in zijn geest opgeroepen worden in de betekenisverhouding die door het logisch systeem vereist is.

B. WAT IS TAAL?

§ 35. Wie het bovenstaande gevolgd heeft, moet tot de conclusie gekomen zijn, dat spreken en verstaan alleen mogelijk is als spreker en hoorder voor de begrippen en schema's dezelfde klanktekens gebruiken. Doen ze dat niet, zegt de een *chaise* en de ander *stoel*, dan is verstaan uitgesloten.

Taal is dus een systeem van klanktekens om begrippen en betekenisverhoudingen duidelijk te maken, dat bij een aantal (minstens twee) personen in gebruik is, en dat gekenmerkt wordt door een eigen aard van klankvorming, woordvorming, bouw van woordgroepen en zinnen.

C. WAT IS NEDERLANDSE TAAL?

§ 36. Volgens het voorgaande is de Nederlandse taal het systeem van klanktekens om begrippen en betekenisverhoudingen duidelijk te maken dat in gebruik is in de culturele en politieke gemeenschap van hen die zich Nederlanders noemen, en dat gekenmerkt is door de kenmerken van klankvorming, woordvorming, bouw van woordgroepen en van zinnen, zoals in dit boek worden beschreven.

§ 37. *Het Nederlands in de Middeleeuwen.* Uit de talen van de Germaanse stammen die zich in de streken tussen Duinkerken en Delfzijl vestigden, waren in de Middeleeuwen een aantal taalsystemen gegroeid die min of meer correspondeerden met de toenmalige politieke en culturele gemeenschappen zoals Vlaanderen, Brabant, Holland, Friesland enz. Deze talen vertoonden veel overeenkomsten, maar de één verschilde toch zoveel van de ander, dat de bewoners van de verschillende staten elkander niet (goed) konden verstaan. Ook was iedere taal basis van de geschreven taal van dat gebied.

§ 38. *Cultuurtaal in Brabant en Holland.* Toen een aantal van deze afzonderlijke staten onder de Boergondiërs in één politiek verband bijeengebracht werd, was er enig streven merkbaar naar een *eenheidstaal*, d.w.z. een taal die door allen verstaan en gesproken kon worden. In deze zelfde tijd kwam hier ook de Renaissance tot bloei. De litteratoren wensten zich nu uit te drukken in een verhevener taal dan die van de boeren en kaaskopers. In het begin schreven zij daarom Latijn (b.v. Erasmus), later schreven zij de taal van hun gebied, al werd deze in woordkeus en zinsbouw 'verbeterd' naar het voorbeeld van het vereerde Latijn.

Bij dit streven naar een cultuurtaal ging Brabant voorop, maar na de val van Antwerpen in 1585 werd Amsterdam het grote cultuurcentrum van de zich vrij vechtende federatie van Lage Landen. Het Hollands zoals dat werd gesproken door toonaangevende kringen, werd nu de basis van de door de litteratoren *geschreven* cultuurtaal, al was er een sterke invloed van het Brabants van de naar Holland gevluchte Brabanders (zoals Vondel).

§ 39. *Expansie van het litteraire Hollands.* Deze litteraire Hollandse taal is tot *Algemeen Beschaafd Nederlands* (ABN) geworden door de volgende oorzaken. Ze was de geschreven taal waarmee iedereen kennis maakte, o.a. door de Statenbijbel. Holland gaf in handel en politiek de toon aan en zij die in de andere delen van de Republiek woonden en niet de mindere van de Hollanders wilden zijn, namen hun manieren

over en dus ook hun taal. Omstreeks 1900 werd de algemene leerplichtwet ingevoerd en daarbij werd deze taal verplicht gesteld voor het gehele onderwijs.

Zo werd deze taal *algemeen*, d.w.z. mensen die ieder sprekend in hun eigen streektaal, elkaar niet zouden kunnen verstaan, hebben hierin een contactmiddel met alle Nederlanders. *Beschaafd* is deze taal, omdat zij, althans in haar ideale vorm (zie § 42), het contactmiddel is van degenen die in de gemeenschap als cultureel vooraanstaand worden geacht.

§ 40. *Het Nederlands in België*. Al lag de aanvang van wat men nu noemt de Nederlandse cultuur, in Vlaanderen en Brabant, door militaire en politieke gebeurtenissen is dit gebied in verval geraakt, en in de negentiende eeuw gevoegd bij een Franssprekend gebied om samen daarmee de staat België te vormen. Dat het Franse element daarbij de boventoon is gaan voeren, volgde uit het feit dat velen, ook Nederlandstaligen, de Franse cultuur boven de Nederlandse stelden. Mannen die geloofden, dat het Nederlands ook waarde had, bonden de strijd aan tegen het Franse superioriteitsgevoel en het Vlaamse minderwaardigheidscomplex. De Vlaamse Beweging kreeg goed wind in de zeilen, toen bleek, dat schrijvers het leven van de mens konden beschrijven in het Vlaams, of liever in een aanpassing van het Vlaams aan het Noordnederlands. In deze correctie ligt de nieuwe moeilijkheid waarmee men te maken kreeg. Moest er een zelfstandige Vlaamse taal komen of moest men het Noordnederlands overnemen? Het lijkt erop, dat aanpassing aan het Nederlands van Nederland thans de overhand heeft. In 1952 kwam een Nederlands-Belgische commissie gereed met het opstellen van de *Woordenlijst van de Nederlandse taal*, waarin dezelfde spellingvoorschriften gegeven worden voor het Noord- en het Zuidnederlandse taalgebied. In de gesproken taal zijn er nog tal van verschillen in klankvorming, intonatie en woordkeus. Hoe de ontwikkeling echter zal zijn, zal de toekomst moeten leren.

§ 41. *Cultuurtaal (elaborated code) en volkstaal (restricted code)*.

In § 9 vermeldden wij al, dat er op de ideale uitspraak van het Nederlands varianten bestaan. Hetzelfde geldt voor de woordkeus. De een zegt *rotfent*, voor de ander is het woord *rot* zo ruig, dat hij het zelfs vermijdt in een door velen toch aanvaarde uitdrukking als *een rotte appel*. Zo kan men van: *Lust u nog een kopje thee?* de volgende variaties beluisteren.

'Lust u nogen kopje tee?'

'Zoutu nogen kopje tee lusten?'

'Zouwu nogen koppie tee lusse?'

'Lussu nogen koppie tee?'

'Lussie nochen koppie teej?'

'Zouwie nogen koppie teej

lusse?'

'Mojenoch teej?'

Nederlands zijn al deze variaties in zover men er in Nederland mee terecht kan en daarbuiten niet. Maar welk van deze varianten is correct Nederlands? Hoe *hoort* het?

Wij moeten hierbij onderscheid maken tussen diegenen bij wie het tot hun levensmilieu behoort zorg te besteden aan de vormgeving van het leven en dus ook van de taal en diegenen voor wie die elitair en burgerlijk genoemde, zogenaamde beschaving gewild of ongewild niet „hoeft”. De eerste groep bestaat uit de kleine groep van ‘middle en high classes’, de andere groep is veruit de grootste en bestaat uit wat men dan noemt ‘lower class’, hoewel deze juist het volk is. De eerste groep beschikt ook in de taal over meer keuzemogelijkheden (meer – dikwijls aan andere talen ontleende – woorden, zinswendingen – omdat men meer gelezen heeft). Vandaar de term: elaborated code. De grote groep van de anderen is beperkt in woordkeus en zinsbouw (heeft minder school gegaan en is er dus niet zo handig mee). Vandaar de naam restricted code. Vroeger gold als goed Nederlands (Duits, Engels) zonder meer de taal van de elaborated code en eiste men van de anderen, dat zij zich aan de elaborated code aanpasten, wilden ze beschaafd spreken. Daar komen velen tegen op in de democratisch eis dat wat het volk doet, goed is en een kleine elite ook op het gebied van de taal niet langer de toon aangeeft. Hoe deze ontwikkeling zal gaan, is niet te voorspellen. De taal is ook een sociaal proces. Het kan dus zijn, dat de taal ‘volkser’ wordt. Eén restrictie is er echter bij dit proces. Woordkeus en zinsbouw zullen geschikt moeten blijven, ook voor de wetenschap (die moeilijke zaken in haar termen zal moeten blijven zeggen) en ook voor de kunst (die het moeilijk dooreengaan der psychische processen moet kunnen duiden). Van de andere kant: pogingen om kinderen van restricted code effectief te brengen tot elaborated code schijnen tot nu toe niet veel succes te hebben.

§ 42. *Het ideaalbeeld.*

Het ideaalbeeld van de elaborated code is niet een in feite gesproken taal (parole). Het is een gedacht schema (langue) zoals de gehele taal dat in eerste instantie is. Dit schema omvat de volgende elementen.

1° Wie beschaafd wil zijn, neemt afstand van wat hij (te) gewoon acht (elitair). Dus ook in woordkeus en zinsbouw

2° Voorbeelden zoekt hij bij mensen van ‘elaborated code’.

3° Hij zoekt steun bij de geschreven taal

4° Het persoonlijk gevoel voor mooi of lelijk spreekt mee. Een woord of uitspraak die men om welke reden dan ook lelijk vindt, vermijdt men, zodat men gedwongen is het anders te zeggen.

Dit ideaal om ‘correct’ te spreken, bestaat zowel binnen de elaborated code als binnen de restricted code. Iemand van de

elaborated code vervalt niet graag in woorden van de restricted code, maar het omgekeerde is ook het geval. Dan wordt men uitgelachen als dikdoener. Binnen de elaborated code is de toestand niet stabiel. Wie door zijn culturele ontwikkeling geleerd heeft, dat taalverzorging een menselijke waarde is, streeft er steeds naar aan datgene wat hij te zeggen heeft, een adequate uitdrukking te geven. Kan dat niet met wat men thuis of op school leerde, dan zoekt men nieuwe wegen. Zo blijft de taal wat betreft woordkeus en zinsbouw altijd in verandering, wordt zij hoe langer hoe meer verfijnd als instrument, juist ook voor de hoogste gedachten en gevoelens. Men zoekt naar woorden en zinswendingen die eerst in de gegeven taal niet gebruikelijk waren, maar op een gegeven moment waardevol blijken voor juiste verwoording. Dit leidt o.a. tot stijlverschillen tussen romans van verschillende tijden (Couperus - Bordewijk - Lampo - Wolkers).

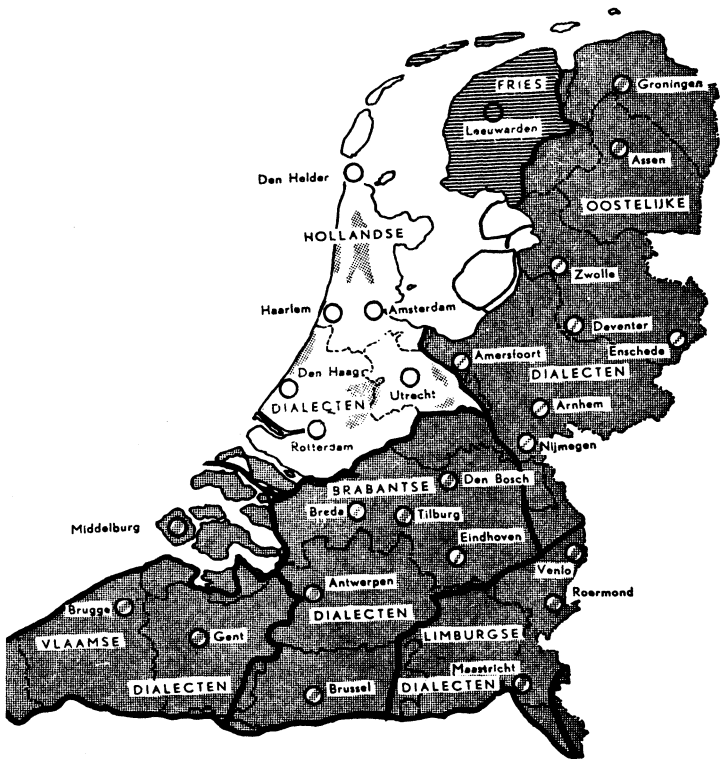
§ 43. *Het Nederlands en de dialecten.*

Dat in het Nederlands dialecten bestaan, die men niet verstaat, is een ieder bekend die wel eens met vakantie is geweest in Limburg, Drente, Vlaanderen enz. Ook begrijpt men, waarom deze taalsystemen *streektalen* worden genoemd. Maar wat is nu een dialect of streektaal?

Van § 39 herinnert men zich hoe de litteraire taal van Holland algemene taal werd. Maar dat betekende eigenlijk, dat de talen van de verschillende streken naar het tweede plan werden teruggedrongen. Bovendien ging men zich minder Brabander, Limburger, Drent voelen, maar meer Nederlander, juist zoals men zich thans meer Europeaan kan gaan voelen dan Nederlander of Fransman. En tenslotte was de enige geschreven taal de algemene taal.

Op grond hiervan kan men dialect omschrijven als een taalsysteem dat vroeger gold als zelfstandige taal (ook geschreven) in een cultureel en/of politiek zelfstandig gebied, maar dat, nu dit gebied deel geworden is van een groter verband, nog slechts gebruikt wordt door de ingeborenen voor mondeling contact onder elkaar; dus voorzover deze streekbewoners niet opgaan in het grotere geheel, omdat zij dat niet wensen of niet kunnen. (Zie bijgaande dialectkaart. In de grijs gekleurde gebieden wordt alleen door de inwoners voor onderling contact het dialect gebruikt, zuiver of vermengd met Nederlands, al komen er hoe langer hoe meer mensen, vooral in de steden, die ook onder elkaar niet meer het dialect gebruiken.)

§ 44. Er is in Nederland nogal wat verscheidenheid, al worden de verschillen minder sterk. Dit komt gedeeltelijk, omdat de landstreek en de provincie als gesloten gemeenschap steeds minder is gaan betekenen, en voor de taal is het vooral de invloed van de geschreven taal, de school en de trek van de

Nederlandse bevolking naar het Westen door veranderingen op het gebied van de werkgelegenheid.

§ 45. *De gesproken en geschreven taal.*

Geschreven taal is in principe de uitbeelding van de gesproken taal in voor het oog waarneembare tekens. Onze spelling gebruikt daarvoor tekens die de klanken van de woorden aanduiden.

Het kind leert spellen, doordat het een via het oog waargenomen teken omzet in gesproken klank, de klanken combineert en zo het gesproken woord herkent. Maar als men eenmaal lezen geleerd heeft, gaat de zaak er anders uitzien. Dan zet men de geschreven tekens niet meer om in werkelijk gesproken klanken. Er is dan hoogstens nog sprake van een begripsmatig horen. Het geschreven woord bestaat niet langer uit klankaanduidende tekens, maar is als geheel zelf betekenis aanduidend geworden.

Wat gebeurt er namelijk, als men lezen leert? Dan voegt

zich bij het geheugenbeeld van de klankgroep dat deel is van het begrip (zie § 10) een geheugenbeeld van het geschreven woord dat ook is opgenomen in het geheel van het begrip. Dit schriftbeeld overdekt als het ware het klankbeeld en maakt het duidelijk voor de gewone taalgebruiker. Zo komt het, dat men denkt dat men zegt: *ik zie*, terwijl men in werkelijkheid zegt *ik zie*. Men denkt dat men zegt *hoed*, terwijl men in feite zegt *hoet*. Uit deze simpele voorbeelden kan men al de gevolgtrekking maken, dat het geschreven beeld sterker is dan het klankbeeld. Deze indruk wordt nog versterkt door het feit dat de taalgebruiker bij de invoering van een nieuwe spelling niet zegt, dat het schrijven nu gemakkelijker geworden is door de aanpassing aan het klankbeeld, maar alleen opmerkt dat men alweer de woorden anders moet gaan schrijven.

§ 46. De geschreven taal heeft dus ten opzichte van de gesproken taal een zekere zelfstandigheid. Daarom kan de spelling nooit precies de gesproken klanken weergeven. Het geschreven beeld zou onduidelijk worden, als men in het enkelvoud ging schrijven *hoet* en in het meervoud *hoeden*, *ik antwoord* en *wij antwoorden*. Schrijf zoals je spreekt, is daarom een leuze die niet geheel aan de werkelijkheid beantwoordt. Het omgekeerde is echter even onjuist, omdat dit tegen de natuur van de taal ingaat die in de eerste plaats klank is. Hieraan moet men onmiddellijk toevoegen, dat voor het Nederlands geldt wat voor alle cultuurtalen geldt: in de praktijk nemen veel taalgebruikers die hebben leren lezen, de geschreven taal als houvast en leidraad voor uitspraak, zinsbouw enz. Daardoor ontstaat ook het idee dat spreken zoals het geschreven wordt, correct is (zie § 42).

Aangezien veranderingen in de gesproken taal niet direct in de spelling kunnen worden overgenomen, vertraagt de geschreven taal de verandering waaraan een gesproken taal naar haar aard onderhevig is. De ontwikkeling van de gesproken taal is niet tegen te houden en telkens moet de spelling, de woordkeus, de zinsbouw van de geschreven taal daaraan worden aangepast, opdat niet zoals bij de Engelse taal een te groot verschil ontstaat tussen schrift- en klankbeeld. En alleen al wegens die veranderingen kan de geschreven taal nooit als absolute maatstaf gelden voor de gesproken taal.

§ 47. Zo ligt ook hier de waarheid in het midden; de geschreven taal is een uitbeelding van de gesproken taal, voorzover dat mogelijk is. Voorzover dat niet mogelijk is, gehoorzaamt ze haar eigen wetten. Enkele aardige voorbeelden hiervan zijn:

<i>schrijftaal</i>	<i>spreektaal</i>	
zeer, erg	erg, zeer	<i>Zeer</i> heeft voorkeur in de schrijftaal, maar geldt in de spreektaal als zeer correct.
geheel, heel, helemaal	heel, helemaal, geheel	In Noord-Nederland wordt <i>geheel</i> alleen gebruikt in zeer verzorgde spreektaal, in het Zuid-Nederlands is het de gewone vorm.
juist, even	net zo	
maar, echter, doch	maar	
nu, thans, heden, (nou)	nou, nu	In Noord-Nederland lijkt <i>nou</i> de gewone vorm, hoewel sommigen aan <i>nu</i> de voorkeur geven; voor het Zuid-Nederlands is <i>nou</i> 'Hollands'.
ik houd, (ik hou)	ik hou, ik houd	In Noord-Nederland is de gewone uitspraak <i>hou</i> , in zeer (volgens sommigen <i>te</i>) verzorgde taal zegt men <i>houd</i> . In de geschreven taal houden velen nog vast aan <i>houd</i> , hoewel <i>hou</i> steeds meer veld wint.
hij, (ie)	ie, hij	In de spreektaal is <i>ie</i> toegestaan, al blijven velen <i>hij</i> prefereren. In geschreven taal is <i>ie</i> nog niet aanvaard.
niets, (niks)	niets, niks	Hier geldt hetzelfde als voor <i>hij/ie</i> .

Om deze reden moet men ook de kwestie van de spelling uit het maatschappijkritische vlak houden. Het is *technisch* niet mogelijk de uitspraak van een persoon in een *eenvoudig* geschreven systeem over te brengen. Trouwens zelfs een persoon spreekt niet altijd fonetisch op dezelfde manier, wel *denkt* hij dat te doen, omdat hij dezelfde fonemen (klankbeeld) spreekt. We denken altijd dat we 'a' zeggen ook al heeft de werkelijk gesproken klank de waarde van 'o'. Als dat al voor een persoon geldt, dan zeker voor de 'doorsnee'-taal van een volk. Trouwens 'doorsnee' is al een abstractie, die ons wegvoert van het fonetisch gesproken woord naar een ideaalbeeld. Dat ideaalbeeld van fonemen en niet van werkelijke klanken wordt weergegeven in de spelling. Van de andere kant zij toegegeven, dat het eenvoudiger kan dan nu.

II. DE WOORDSOORTEN

§ 48. Op grond van hetgeen in § 17 is gezegd over zelfstandigheid en eigenschap kunnen we een onderscheid maken tussen de woorden die deze begrippen aanduiden, nl.:

1° *zelfstandigheidswoorden*: dit zijn woorden die dienst kunnen doen als kern van de zin, d.w.z. als *onderwerp*, *lijdend voorwerp* of *naamwoordelijk deel van het gezegde* en *meewerkend voorwerp*. Hiertoe rekt men:

- a. **zelfstandige naamwoorden**;
- b. **zelfstandige voornaamwoorden**;

2° *toevoegingswoorden*: dit zijn woorden die geschikt zijn om dienst te doen als bepaling bij andere woorden. Hiertoe rekt men:

- a. **werkwoorden**;
- b. **kenmerkswwoorden** (bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden);
- c. **bijvoeglijke voornaamwoorden**;
- d. **telwoorden**;

3° *groepvormende woorden*: dit zijn woorden die alleen gebruikt kunnen worden indien andere woorden er een groep mee vormen. Hiertoe rekt men:

- a. **lidwoorden**;
- b. **voorzetsels**;
- c. **voegwoorden**;

Opmerking: De *tussenwerpsels*, zoals *au* en *o*, komen in dit schema niet voor, omdat ze buiten het zinsverband staan.

III. HET WERKWOORD: BETEKENIS EN VORM

§ 49. *Wat is een werkwoord?* Voor wij als antwoord hierop een omschrijving geven, enkele voorbeelden: ik sla, sloeg, zal slaan, heb geslagen, ben geslagen; ik loop, liep, heb gelopen, ben gelopen.

Een werkwoord is een woord dat:

1° naar de *betekenis*:

a. een handeling of toestand noemt en deze voorstelt als handeling of toestand;

b. uit zich predikatief is, d.w.z. omdat het woord een werkwoord is, geeft het een eigenschap aan die aan het onderwerp toegekend moet worden;

c. in de vervoegde vorm een aantal betekenisverhoudingen geeft: persoon, getal, tijd, aspect, vorm en wijs;

2° naar de *vorm*: zodanig gewijzigd kan worden door klankverandering, achtervoeging van uitgangen en combinatie met andere werkwoordsvormen, dat de genoemde verhoudingsbetekenissen kenbaar worden;

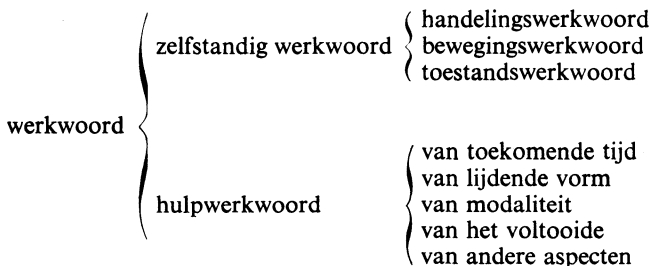
3° naar de *functie*:

a. in de vervoegde vormen dienst doet: als bepaling van zelfstandigheidswoorden, b.v. *ik sla*;

b. als kern van andere woorden, b.v. *(ik) sla de hond*.

A. DE BETEKENIS

§ 50. Op grond van de betekenis kunnen we de werkwoorden onderbrengen in het volgende schema:

§ 51. *Zelfstandige werkwoorden en hulpwerkwoorden.*

Zelfstandige werkwoorden zijn werkwoorden die een min of meer omschreven eigenschap noemen en daarom een eigen betekenis hebben. Voorbeelden: *hij slaat, loopt, eet, maakt, drinkt.* *Hulpwerkwoorden* zijn werkwoorden die zelf niet een eigenschap noemen, doch tot taak hebben een van de betekenisverhoudingen van een zelfstandig werkwoord tot uitdrukking te brengen. Zie ook § 99. Voorbeelden: *hij zal komen, heeft geholpen, wordt geslagen.*

Opm. De meeste werkwoorden behoren of tot de zelfstandige werkwoorden of tot de hulpwerkwoorden, maar er zijn ook werkwoorden die naar gelang van de betekenis die de spreker eraan geeft, nu eens dienst doen als zelfstandig werkwoord dan weer als hulpwerkwoord: Ik *heb* het gedaan (hulpwerkwoord) – Ik *heb* een fiets (zelfstandig werkwoord).

§ 52. *De handelingswerkwoorden.*

Enkele voorbeelden: *hij schrijft een brief, bouwt een huis, componeert een wals; hij slaat de hond; hij geeft een boek, krijgt een boek.*

Handelingswerkwoorden noemen wij die werkwoorden die een activiteit weergeven welke om die activiteit te kunnen zijn, gericht zijn op een wezen. Bij de meeste van de werkwoorden die tot deze groep gerekend worden, gaat de activiteit uit van het ene wezen naar het andere dat door die invloed gaat bestaan of in zijn zijnswijze beïnvloed wordt. Zeer duidelijk blijkt dat in een zin als: *Hij schrijft een brief;* door het schrijven ontstaat de brief.

De combinatiemogelijkheid die uit deze betekenis voortvloeit, is dat het wezen waarop de activiteit gericht is, genoemd kan en dikwijls moet worden in een zelfstandig naamwoord dat aan het werkwoord toegevoegd wordt. Duidelijk spreekt dat uit het gebruik van het werkwoord *krijgen*. Men kan niet zeggen: *Ik heb gekregen.* Men moet om dit werkwoord te kunnen gebruiken eraan toevoegen wat men gekregen heeft. Strikt genomen is het zo, dat als men niets krijgt, men niet krijgt, d.w.z. dat er van het werkwoord *krijgen* geen sprake is! Dat wij toch spreken van *niets krijgen* komt, doordat 'het niets' in onze voorstellingswijze wordt gezien *alsof* het een wezen was.

Het woord dat het wezen noemt waarop de activiteit gericht is, wordt in een wat vreemde vertaling van het Latijnse *patiens* genoemd lijdend voorwerp. *Patiens* is in de oude filosofie het woord, de term voor het wezen waarnaar de activiteit uitgaat, zoals *agens* de term is voor het wezen waarvan de activiteit uitgaat. Omdat de activiteit die uitgaat van het handelende wezen een soort toestand is van het wezen waarop de activiteit gericht is, kan bij deze werkwoorden de handeling omgezet

worden in een toestand, b.v.: Hij bouwt een huis – Het huis wordt gebouwd door hem; Hij schrijft een brief – Een brief wordt door hem geschreven.

Stelt men de handeling voor als handeling, dan spreekt men van bedrijvende vorm (*activum*); geeft men de handeling als toestand, dan spreekt men van lijdende vorm (*passivum*). Aangezien deze werkwoorden zowel in de bedrijvende als in de lijdende vorm kunnen voorkomen, heten zij overgankelijk (of *transitief*).

§ 53. De bewegingswerkwoorden.

Allereerst weer enkele voorbeelden: hij loopt, zwemt, rust, slaapt, rent, vliegt, reist; het licht flitst aan, slaat uit, schijnt; de auto dreunt voorbij, een straaljager giert over.

Bewegingswerkwoorden noemen wij die werkwoorden die een activiteit of een toestand, in het algemeen een zijnswijze uitdrukken die niet gericht is op een ander wezen; zij stellen de handeling zo voor alsof er geen beïnvloeding van een ander wezen is.

De combinatiemogelijkheid met een lijdend voorwerp is bij deze werkwoorden dan ook in het algemeen niet aanwezig. Wel is het hier soms noodzakelijk om het werkwoord te bepalen door werkwoordelijke bepalingen.

Omdat hier geen sprake is van een activiteit, gericht op een ander wezen, is de omkeerbaarheid van de bedrijvende vorm naar de lijdende vorm in beginsel niet mogelijk. Deze werkwoorden noemt men daarom onovergankelijk (of *intransitief*). Dit geldt alleen in beginsel, omdat op grond van de analogie – men doet bij het ene woord datgene wat men ook doet bij een ander woord – deze werkwoorden in de derde persoon enkelvoud en in combinatie met *er* wel 'lijdend' (d.w.z. in combinatie met het werkwoord *worden*) kunnen voorkomen. Bijvoorbeeld: *Er wordt hier niet gezwommen – Er wordt hier gezwegen*. In het Nederlands is het niet mogelijk te zeggen: *Ik word gezwommen – ik word gezwegen* enz.

Opm. Ook hier geldt dat er werkwoorden zijn die alleen overgankelijk of alleen onovergankelijk gebruikt worden, maar dat er ook vele werkwoorden zijn die nu eens overgankelijk dan weer onovergankelijk genoemd moeten worden, al naar de betekenis die de spreker in een bepaalde situatie aan het woord wenst toe te kennen. Bijvoorbeeld: *Ik heb vannacht zo akelig gedroomd!* naast *Ik droomde vannacht, dat ik ver van huis was*. In de eerste zin wordt alleen het feit vermeld, in de tweede zin geeft de spreker er de inhoud bij.

Men dient ook nog dit te bedenken: de oorzakelijke beïnvloeding waarvan bij de overgankelijke werkwoorden sprake was, is bij vele werkwoorden zoals *maken, bouwen, schrijven* duidelijk, bij vele andere werkwoorden is zij niet zo duidelijk. Het is

nu eenmaal zo, dat zodra men in de wereld van de woordbetekenis komt, de dingen niet wiskundig begrensd zijn. Allerlei overgangen en tussenbetekenissen zijn er. Maar men voelt op een gegeven moment toch de betekenisovereenkomst met werkwoorden waarbij de oorzakelijkheid wel duidelijk is.

§ 54. *De toestandswerkwoorden.*

Voorbeelden: de wereld is – de wereld is groot; Jan blijft hier – Jan blijft soldaat.

Toestandswerkwoorden noemen wij die werkwoorden die het bestaan als zodanig aanduiden en niet betrekking hebben op het actief-zijn van een wezen.

Wij rekenen tot deze groep: *zijn, worden, blijven, lijken, blijken en schijnen.*

Deze groep van werkwoorden noemt men wel koppelwerkwoorden. Afgezien van het feit dat alleen het werkwoord *zijn* in zuivere logisch-predikatieve zinnen als: *Jan is ziek*, een koppeling is (zie § 19 vv.), is deze benaming ook verkeerd, omdat deze werkwoorden lang niet altijd koppelwerkwoord zijn. Het is derhalve beter ze toestandswerkwoord te noemen en de benaming koppelwerkwoord te reserveren voor een bepaald gebruik ervan.

Deze toestandswerkwoorden komen voor als:

1° zelfstandig werkwoord: *Jan is in de tuin – De wereld is.* Het werkwoord *zijn* betekent hier *zich bevinden, bestaan.*

2° koppelwerkwoord: *De mens is een redelijk wezen. – Jan is ziek.* De betekenis van het werkwoord *zijn* is hier die van logische koppeling, terwijl in de meeste gevallen ook het feitelijk bestaan van Jan ermee aangegeven wordt.

Altijd heeft men gezegd dat het werkwoord *zijn* in deze zinnen een koppelwerkwoord is. Wij willen toegeven dat de betekenis van het werkwoord *zijn* van deze zinnen lijkt op die van zinnen als: *De mens is een redelijk wezen.* Maar in de zin *Jan is ziek* wordt toch ook het bestaan van Jan aangegeven, waardoor het werkwoord *zijn* hier ook de betekenis heeft van het zelfstandig gebruikte werkwoord in een zin als: *Jan is in de tuin.* In het gewone taalgebruik wordt het werkwoord *zijn* weinig gebruikt als zuivere logische koppeling. Er zijn dan ook taalkundigen die deze term naar het museum wensen te verbannen en in een zin als *Jan is ziek* ziek een werkwoordelijke bepaling van het werkwoord wensen te noemen. Wij blijven in dit boek bij de traditie, omdat wij voor ons een ander verschil ook belangrijk achten. In *Jan is soldaat* is er tot op zekere hoogte een identiteit tussen de twee zelfstandige naamwoorden, een identiteit die in een zin als *Jan is in de tuin* niet aanwezig is. In de betekenis van de gebruikte werkwoorden *zijn* ligt voor het spreken bij de spreker zeker een verschil en na het horen van de gehele zin ook voor de hoorder.

3° hulpwerkwoord: Hij is weggegaan – Hij is geslagen. Hier is het werkwoord *zijn* gebruikt door de spreker als hulpmiddel om de verhoudingsbetekenis van de tijd voor de werkwoorden *weggaan* en *slaan* tot uitdrukking te brengen. De verschillende hulpwerkwoorden vinden hun behandeling bij de vervoeging van het werkwoord (zie § 82 vv.).

§ 55. Het is natuurlijk ondoenlijk alle mogelijke fouten tegen de betekenis van de werkwoorden te bespreken. De hieronder besproken gevallen moeten de taalgebruiker alleen erop attent maken, dat hij steeds op zijn hoede moet zijn.

§ 56. *Barbarismen*. Men noemt het barbarisme, als een Nederlands taalgebruiker een Nederlands woord gebruikt in een betekenis die in een andere taal aan een erop lijkende klankgroep wordt gegeven, of als de taalgebruiker vreemde woorden in Nederlandse vorm bezigt.

Het is soms moeilijk uit te maken of men met een echt barbarisme te doen heeft. Nederlands, Duits en Engels zijn ten slotte Germaanse talen en daarom kunnen er overeenkomsten bestaan, zonder dat de ene taal iets ontleend heeft aan de andere. Ook kunnen overgenomen woorden en uitdrukkingen ingeburgerd zijn en door het gebruik als goed erkend zijn.

Barbarismen kunnen we onderscheiden in:

1° germanismen: ontleningen aan het *Duits*;

2° anglicismen: ontleningen aan het *Engels*;

3° gallicismen: ontleningen aan het *Frans*.

§ 57. *Germanismen*.

Aangelegd zijn in de betekenis van *aanleg hebben*.

Verkeerd: Ik ben daar nu eenmaal niet voor aangelegd (of nog erger: aangelegen!).

Correctie: Ik heb daar nu eenmaal geen aanleg voor.

Het Nederlandse *aangelegd zijn* is de lijdende vorm van *aanleggen*, zoals men dat gebruikt in *een weg aanleggen*.

Aanrichten in de betekenis van *gereed maken, aanrechten*.

Verkeerd: Om de verzoening te vieren heeft hij een feestmaal aangericht.

Correctie: Om de verzoening te vieren heeft hij een feestmaal aangerecht, of: een feestavond georganiseerd/op touw gezet.

In het Nederlands wordt *aanrichten* gebruikt in een zin als: De explosie richtte grote verwoesting aan.

Aanstoten in de betekenis van *klinken*.

Verkeerd: Laat ons op het succes aanstoten.

Correctie: Laat ons op het succes klinken / drinken.

Af te geven in de betekenis van *te koop zijn*.

Verkeerd: Hondjes af te geven, vijf weken oud.

Correctie: Hondjes te koop, vijf weken oud.

Afzwakken.

Verkeerd: De betekenis van deze uitspraak wordt sterk af-

gezwakt, als men bedenkt dat de spreker onder druk stond. Correctie: De betekenis van deze uitspraak vermindert sterk in waarde als men bedenkt dat de spreker onder druk stond. *Afzwakken* in de bovengenoemde betekenis is een verwerpelijk germanisme.

Beëindigen.

Verkeerd: Hij beëindigde die brief – De oorlog beëindigde de twist tussen de partijen.

Correctie: Hij maakte een einde aan die brief – De oorlog maakte een eind aan de twist tussen de partijen.

Het Nederlandse *beëindigen* betekent: een einde aan iets maken door overeenkomst.

Bemerken in de betekenis van *een opmerking of aanmerking maken*.

Verkeerd: De minister bemerkte dat de salarissen te laag waren.

Correctie: De minister maakte de opmerking dat de salarissen te laag waren.

Het Nederlandse *bemerken* betekent *waarnemen*, zodat de verkeerde zin een geheel andere betekenis krijgt dan wat bedoeld werd.

Benutten in de betekenis van *gebruiken*.

Verkeerd: Benut de papierbakken.

Correctie: Gebruik de papierbakken.

Het Nederlandse *benutten* heeft de sterkere betekenis van *zich ten nutte maken*: Benut die goede gelegenheid!

Bijsluiten.

Verkeerd: Bijgesloten twee afdrukken.

Correctie: Ingesloten twee afdrukken.

Geven in de betekenis van *zijn*.

Verkeerd: Het geeft mooi weer vandaag.

Correctie: Het is (*of:wordt*) mooi weer vandaag.

Inboeten. Het Nederlandse inboeten betekende eigenlijk *iets in de plaats zetten van iets anders*: De visser boette een stuk in het net. Bij de meeste Nederlanders is het alleen bekend in de van oorsprong Duitse betekenis van *verliezen*: Hij boette er zijn gezondheid bij in. Wij menen dat het thans volkomen ingeburgerd is en wensen het niet meer als germanisme te zien.

Stelling nemen tegen.

Verkeerd: Wij namen stelling tegen het plan van het bestuur.

Correctie: Wij kantten ons tegen het plan van het bestuur.

Stelling nemen tegen wordt nog altijd beschouwd als een verwerpelijk germanisme.

Teruglopen. Het Nederlandse woord teruglopen betekent: *lopen naar de plaats waar men vandaan komt*. Men is dit woord gaan gebruiken in de betekenis van *dalen, minder worden*: De zaak loopt lelijk terug.

Op deze manier gebruikt wordt het nog steeds beschouwd als germanisme, ofschoon het woord in het zakenmilieu ingeburgerd schijnt te zijn.

Zich handelen om in de betekenis van *behandeld worden, gaan om, gaan over*.

Verkeerd: Het handelt zich hier om de zinsbouw.

Correctie: Het gaat hier over de zinsbouw.

Werkwoorden als **omkleden, omrekenen, ombouwen**, worden door sommige taalkundigen als verwerpelijke germanismen beschouwd, maar anderen zijn van mening dat deze woorden zo ingeburgerd zijn, dat ze niet langer als zodanig beschouwd kunnen worden.

§ 58. *Anglicismen.*

Leven in de betekenis van *wonen*.

Verkeerd: Wij leven tegenwoordig buiten.

Correctie: Wij wonen tegenwoordig buiten.

Uitvinden in de betekenis van *ontdekken*.

Verkeerd: Ik moet toch eens uitvinden wie dat gedaan heeft.

Correctie: Ik moet er toch eens achter zien te komen wie dat gedaan heeft.

Het Nederlandse *uitvinden* slaat op het maken van iets nieuws door de mens, terwijl *ontdekken* slaat op het te weten komen of iets bestaat of zo is.

Er zijn taalkundigen die **boeken** in de betekenis van *plaats bespreken / reserveren* (Hij boekte voor New York) en **nemen** in de betekenis van *kosten* (Dat neemt je veel tijd) beschouwen als verwerpelijke anglicismen.

§ 59. *Gallicismen.*

Duur kosten in de betekenis van *veel kosten*.

Verkeerd: Die auto kost duur / goedkoop.

Correctie: Die auto is duur / goedkoop, of: Die auto kost veel / weinig.

Een veel voorkomend gallicisme in het zuidelijk taalgebied is:

Verkeerd: Stof aan 20 francs de meter.

Correctie: Stof tegen (of: à) 20 francs per meter.

In het zuidelijk Nederlands komen veel letterlijke vertalingen voor van Franse uitdrukkingen. Enkele daarvan zijn:

iemand iets moeten,

Ned.: iemand iets schuldig zijn,
iemand iets moeten betalen;

een einde stellen aan,

Ned.: een einde maken aan;

draai om, a.u.b.,

Ned.: zie ommezijde;

in fout nemen,

Ned.: op een fout betrappen;

op de zenuwen geven,

Ned.: zenuwachtig maken;

gewicht op iets leggen,

Ned.: nadruk op iets leggen;

iemand feesten,

Ned.: voor iemand feestvieren,
iemand fêteren.

In dit laatste voorbeeld ziet men een typerend verschil tussen Zuid en Noord. Het Zuiden vertaalt de Franse uitdrukking met een Nederlands woord dat daardoor een betekenis krijgt die het in het Nederlands eigenlijk niet heeft. Het Noorden neemt het vreemde woord over en geeft het een Nederlandse vorm. Hiermee hangt o.a. samen dat het Zuiden opera's, liedjes e.d. graag vertaalt, terwijl in Nederland de tekst in de vreemde taal wordt gehandhaafd. Het Zuiden komt daardoor wel eens tot wat eigenaardige teksten, maar het Noorden zit met het probleem van de onverstaanbaarheid van de tekst, hetgeen vooral in liederen en zangspelen, als deze door de maker bedoeld zijn als samengaan van tekst en muziek, zeer moeilijk is.

§ 60. *Aan andere talen ontleende woorden.* Er zijn mensen die menen dat het gebruik van vreemde woorden hen aanzien verschaft bij hun medemensen. Dit is niet waar en bovendien loopt degene die te pas en te onpas vreemde woorden gebruikt het gevaar dat hij de vreemde woorden dooreenhaalt of dat hij ze toepast op verkeerde zaken. Uit deze opmerking blijkt dat wij sterk voor het gebruik van Nederlandse woorden zijn. Maar wij stellen ook dat het vreemde woord soms een betekenisnuance bezit die het Nederlandse woord niet heeft. Ook bestaan er vaktermen die niet door een Nederlands woord vervangen kunnen worden. In dergelijke gevallen moet men wel het vreemde woord gebruiken. Men make dan echter geen fouten en verwarre niet: *debiteren* = verkopen, op de debetzijde boeken, en *debuteren* = voor het eerst optreden; *naturaliseren* = als burger van een land erkennen, en *neutraliseren* = de uitwerking van iets opheffen, en *nationaliseren* = tot eigendom van de staat maken; *taxeren* = op waarde schatten, en *taxateren* dat niet bestaat (wel: taxateur!).

§ 61. *Verwarring bij veel op elkaar gelijkende woorden.*

Bekritisieren - beoordelen.

Hoewel bekritisieren eigenlijk een contaminatie is van kritisieren en beoordelen, is het thans gewoner dan kritisieren.

Beleggen.

Verkeerd: Gisteren hebben wij een vergadering belegd.

Correctie: Gisteren hebben wij een vergadering gehouden.

Goed: Voor volgende week hebben wij daarvoor een vergadering belegd.

Een vergadering beleggen betekent niet een vergadering houden, maar een vergadering uitschrijven.

Besluiten.

De volgende zin: *Ben je al besloten?*, heeft men wel afgekeurd op grond van het feit dat besluiten vervoegd moet worden met hebben. Omdat deze zin een eigen betekenis heeft tegenover: *Heb je al besloten?*, zouden wij tegen het gebruik van deze vorm geen bezwaar willen maken.

Danken – wijten.

Dat hij overgegaan is, heeft hij te danken aan zijn ijver.

Dat hij is blijven zitten, heeft hij te wijten aan zijn luiheid.

Beide werkwoorden betekenen dat iets wordt teruggevoerd op een oorzaak, maar bij iets *goeds* gebruikt men *danken*, bij iets *slechts* gebruikt men *wijten*. Alleen in door toon en situatie duidelijk sarcastische zinnen, kan men zeggen: *Dat je bent blijven zitten, heb je te danken aan je luiheid!*

Hetzelfde geldt voor *dank zij*.

Denken over – denken aan – denken om.

Ik moet er eens goed over nadenken, hoe ik dit moet oplossen. Altijd zal jouw beeld mij voor ogen staan, altijd zal ik aan je denken. Denk erom dat je die boodschap niet vergeet!

Denken over betekent: zijn gedachten over iets ordenen; *denken aan* is: in herinnering houden; en *denken om* geeft aan dat men in de geest moet houden, dat men iets moet doen.

Erkennen – herkennen – bekennen.

Hij was zo sterk veranderd, dat ik hem niet herkende. Hij bekende dat hij het gedaan had. Ondanks al die papieren kan ik hem niet erkennen als de officiële vertegenwoordiger.

Herkennen betekent: wederom kennen, terugkennen; *bekennen* is tegenover anderen toegeven dat men zich bewust is van een fout; *erkennen* geeft aan dat men weet dat iets is, zoals het verschijnt.

Af te keuren is in handelsbrieven: *Wij erkennen de ontvangst van uw brief*. Van erkennen is hier geen sprake, alleen van berichten of bevestigen! Dit laatste woord gebruikt men alleen als om een bericht van ontvangst gevraagd is, zodat er sprake is van een vraag bevestigend beantwoorden.

In het zuidelijk Nederlands worden *herkennen* en *erkennen* dikwijls verward.

Herinneren – onthouden.

Ik herinner je aan je belofte – Ik herinner me hem niet – Probeer je te herinneren wat ik gisteren hierover heb gezegd – Onthoud goed wat ik je heb gezegd.

Herinneren is zich opnieuw voor de geest halen; *onthouden* betekent: in de geest opnemen en vasthouden, zodat men zich later herinneren kan.

In bedrijf stellen.

Verkeerd: De directeur stelde de nieuwe machine in bedrijf.

Correctie: De directeur stelde de nieuwe machine in werking.

Bedrijf betekent 'beroep, onderneming' en niet 'werking'.

Kennen – kunnen.

Ik ken mijn les – Ik ken wat ik geleerd heb (vormen: kende, gekend) – *Ik kan dat wel doen* (vormen: kon, gekund).

Kennen is verstandelijk weten, *kunnen* betekent: in staat zijn om iets te doen.

Krijgen – behalen (– bekomen).

Een gymnasiumdiploma krijg je niet, je moet het behalen – Hij heeft longontsteking gekregen – Ik heb een boek gekregen.

Krijgen duidt op verwerven, soms met, soms zonder inspanning, terwijl de inhoud van het krijgen niet altijd op prijs gesteld wordt. *Behalen* slaat op een verwerven dat inspanning kost, terwijl datgene wat men behaalt, op prijs wordt gesteld.

Bekomen betekent in het Nederlands: herstellen: *Ben je al van de schrik bekomen?* Het kan ook betekenen: krijgen: *Hij kwam verlov.*

Lassen – gelasten – afgelasten.

De loodgieter last de pijp (heeft gelast) – Ik gelast je dat te doen (heb gelast) – De wedstrijden zijn afgelast – De bond heeft alle wedstrijden moeten afgelasten (niet: aflassen!).

Liggen – leggen.

Er ligt maar één ei in het kippenhok (vormen: lag, heeft gelegen). De witte kip heeft dat ei gelegd (vormen: legde, gelegd).

Liggen betekent: ergens zijn; *leggen* is: doen liggen, maken dat iets in de toestand van het liggen komt.

Neigen – nijgen en geneigd zijn – genegen zijn.

De hertogin nijgt vriendelijk (vormen: neeg, heeft genegen). De oude man neigde het hoofd om zich door het kleine kind te laten kussen (vormen: neigde, heeft geneigd).

Nijgen betekent: vriendelijk en minzaam groeten, *neigen* betekent: zich buigen.

Wij zijn geneigd tot het kwade – Vanwege zijn onevenwichtige natuur is hij geneigd zich onmiddellijk het ergste voor te stellen. Ik ben haar zeer genegen en ik geloof, dat zij mij ook wel genegen is – Wij zijn wel genegen dit voor u zo te regelen.

Geneigd zijn duidt op een zodanig-zijn van karakter dat men iets gauw doet, terwijl een wilsbeslissing daarbij geen rol speelt.

Genegen zijn betekent: welgezind zijn, waarbij de wil wel iets te zeggen heeft. Er is dus een groot verschil tussen: *Wij zijn geneigd u te helpen* en: *Wij zijn genegen u te helpen*. De eerste zin geeft aan dat wij van nature zo zijn, dat wij willen helpen, de tweede, dat wij tot de beslissing gekomen zijn om te helpen.

Ontdekken – uitvinden.

Newton ontdekte de wet van de zwaartekracht. De uitvinding van de stoommachine veroorzaakte een industriële revolutie.

Ontdekken duidt erop, dat wij iets te weten komen dat reeds bestond; *uitvinden* is iets nieuws uitdenken en samenstellen.

Schijnen – lijken – blijken.

Hij schijnt ziek te zijn, maar zeker weten doe ik dat niet.

Hij werkt de laatste tijd niet meer zo goed, hij lijkt wel ziek.

Uit het onderzoek bleek, dat hij ernstig ziek was.

Schijnen betekent: de indruk maken, soms met de bedoeling dat de indruk niet met de werkelijkheid overeenkomt. *Lijken*

geeft aan dat men op grond van bepaalde gegevens een indruk heeft, maar dat men van de conclusie niet zeker is. *Blijken* duidt op een zekere conclusie uit vastgestelde feiten.

§ 62. *Verwarring van woordsoort bij samentrekking.*

Als in verschillende delen van een zin eenzelfde woord voorkomt, zal de spreker het dikwijls verspilde moeite vinden dit woord tweemaal te zeggen. Dit mag hij doen, als het woord in beide delen precies dezelfde betekenis en functie heeft.

Goed: *Ik rook en praat* in plaats van: *Ik rook en ik praat.*

Verkeerd: *Wij zetten koffie en over!* In deze zin worden immers gebruikt de werkwoorden *zetten* en *overzetten*.

Verkeerd: *Wij hebben uw brief gelezen en nu een goede kans* (hulpwerkwoord en zelfstandig werkwoord).

Correctie: *Wij hebben uw brief gelezen en menen daaruit op te kunnen maken, dat wij een goede kans hebben.*

B. DE VORM

1. DE VERVOEGING

§ 63. Bij de vervoeging (*conjugatie*) van het werkwoord kent men de volgende vormen:

onbepaalde wijs¹ (infinitief)²: prijzen;

tegenwoordig deelwoord (participium presens)³: prijzend;

verleden deelwoord (participium perfectum)³: geprezen;

ONVOLTOOID TEGENWOORDIGE TIJD (presens)³

ik	prijs	ik	word	geprezen		
{	jij/u	prijst	{	jij/u	wordt	geprezen
{	gij/ge	prijst	{	gij/ge	wordt	geprezen
	hij	prijst		hij	wordt	geprezen
	wij	prijzen		wij	worden	geprezen
{	jullie	prijzen	{	jullie	worden	geprezen
{	gij/ge	prijst	{	gij/ge	wordt	geprezen
	zij	prijzen		zij	worden	geprezen

¹) De niet geheel juiste term *onbepaalde wijs* is hier om redenen van praktische aard gehandhaafd.

²) Deze vormen van het werkwoord blijven onvervoegd.

³) Links worden de vormen gegeven van de bedrijvende vorm, rechts die van de lijdende vorm.

Voor de 2de persoon enkelvoud en meervoud geldt in het volgende schema dat de vorm met *gij/ge* gangbaar is in Zuid-Nederland.

VOLTOOID TEGENWOORDIGE TIJD (perfectum)

ik heb geprezen	ik ben geprezen
{ jij/u hebt ¹ geprezen	{ jij/u bent ¹ geprezen
{ gij/ge hebt geprezen	{ gij/ge zijt geprezen
hij heeft geprezen	hij is geprezen
wij hebben geprezen	wij zijn geprezen
{ jullie hebben geprezen	{ jullie zijn geprezen
{ gij/ge hebt geprezen	{ gij/ge zijt geprezen
zij hebben geprezen	zij zijn geprezen

ONVOLTOOID VERLEDEN TIJD (imperfectum)

ik prees	ik werd geprezen
{ jij/u prees	{ jij/u werd geprezen
{ gij/ge prees(t)	{ gij/ge werd(t) geprezen
hij prees	hij werd geprezen
wij prezen	wij werden geprezen
{ jullie prezen	{ jullie werden geprezen
{ gij/ge prees(t)	{ gij/ge werdt geprezen
zij prezen	zij werden geprezen

VOLTOOID VERLEDEN TIJD (plusquamperfectum)

ik had geprezen	ik was geprezen
{ jij/u had geprezen	{ jij/u was geprezen
{ gij/ge had(t) geprezen	{ gij/ge waart ² geprezen
hij had geprezen	hij was geprezen
wij hadden geprezen	wij waren geprezen
{ jullie hadden geprezen	{ jullie waren geprezen
{ gij/ge hadt geprezen	{ gij/ge waart ² geprezen
zij hadden geprezen	zij waren geprezen

ONVOLTOOID TEGENWOORDIG TOEKOMENDE TIJD (futurum)

ik zal prijzen	ik zal geprezen worden
{ jij/u zal ³ prijzen	{ jij/u zal ³ geprezen worden
{ gij/ge zult prijzen	{ gij/ge zult geprezen worden
hij zal prijzen	hij zal geprezen worden
wij zullen prijzen	wij zullen geprezen worden
{ jullie zullen prijzen	{ jullie zullen geprezen worden
{ gij/ge zult prijzen	{ gij/ge zult geprezen worden
zij zullen prijzen	zij zullen geprezen worden

¹⁾ Bij *u* kan ook: *u heeft geprezen*, evenzo in de lijdende vorm: *u is geprezen*. Zie hiervoor echter § 79 v. en 266.

²⁾ Indien al gebruikt, zegt de Noord-Nederlander: *gij was*.

³⁾ Bij *jij* en *u* is ook nog mogelijk een tweede vorm: *zult*. Deze vorm is bij *jij* niet algemeen gebruikelijk en komt bij *u* voor in zeer verzorgde taal. Zie § 78 vv.

gebiedende wijs (imperatief): prijs, prijst.

Vroeger werd de eerste vorm voor het enkelvoud en de tweede voor het meervoud gebruikt. Nu is het zo, dat voor een beperkte groep dit onderscheid nog bestaat in de geschreven taal en bij plechtige gelegenheden ook in de gesproken taal (die dan méestal van tevoren op papier is gezet). In de gewone gesproken taal gebruikt men alleen de vorm zonder uitgang, behalve als men uit beleefdheid het gebiedende wat wenst te verzwakken. In dat geval maakt men thans zowel voor het enkelvoud als voor het meervoud gebruik van de vorm met *t*.

§ 64. *De stam van het werkwoord.* Bekijkt men de vervoeging van het werkwoord in § 63, dan ziet men dat in de gehele vervoeging de klankgroep *pr-ij/ee-s* voorkomt. Daarachter komen de achtervoegsels *t* en *en* en daarvoor het voorvoegsel *ge*. De klinker van deze groep kan wijziging ondergaan: *ij - ee*; andere werkwoorden moeten soms als hulpmiddel gebruikt worden. Maar toch blijft deze klankgroep de kern van het woord waaraan de betekenis is gehecht. Deze groep noemt men de *stam* van het werkwoord. Men kan de stam vinden door *en* van de onbepaalde wijs weg te laten.

In de boven geschetste situatie kan een verschil aan de dag treden tussen gesproken en geschreven woord. Wie 'antwoord' uitspreekt, zegt 'antwoort'. In dergelijke gevallen geldt als stammedeklinker de consonant die gehoord wordt bij de uitspraak van de gehele onbepaalde wijs. De stam van 'antwoorden' is daarom: 'antwoord'; van 'suizen': 'suiz', hoewel in dit laatste geval in de verleden tijd *suigde* geschreven wordt. Men zie hiervoor § 70.

§ 65. Wie het bovenstaande goed bestudeert, ziet, dat het verschil tussen enkelvoud en meervoud in de onvoltooid verleden tijd steeds berust op het al of niet aanwezig zijn van de klankgroep *en* na de stam van de verleden tijd. Wij schrijven 'klankgroep', doch dat verdient enige correctie. In de inleidende hoofdstukken is er enige malen sprake geweest dat veel Nederlanders de slot-*n* niet meer uitspreken. Ook de Brabanders in België laten deze slot-*n* weg. Voor al deze personen berust het bovengenoemde onderscheid niet op het aanwezig zijn van de klankgroep *en*, maar van de klank *e*. Bij de zgn. zwakke werkwoorden valt voor deze Nederlanders het verschil tussen enkelvoud en meervoud geheel weg. Zij *zeggen* immers: *ik hakte*, maar ook: *wij hakte*. Hier ziet men duidelijk hoe een eerst foutieve uitspraak later het systeem van de taal kan gaan wijzigen.

Ook ziet men de tegenstelling tussen de bedrijvende vorm en de lijdende vorm die ontstaat door het al of niet gecombineerd zijn met het werkwoord *worden* en in de voltooide vormen de tegenstelling tussen de combinaties: *hebben met verleden*

deelwoord en *zijn met verleden deelwoord*, althans bij het gegeven werkwoord prijzen.

De verandering van stamklinker *ij* → *ee*, maakt de tegenstelling tussen de tegenwoordige en de verleden tijd.

Deze niet toevallige maar systematische tegenstellingen van klanken spelen in de taal een grote rol. Talrijke aan elkander tegengestelde klanken drukken alle mogelijke betekenisnuances uit volgens een schema dat in onze geest aanwezig is.

2. INDELING NAAR VORM EN VERVOEGING

§ 66. De werkwoorden kunnen op grond van hun vorm en vervoeging ingedeeld worden in *sterke werkwoorden*, *zwakke werkwoorden* en *werkwoorden met een gemengde vervoeging*.

a. Het sterke werkwoord

§ 67. Enkele voorbeelden: ik loop, liep, heb gelopen; ik bijt, beet, heb gebeten; ik neem, nam, heb genomen.

Sterke werkwoorden vormen de verleden tijd door wijziging van de stamklinker, en het verleden deelwoord meestal door klankwijziging en door achtervoeging van *-en* en voorvoeging van *ge-* aan de stam.

§ 68. Van dit systeem van stamklinkertegenstelling bestaan de volgende typen:

1° *bijten* – *beet* – *beten* – *gebeten*.

Hiertoe behoren: belijden, bezwijken, blijken, drijven, glijden, grijpen, hijsen, kijken, kijven¹, knijpen, krijgen, krijsen¹, krijten, kwijten, lijken, mijden, nijgen, nijpen, prijzen, rijden, rijgen, rijten, schijnen, schrijven, slijpen, slijten, smijten, snijden, spijten, splijten, stijgen, stijven (stijf maken)¹, strijden, strijken, verdwijnen, wijken, wijten, wijzen, wrijven, zijgen, zwijgen en de samenstellingen met deze werkwoorden.

2° *bieden* – *bood* – *boden* – *geboden*.

Hiertoe behoren:

a. bedriegen, bieden, gebieden, gieten, kiezen², liegen, schieten, verdrieten, vliegen, vlieden, vlieten.

b. buigen, druipen, duiken, fluiten, kruipen, ruiken, schuilen, schuiven, sluipen, sluiten, snuiven, snuiten, spruiten, spuiten, stuiven, zuigen, zuipen en de samenstellingen.

c. verliezen – verloor – verloren, en: vriezen – vroor – gevoren.

1) Deze werkwoorden komen ook in zwakke vervoeging voor. Zie ook § 76.

2) Bij *verkiezen* behoort ook het oude verleden deelwoord *verkoren*.

3° *binden* – *bond* – *bonden* – *gebonden*; *bergen* – *borg* – *borgen* – *geborgen*.

Volgens deze typen worden vervoegd:

a. *beginnen*, *binden*, *blinken*, *dringen*, *drinken*, *dwingen*, *glimmen*, *klimmen*, *klinken*, *krimpen*, *schrikken*, *slinken*, *spinnen*, *springen*, *stinken*, *verslinden*, *vinden*, *winden*, *winnen*, *wringen*, *zingen*, *zinken*, *zinnen*¹ en de samenstellingen.

b. *bergen*, *delven*¹, *gelden*, *kerven*¹, *melken*¹, *schelden*, *schenken*, *smelten*, *treffen*, *trekken*, *vechten*, *verzwelgen*, *vlechten*, *zenden*, *zwellen*, *zwemmen* en de samenstellingen.

4° *nemen* – *nam* – *namen* – *genomen*.

Hiertoe behoren: *bevelen*, *breken*, *nemen*, *spreken*, *stelen* en de samenstellingen.

5° *geven* – *gaf* – *gaven* – *gegeven*.

Volgens dit type worden vervoegd: *eten*, *genezen*, *geven*, *lezen*, *meten*, *treden*, *vergeten* en de samenstellingen.

6° *dragen* – *droeg* – *droegen* – *gedragen*.

Hiertoe behoren verder nog: *graven*, *varen* en de samenstellingen.

In het Zuiden bestaat in het dialect de verleden tijd: *kloeg* (bij *klagen*). Sommige beschaafd sprekenden gebruiken deze vorm ook wel. Men dient zich echter aan te passen aan de meer algemene zwakke vervoeging: *klagen* – *klaagde* – *geklaagd*.

Zowel in Noord- als in Zuid-Nederland hoort men bij *varen* wel *vaarde*. Hier is dus een verschuiving naar de zwakke vervoeging. Vele deskundigen keuren dit af².

7° *vallen* – *viel* – *vielen* – *gevallen*; *vangen* – *ving* – *vingen* – *gevangen*.

Evenals *vallen* worden vervoegd: *wassen*¹, *blazen*, *laten*, *slapen*, *lopen*, *roepen*, *houwen*. Op de wijze van *vangen* wordt vervoegd: *hangen* en de samenstellingen; *gaan* heeft: *ging* – *gegaan*.

8° in deze groep brengen wij samen die werkwoorden die in de loop der tijden zodanige veranderingen hebben ondergaan, dat zij thans niet meer in een schema onder te brengen zijn:

scheren – *schoor* – *geschoren*; *wegen* – *woog* – *gewogen*; *zweren* – *zwoer* – *gezwoeren* (een eed doen); *zweren* – *zwoor* (zweerde) – *gezwoeren* (gezweerd) (infectie van een wond); *bederven* – *bedierf* – *bedorven*; *sterven* – *stierf* – *gestorven*; *werpen* – *wierp* – *geworpen*; *werven* – *wierf* – *geworven*; *zweren* – *zwierf* – *gezworven* (In Zuid- en ook wel in Noord-Nederland zegt men in de verleden tijd wel *zwarf*. Deze verleden tijd kan in de ogen van de taalkundigen geen genade

¹) Deze werkwoorden komen ook in zwakke vervoeging voor. Zie ook § 76.

²) *Varen* – *vaarde* komt in het Zuidnederlands voor in de betekenis van: vreemd voorkomen.

vinden, al komt hij in dialecten voor); helpen – hielp – geholpen (In Zuid- en ook wel in Noord-Nederland zeggen sommigen wel in de verleden tijd *holp*. Ook deze vorm dient te worden afgekeurd); worden – werd (oude vorm: *wierd*¹⁾) – geworden; komen – kwam – gekomen; bidden – bad – gebeden (niet: gebid!); liggen – lag – gelegen; zitten – zat – gezeten; scheppen – schiep – geschapen; heffen – hief – geheven.

b. Het zwakke werkwoord

§ 69. Allereerst een paar voorbeelden: ik hak, hakte, heb gehakt; ik bouw, bouwde, heb gebouwd.

Zwakke vervoeging noemt men de vervoeging waarbij de verleden tijd van een werkwoord gevormd wordt door achter de stam *-te* of *-de* te voegen, terwijl het verleden deelwoord gevormd wordt door voorvoeging van *ge-* en achtervoeging van *-t* of *-d*.

De tegenstelling tussen tegenwoordige tijd en verleden tijd bestaat bij deze werkwoorden dus in het al of niet aanwezig zijn van de klankgroep *-te* of *-de*. Bij werkwoorden als antwoorden levert dat in de gesproken taal moeilijkheden op. Wij *zeggen*:

(tegenwoordige tijd)	(verleden tijd)	(tegenstelling)
ik antwoord	antwoorde	t-de
wij antwoorde(n)	antwoorde(n)	geen tegenstelling te horen!

In de geschreven taal wordt de verleden tijd met twee *d*'s aangegeven. Maar bij een werkwoord als *redden* helpt dat ook niet, omdat *redden* al in de tegenwoordige tijd met twee *d*'s geschreven wordt. In feite levert dit alles niet veel moeilijkheden op, omdat door de situatie meestal duidelijk is, welke tijd bedoeld wordt.

§ 70. Na een stemloze stammedeklinker komt de stemloze tandklank *t*, na een stemhebbende stammedeklinker komt de stemhebbende tandklank *d*. Stemloos zijn: *t, k, f, s, ch, p* ('t kofschip!). Dus:

	(stam)	(verl. tijd)	(verl. deelwoord)
<i>hakken</i> :	<i>hak</i>	<i>hak te</i>	<i>gehak t</i>
<i>bluffen</i> :	<i>bluf</i>	<i>bluf te</i>	<i>gebluft</i>
Maar:			
<i>behagen</i> :	<i>behaag</i>	<i>behaag de</i>	<i>behaag d</i>
<i>wuiven</i> :	<i>wuif (v!)</i>	<i>wuif de</i>	<i>gewuif d</i>

Het laatste geval geeft er een voorbeeld van, dat het soms moeilijk is uit te maken, welke de stammedeklinker eigenlijk is, zoals reeds in § 64 werd opgemerkt. Men lette dan op de medeklinker van de onbepaalde wijs.

¹⁾ Deze vorm komt in het Zuiden nog dialectisch voor.

Dus:	leven	leef-de	geleef-d
	verven	'verf-de	geverf-d
	erven	erf-de	geërf-d (niet: georven!)
	plonzen	plons-de	geplons-d
	bonzen	bons-de	gebons-d
Maar:	dansen	dans-te	gedans-t
	suffen	suf-te	gesuf-t

Een enkel werkwoord heeft de onbepaalde wijs op *s* en *z*:

niesen	nies-te	genies-t
niezen	nies-de	genies-d

§ 71. *Verleden deelwoord zonder ge-*. Indien een werkwoord begint met een van de voorvoegsels: *be-*, *ge-*, *her-*, *er-*, *ont-*, *ver-* krijgt het verleden deelwoord niet het voorvoegsel *ge-*. Dus: behalen – behaald; herhalen – herhaald; geloven – geloofd¹; erkennen – erkend; verdwalen – verdwaald.

§ 72. *Samengestelde werkwoorden*. Een samengesteld werkwoord is een werkwoord dat bestaat uit een werkwoord met een ervoor gevoegd woord of voorvoegsel, b.v. stof-zuigen, er-kennen.

Men onderscheidt daarbij scheidbaar en niet-scheidbaar samengestelde werkwoorden. Niet-scheidbaar samengesteld zijn de werkwoorden met de voorvoegsels, b.v. *er-kennen*, *be-kennen*, *veront-schuldigen*. Men kan niet zeggen: *Ik schuldig hem veront*. Scheidbaar samengesteld zijn de werkwoorden waarvan het voorvoegsel een bestaand woord is, b.v. *vasthouden*, *los-laten*. Men zegt dan ook: *Ik houd hem vast – Ik laat hem los*.

§ 73. Enkele van deze samengestelde werkwoorden leveren moeilijkheden op bij de verleden tijd en het verleden deelwoord:

stofzuigen	– stofzuigde	– gestofzuigd (niet: stof ge-zogen)
------------	--------------	-------------------------------------

doodverven	– doodverfde	– gedoodverfd
bromfietsen	– bromfietste	– gebromfietst
beeldhouwen	– beeldhouwde	– gebeeldhouwd
raadplegen	– raadpleegde	– geraadpleegd

En ook:

verbaliseren	– verbaliseerde	– geverbaliseerd (niet: verbaliseerd),
--------------	-----------------	--

herbergen	– herbergde	– geherbergd,
-----------	-------------	---------------

omdat hier *ver-* en *her-* geen voorvoegsels zijn, maar tot de stam van het werkwoord behoren.

De moeilijkheid bij deze werkwoorden is, dat ze lijken op scheidbaar samengestelde, maar dat niet zijn, omdat ze afgeleid zijn van zelfstandige naamwoorden waarvan de be-

¹) Men hoort soms: *gegloofd* en deze vorm gebruikt men wel ter onderscheiding van *geloofd* als verleden deelwoord van *loven*. Niet-temin rekenen wij deze vorm verkeerd.

tekenis meer is, dan die van de samenstellende delen. Een bromfiets is niet zonder meer een fiets die bromt!

§ 74. Enkele werkwoorden zijn in de ene betekenis scheidbaar, in de andere niet. In het laatste geval ligt het accent op het werkwoordelijk deel, in het eerste geval op het voorgevoegde deel van de samenstelling. Bijvoorbeeld:

doorlópen – dóorlopen: *Wij doorlopen het parcours* (doorliepen, hebben doorlopen) (= afleggen) – *Wij lopen maar snel door* (liepen door, zijn doorgelopen) (= verdergaan);

misdóen – mísdoen: *Hij misdoet* (misdeed, heeft misdaan) (= een misdaad begaan) – *Hij doet het weer mis* (deed het mis, heeft het misgedaan) (= een fout maken);

ondergáán – óndergaan: *Mijn broer ondergaat een operatie* (onderging, heeft ondergaan) (= doorstaan, verduren, meemaken) – *De zon gaat onder* (ging onder, is ondergegaan).

In Zuid-Nederland wordt bij de werkwoorden: *aanzien* en *aanhoren* de klemtoon op de stam gelegd en zijn die werkwoorden scheidbaar. Volgens vele Zuidelijke auteurs zou het beter zijn als de klemtoon gelegd werd op de Noordnederlandse manier.

Verkeerd: *Aanziet* ge mij voor een leugenaar?

Correctie: *Ziet* gij mij voor een leugenaar aan?

Verkeerd: Dit mag niet voor een fout *aanzien* worden.

Correctie: Dit mag niet voor een fout *aangezien* worden.

c. De gemengde vervoeging

§ 75. Sommige werkwoorden hebben de verleden tijd op de manier van de zwakke werkwoorden, maar het verleden deelwoord op de manier van de sterke:

bakken	bakte	gebakken
barsten	barstte	gebarsten
braden	braadde	gebraden
brouwen ¹	brouwde	gebrouwen
heten	heette	geheten
weven	weefde	geweven
wreken	wreekte	gewroken
zouten	zoutte	gezouten ²
lachen	lachte	gelachen
laden	laadde	geladen
malen	maalde	gemalen
scheiden	scheidde	gescheiden ³
spannen	spande	gespannen
vouwen	vouwde	gevouwen

¹) Brouwen = maken, bier brouwen, maar: brouwen (= met zware r spreken) - brouwde - gebrouwd.

²) Men schrijft dus *gezouten vis*, al bestaat ook de samenstelling *zoutevis*.

³) Niét-correcte vormen zijn: *schee* uit, *uitgescheeën* zijn.

Deze werkwoorden waren vroeger sterk, omdat men in de oudste tijden alleen de sterke vervoeging kende. Toen de zwakke vervoeging tot het systeem ging behoren, heeft deze in veel werkwoorden zich een plaats veroverd. Soms werd de gehele vervoeging zwak, soms slechts een deel ervan. Dialectsprekers hoort men soms de oorspronkelijke vormen zeggen, zoals: *biek* (bakte), *borst* (barstte), *bried* (braadde), *hiet* (heette).

d. De dubbele vervoeging

§ 76. Er zijn werkwoorden waarbij beide manieren van vervoegen naast elkaar voorkomen. Er zijn ook werkwoorden die in een bepaalde periode zwak werden vervoegd, doch waarbij (ten gevolge van klankveranderingen) de zwakke vervoeging op een sterke is gaan lijken. Als er twee vervoegingen bestaan, is er soms betekenisverschil (zie § 77). Bovendien kan het zijn dat de ene vorm in het Noorden gebruikelijker is, terwijl het Zuiden in die betekenis juist aan de andere vorm de voorkeur geeft.

vragen	vroeg/vraagde	gevraagd	: <i>Vroeg</i> is de meest gebruikte vorm.
zeggen	zei/zegde	gezegd	: <i>Zei</i> is de gewone vorm, <i>zegde</i> klinkt wat plechtig.
waaien	woei/waaide	gewaaid	: <i>Waaide</i> is gewoon.
melken	molk/melkte	gemolken	: <i>Melkte</i> wordt bij voorkeur gebruikt in overdrachtelijke zin: <i>Wat melkte hij toch over die kwestie.</i>
raden	raadde/ried	geraden	: Beide vormen komen voor bij <i>aanraden</i> ; bij <i>ernaar raden</i> komt alleen <i>raadde</i> voor.
stoten	stiet/stootte	gestoten	: <i>Stootte</i> is gewoon.
wassen	waste/wies	gewassen	: In de betekenis van schoonmaken is <i>waste</i> de enige vorm; in de betekenis van groter worden in een zin als: <i>Het water wies</i> , is deze vorm de gebruikelijke.
spugen	spoog/spuugde	gespuugd	In de letterlijke betekenis neemt men de zwakke vormen; in figuurlijke betekenis de sterke.
spuwen	spuwde	gespuwd	
schuilen	schuilde/school	geschuild/ gescholen	

§ 77. Verschil in betekenis is er bij de volgende werkwoorden :

plegen	placht		<i>gewoon zijn</i>
plegen	pleegde	gepleegd	<i>doen</i>
pluizen	ploos	geplozen	<i>onderzoeken¹</i>
pluizen	pluisde	gepluisd	<i>pluisjes afgeven</i>
verschrikken	verschrok	verschrokken	<i>bang worden</i>
verschrikken	verschrikte	verschrikt	<i>bang maken</i>
prijzen	prees	geprezen	<i>loven</i>
prijzen	prijdde	geprijsd	<i>aangeven wat iets kost</i>
scheren	schoor	geschoren	<i>afsnijden</i>
scheren	scheerde	gescheerd	<i>snel overvliegen</i>
scheppen	schiep	geschapen	<i>maken</i>
scheppen	schepte	geschept	<i>putten, uitnemen</i>

e. De vervoeging van de hulpwerkwoorden

§ 78. De vervoeging van de werkwoorden *kunnen, willen, zullen, mogen, durven* is als volgt :

ONVOLTOOID TEGENWOORDIGE TIJD

ik	kan	wil	zal	mag	durf
jij/u	} kan/kunt	} wil/wilt	} zal/zult	} mag/moogt	} durft
gij/ge					
hij	kan	wil	zal	mag	durft
wij	kunnen	willen	zullen	mogen	durven
jullie	kunnen	willen	zullen	mogen	durven
zij	kunnen	willen	zullen	mogen	durven

ONVOLTOOID VERLEDEN TIJD

ik	kon	wilde/wou	zou	mocht	durfde/ dorst
jij/u	} kon	} wilde/wou	} zou/zoudt	} mocht	} durfde/ dorst
gij/ge					
hij	kon	wilde/wou	zou	mocht	durfde/ dorst
wij	konden	wilden	zouden	mochten	durfden/ dorsten
jullie	konden	wilden	zouden	mochten	durfden/ dorsten
zij	konden	wilden	zouden	mochten	durfden/ dorsten

¹⁾ Toch hoort men ook wel: *Ik heb dat haarfijn uitgepluisd.*

In het Zuiden komt in plaats van *durfde/dorst* ook de vorm *dierf* voor. Zuidelijke taalkundigen wijzen deze vorm af.

Het verleden deelwoord van *mogen* levert moeilijkheden op. Er bestaan de vormen: *gemoogd, gemogen, gemocht*. *Gemoogd* is in Noord-Nederland de gewone vorm, als het werkwoord betekent: toestemming hebben. Betekent het werkwoord: iemand graag mogen, dan hoort men meestal het verleden deelwoord: *gemogen*, maar *gemoogd* komt ook voor. In Zuid-Nederland is *gemogen* de gebruikelijke vorm.

§ 79. Hierbij is nog het volgende op te merken:

1° Bij *u* is eigenlijk de derde persoon enkelvoud vereist (zie § 266). Omdat veel Nederlanders er zich van bewust zijn dat zij dikwijls een slot-*t* niet uitspreken en ook dat zulks eigenlijk niet hoort, en omdat men bij de aanspreekvorm *u* zeker correct wil zijn, geven velen er de voorkeur aan om bij *u* altijd een vorm met *t* te gebruiken. Het feit dat andere werkwoorden zowel in de tweede als in de derde persoon een uitgang met *t* hebben, heeft daar natuurlijk ook invloed op.

2° Het gebruik van de beleefdheidsnuances is bij de werkwoorden zeer subtiel. Het taalgebruik kent de volgende vormen die wij geven in steeds opklimmende graad van correctheid: *Help me even* (effe!) – *Kan je me helpen* – *Kun je me helpen* – *Kan u me helpen* – *Kunt u mij helpen* – *Zou u mij kunnen helpen* – *Zoudt u mij kunnen helpen* – *Zoudt u de goedheid willen hebben mij behulpzaam te zijn?* En de verdere gebruikelijke beleefdheidsomschrijvingen.

Bij het gebruik van deze vormen moet men wel oppassen. Gebruikt iemand die met ons op vertrouwelijke voet staat, ineens: *U zoudt*, dan is er iets aan de hand! Dan is die spreker plotseling kwaad op ons geworden, of wenst ons voor de gek te houden. Maar voor een student is het maar beter, dat hij niet tot zijn professor zegt: *Kan je me helpen aan dat boek?*

3° In de gesproken taal komt naast de vorm *wilde* de vorm *wou* voor bij alle personen enkelvoud en meervoud. In het enkelvoud kan men dit ook schrijven (al zal men het bij *u* vermijden als men correct moet zijn). In het meervoud klinken de *wou*-vormen, vooral als het *wouen* wordt, niet correct; ze worden dan ook in de geschreven taal weinig gebruikt.

4° *Dorst* staat ongeveer gelijk met *durfde*, al zal *durfde* meestal wat beter klinken.

5° Vormen als: *kenne* i.p.v. *kunnen*, *zalle me* i.p.v. *zullen we*, *we konne* i.p.v. *we konden* zijn in de ogen van de Nederlanders niet correct, ook al worden ze door velen gebruikt.

§ 80. De vormen van de werkwoorden *hebben* en *zijn* staan in het voorbeeld van de vervoeging van het werkwoord prijzen (zie § 63). Bij *u* kan men zowel *is* als *bent* en zowel *heeft* als

hebt gebruiken, al hebben de eerste vormen de voorkeur als men correct moet zijn.

In Noord-Nederland kan de vorm *gij zijt* alleen nog gebruikt worden bij uiterst plechtige gelegenheden, in andere gevallen misstaat hij. In Zuid-Nederland daarentegen is deze vorm de gewone, juist zo gewoon als in Noord-Nederland *je bent*.

Het verleden deelwoord van zijn is: *geweest*.

De gebiedende wijs is: *wees(t)*, al kan men in vertrouwelijker gesprek ook wel gebruiken: *Ben nou niet zo dom!* In correcter vormen luidt dit: *Wees nu niet zo dom*.

3. DE VORMEN VOOR DE BETEKENISVERHOUDINGEN¹

§ 81. *Persoon en getal*. *Persoon* noemt men in de taal de verhouding die er bestaat tussen de persoon van de spreker en datgene wat als onderwerp is genomen van de zin die hij zegt.

Eerste persoon: spreker en onderwerp zijn dezelfde.

Tweede persoon: de spreker richt zich tot degene die genoemd wordt als onderwerp van de zin.

Derde persoon: noch spreker noch aangesproken persoon zijn onderwerp van de zin.

Getal (numerus) duidt erop dat de persoon genomen kan worden als één of als meer. Men spreekt dan van enkelvoud (*singularis*) en meervoud (*pluralis*). De vormen van het enkelvoud en van het meervoud staan min of meer tegenover elkaar:

	<i>enkelvoud</i>	<i>meervoud</i>
eerste persoon:	ik	wij
tweede persoon ² :	jij/je/u en gij/ge	jullie/je/u en gij/ge
derde persoon:	hij/zij/ze/het	zij/ze

Voor de overeenkomst (*congruentie*) in persoon en getal die bestaat tussen onderwerp en werkwoord zie men § 106.

§ 82. *Tijd en aspect*. Onder het begrip *tijd* verstaat men in de taalkunde de verhouding tussen het moment waarop de spreker zijn zin zegt en het moment waarop de handeling, genoemd

¹) De term betekenisverhouding duidt aan dat als twee of meer woorden of woordgroepen met elkaar door bijeenplaatsing en/of intonatie en/of uitgang worden gecombineerd, de betekenissen van deze woorden volgens de in § 16-22 aangeduide logische wetten dienen te worden samengenomen. Termen als onderwerp, gezegde, lijdend voorwerp enz. moeten daarom altijd worden opgevat als aanduidende de betekenisverwijzing die het met de ene term benoemde woord heeft tot het met de andere term benoemde woord en omgekeerd.

²) Zie voor het gebruik van de vormen § 265 vv.

in het werkwoord, plaats vindt. Deze verhouding kan zijn:

1° gelijktijdig: *tegenwoordige tijd*;

2° het spreken is na de handeling: *verleden tijd*;

3° het spreken is vóór de handeling: *toekomende tijd*.

Er zijn dus slechts drie tijden. Ieder van deze tijden kan echter voorgesteld worden in verschillende aspecten.

Onder *aspect* verstaat men het belichten van een moment van de duur die iedere handeling heeft: het begin, het voortgaan en het onvoltooid of voltooid zijn.

§ 83. *Het aspect van het begin van de handeling (inchoatief)*. Voorbeelden: *Hij gaat dat doen – Hij staat op het punt dat te doen*.

Door de hulpwerkwoorden van begin (*gaan en op het punt staan te*) wordt de handeling voorgesteld als verkerend in haar beginstadium. Sommige werkwoorden bezitten dit nadruk leggen op het begin in bepaalde situaties uit zichzelf. Zo kan men zeggen: *Ik koop een auto*, ook al staat men nog niet bij de verkoper te onderhandelen. *Jan wordt soldaat*, betekent meestal dat het nog wel enige tijd duurt, voordat het zover is dat Jan werkelijk voor het eerst naar de kazerne gaat, hoewel het dat natuurlijk wel kan betekenen. Men ziet uit deze simpele voorbeelden dat men van een geïsoleerde zin eigenlijk niet kan zeggen wat hij betekent. Dat houdt in dat men b.v. met vertalen moet oppassen, omdat andere talen deze betekenisnuances op andere manieren uitdrukken.

§ 84. *Het aspect van duur*.

Voorbeelden: *Hij zit te schrijven – Hij ligt maar aan mijn hoofd te zeuren – Hij is aan het schrijven – Zij loopt te zeuren – Zij is stervende*.

Door de hulpwerkwoorden (*zitten te, zijn aan het, bezig zijn te, lopen te, zitten te, liggen te* en de vorm: *zijn met tegenwoordig deelwoord*) wordt de handeling voorgesteld als voortdurend. Ook hier is het weer zo, dat sommige werkwoorden in bepaalde situaties uit zichzelf deze duur uitdrukken. Zo kan: *Ik bouw een huis*, uitdrukken dat men bezig is met bouwen, het kan ook betekenen dat men wil gaan bouwen. En al weer levert dat in het gesprek weinig of geen moeilijkheden op, omdat de situatie het wel duidelijk maakt.

§ 85. *Het aspect van het onvoltooid of voltooid*.

Voorbeelden:

Hij bouwt een huis

Hij heeft een huis gebouwd

Hij is ziek

Hij is ziek geweest

} *Hij bouwde een huis*

} *Hij was ziek*

Het *onvoltooid* geeft aan:

1° de handeling is nog niet af: *Hij bouwt een huis*;

2° de handeling is af, maar de spreker blijft er buiten, of deze actie een gevolg heeft in het heden: *Hij bouwde een huis.*

Het *voltooide* geeft aan:

de handeling als zodanig ligt in het verleden, maar er is een gevolg of resultaat ervan in het heden: *Hij is ziek geweest* (het ziek-zijn behoort tot het verleden, maar deze zin geeft tegelijk aan, dat hij nu beter is).

§ 86. In het Nederlands van nu gebruiken zeer velen de onvoltooid verleden tijd en de voltooid tegenwoordige tijd zonder betekenisverschil ter aanduiding van een feit in het verleden. Het boven geschetste betekenisverschil wordt dus door velen verwaarloosd.

Daar staat tegenover, dat het verschil bij vele anderen nog leeft. Als een docent bij zijn rector informeert, waarom een bepaalde leerling zo sterk achteruit gaat, zal de rector, als het geval althans zo ligt, zeggen: 'Hij *is* een maand ziek *geweest*'. De rector kan hier niet zeggen: 'Hij *was* een maand ziek', er is immers een gevolg in het heden.

Als een docent een leerling vraagt: 'Waarom ken jij je les niet?' luidt het antwoord: 'Ziek *geweest*, meneer'. Geen leerling zegt hier: 'Ik *was* ziek'.

Wil een directeur weten, of zijn secretaresse een bepaalde brief heeft geschreven – dus, of de brief klaar is en eventueel gepost is – dan vraagt hij: '*Heeft* u die brief *geschreven*, juffrouw?' De nuances zijn hier nogal subtiel. Als in detectiveverhalen de politieman vraagt: '*Schreef* u die brief?', dan lijkt het erop of de rechercheur alleen informeert naar het feit van het schrijven. Zegt hij: '*Heeft* u die brief *geschreven*?', dan heeft hij in veel gevallen een brief die hij de ondervraagde toont.

Een arts die wij consulteren bij een ziektegeval, zal dikwijls vragen: 'Al eens meer zoiets *gehad*?'

Het onderscheid tussen verleden tijd en voltooid tijd is dus nog niet verdwenen uit onze taal en het is wellicht goed om op dit verschil te letten. Wij zouden daarom ook willen aanbevelen, dat men (in zakenbrieven) schrijft: '*Wij hebben uw brief ontvangen en daaruit vernomen, dat*'

§ 87. *De opeenvolging van de tijden en aspecten in samengestelde zinnen.* In zinnen met zogenaamde voegwoordelijke groepen of bijzinnen dient men ervoor te zorgen, dat de tijdsverhouding tussen de verschillende werkwoorden op de juiste wijze wordt aangegeven.

Verkeerd: Er lagen honderden dode opstandelingen langs de weg die probeerden naar de hoofdstad op te rukken.

Het gebruik van de onvoltooid verleden tijd in *probeerden* doet de tijd van het oprukken gelijk zijn aan de tijd van het liggen langs de weg. Maar dat is onmogelijk, omdat de opstandelingen dood zijn!

Correctie: Er lagen honderden dode opstandelingen langs de weg die geprobeerd hadden naar de hoofdstad op te rukken. Indien de bepaling *dode* er niet bij staat, is de eerste zin wél mogelijk, omdat het klaar liggen langs de weg een onderdeel is van het oprukken.

Verkeerd: Omdat de mens opgebouwd was uit atomen en zo-doende ook geregeld zou worden door de natuurwetten, zou men kunnen berekenen wat er met de mens zal gebeuren.

Correctie: Omdat men dacht dat de mens opgebouwd was uit atomen en dus beheerst werd door de natuurwetten, meende men dat men zou kunnen berekenen, wat er met de mens zou gebeuren.

De correctie heeft in de eerste plaats ingevoegd de groepen: *omdat men dacht* en *meende men*, omdat de zin anders in de lucht hangt. In plaats van *geregeld* is *beheerst* gekozen, omdat dit in combinatie met *mens* beter de betekenis weergeeft. Wat de tijden betreft, is *geregeld zou worden* veranderd in *beheerst werd* om een gelijkheid te krijgen met *opgebouwd was*. *Zal gebeuren* is gewijzigd in *zou gebeuren*, omdat in de foutieve zin *zal* een te zeker karakter heeft tegenover de onzekerheidsvormen: 'opgebouwd was' en 'geregeld zou worden'.

Verkeerd: Weer komt me dit tafereel voor de geest, hoe ik daar gestaan had bij de directeur. Weer hoor ik zijn stem.

Correctie: Weer komt me dit tafereel voor de geest, hoe ik daar sta bij de directeur. Weer hoor ik zijn stem.

Uit de gelijktijdigheid van de gebeurtenissen *staan* en *horen*, volgt dat men de tijden gelijk moet houden. Bovendien wijst het voornaamwoord *dit* erop, dat het tafereel zich nu weer afspeelt. Het aspect moet hier onvoltooid zijn, omdat *gestaan had* de handeling als afgelopen voorstelt, terwijl het tafereel zich in de fantasie opnieuw afspeelt. Indien de spreker niet het voornaamwoord *dit*, maar het voornaamwoord *dat* gebruikt, kan hij i.p.v. *sta stond* gebruiken, omdat het voornaamwoord *dat* verwijst naar wat verder van de spreker af is, zodat het verhaal weer in het verleden speelt. Het aspect blijft echter onvoltooid, omdat het *staan* ' bezig' is tijdens het horen.

Verkeerd: Wat zou het heerlijk geweest zijn, als we konden uitslapen!

Correctie: Wat zou het heerlijk geweest zijn, als we hadden kunnen uitslapen. of: Wat zou het heerlijk zijn, als we konden uitslapen!

In de foutieve zin corresponderen de uitroep en de niet-werkelijkheid niet met elkaar.

Verkeerd: Mijn leven moest vorm krijgen door harde arbeid en doorzetten, zoals een beeldhouwer door volharding en toewijding een blok steen trachtte te bewerken en er zijn levensideaal in poogde weer te geven.

Correctie: Ik moest mijn leven vorm geven door harde arbeid en doorzetten, zoals een beeldhouwer door volharding en toewijding een blok steen tracht te bewerken en er zijn levensideaal in poogt weer te geven.

Het eerste gedeelte is gewijzigd in *Ik moest vorm geven*, omdat in de foutieve zin de vergelijking niet opgaat. Het leven wordt vergeleken met dat blok steen en niet met de beeldhouwer. De verleden tijd van *trachtte* en *poogde* is gewijzigd in de tegenwoordige tijd, omdat hier bedoeld wordt op een algemeen geldende waarheid die tijdloos is. Er staat immers: 'een beeldhouwer', waaruit blijkt dat de auteur zich niet vergelijkt met een speciale beeldhouwer. Was dat wel het geval geweest en had hij geschreven: 'de beeldhouwer', dan had hij kunnen schrijven: *Ik moest mijn leven vorm geven, zoals mijn vader, de beeldhouwer, een stuk steen bewerkte*. Tegelijk wordt dan de verleden tijd tot de juiste tijdvorm – als tenminste die vader dit werk niet meer doet!

De lezer heeft uit deze enkele voorbeelden begrepen, dat het dikwijls van een enkel woordje afhangt, hoe de zin verder gebouwd moet worden. Het is dan ook duidelijk, dat precieze regels hiervoor niet te geven zijn. Men kan alleen zichzelf controleren, of het wel juist is, wat men zegt en schrijft. Men kan zich in principe aan het volgende houden: in beginsel houdt men de tijden van voegwoordelijke groepen en zinnen gelijk; ongelijkheid moet verantwoord zijn door de tijdsverhoudingen van de verschillende gebeurtenissen of door verschil in zekerheid van de verschillende onderdelen van de mededeling. Men zie hiervoor ook § 94;

de voltooid tegenwoordige tijd gebruikt men in de voegwoordelijke groep om een voorafgaand feit mede te delen als de hoofdgroep gesteld is in de onvoltooid tegenwoordige tijd: *Wij spreken nu van de man die onze vereniging opgericht heeft*;

de voltooid verleden tijd gebruikt men in de voegwoordelijke groep om een voorafgaand feit mede te delen als de hoofdgroep gesteld is in de onvoltooid verleden tijd: *Wij gingen dezelfde weg terug als wij gekomen waren*;

in een levendig verhaal mag men van de verhaalvorm, de onvoltooid verleden tijd, overgaan op de onvoltooid tegenwoordige tijd als men de zaken als het ware in het heden wil laten gebeuren: *Ik reed met mijn wagen rustig door de dorpsstraat, komt me daar ineens uit een zijweggetje een joch!* (Men lette hier ook op de eigenaardige woordvolgorde).

§ 88. *De bedrijvende en de lijdende vorm*. Bij de bedrijvende en de lijdende vorm verstaat men onder *vorm* de richting van waaruit de spreker de handeling van de werkelijkheid bekijkt

en in de taal voorstelt: De *bedrijvende vorm* (*actief* of *activum*) geeft aan dat de spreker de handeling ziet als uitgaande van de handelende persoon naar het voorwerp (*De timmerman maakt een stoel*), en lijdende vorm (*passief* of *passivum*) wil zeggen, dat de spreker de handeling ziet en voorstelt als een toestand van het voorwerp onder invloed van de handelende persoon (*De stoel wordt door de timmerman gemaakt*).

De verklaring van deze dubbele voorstellingsmogelijkheid ligt in het feit, dat de actie van de handelende persoon tegelijk een toestand is van het voorwerp. Men zie wat wij daarover schreven in § 52.

§ 89. De taalvorm van de lijdende vorm is, zoals blijkt uit de vervoeging van het werkwoord *prijzen* in § 63, als volgt:

1° in onvoltooide tijden: *worden* met het verleden deelwoord. Het Nederlands heeft om van de handeling van het werkwoord een toestand te maken het toestandswerkwoord *worden* als hulpwerkwoord. Het Engels en het Frans hebben hier *to be* en *être* als hulpwerkwoord.

2° in het voltooide: *zijn* met verleden deelwoord. De vormen met *zijn* staan als lijdende vormen tegenover de vormen met *hebben* als bedrijvende vormen: *is* geslagen – *heeft* geslagen.

3° in bepaalde uitdrukkingen: *zijn te* met onbepaalde wijs met de betekenis van 'kan worden': *Dat is wel te doen*.

§ 90. De lijdende vorm komt voor bij:

1° handelingswerkwoorden: in alle personen, voorzover de betekenis dat toelaat (*Wij worden gebouwd* zal niet vaak voorkomen).

2° bewegingswerkwoorden: alleen in de derde persoon enkelvoud in combinatie met *er*: *Er wordt hier niet gedanst, gekletst*.

§ 91. De lijdende vorm wordt gebruikt:

1° als de spreker de handelende persoon niet kan of niet als handelende persoon wil noemen: *Er wordt tegenwoordig meer gestolen dan vroeger* – *Er wordt tegenwoordig veel gebouwd* – *Ik geloof dat er hier weer gefraudeerd wordt*.

Natuurlijk heeft de spreker nog andere mogelijkheden: *Tegenwoordig zijn er heel wat meer dieven dan vroeger* – *Wat bouwen ze tegenwoordig toch veel!* – *Ik geloof dat men fraudeert*.

2° als de spreker meent dat de voorstelling van het gebeuren beter passief gegeven kan worden. Men zegt weinig: *De bliksem trof dit huis*, maar wel: *Dit huis is door de bliksem getroffen*. Soms kan men door de lijdende vorm het voortduren van een toestand uitdrukken, hetgeen blijkt uit de volgende zinnen: *Die jongen heeft een goed rapport*. Nu ja, *zijn vader helpt hem ook altijd*, naast: *Die jongen heeft een goed rapport*. Nu ja, *hij wordt ook door zijn vader geholpen*.

Ook gebruikt men soms de lijdende vorm om duidelijk de handelende persoon aan te geven, als dit bij gebruik van de be-

drijvende vorm minder duidelijk is: *De jongen, die de man geslagen heeft, is opgenomen in het ziekenhuis – De jongen die door de man geslagen is, is opgenomen in het ziekenhuis.*

Opm. De taalgebruiker dient echter met het gebruik van de lijdende vormen op te passen. Deze vormen zijn dikwijls langer dan de bedrijvende en maken daardoor de zin soms zwaar en slepend, zodat er een vermoeiende werking van uitgaat op de lezer of hoorder.

§ 92. *Het meewerkend voorwerp als onderwerp in een lijdende zin.* In § 52 hebben wij het beginsel van de lijdende vorm uiteengezet. Daarbij stond voorop, dat alleen het lijdend voorwerp eigenlijk onderwerp van de passieve zin kon worden. Het meewerkend voorwerp kwam daarbij niet ter sprake. In het Engels is de omzetting van het meewerkend voorwerp tot onderwerp van de lijdende zin gewoon: *I was given a book.* Omdat het verschil tussen lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp niet altijd even scherp is, zeggen velen tegenwoordig: *De heren worden verzocht niet te roken*, waar men vroeger moest zeggen: *De heren wordt verzocht niet te roken*, omdat *de heren* in de actieve zin (*Wij verzoeken de heren niet te roken*) meewerkend voorwerp is. Hetzelfde hebben wij in: *Mijn ouders worden door mij gehoorzaamd*, dat vroeger moest luiden: *Mijn ouders wordt door mij gehoorzaamd*, omdat *ouders* in de actieve zin (*Ik gehoorzaam mijn ouders*) meewerkend voorwerp is.

Op het ogenblik is het zo, dat constructies als het Engels kent: *Ik werd een boek gegeven* (*I was given a book*), absoluut onnederlands zijn. Van de boven besproken gevallen bij *verzoeken* en *gehoorzamen* zouden wij dat niet durven beweren.

§ 93. Enkele fouten bij het gebruik van de lijdende vorm:

Verkeerd: De ouderloze kinderen zijn door de familie tot zich genomen.

Correctie: De familie heeft de ouderloze kinderen tot zich genomen.

De fout zit hierin, dat het woordje *zich* als wederkerend voornaamwoord terug slaat op het onderwerp, hetgeen in de eerste zin tot onzin leidt.

§ 94. *Modaliteit.* Onder *modaliteit* verstaat men de verhouding die bestaat tussen de feitelijke betekenis van het vervoegde werkwoord in de zin – waarbij dus intonatie en plaats ook een rol spelen – en de betekenis van het werkwoord. Deze verhouding kan zijn:

1° de vervoegde vorm drukt dezelfde graad van zekerheid en feitelijkheid uit als het werkwoord op zich: *Ik rook een sigaar: roken;*

2° de vervoegde vorm wijkt in zekerheid en feitelijkheid af van het werkwoord zonder meer: *Gingen we maar naar de stad!:*

gaan. Met behulp van de woordvolgorde, de toon en het woordje *maar* wordt tot uitdrukking gebracht, dat wij niet werkelijk naar de stad gaan, maar dat dit een onvervulde wens is. In de modaliteit zijn bij de graad van zekerheid en onzekerheid verschillende nuances, zoals uit de volgende paragrafen zal blijken.

§ 95. In het Nederlands kan de modaliteit met de volgende middelen worden weergegeven:

1° de toon waarop de zin wordt gezegd (§ 96);

2° de vervoeging van het werkwoord (§ 97);

3° de volgorde van de zinsdelen (§ 98);

4° met bijwoorden (§ 99) en

5° met hulpwerkwoorden (§ 99).

Soms worden deze middelen alle vijf tegelijk door de spreker toegepast, soms is een enkel middel voldoende, maar altijd speelt de intonatie een rol.

§ 96. De *toon* waarop de spreker de zin uitspreekt kan de volgende betekenisnuances aangeven:

1° dat hij zeker is van iets en het als een feit voorstelt (*realis*): *Ik schrijf dit boek*. De zin wordt dan gezegd met vaste stem.

2° dat hij aan iets twijfelt en het feit niet wil of kan vaststellen (*dubitatief*): *Misschien hebben wij wel vrij – Het zal misschien wel zo gebeurd zijn*. Deze zinnen worden gezegd met een wat zwevende toon, vaak samen met gelaatsuitdrukkingen en handgebaren die duidelijk de twijfel aangeven.

3° dat de spreker iets mogelijk acht (*potentialis*): *Hij zal me wel helpen*. Deze zin wordt dan gezegd met iets zwevends in de toon waardoor het hoopvolle doorklinkt.

4° dat de spreker iets wenst (*optatief*): *Kwam hij nu maar!* Deze zin wordt gezegd op wensende toon met nadruk op *kwam*.

5° dat de spreker iets wenst dat onmogelijk is (*irrealis*): *Had hij die brief maar niet geschreven!* In de stem is weer een zweeftoon, terwijl de spreker dikwijls het hoofd schudt of gebaart met de handen.

6° dat hij een gebod geeft (*imperatief*): *Doe dat – Je moet dat doen – Je zult dat doen*. Krachtig en nadrukkelijk worden deze zinnen gezegd, opdat mede daardoor de spreker zijn wil kan opleggen aan de hoorder.

§ 97. De vervoeging van het werkwoord. In vroeger tijden hadden vele talen voor de verschillende modaliteiten verschillende vormen van het werkwoord. Zo hebben het Frans en het Duits nog altijd naast de serie vormen ter uitdrukking van een zeker en vaststaand feit (aantonende wijs) een serie vormen ter uitdrukking van bovengenoemde andere modaliteiten. In het moderne Nederlands is van deze speciale serie vormen voor de niet-zekerheid, de zgn. aanvoegende wijs of conjunctief (Frans *subjonctif*), maar zeer weinig over. De derde persoon enkelvoud

kent nog vormen als: *Men neme een snuffje zout – Leve de koningin – Het zij zo*. In geschreven, wat plechtige taal kan men nog tegenkomen: *Ware hij verstandiger geweest*.

Omdat de vormen met *zou* in veel gevallen de functie van de vroegere conjunctief hebben overgenomen, noemen sommige grammatici vormen als: *Hij zou het gedaan hebben*, een omschreven conjunctief.

§ 98. Soms komt de *volgorde* van de zinsdelen de toon te hulp. Vergelijk hiervoor de volgende voorbeelden: *Hij had het geschreven* (feitelijkheid) – *Had hij me maar geschreven!* (onvervulbare wens); *Hij kwam maar thuis* (feitelijkheid) – *Kwam hij maar thuis!* (wens).

§ 99. In vele gevallen kunnen *bijwoorden* de spreker helpen bij het aanduiden van de modaliteit: *Misschien komt hij – Hij komt zeker – Hij had me wel eens kunnen helpen*.

Ook kunnen *hulpwerkwoorden* ingeschakeld worden bij het tot uitdrukking brengen van de modaliteit: *Hij zou me wel eens kunnen helpen – Mocht hij dat doen, dan waarschuw je me maar. – Die akelige Jan zal dat wel weer gedaan hebben – Hij zal het doen*.

IV. HET WERKWOORD: COMBINATIEMOGELIJKHEDEN

§ 100. In deze paragraaf willen wij een overzicht geven van de combinaties die rond een werkwoord mogelijk zijn. In de daarop volgende paragrafen wordt ieder van deze verbindingen uitvoerig besproken.

1° Het *vervoegde werkwoord als bepaling* bij

- a. het zelfstandig naamwoord *als kern* van de zin:
de man + *loopt* (zie § 101–110);
- b. het zelfstandig voornaamwoord *als kern* van de zin:
ik/wie/die + *loop(t)* (zie § 111 v.);
- c. de voegwoordelijke groep (bijzin) *als kern* van de

zin:

dat hij komt + *is* niet zeker¹.

In al deze combinaties vervult de kerngroep de functie van *onderwerp* en het toegevoegde werkwoord de functie van *gezegde*.

2° Het *vervoegd werkwoord als kern* van de zin met

a. het zelfstandig (voor)naamwoord *als bepaling* bij het handelingswerkwoord (zie § 113–125):

<i>bouwt</i> + een huis	(lijd. voorw.)
<i>slaat</i> + hem	(lijd. voorw.)
<i>geeft</i> + de man (een boek)	(meew. voorw.)
<i>noemt</i> + (hem) Piet	(voorwerpsbep.)

bij het bewegingswerkwoord (zie § 126–129):

<i>loopt</i> + een kilometer	} (werkw./bijw. bep.)
<i>duurt</i> + maanden	

bij het toestandswerkwoord (zie § 130 vv.):

<i>is</i> + soldaat	(naamw. deel van het gezegde)
---------------------	-------------------------------

bij de drie soorten van werkwoorden (zie § 133 v.):

<i>bouwt</i> aan dat huis al + maanden	} (werkw. bep.)
<i>loopt</i> + uren	
<i>is</i> al + maanden (ziek)	

b. de voorzetselgroep *als bepaling*

bij het handelingswerkwoord (zie § 135–138):

<i>reken</i> + op je hulp	(voorzetselvoorw.)
---------------------------	--------------------

bij het bewegingswerkwoord (zie § 139):

<i>loop</i> + op de brug	(werkw. bep.)
--------------------------	---------------

bij het toestandswerkwoord (zie § 140):

<i>ben</i> dol + op jam	(voorzetselvoorw.)
-------------------------	--------------------

¹) Om praktische redenen zullen we de combinaties van de voegwoordelijke groep *als kern* van de zin met het vervoegd werkwoord *als bepaling* en omgekeerd behandelen bij het voegwoord (§ 315 vv.).

bij de drie soorten van werkwoorden (zie § 141-145):

sla de hond + met een stok }
fiets + langs het kanaal } (werkw. bep.)
ben ziek geworden + in mei }

c. het kenmerkswoord *als bepaling* (zie § 146-166)

bij het handelingswerkwoord:

maakt dat + stuk (voorwerpsbep.)
maakt dat + vlug (werkw. bep.)

bij het bewegingswerkwoord:

loopt + langzaam (werkw. bep.)

bij het toestandswerkwoord:

is + ziek (naamw. deel van
het gezegde)

bij de drie soorten van werkwoorden:

doet dat + vlug }
loopt + vlug } (werkw. bep.)
wordt ziek + vlug }

d. de voegwoordelijke groep (bijzin) *als bepaling*¹

bij het handelingswerkwoord:

zegt + dat hij komt (lijd. voorw.)
geeft dat + wie ik wil (meew. voorw.)
reken op + wat je me beloofde (voorzetselvoorw.)

bij het bewegingswerkwoord:

ging weg + toen ik kwam (werkw. bep.)

bij het toestandswerkwoord:

wordt + wat zijn vader wil (naamw. deel van
het gezegde)

bij de drie soorten van werkwoorden:

maakt dat + als je het hem vraagt }
gaat weg + als jij komt } (werkw. bep.)
wordt soldaat + omdat hij dat wil }

Indien men het verschil in betekenisverhouding² buiten beschouwing laat, kan men alle aan het werkwoord toegevoegde woorden werkwoordsbepalingen noemen. En deze bepalingen kan men dan benoemen naar hun volgorde, dus eerste, tweede, derde bepaling. Wil men over de volgorde der woorden in het Nederlands iets te weten komen, dan zal men deze methode wel moeten volgen en allerlei typen zinnen moeten onderzoeken, zoals wij dat gedaan hebben voor de ene zin in § 23. Dit boek is bedoeld voor de taalgebruiker en voor hem speelt de betekenis de hoofdrol. Wij zullen daarom bij de bespreking der combinaties daarop de nadruk leggen, hoewel wij de plaats die de woorden innemen, niet zullen verwaarlozen.

¹) Zie noot op bladzijde 68.

²) Voor de term 'betekenisverhouding' zie noot ¹ op bladzijde 59.

A. HET VERVOEGDE WERKWOORD ALS BEPALING

1. MET EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD ALS KERN

§ 101. Voorbeelden:

De man slaat de hond – De man zal de hond slaan – De man is ziek.

Het zelfstandig naamwoord *man* is in deze zinnen onderwerp en het werkwoord noemt men gezegde. Daarmee geven wij te kennen, dat tussen deze woorden een betekenisverhouding bestaat zoals wij geschetst hebben in § 16 vv.

Met andere namen noemt men het onderwerp ook wel: subject of kern van de zin, en het gezegde: predikaat.

§ 102. Er zijn verschillende soorten van onderwerp. *De man* in bovengegeven zinnen is een werkelijk onderwerp. *Het* in: *Het is mogelijk, dat hij komt*, noemt men een voorlopig onderwerp. Voorlopig onderwerp of plaatsonderwerp noemt men *er* in *Er gebeurt hier niets*, waarin *niets* het eigenlijke onderwerp is. *Het* in onpersoonlijke verbindingen als *Het regent* en *Het sneeuwt*, noemt men schijnonderwerp.

§ 103. Factoren waardoor een woord(groep) gekend wordt als werkwoord en begrepen als gezegde:

1° Zodra het gesprek (het lezen) begint, is de hoorder gereed om de gehoorde woorden te rangschikken volgens het logische systeem. Zie § 16–22.

2° Woorden worden in vele gevallen alleen al door de vorm gekend als werkwoord. Dit geldt vooral voor de tweede en derde persoon enkelvoud van de tegenwoordige tijd, waar de achtervoeging van *t* dikwijls medeklinkercombinaties oplevert die in andere woordsoorten minder of niet voorkomen, o.a. *pt*, *kt*, *lt*. Ook de verleden tijd is dikwijls voldoende gekenmerkt door de klankgroepen: *-te(n)* en *-de(n)*. Het voltooide aspect is onmiddellijk kenbaar aan de werkwoorden *hebben* en *zijn* + het *verleden deelwoord* met *ge-*. Moeilijkheden kunnen er ontstaan, als de werkwoordsvorm gelijk is aan de vorm van andere woordsoorten. Zo kan: *wijzen* de onbepaalde wijs van het werkwoord zijn, maar ook de meervoudsvorm van het gesubstantiveerde kenmerkswoord *wijs* of het meervoud van het zelfstandig naamwoord *wijs* (= melodie). In dergelijke gevallen spreken andere factoren een woordje mee.

3° Het vervoegde werkwoord staat in de zin (niet in de voegwoordelijke groep) meestal onmiddellijk achter of voor het onderwerp: *hij loopt – loopt hij*. In een zin als *De mannen wijzen*, waarin *wijzen* als afzonderlijk woord meer betekenissen kan hebben, moet *wijzen* wel het werkwoord zijn, omdat de zin

anders geen betekenis zou hebben en dus geen zin maar ónzin zou zijn.

4° Een werkwoord is op zichzelf reeds een woord dat predikaatief is. Is het werkwoord herkend, dan zoekt de hoorder automatisch naar een woord waaraan het gekoppeld kan worden naar vorm en betekenis. Dat levert meestal geen moeilijkheden op, omdat men in het Nederlands vaak alleen maar kan kiezen tussen het onmiddellijk voorafgaande woord en het onmiddellijk volgende.

5° Zodra de hoorder in het gesprek en de lezer in het geschrift even ingeleid is en weet waarover en waarom het gaat, raadt hij al wat de spreker of schrijver zal gaan zeggen. Hij raadt natuurlijk soms mis en moet zichzelf dan corrigeren.

§ 104. Factoren waardoor een woord(groep) begrepen wordt als onderwerp:

1° Ook hiervoor geldt, dat de hoorder meteen klaar staat om de woorden een plaats te geven in het logisch systeem.

2° Het onderwerp is een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord of een voegwoordelijke groep. Gaan in een zin andere woorden en combinaties voorop, dan weet de hoorder, dat deze geen onderwerp kunnen zijn. Hij vat deze woorden in andere zin op, zoals ter plaatse aangegeven zal worden. De persoonlijke voornaamwoorden: ik, jij, hij, wij, zij, kunnen zelfs niet anders zijn dan onderwerp. (Het is wel zo, dat alle woordsoorten in de zgn. zelfnoemfunctie onderwerp kunnen zijn, maar dat valt direct op: *In is een voorzetsel – Geel is een mooie kleur*).

3° Het woord dat onderwerp is, staat in de zin meestal onmiddellijk voor of achter het werkwoord.

4° Voorzover het werkwoord nog onderscheiden uitgangen heeft, corresponderen deze meestal met de persoon en het getal van het onderwerp: ik *heb*, jij *hebt*, hij *heeft*.

5° Door de situatie en de snelheid waarmee gesproken wordt, krijgt de hoorder geen kans om een zin foutief op te vatten. Als hij de zin hoort: *Jan heeft-ie wel een mooi boek gegeven*, waarin *Jan* toch ook opgevat zou kunnen worden als onderwerp van *heeft* (indien men de combinatie: *Jan heeft* beschouwt), heeft hij *Jan* nog niet geheel bepaald als zinsdeel, als hij *ie* reeds hoort en dus weet, dat dit woord onderwerp is en *Jan* dus meewerkend voorwerp. Bovendien speelt hier een rol: 6° De intonatie is laag, als het eerste woord onderwerp is van een mededelende zin. Is de intonatie wat hoger, dan weet de hoorder dat hij het eerste woord niet als onderwerp moet opvatten.

Deze factoren werken zowel bij het horen als bij het lezen. En weer moeten wij zeggen: soms helpen ze alle tegelijk, soms is een enkele genoeg. En het is ook niet uitgesloten, dat het bij verschillende personen op verschillende wijze geschiedt.

§ 105. *De betekenis van de combinatie onderwerp – gezegde.*

Gebruik bij het gekozen onderwerp altijd een werkwoord dat inderdaad de handeling of de toestand van het als onderwerp genomen wezen kan aangeven. Laten we voor de duidelijkheid even overdrijven. Een zin als: *Mijn kast eet water*, is onzin. Een kast eet niet! Nu moet men hiermee wel oppassen, omdat in beeldspraak veel mogelijk is: *De regen fluistert door de stilte*. Hieronder volgen een aantal voorbeelden waar het gebruikte werkwoord beslist verkeerd is.

Verkeerd: De besprekingen zijn bezig over de ontwapening al jaren.

Correctie: De besprekingen over de ontwapening zijn al jaren aan de gang.

Zijn bezig is te actief voor besprekingen die zelf niets doen! Bovendien bevat de zin een structuurfout: *over de ontwapening* behoort als bijvoeglijke bepaling bij *de besprekingen* onmiddellijk bij dit woord te staan, terwijl *al jaren* als tijdsbepaling bij de persoonsvorm behoort.

Verkeerd: Het laatste groene grassprietje heeft zich moeten opofferen voor de verzengende hitte.

Correctie: Het laatste groene grassprietje is verdwenen ten gevolge van de grote hitte.

Zich opofferen kan men alleen zeggen, als iemand (of een als persoon voorgesteld iets) zich iets ontzegt om dat een ander te gunnen. Zo bezien zou de eerste zin betekenen, dat het sprietje zich laat verbranden om nog meer hitte te leveren, hetgeen onzin is.

Verkeerd: Er komen nadelen aan te pas.

Correctie: Er zijn ook nadelen aan verbonden.

Te pas komen betekent *op tijd komen, dienstig zijn, ter sprake komen*. Al deze betekenissen leveren in de eerste zin onzin op.

Verkeerd: De bezwaren die men tegen de taal van deze schrijver maakt, zijn de barbarismen die hij gebruikt.

Correctie: Het bezwaar dat men tegen de taal van deze schrijver maakt, is dat er veel barbarismen in voorkomen.

Het bezwaar kan niet het barbarisme zelf zijn!

Verkeerd: Vrouwen zijn nu onmisbaar geworden.

Correctie: Vrouwen zijn nu ook in het sociale en politieke leven onmisbaar geworden.

Hoewel er in de als verkeerd aangemerkte zin geen structurele of grammaticale fout aan te wijzen is en de zin op het eerste gezicht dus goed lijkt, is ze dat niet. Immers, vrouwen zijn in bepaald opzicht *altijd* onmisbaar geweest en dus kunnen ze dat in datzelfde opzicht niet worden. *Worden* betekent immers: *beginnen te zijn*.

Verkeerd: Het eerste doel van de natuurwetenschap is de wetensdrang van de mens.

Correctie: Het eerste doel van de natuurwetenschap is de bevrediging van de wetensdrang van de mens.

Het doel van de wetenschap is toch niet de wetensdrang!

Verkeerd: Het natuurwetenschappelijk wereldbeeld is altijd een eenzijdig benaderde en klopt nooit met de werkelijkheid.

Correctie: Het natuurwetenschappelijke wereldbeeld is altijd een eenzijdige benadering van de werkelijkheid en dekt deze daarom nooit volledig.

Het wereldbeeld, d.i. het idee dat wij hebben van de werkelijkheid, wordt toch niet eenzijdig benaderd!

Verkeerd: De atomen zitten sterk vast aan deze wetten.

Correctie: De atomen zijn onderworpen aan deze wetten, of: De werking der atomen wordt beheerst door deze wetten.

Aan een wet kan een atoom niet vastzitten!

Verkeerd: Hierdoor wordt bewezen dat een wetenschappelijk vaststaand iets nog niet zover werkelijkheid mag worden, dat er godsdienstige veranderingen door kunnen ontstaan.

Correctie: Hierdoor wordt bewezen dat wat als wetenschappelijk vaststaand wordt aanvaard, niet zo'n grote invloed op het denken van de mens mag uitoefenen, dat de godsdienstige ideeën daardoor gewijzigd kunnen worden.

Iets wat wetenschappelijk vaststaat, wordt geen werkelijkheid, maar is een beeld van de werkelijkheid.

Verkeerd: Het doel van de natuurwetenschap is goed ontwikkeld.

Correctie is niet te geven, omdat deze woorden volkomen onzin zijn.

Verkeerd: Zijn emotie begint zich te roeren.

Correctie: Zijn emotie werd hem te machtig.

Zich roeren zegt men niet van emotie.

Verkeerd: De kunstenaars konden hun genialiteit botvieren op tientallen opdrachten.

Correctie: De kunstenaars konden hun genialiteit uitvieren (tonen) in tientallen opdrachten.

Botvieren is een woord dat in gevoels sfeer te zeer van genialiteit verschilt om met dit woord verbonden te kunnen worden.

Verkeerd: Het bos is vervallen in diepe stilte.

Correctie: Er was een diepe stilte gevallen in het bos.

Contaminatie met *Hij verviel in een diep stilzwingen*, maakt hier een verkeerde combinatie.

Verkeerd: Nederlandse meesterwerken maken een tournee door de Verenigde Staten waar geëxposeerd werd in New York, Chicago, Boston.

Correctie: Nederlandse meesterwerken worden tentoongesteld in de Verenigde Staten, onder meer in New York, Chicago en Boston.

Die meesterwerken gaan toch niet op reis!

§ 106. *De vorm van de combinatie onderwerp – gezegde.*

Voor het gebruik van enkelvoud of meervoud bij de werkwoordsvormen zijn de volgende regels te geven:

1° Regel is dat onderwerp en gezegde met elkaar overeenstemmen in persoon en getal: *De man loopt – De mannen lopen.*

2° Als in een groep woorden het eerste woord een zelfstandig naamwoord is dat een hoeveelheid aanduidt, kan het werkwoord in het enkelvoud of in het meervoud gezet worden: *Een massa mensen stond/stonden te kijken – Een heleboel kinderen vergaten hun werk te maken.* Vroeger was hier alleen het enkelvoud geoorloofd. De oorzaak waardoor thans ook het meervoud gebruikt wordt, bespreken wij in § 215.

3° In zinnen als: *Dat zijn aardappelen – Dit zijn moeilijke problemen – Het bleken moeilijke vragen te zijn – Het waren auto's uit het jaar nul*, komt het werkwoord overeen met het meervoudige zelfstandig naamwoord. Sommige grammatici beschouwen *dat*, *dit* en *het* als onderwerp en zien hier een uitzondering op de boven gegeven regel, andere menen dat het meervoudige zelfstandig naamwoord in deze zinnen als onderwerp genomen moet worden.

4° Als het onderwerp een nevenschikte groep is en beide genoemde personen verrichten de handeling, komt het werkwoord in het meervoud: *Mijn broer en ik gaan naar Oostenrijk.* Als de nevenschikte groep eigenlijk een nieuwe groep is, komt het werkwoord overeen met één van beide: *De dokter, en ook de verpleegster, meende dat het beter ging – De doktoren, en ook de verpleegster, meenden dat het beter ging – De dokter, en ook de verpleegsters meende(n) dat het beter ging.*

Bij *noch* geldt: *Noch hij noch ik kon er iets aan doen.* Maar: *Hij en ik konden er niets aan doen!*

§ 107. *Onderwerp en gezegde in zinnen met voegwoordelijke groepen (bijzinnen).*

Vooral deze zinnen leveren gevaar op voor ontsporingen:

Verkeerd: *Zijn zoon was volgens hem bestemd om een van die grote mannen te worden die de loop van de geschiedenis veranderde.*

Correctie: *Zijn zoon was volgens hem voorbestemd om een van die grote mannen te worden die de loop van de geschiedenis veranderen.*

Het betrekkelijk voornaamwoord *die* slaat terug op *mannen* en derhalve moet het werkwoord in het meervoud komen.

Verkeerd: *Op de tafel waar het een ordeloze rommel van boeken en papieren waren, lag het kostbare manuscript.*

Correctie: *Op de tafel waar het een ordeloze rommel van boeken en papieren was, lag het kostbare manuscript.*

Verkeerd: *De wereld en de natuur was voor de Griek een plaats waar zij hun levenstaak volbrachten.*

Correctie: De wereld en de natuur waren voor de Griek een plaats, waar hij zijn levenstaak volbracht.

Het meervoudige *zij* is verkeerd in de eerste zin, omdat het terugwijst naar Griek, welk woord in het enkelvoud staat.

§ 108. *Samentrekking.*

Ook bij samengetrokken zinnen waarin het onderwerp niet herhaald wordt, is het gevaar groot voor verkeerd gebruikte werkwoorden en verkeerde werkwoordsvormen. (Op het feit van de samentrekking werd reeds gewezen in § 62.)

Verkeerd: De formatie van het kabinet duurde lang maar werd eindelijk gevormd.

Correctie: De formatie van het kabinet duurde lang maar eindelijk kwam het dan toch tot stand.

Een formatie wordt toch niet gevormd!

Verkeerd: Vele mensen kwamen om bij de relletjes of werd schade toegebracht.

Correctie: Vele mensen kwamen om bij de relletjes en aan bezittingen werd schade toegebracht.

Vele mensen is onderwerp van *kwamen om*. Bij schade toegebracht zouden deze woorden *meewerkend voorwerp* zijn. Derhalve is samentrekking niet geoorloofd. Bovendien kan aan reeds gedode mensen geen schade worden toegebracht!

§ 109. *Verwisseling van onderwerp.*

Het werkt dikwijls storend als een schrijver in ingewikkelder zinnen van onderwerp verandert. Bijvoorbeeld: *Wanneer men pardoes voor een danszaal staat waar op deze wijze gedanst wordt, en je geeft je ogen goed de kost, dan kom je tot de conclusie dat dit geen dansen is.*

Omdat de auteur begonnen is met het onderwerp *mèn*, had hij dit ook in de volgende delen van de zin moeten gebruiken. Dit soort fout komt nogal eens voor in opstellen en brieven. De schrijvers beginnen in de *ik*-vorm en gaan daarna over op het algemene *je*, omdat zij hun menig wat minder subjectief willen geven, b.v.: *Ik lag in het gras, dan kun je zo heerlijk dromen over van alles en nog wat.* Wij willen niet beweren, dat dit altijd verkeerd is, maar soms werkt het storend en is het beter het algemene *je* te vermijden.

§ 110. *De plaats van het onderwerp in de zin.*

De plaats van het onderwerp in de zin is onmiddellijk voor of achter het vervoegde werkwoord, hoewel de gesproken taal hier geen wet van Meden en Perzen van maakt. Zo kan men nogal eens zinnen horen van dit type: *Frans geeft ons dit jaar de heer Van IJzeren*, waarin het onderwerp geheel achteraan staat en van de persoonsvorm gescheiden is door vele zinsdelen. De gewijzigde intonatie maakt de hoorder in dergelijke gevallen wel attent op de andere bouw, zodat misvatting uitgesloten is. Hier ligt de nadruk op *Frans*.

Verkeerd (althans in geschreven taal): Een liedje heeft gespeeld de radio.

Correctie: De radio heeft een liedje gespeeld. of: Een liedje heeft de radio gespeeld (met nadruk op *liedje*).

2. MET EEN VOORNAAMWOORD ALS KERN

§ 111. Enkele voorbeelden van zinnen met het voornaamwoord als kern en het vervoegde werkwoord als bepaling: Ik doe dat – Wie doet dat? – Die doet dat – Velen doen dat – Iemand doet dat.

Voor deze voornaamwoorden geldt hetzelfde als voor de zelfstandige naamwoorden, alleen met dit verschil, dat de persoonlijke voornaamwoorden *ik, jij, hij, wij, zij* door hun vorm onmiddellijk als onderwerp herkend worden.

§ 112. Vooral bij de voornaamwoorden komen in de gesproken taal vormen voor die niet correct zijn: Hun *hebben het gedaan* (i.p.v. *Zij hebben het gedaan*) – *Zalleme gaan* (i.p.v. *Zullen we gaan*) – *Hebbie nog zin om mee te gaan* (i.p.v. *Heb je nog zin om mee te gaan*). Wij wensen geenszins de taalkundige zede-meester uit te hangen en als een boven de spraakmakende gemeente staande autoriteit wetten voor te schrijven die de taalontwikkeling zouden doden, maar wij mogen propaganda maken voor een bepaald taalgebruik. Daarom zouden wij wensen, dat dergelijke vormen minder gebruikt worden. In het zuiden komen dergelijke vormen niet voor, in Noord-Nederland daarentegen beginnen deze (Hollandse) vormen reeds door te dringen in de zuidelijke en oostelijke provincies.

B. HET VERVOEGDE WERKWOORD ALS KERN

1. MET EEN ZELFSTANDIG (VOOR)NAAMWOORD ALS BEPALING

a. Bij een handelingswerkwoord

§ 113. *De verhouding: werkwoord – lijdend voorwerp*. Allereerst enkele voorbeelden: Ik bouw een huis – Ik schrijf een brief – Ik sla de hond – Ik ontvang een brief.

In de gegeven voorbeelden is het zelfstandig naamwoord lijdend voorwerp, d.w.z. dit woord staat tot het werkwoord in de betekenisverhouding welke wij schetsten in § 21 en 52.

Men noemt het lijdend voorwerp ook wel: object, direct

object (in tegenstelling tot het indirect object dat een andere naam is voor meewerkend voorwerp) of direct complement. Direct object noemt men het lijdend voorwerp, omdat dit het zelfstandig naamwoord of voornaamwoord is dat als eerste bepaling geëist wordt door het werkwoord, zoals wij reeds uiteenzetten in § 21. Het indirect object is bij werkwoorden als *geven* de tweede bepaling, zoals wij daar reeds aantoonen bij onze bespreking van het werkwoord *geven*. Direct complement (en voor meewerkend voorwerp: indirect complement) is ook een zeer goede naam, omdat hij duidelijk aangeeft dat het zelfstandig naamwoord aanvulling is van het werkwoord. Om de *betekenis* van het lijdend voorwerp aan te geven, gebruikt men ook wel de naam: inhoud (zie § 21 en 22).

Zoals '*het*' voorlopig onderwerp of onderwerp voor de vorm kan zijn, zo kan dit woordje ook dienst doen als voorlopig lijdend voorwerp: *Ik heb het hem gezegd, dat hij moest komen*. Een voorafgaand of volgend samenvattend lijdend voorwerp hebben wij in: *Dat wil ik u duidelijk maken, dat dit van het hoogste belang is* – *Dat dit van het hoogste belang is, dat heb ik u willen duidelijk maken*. In geschreven taal zal men deze samenvattende woorden niet veel aantreffen, in de gesproken taal des te meer.

§ 114. In de *betekenis* van het lijdend voorwerp kan men de volgende facetten onderscheiden. In *ik schrijf een brief*, geeft het woord *brief* werkelijk de inhoud aan van het schrijven, maar in *Ik sla de hond*, is *de hond* niet de inhoud van het slaan maar het wezen waarop het slaan betrekking heeft. Men onderscheidt dan ook wel een lijdend voorwerp van inhoud en een lijdend voorwerp van betrekking. Deze onderscheiding is belangrijk om een constructie te begrijpen als: *Ik noem hem Piet*, waarin zowel *Piet* als *hem* lijdend voorwerp zijn, doch *Piet* het lijdend voorwerp van inhoud is en *hem* het lijdend voorwerp van betrekking. Zie ook § 123.

§ 115. Factoren waardoor een woord(groep) begrepen wordt als lijdend voorwerp:

1° Zodra het gesprek begint, gaat de hoorder de woorden rangschikken in het logische systeem.

2° Als lijdend voorwerp kan alleen een zelfstandig naamwoord (een wezen aanduidend woord, soms gekenmerkt door een daaraan voorafgaand lidwoord), een voornaamwoord, of een voegwoordelijke groep dienst doen. Voorzetselgroepen en kenmerkswoorden zijn dus uitgesloten.

3° Bij een zinsbouw: *onderwerp* – *werkwoord* – *andere zinsdelen* heeft de hoorder het werkwoord begrepen en zoekt hij, als het werkwoord een handelingswerkwoord is, naar het woord dat deze handeling aanvult. Gaat het onderwerp niet voorop, dan

waarschuwt de speciale intonatie dat de zin anders opgevat moet worden. Ook hier kan de snelheid waarmee wordt gesproken de hoorder behoeden voor een verkeerde opvatting. Zolang de hoorder in het zinnetje: *Hem heb ik dat gegeven*, het woordje *dat* nog niet gehoord heeft, kan hij aan *hem* geen functie toekennen. Heeft hij dit woordje gehoord, dan moet *hem* wel meewerkend voorwerp zijn. Het niet dalen van de toon op *ik* en de wat vlakke toon op *heb* zijn voor de hoorder teken, dat hij *heb* hier als hulpwerkwoord moet opvatten, omdat *heb* in een zinnetje als: *Hem heb ik*, anders van toon is.

4° In korte enkelvoudige zinnen, waaruit de gesproken taal voor veruit het grootste deel bestaat, staat het lijdend voorwerp dikwijls achteraan. *Ik sloeg de hond – Ik gaf die man gisteren in de trein dat boekje*. In zinnen waarvan het werkwoord in het voltooid staat, komt het lijdend voorwerp dikwijls voor het verleden deelwoord: *Ik heb gisteren de hond geslagen – Ik heb die man gisteren in de trein dat boekje gegeven*.

§ 116. Over het gebruik van het lijdend voorwerp valt het volgende op te merken:

Als lijdend voorwerp kan alleen een zelfstandig naamwoord fungeren dat een wezen noemt dat inderdaad de inhoud aan kan geven van het gebruikte werkwoord of het wezen noemt waarop de activiteit van het werkwoord betrekking kan hebben. Als voorbeeld geven we hier weer enkele verkeerde zinnen met correctie en bespreking.

Verkeerd: Ik drink vlees.

Vlees drinkt men niet!

Verkeerd: Er valt in een dorp weinig te beleven, hoogstens een bioscoop.

Correctie: Er valt in een dorp weinig te beleven, er is hoogstens een bioscoop.

Een bioscoop kan men niet beleven, hoogstens de inhoud van een film.

Verkeerd: Ik zit zo diep in de put, dat ik geen lichtstraaltje zie dat ik kan vastklampen.

Correctie: Ik zit zo diep in de put dat ik geen lichtstraaltje zie dat me een beetje hoop zou kunnen geven.

Een lichtstraaltje kan men niet vastklampen, men kan zich hoogstens *aan* dat straalte vastklampen, als men dit beeld althans toelaatbaar acht.

Verkeerd: De mens werpt zich een beeld van de wereld op.

Correctie: De mens ontwerpt een beeld van de wereld.

Men kan een dam opwerpen maar een beeld ontwerpt men.

Verkeerd: Door automatisering kan men zelfs werken voorkomen.

Correctie: Door automatisering kan men de arbeid van de mens overbodig maken.

Voorkomen lijkt in de gebruikte zin iets verkeerd te zijn!

Verkeerd: Hij beantwoordde het probleem.

Correctie: Hij loste het probleem op, of: Hij beantwoordde de vraag.

Een probleem is een moeilijkheid, het er-niet-uit-kunnen-komen. Dat kan men niet beantwoorden.

Verkeerd: Wij zullen de voor- en nadelen in ogenschouw nemen.

Correctie: Wij zullen de voor- en nadelen beschouwen.

In ogenschouw nemen zegt men van iets dat door het gezichtszintuig is waar te nemen.

Verkeerd: Na de kunstacademie met goed gevolg afgelegd te hebben, ging hij naar de toneelschool.

Correctie: Nadat hij het diploma van de kunstacademie had behaald, ging hij naar de toneelschool, of: Na het examen van de kunstacademie met goed gevolg afgelegd te hebben,

Een kunstacademie kan men niet afleggen, tenzij men daarmee afzetten bedoelt!

Verkeerd: Hij maakte zijn ondergeschikten verwijten en vermaningen.

Correctie: Hij maakte zijn ondergeschikten verwijten en gaf hun allerlei vermaningen.

Men zegt wel: *iemand verwijten maken*, maar niet: *iemand vermaningen maken*.

Verkeerd: Bij het bombardement heeft mijn zuster haar echtgenoot verspeeld.

Correctie: Bij het bombardement heeft mijn zuster haar echtgenoot verloren.

Verspelen kan men zeggen van bezittingen maar niet van een levend wezen.

In het zuidelijk Nederlands komen gallicismen voor ook in de constructie werkwoord — lijdend voorwerp:

Verkeerd: Hij bemint dat schilderij.

Correctie: Hij houdt van dat schilderij.

§ 117. *Samentrekkingen*. Indien men twee woorden noemt als lijdend voorwerp bij hetzelfde werkwoord, dient men erop te letten dat beide begrippen passen bij het werkwoord.

Verkeerd: In de oorlog heeft mijn zwager zijn vrouw en verdere inboedel verspeeld.

Correctie: In de oorlog heeft mijn zwager zijn vrouw verloren en zijn hele inboedel verspeeld.

Het belachelijke van de foutieve zin zit in het woordje *verdere* waardoor de vrouw ook tot de inboedel gerekend wordt.

Verkeerd: De burgers zelf vaardigden de bevelen en opdrachten uit.

Correctie: De burgers zelf vaardigden bevelen uit en gaven opdrachten.

Een bevel kan men uitvaardigen, een opdracht niet.

Soms kan een dergelijke foutieve verbinding geoorloofd zijn, indien men daardoor een komisch effect wil bereiken: *De jongen had maagpijn en een dronken vader.*

In de hierboven gesignaleerde foutieve zinnen ziet men ook de oorzaak van deze fouten. De gecorrigeerde zin is langer. De taalgebruiker heeft de neiging om zich niet drukker te maken dan hij zelf nodig vindt en derhalve probeert hij het kort te doen, met het gevolg dat hij wel eens ontspoot.

§ 118. Over de *plaats* van het lijdend voorwerp in de zin, dienen wij het volgende op te merken. Het lijdend voorwerp moet in nauwe verbinding staan met het werkwoord waarbij het behoort.

Verkeerd: Ik was bang, dat vader *me* vergeten zou te roepen.
Correctie: Ik was bang dat vader vergeten zou *me* te roepen.
Me is lijdend voorwerp bij roepen en niet bij vergeten. Sommige taalkundigen menen dat hier een verschuiving van constructie plaats heeft gevonden. Wij echter menen dat als men goed luistert, men kan constateren dat de spreker zelf zich in deze zinnen corrigeert. De spreker zegt eerst: *Ik was bang dat vader me vergeten zou.* Terwijl hij dit aan het zeggen is, schiet hem te binnen dat hij ook wil meedelen, dat het eigenlijk gaat om het roepen. Hij voegt er dus in één adem achter: *te roepen.* Daardoor lijkt het alsof wij hier te doen hebben met een typisch gebouwde zin, in werkelijkheid hebben wij te maken met een correctie.

Verkeerd: Maar om jezelf te beginnen te verbeteren.

Correctie: Maar om te beginnen jezelf te verbeteren.

Verkeerd: Ik moet toch ook betalen mijn huishuur en verdere kosten.

Correctie: Ik moet toch ook mijn huishuur en verdere kosten betalen.

In het Engels is de constructie van de als verkeerd aangemerkte zin gewoon; men treft dit type dan ook wel in foutieve vertalingen aan. In het Nederlands is deze volgorde wél geoorloofd, als aan *huishuur* en *verdere kosten* een bepaling is toegevoegd in de vorm van een voegwoordelijke groep: *Ik moet toch ook betalen mijn huishuur en verdere kosten die zo hoog zijn, dat er maar zeer weinig overblijft.* Dit is geoorloofd, omdat anders zinnen kunnen ontstaan die onduidelijk zijn door de opeenhoping van werkwoordsvormen aan het einde, b.v.: *Ik moet toch ook mijn huishuur en verdere onkosten die zo hoog zijn, dat er weinig overblijft, betalen*¹.

¹) Deze zin is een mooi voorbeeld van plaatswijziging van het onderwerp onder invloed van de daarmee gecombineerde bijvoeglijke voegwoordelijke groep.

§ 119. *De verhouding: werkwoord – meewerkend voorwerp.* Met zijn verjaardag gaf moeder Piet een boek – De soldaten bereidden hun commandant een hartelijk welkom.

In deze voorbeeldzinnen vervullen *Piet* en *commandant* de functie van meewerkend voorwerp. Dit betekent dat deze woorden tot het werkwoord staan in de betekenisverhouding welke wij schetsten in § 21.

Het meewerkend voorwerp noemt men ook wel indirect object, indirect complement, tweede aanvulling bij werkwoorden als *geven*. Nog een andere naam die eigenlijk het best de betekenis aanduidt, is: belanghebbend voorwerp. Ook geeft men wel de naam datief object, omdat in het Latijn een woord dat deze functie heeft in de naamval komt die men *dativus* noemt, d.i. naamval bij *geven*.

§ 120. Factoren waardoor een woord(groep) begrepen wordt als meewerkend voorwerp:

1° De hoorder tracht de woorden te rangschikken in het logische systeem.

2° Indien een werkwoord wat de betekenis betreft, overeenkomst heeft met het werkwoord *geven*, zoekt de hoorder een woord dat het *wezen* aanduidt, dat als *de ontvangende* beschouwd kan worden. Is de volgorde van de woorden zodanig dat het werkwoord pas tegen het einde bekend wordt, dan zijn er soms factoren waardoor een woord toch al eerder als meewerkend voorwerp herkend wordt, terwijl in het geval dat dit niet zo is, het woord in de herinnering wordt vastgehouden, totdat de andere betekenissen duidelijk zijn geworden.

3° Dikwijls treedt het meewerkend voorwerp op in combinatie met het lijdend voorwerp. De betekenis van de gebruikte woorden maakt dan wel duidelijk, welk woord welke functie heeft. *Die man heb ik dat boek . . .* Deze zin is niet af en toch kan het haast niet anders dan dat *boek* lijdend voorwerp en *die man* meewerkend voorwerp is. Twee factoren maken dat de hoorder deze woorden zo opvat. In de eerste plaats heeft hij al zo dikwijls een zinsbouw als deze gehoord, waarin *boek* (een zaak) lijd. voorwerp en *man* (een persoon) meewerkend voorwerp was, dat hij meent – en terecht – dat zulks nu ook wel het geval zal zijn. Op de tweede plaats is er tussen de in deze zin gegeven woorden bijna geen andere betekeniscombinatie te maken! Hierbij speelt dan natuurlijk een rol het feit, dat de hoorder tijdens het spreken zelf de betekenissen vermoedt en soms al vooruit combineert¹.

4° In de combinatie met het lijdend voorwerp staat het meewerkend voorwerp nogal eens direct na het vervoegde werkwoord: *Ik gaf die man gisteren een boek – Ik heb die man gisteren een boek gegeven.*

5° Bovendien is het zo, dat als een persoon in het eerste woord

wordt genoemd en er blijkt uit het vervolg van de zin dat deze persoon niet de handelende persoon (onderwerp) kan zijn, deze persoon dikwijls de ontvangende is.

§ 121. De enige fout die wij bij het *gebruik* van dit zinsdeel wel eens geconstateerd hebben, was de foutieve samentrekking.

Verkeerd: Dat was de machine die hem beroemd maakte en veel geld opbracht.

Correctie: Dat was de machine die hem beroemd maakte en hem veel geld opbracht.

Men moet *hem* hier herhalen, omdat *hem* in het eerste deel lijdend voorwerp is.

§ 122. Het meewerkend voorwerp heeft zijn *plaats* ergens vóór het lijdend voorwerp. Niet gebruikelijk is: *Ik gaf dat boek de man*. Alleen als het zelfstandig naamwoord gevolgd wordt door een bijvoeglijke voegwoordelijke groep is dit geoorloofd en dikwijls zelfs noodzakelijk: *Ik gaf dat boek de man die mij zo behulpzaam was geweest*. Maar in dit geval zal de Nederlander graag het voorzetsel gebruiken: *aan de man*.

§ 123. *De verhouding: werkwoord – voorwerpsbepaling*. Ik noem hem Piet – Het volk maakte hem president – Ze erkenden Philips niet langer als hun heer.

De woorden: *Piet, president, als hun heer* noemt men voorwerpsbepaling. Dit betekent dat deze woorden als *lijdend voorwerp van inhoud* van het werkwoord samen met de betekenis van het werkwoord in betrekking gebracht worden met het woord dat dienst doet als lijd. voorw. van betrekking (zie § 114). *Piet* is de inhoud van het noemen dat op *hem* betrekking heeft; *president* is de inhoud van het maken dat op *hem* betrekking heeft; *als hun heer* is de inhoud van de erkenning die op *Philips* betrekking heeft.

Sommigen schijnen in dit soort zinnen woorden als *Piet* en *president* op de een of andere wijze een bijwoordelijke, d.i. werkwoordelijke bepaling te willen noemen. Wij geven toe dat deze woorden 'werkwoordsbepalingen' zijn, in zover ieder woord dat geldt als bepaling van een werkwoord een werkwoordsbepaling te noemen is, maar daarmee is nog niet gegeven dat de *betekenisverhouding* tussen deze woorden en het werkwoord die van een werkwoordelijke bepaling is. Het is zelfs zo, dat door het werkwoord het lijdend voorwerp van inhoud aan het lijdend voorwerp van betrekking wordt toegekend, m.a.w. dat er in de sfeer van het voorwerp een lijdend voorwerp van inhoud toegekend wordt aan het lijdend voorwerp van betrekking (zie § 114). Ook naar de structuur van de zin kunnen deze woorden geen werkwoordelijke bepaling genoemd worden. Immers, *Piet* wordt gekoppeld aan *noemen* en aan deze grote kern wordt *hem* toegevoegd.

Andere namen die aan de voorwerpsbepaling gegeven worden, zijn: tweede lijdend voorwerp, bepaling van gesteldheid en predikatieve accusatief (accusatief is de naam van de (vierde) naamval waarin het Latijn het lijdend voorwerp zet).

§ 124. Bij het *gebruik* van de voorwerpsbepaling in de zin spreekt het vanzelf, dat het woord dat als voorwerpsbepaling dienst doet, moet passen bij het werkwoord en bij het woord dat de functie heeft van lijdend voorwerp van betrekking.

§ 125. Vooral in de geschreven taal geve men de voorwerpsbepaling een zodanige *plaats* dat verwarring is uitgesloten. Als voorbeeld van een verkeerde plaatsing, geven wij de volgende zin: *Als chef koos hij die man*. Onvoldoende blijkt hier wat de bedoeling is, omdat *als chef* opgevat kan worden als bepaling bij *hij* en bij *die man*. In de meeste gevallen zal de betekenis wel blijken uit de situatie of uit de voorafgaande tekst, maar de zin als zodanig blijft onduidelijk. Beter is daarom te zeggen: *Hij koos hem als chef*, indien men *hem* (die man) als chef wil hebben.

b. Bij een bewegingswerkwoord

§ 126. *De verhouding: werkwoord – werkwoordelijke bepaling*. In de volgende voorbeeldzinnen: *Hij loopt een kilometer – Dat duurt nu al maanden*, zijn de woorden *kilometer* en *maanden* werkwoordelijke bepalingen. Tussen deze woorden en het werkwoord bestaat dus een betekenisverhouding als werd beschreven in § 21 en 53.

Enkele andere namen voor wat wij werkwoordelijke bepaling noemen, zijn: bijwoordelijke bepaling, adverbiale bepaling. Wil men dit soort bepalingen benoemen naar de rangorde, dan moet men ze derde (eerste) bepaling noemen (zie § 21).

Voor de soorten werkwoordelijke bepalingen verwijzen wij naar § 142.

§ 127. Factoren waardoor een woord(groep) begrepen wordt als werkwoordelijke bepaling:

1° De hoorder tracht de woorden te rangschikken in het logisch systeem.

2° Veel woorden die een afstand of duur noemen, kunnen krachtens hun betekenis niet anders zijn dan werkwoordelijke bepaling.

3° In zinnen waarin het onderwerp voorop gaat, zijn deze bepalingen om dezelfde reden onmiddellijk herkenbaar. Gaan dergelijke bepalingen voorop zoals in: *Maanden duren . . . deze moeilijkheden nu al*, dan zou het woord *maanden* onderwerp kunnen zijn, omdat de zin *Maanden duren . . .*, ook voortgezet zou kunnen worden met: . . . *lang*. Maar door het woord dat na het werkwoord komt, wordt de moeilijkheid opgelost, dik-

wijls al voordat de hoorder aan deze woorden een verkeerde functie heeft kunnen toewijzen.

§ 128. Voor het *gebruik* van de werkwoordelijke bepaling geldt vooral, dat het woord dat als bepaling wordt gebruikt werkelijk een tijds- of plaatsbepaling moet kunnen zijn van het werkwoord en de daarbij behorende delen. Men zie hiervoor § 144.

§ 129. De *plaats* van dergelijke bepalingen is moeilijk in regels te vatten. In de gesproken taal komen volgende structuren voor: *Hij is* al jaren *soldaat* – Al jaren *is hij soldaat* – *Hij is soldaat*, al jaren. De laatste volgorde wordt in de geschreven taal minder gebruikt, behalve bij speciale nadruk.

c. Bij een toestandswerkwoord

§ 130. De *verhouding*: *werkwoord* – *naamwoordelijk deel van het gezegde*. Enkele voorbeeldzinnen: *Hij is leraar* – *Hij wordt dokter* – *Hij is altijd een vrolijke kerel gebleven* – *Heet hij Piet?* In deze zinnen noemt men de woorden *leraar*, *dokter*, *een vrolijke kerel* en *Piet* naamwoordelijk deel van het gezegde. Dat wil zeggen dat er tussen deze woorden enerzijds en de gebruikte werkwoorden anderzijds een betekenisverhouding bestaat zoals wij beschreven hebben in § 54.

Andere namen voor het naamwoordelijk deel van het gezegde zijn: predikaat en nominaal predikaat.

§ 131. Factoren waardoor een woord(groep) begrepen wordt als naamwoordelijk deel van het gezegde:

1° De hoorder rangschikt de woorden volgens het logisch systeem.

2° De toestandswerkwoorden eisen een aanvulling, behalve in de nogal filosofische zinnen: *God is* – *De wereld wordt*. Met deze aanvulling kan aangeduid worden een betrekking van ruimte of tijd (*Jan is in de tuin* – *Piet blijft drie dagen*) of een eigenschap die behoort tot het onderwerp (*Jan is ziek*). Bij *worden* en *zijn* is er dan nog de mogelijkheid van aanvulling met een verleden deelwoord waardoor deze werkwoorden gaan fungeren als hulpwerkwoord. Als de hoorder dus een zin hoort die begint met: *Is hij daar weer . . .*, waarbij hij aan het niet-dalen van de toon hoort, dat de zin nog door moet gaan, dan weet hij omtrent de eigenlijke functie van het werkwoord *is* nog niets. De aanvulling kan zijn: *in de tuin, geweest, vrolijk*. Hij weet dus ook nog niet of het werkwoord in onvoltooid of voltooid aspect opgevat moet worden.

Worden door de aanvulling andere mogelijkheden uitgesloten, dan moet de hoorder het werkwoord wel opvatten als koppelwerkwoord en dan zoekt hij automatisch naar het woord dat een nadere bepaling van het onderwerp kan inhouden.

3° Het woord dat naamwoordelijk deel is, is een zelfstandig

naamwoord of bijvoeglijk kenmerkswoord of een bepaalde voorzetselgroep met de betekenis van een bijvoeglijk kenmerkswoord. Ook kenmerkswwoorden die meestal werkwoordelijk gebruikt worden, kunnen door een bijvoeglijke betekenis als naamwoordelijk deel van het gezegde gaan fungeren, b.v.: *De kachel is uit.*

4° Bovendien heeft het zelfstandig naamwoord dat als naamwoordelijk deel fungeert in het Nederlands dikwijls geen lidwoord: *Hij is soldaat.* Het lidwoord wordt wel gebruikt als:

a. het een aanwijzende functie heeft, doordat er na het zelfstandig naamwoord een voegwoordelijke groep als bijvoeglijke bepaling komt: *Dat zijn de rozen die ik voor je heb meegebracht.*

b. bedoeld wordt dat de persoon een bepaalde functie heeft: *Dat is de leraar Frans – Hij is een goed rekenmeester.* Natuurlijk is ook hier de bepaling oorzaak van het gebruik van het lidwoord.

5° Natuurlijk speelt bij het herkennen van een woord als naamwoordelijk deel ook een rol het feit, dat de voorwaarden waaraan andere zinsdelen moeten voldoen, niet vervuld zijn.

§ 132. Als hoofdregel voor het juiste *gebruik* van het naamwoordelijk deel van het gezegde, moeten wij ook hier weer vermelden dat het naamwoordelijk deel een betekenis moet weergeven die past bij het onderwerp.

Verkeerd: Wij zijn goedkoper en betere kwaliteit.

Correctie: Wij zijn goedkoper en leveren toch betere kwaliteit. De verkoper is toch zelf niet de kwaliteit!

Verkeerd: Bij deze uitvoering is het kopen van een programma verplichtend.

Correctie: Bij deze uitvoering is het kopen van een programma verplicht.

De gebruikte woorden *verplichtend* en *verplicht* worden nogal eens door elkaar gehaald. *Verplicht* betekent dat men door een bestaande verplichting gedwongen of gehouden is om iets te doen. *Verplichtend* betekent, dat men door een of andere daad een verplichting schept, door die daad ontstaat een verplichting. In de als verkeerd aangemerkte zin staat dus, dat men door het kopen van een programma zich verplicht tot een andere daad. Maar dat is in het geheel niet de bedoeling van de zin.

d. Bij de drie soorten werkwoorden

§ 133. *De verhouding: werkwoord – werkwoordelijke bepaling.* Voorbeelden: *Hij bouwt aan dat huis nu al maanden – Hij loopt over die korte afstand uren – Hij is al jaren ziek.*

De handelingswerkwoorden en de toestandswerkwoorden die als koppelwerkwoord fungeren, hebben als eerste aanvulling

respectievelijk het lijdend voorwerp en het naamwoordelijk deel. Zij kunnen ook aangevuld worden met woorden die tijd, plaats of richting aanduiden. Deze woorden staan dan tot het werkwoord met zijn noodzakelijke aanvullingen in de betekenisverhouding van werkwoordelijke bepaling. Men zie § 21 en § 53.

§ 134. Het enige dat hier bespreking verdient, is de *plaats* die dergelijke, vrije bepalingen innemen ten opzichte van de noodzakelijke bepalingen. In het algemeen kan men daarover het volgende zeggen. In zinnen met een naamwoordelijk deel van het gezegde komt het naamwoordelijk deel na de tijdsbepaling, als tenminste het onderwerp voorop staat: *Hij is al jaren ziek – Hij is jaren ziek geweest*. Zowel naamwoordelijk deel als tijdsbepaling kan ook voorop geplaatst worden: *Jaren is hij al ziek en: Ziek is hij al jaren*.

In zinnen met een lijdend voorwerp staat het lijdend voorwerp nogal eens vóór de bepaling van tijd; *De dokter behandelt die man al jaren* (. . . *al jaren die man geeft onzin*). Beide zinsdelen kunnen ook voorop geplaatst worden: *Jaren behandelt de dokter die man al* (indien het woord *al* er niet bij staat, is deze volgorde onmogelijk) en: *Die man behandelt de dokter al jaren*. Het zal wel niet zo vaak voorkomen, maar mocht men in twijfel zijn, welke plaats hij een dergelijke werkwoordelijke bepaling moet geven, dan kan men altijd de methode toepassen welke wij in § 23 gedemonstreerd hebben.

2. MET EEN VOORZETSELGROEP ALS BEPALING

a. Bij een handelingswerkwoord

§ 135. *De verhouding: werkwoord – voorzetselvoorwerp*. Voorbeelden: *Hij hoopt nog altijd op herstel – Ik reken op je komst – Kunt u geen rekening houden met de omstandigheden?* De groepen *op herstel, op je komst, met de omstandigheden* geeft men de naam van voorzetselvoorwerp. Dit wil zeggen dat er tussen het werkwoord en de bedoelde groep een verhouding bestaat die gelijk is aan die welke er is tussen werkwoord en lijdend voorwerp. De constructie is hier anders, omdat bij het voorzetselvoorwerp een bij het werkwoord behorend voorzetsel staat, terwijl het lijdend voorwerp nooit een voorzetselgroep kan zijn. Een andere naam voor voorzetselvoorwerp is oorzakelijk voorwerp.

Werkwoorden die zijn samengesteld uit een werkwoord en een voorzetsel, zijn o.a.: rekenen op, denken aan, denken over, denken om, tobben over, zeuren over, zeuren om, vragen naar, vragen om, zoeken naar, verdiept zijn in, verlangen naar,

hunkeren naar, turen naar, kijken naar, luisteren naar, horen naar, tevreden zijn met, zich vergissen in, twijfelen aan, houden van, gaan met, verliefd zijn op, trouwen met, bang zijn voor, klagen over, zich bemoeien met, opwegen tegen, lijden aan, enz. Zoals men ziet, zijn dit alle werkwoorden die samengesteld zijn uit een werkwoord en andere woorden, terwijl pas de gehele groep de bedoelde betekenis weergeeft.

§ 136. Factoren waardoor een voorzetselgroep begrepen wordt als voorzetselvoorwerp:

1° De hoorder poogt de gehoorde woorden te rangschikken in het logische systeem.

2° Naast andere factoren die reeds besproken werden bij het lijdend voorwerp speelt natuurlijk het feit, dat het werkwoord een uit meer woorden bestaande vaste groep is, de hoofdrol. Men weet dat het voorzetsel een deel is van het werkwoord. Hoort men dan het bedoelde voorzetsel bij een zelfstandig naamwoord, dan is het voorzetselvoorwerp herkend.

3° Ook hier is het weer zo, dat in sommige gevallen de voorzetselgroep al herkend kan zijn als voorzetselvoorwerp op grond van het feit, dat aan de gegeven woorden geen andere betekenis gegeven kan worden. Een zin beginnend met: *Met die omstandigheden . . .*, heeft bijna geen plaats voor deze groep in een andere functie dan als voorzetselvoorwerp. Immers *met die omstandigheden* zou alleen nog een werkwoordelijke bepaling kunnen zijn. Maar dan zegt men in het Nederlands: onder *die omstandigheden . . .*

§ 137. Bij het *gebruik* van het voorzetselvoorwerp komt het nogal eens voor, dat er een verkeerd voorzetsel bij een werkwoord wordt gebruikt. Enkele voorbeelden hiervan, uiteraard met een verbetering erbij, zijn:

Verkeerd: Ik kan nu van mijn auto beschikken (gebruik maken van!).

Correctie: Ik kan nu *over* mijn auto beschikken.

Verkeerd: Zijn werk bestond uit het sorteren van brieven.

Correctie: Zijn werk bestond *in* het sorteren van brieven.

Verkeerd: Water bestaat in zuurstof en waterstof.

Correctie: Water bestaat *uit* zuurstof en waterstof.

Indien van meer elementen sprake is, gebruikt men: *bestaan uit*; als het gaat over één element, dan gebruikt men: *bestaan in*.

Verkeerd: Nu kan men genieten van goede toneelstukken, waarvoor men vroeger niet in staat was.

Correctie: Nu kan men genieten van goede toneelstukken, *waartoe* men vroeger niet in staat was.

Verkeerd: De moderne vrouw zou zich in dergelijke omstandigheden niet aanpassen.

Correctie: De moderne vrouw zou zich *aan* dergelijke omstandigheden niet kunnen aanpassen.

Verkeerd: Hij behoort tot één van de oudste leden.

Correctie: Hij behoort tot de oudste leden, of: Hij is een van de oudste leden.

Behoren tot één van de leden is in dit verband onzin!

Verkeerd: Na dat succes was hij nogal tevreden met zichzelf.

Correctie: Na dat succes was hij nogal tevreden over zichzelf.

Tevreden kan men gebruiken met het voorzetsel *met* en met het voorzetsel *over*. *Tevreden met* moet men zeggen, als men bedoelt dat men er genoeg mee neemt (omdat het niet anders kan). Het kan ook betekenen: ingenomen met zichzelf.

Tevreden over moet men gebruiken, als men werkelijk vol-daan is.

Verkeerd: Hij vergeleek haar met een engel.

Correctie: Hij vergeleek haar bij een engel.

Verkeerd: Hij vergeleek die twee auto's bij elkaar.

Correctie: Hij vergeleek die twee auto's met elkaar.

Vergelijken met is naast elkaar leggen om gelijkheden en verschillen te ontdekken, *vergelijken bij* is een overeenkomst opmerken, gelijkstellen aan.

Verkeerd: Ik houd eraan u dit te zeggen.

Correctie: Ik hecht er waarde aan u dit te zeggen, of: Ik wens u dit te zeggen.

Deze fout komt alleen voor in het Zuiden.

§ 138. Ook de *betekenis* van de gebruikte werkwoorden kan wel eens aanleiding geven tot ontspoorde zinnen:

Verkeerd: De kranten staan tegenwoordig vol met gevechten.

Correctie: De kranten staan tegenwoordig vol met berichten over gevechten.

De krant is toch niet het oorlogsterrein!

Verkeerd: Hij vindt bevrediging in dit doel.

Correctie: Hij vindt bevrediging in het nastreven van dit doel.

b. Bij een bewegingswerkwoord

§ 139. *De verhouding: werkwoord – werkwoordelijke bepaling.*

Enkele voorbeelden: Ik ga naar de stad – Ik loop over de brug – Hij rijdt met grote snelheid.

De voorzetselgroepen *op de brug*, *naar de stad* en *met grote snelheid* zijn werkwoordelijke bepalingen. Voor de uitleg hiervan zie men § 21 en 53.

c. Bij een toestandswerkwoord

§ 140. *De verhouding: werkwoord – voorzetselvoorwerp.* Enkele

voorbeelden: Ik ben dol op jam – Hij is verliefd op haar – Hij is in de wolken – Hij is in zijn knollentuin.

In de wolken, *in zijn knollentuin* zijn hier naamwoordelijk deel

van het gezegde. Men kan zich afvragen hoe het mogelijk is, dat een voorzetselgroep dezelfde functie krijgt als een zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk kenmerkswoord. De oorzaak ligt hier in het feit dat de voorzetselgroep een speciale, figuurlijke betekenis heeft. De betekenis prevaleert in dit geval boven de opbouw van de groep. Men kan bij dergelijke uitdrukkingen zich zelfs afvragen, of men eigenlijk nog wel onderscheiden woorden gebruikt en of er eigenlijk wel woorden gecombineerd worden tot groep. Het *geheel* draagt immers de betekenis. *Op jam* en *op haar* noemen wij voorzetselvoorwerp, omdat wij *dol zijn op* en *verliefd zijn op* beschouwen als één begrip, al wordt dit uitgedrukt in een combinatie van woorden.

d. Bij de drie soorten werkwoorden

§ 141. *De verhouding: werkwoord – werkwoordelijke bepaling.* Ik sla de hond met een stok – Hij sliep uren in de hete kamer – Ik ben in september ziek geworden.

Met een stok, in de hete kamer, in september zijn werkwoordelijke bepalingen. Voor uitleg zie men § 21 en 53.

§ 142. Op grond van de *betekenis* onderscheidt men in de werkwoordelijke bepalingen de volgende soorten¹:

1° bepaling van ruimte of plaats: *Hij loopt in de tuin*, van richting: *Hij gaat naar Amsterdam*;

2° bepaling van tijd of duur: *Hij komt om half negen*;

3° bepaling van reden: *Wegens zijn slechte rapport . . .*;

4° bepaling van oorzaak: *Door de regen worden de straten nat*;

5° bepaling van voorwaarde: *Bij slecht weer gaat de match niet door*;

6° bepaling van doel: *Ter bereiking van zijn ideaal doet hij alles*;

7° bepaling van gevolg: *Tot mijn grote verbazing haalde hij het*;

8° bepaling van hoedanigheid: *Hij schrijft netjes*;

9° bepaling van graad: *Hij loopt zeer snel*;

10° bepaling van toegeving: *Ondanks zijn verkoudheid ging hij naar kantoor*;

11° bepaling van vergelijking: *Hij is groter dan zijn broer*;

12° bepaling van middel: *Hij slaat de hond met een stok*;

13° bepaling van omstandigheid: *Met stromende regen vertrok hij*.

§ 143. Factoren waardoor een voorzetselgroep begrepen wordt als werkwoordelijke bepaling:

1° De hoorder rangschikt de woorden in het logisch systeem.

¹) Het betekenisonderscheid is gegrond louter op de betekenis der woorden, niet op de syntactische factoren.

2° Indien de voorzetselgroepen niet behoren bij een zelfstandig naamwoord (als bijvoeglijke bepaling); indien het gebruikte werkwoord geen vast voorzetsel heeft (dergelijke groepen zijn dan soms voorzetselvoorwerp) of indien dit door de betekenis van de groep uitgesloten is, dan kan de voorzetselgroep niet anders zijn dan een werkwoordelijke bepaling. Alleen als de groep begint met de voorzetsels *aan* of *voor*, is er nog de mogelijkheid, dat de groep opgevat moet worden als meewerkend voorwerp. Of de groep meewerkend voorwerp is of werkw. bep., hangt af van de betekenisverhouding tot het werkwoord.

3° Dikwijls kan een voorzetselgroep niets anders dan een werkwoordelijke bepaling zijn, omdat de betekenis van de groep geen andere mogelijkheid toelaat. Als men hoort: *In de regen...*, dan kan deze groep in een normale zin bijna niet anders zijn dan een bepaling van omstandigheid omdat de groep een omstandigheid aangeeft.

4° De plaats van deze bepalingen in de zin doet er voor het vaststellen van de functie en de betekenis weinig toe. Indien een werkwoord meer bepalingen heeft, schijnt de volgorde deze te zijn: *Ik ga morgen (tijd) met de trein (middel) naar Amsterdam (plaats)*. Bij een bewegingswerkwoord als *gaan* is de bepaling *naar Amsterdam* een eerste bepaling en komt daarom achteraan. Nog een voorbeeld: *Ik heb de hond met een stök (middel) op zijn rug (plaats) geslagen*.

Het is natuurlijk onmogelijk alle volgorden af te drukken. Mocht de gebruiker met de plaats van een bepaling moeilijkheden hebben dan kan hij de methode toepassen van § 23.

§ 144. Dat bij het *gebruik* van dit soort van werkwoordelijke bepalingen de betekenis van de gebruikte voorzetsels een grote rol speelt, behoeft geen nader betoog.

Verkeerd: Soldaten hebben gasmaskers bij zich in het geval dat zij met gas bestookt zouden worden.

Correctie: Soldaten hebben gasmaskers bij zich *voor* het geval dat zij met gas bestookt zouden worden.

In het geval dat zou betekenen dat zij de gasmaskers alleen bij zich hebben, als zij met gas bestookt worden. Dan hebben ze de gasmaskers niet *bij zich*, maar gebruiken ze.

Verkeerd: Haar gelaat was doorgroefd met zorgen.

Correctie: Haar gelaat was doorgroefd *van* de zorgen.

Doorgroefd met zorgen suggereert dat de zorgen als zodanig erop staan.

Verkeerd: Hier volgen een paar woorden letterlijk uit de mond van de bolleboos geciteerd.

Correctie: Hier volgen een paar woorden die de bolleboos letterlijk zo gezegd heeft.

Men kan een boek citeren, maar niet *uit de mond*.

Verkeerd: Mijn vrouw bereidde alle spijzen met petroleum.

Correctie: Mijn vrouw moest alle spijzen bereiden op een petroleumstel.

Verkeerd: Wij leven met vijf kinderen zo benauwd in die kleine kamertjes, dat wij ons in de ruimte niet kunnen keren.

Correctie: Wij leven met vijf kinderen zo benauwd in die kleine kamertjes, dat wij ons niet kunnen keren of draaien zonder elkander te hinderen.

In de ruimte kan men zich wel keren!

Verkeerd: De grond was ondanks het water dor en droog.

Correctie: Ondanks het feit dat men het land kunstmatig bevoeide, bleef de grond dor.

In de gecorrigeerde zin zijn veel meer woorden gebruikt. De onzin van de eerste zin is echter vermeden.

Verkeerd: Te hoge verwachtingen zullen wij in de bodem slaan.

Correctie: Te hoge verwachtingen zullen wij de bodem inslaan.

Verkeerd: Onder auspiciën van het Rijksprentenkabinet is in het Rijksmuseum een expositie te zien.

Correctie: In het Rijksmuseum kan men een expositie gaan zien die gehouden wordt onder auspiciën van het Rijksprentenkabinet.

Het zien staat toch niet onder auspiciën van het Rijksprentenkabinet!

Verkeerd: Ze hadden veel geld gekregen voor de verkoop van hun huis.

Correctie: De verkoop van hun huis heeft hun veel geld opgebracht.

Voor de verkoop suggereert, dat zij voor het feit dat zij hun huis verkopen, geld krijgen, geld dat dan extra boven de koopsom wordt gegeven.

Verkeerd: Als regel komt hij maandag.

Correctie: In de regel komt hij 's maandags.

Als regel wordt wèl juist gebruikt in de volgende zin: Als regel geldt dat het bijvoeglijke kenmerkswaord de uitgang *e* krijgt.

Verkeerd: Met behulp van de agenten werd de arrestant naar het politiebureau gebracht.

Correctie: Met hulp van vier agenten werd de arrestant naar het politiebureau gebracht.

Met behulp van mag alleen gebruikt worden als het gaat om zaken, bij personen gebruikt men *met hulp van*.

In (op) de eerste plaats moet je daaraan denken.

Beide uitdrukkingen zijn goed. Merkwaardig is echter dat sprekers uit katholiek milieu in dergelijke uitdrukkingen enige voorkeur schijnen te hebben voor het voorzetsel *op*, terwijl sprekers uit protestants milieu het voorzetsel *in* prefereren.

Vergelijk ook de verschillen: in gewijde aarde begraven (prot.) – op gewijde aarde begraven (kath.): met vakantie gaan (prot.) – op vakantie gaan (kath.).

§ 145. Over de *plaats* in de zin valt op te merken dat men een werkwoordelijke bepaling niet moet zetten op een plaats die bestemd is voor een bijvoeglijke bepaling (zie ook § 143, 4°):

Er ligt een dorp aan de rivier	werkwoordelijke bepaling
Een dorp ligt er aan de rivier	werkwoordelijke bepaling
Het dorp aan de rivier is al oud	bijvoeglijke bepaling

3. MET EEN KENMERKSWOORD ALS BEPALING

§ 146. Naar de functie van de kenmerkswoorden kunnen wij bij de volgende voorbeeldzinnen drie soorten onderscheiden: 1° Hij loopt hard – Hij klopt hard op de deur – Laat kwam hij thuis – Hij schrijft netjes; 2° Ik vond dat nogal hard – Zij klopt de room stijf – Dronken kwam hij thuis – Hij maakte dat hokje rood; 3° Die man is keihard – Ziek werd hij . . . – Hij is oud geworden.

De woorden *hard*, *laat* en *netjes* van de eerste groep zijn werkwoordelijke bepalingen. Zij bepalen dus de manier waarop de handeling van het werkwoord geschiedt.

De woorden *hard*, *stijf* en *blauw* van de tweede groep zijn voorwerpsbepalingen, terwijl het woord *dronken* de functie heeft van onderwerpsbepaling.

De woorden *keihard*, *ziek* en *oud* van de derde groep zijn naamwoordelijk deel van het gezegde bij de koppelwerkwoorden *zijn* en *worden*.

§ 147. Een niet-zelfstandigheidswoord zoals *hard* noemde men en noemt men nog wel bijwoordelijk kenmerkswoord of bijwoord, als dit woord gebruikt wordt als werkwoordelijke (bijwoordelijke) bepaling. Een niet-zelfstandigheidswoord noemt men bijvoeglijk kenmerkswoord of bijvoeglijk naamwoord als het een bijvoeglijke bepaling inhoudt, zoals *ziek* in: *Ziek werd hij . . .*

Vroeger, en in sommige talen nu nog, bestond er een vormonderscheid tussen bijwoordelijke en bijvoeglijke kenmerkswoorden. Zo is in het Frans het bijvoeglijk gebruikte woord: *heureux* (vrouwelijk: *heureuse*) en het bijwoordelijk gebruikte: *heureusement*, dat niet van vorm veranderd kan worden. In het moderne Nederlands is dit vormverschil grotendeels verdwenen. Het als bijvoeglijk kenmerkswoord gebruikte woord krijgt dikwijls de uitgang *e*, maar niet altijd. Daar wij dikwijls alleen aan de functie de woordsoort kunnen bepalen, spreken wij voor beide categorieën liever van kenmerkswoorden. Zie § 234. Hoewel er vaak geen vormverschil is, kan men op grond van de betekenisverhouding toch nog wel het nodige functiever-

vaststellen. Er zijn grammatici die *stijf* in: *Zij klopt de room stijf*, evengoed een bijwoordelijk kenmerkswoord noemen als *hard* in: *Hij klopt hard op de deur*. Wij menen dat men dit kan en moet doen, als men alleen wil zien dat de kenmerksworden aan het werkwoord zijn toegevoegd. Wie de *betekenis* in zijn visie betreft, moet tussen de functie van deze woorden een verschil vaststellen. Immers, in *Hij klopt hard op de deur*, geeft *hard* de aard van het kloppen aan, maar in *Zij klopt de room stijf* geeft *stijf* het effect aan dat het kloppen op de room heeft. Het begrip *stijf* wordt toegekend aan de room. Wij hebben hier met hetzelfde te doen als waarover wij spraken in § 123, nl. *stijf* is een lijdend voorwerp van inhoud, welk begrip toegekend wordt aan het lijdend voorwerp van inhoud. Er is bovendien een structuurverschil (al lijkt dit te berusten op de betekenis der woorden): *stijf* in *Zij klopt de room stijf*, is een noodzakelijke, *hard* in *Zij klopt hard op de deur*, een niet-noodzakelijke bepaling.

§ 148. Andere namen voor het naamwoordelijk deel van het gezegde zijn gegeven in § 130, terwijl de equivalenten voor werkwoordelijke bepalingen gegeven zijn in § 126. De onderwerpsbepaling en de voorwerpsbepaling noemt men beide ook wel bepaling van gesteldheid of predikatieve bepaling.

a. De werkwoordelijke bepaling

§ 149. Factoren waardoor een kenmerkswoord begrepen wordt als werkwoordelijke bepaling:

1° De hoorder rangschikt de woorden volgens het logisch systeem.

2° Er zijn een aantal kenmerksworden die krachtens hun betekenis niet anders dan werkwoordelijke bepaling kunnen zijn: *gisteren, vandaag, netjes*.

3° Kenmerksworden die ook als bijvoeglijke bepaling gebruikt kunnen worden, hebben, als zij als zodanig gebezigd worden, de typische positie vóór het zelfstandig naamwoord, soms met de uitgang *-e*, b.v. *de stijve room, de harde deur*. Worden de kenmerksworden als naamwoordelijk deel van het gezegde gebruikt, dan gelden de daarvoor gegeven kenmerken. Zie § 166.

4° Deze woorden kunnen ook dienst doen als onderwerps- of voorwerpsbepaling, maar dan moet voldaan zijn aan de voorwaarden die wij in § 162 v. zullen noemen.

§ 150. De *betekenis* van het gebruikte kenmerkswoord moet passen bij het werkwoord en bij eventuele andere bepalingen: Verkeerd: *Ineens komt hij loom op*.

Correctie: *Dan komt hij loom op, of: Ineens komt hij snel op. Ineens en loom zijn met elkaar in tegenspraak.*

§ 151. Het *gebruik* van de ontkenningen *niet, nooit, geen*.

Verkeerd: Hij verbood mij dat ik het raam niet zou opendoen.

Correctie: Hij verbood mij dat ik het raam zou opendoen.

Verbieden houdt reeds een ontkenning in, zodat de zin het omgekeerde gaat betekenen van wat bedoeld is.

Verkeerd: De beklagde bleef ontkennen dat hij de misdaad niet begaan had.

Correctie: De beklagde bleef ontkennen dat hij de misdaad begaan had, of: De beklagde bleef bij zijn bewering dat hij de misdaad niet begaan had.

Volgens de verkeerde zin zou de beklagde schuldig zijn!

Verkeerd: Ik heb nog nooit geen kaviaar gegeten.

Correctie: Ik heb nog nooit kaviaar gegeten.

De constructie uit het laatste voorbeeld met dubbele ontkenning *nooit geen* komt in de gesproken taal zeer veel voor, ook met andere woorden o.a. *niets geen*: *Ik heb er niets geen zin in*.

Correct is het echter niet.

In Zuid-Nederland gebruikt men in dialecten nog zeer veel de vorm: *'t* en *is niet* waar. Door de Noord-Nederlander wordt deze vorm met *en* beschouwd als 'echt Vlaams'.

In het Zuiden gaan beschaafdsprekenden deze zeer oude ontkenningsvorm hoe langer hoe meer dialectisch vinden en dus uitbannen.

§ 152. Vaak staat de ontkenning op de verkeerde plaats, b.v.:

Verkeerd: Ik hoop niet dat ik u stoor.

Correctie: Ik hoop dat ik u niet stoor.

De foutieve constructie komt veel voor en schijnt dus tot ons taalsysteem te behoren. Niettemin zouden wij haar als fout willen aanmerken. Immers, het begrip 'hoop' kan niet ontkend worden, integendeel de hoop is positief. Datgene wat ontkend wordt, is het storen. Het zou er ook nog bij moeten komen, dat men hoopte dat men iemand stoorde in zijn werk!

De *verplaatsing* van de ontkenning geeft dikwijls aan de zin een geheel andere betekenis: *Ik beloof u dat ik het niet zal doen* en: *Ik beloof u niet dat ik het zal doen*; *Zij zag in, dat zij niet verkeerd had gehandeld* en: *Zij zag niet in, dat zij verkeerd had gehandeld*.

Fouten als de hierboven gesignaleerde zijn een gevolg van het feit, dat het willen ontkennen zo sterk is in het bewustzijn, dat het zo snel mogelijk geuit moet worden. In de vlug verlopende spreektaal, waarbij de taalgebruiker toch al niet zo heel veel aandacht aan de taalvormen besteedt, omdat hij meent dat men hem toch wel begrijpt, springt de ontkenning dan ergens tussen, soms zelfs zonder dat de spreker weet waar. Laat het al waar zijn dat men in de gesproken taal dergelijke snelheidsfouten kan tolereren, in de geschreven taal zijn ze zeker taboe.

§ 153. Enkele verkapte ontkenningvormen:

Evenmin.

Verkeerd: Evenmin als met Pasen zal hij bij de overgang geen goed rapport hebben.

Correctie: Evenmin als met Pasen zal hij bij de overgang een goed rapport hebben, of: Evenals met Pasen zal hij bij de overgang geen goed rapport hebben.

Evenmin betekent: *ook niet*. In de eerste zin staat derhalve een dubbele ontkenning en dus een bevestiging.

Weinig.

Verkeerd: Evenmin als vorige woensdag kon het televisiespel van deze keer ons weinig bekoren.

Correctie: Evenmin als vorige woensdag kon het televisiespel van deze keer ons bekoren, of: Het televisiespel van deze keer kon ons al even weinig bekoren als dat van vorige week. In de verkeerde zin staat eigenlijk: *Zoals de vorige week niet weinig, zo weinig bekoorde ons het spel nu*. Maar dat was niet de bedoeling van de recensent.

Minder.

Verkeerd: Evenmin als vroeger voelen wij nu minder voor een toto.

Correctie: Evenmin als vroeger voelen wij nu iets voor een toto, of: Evenals vroeger voelen wij nu niets voor een toto.

Niet het minst – niet in het minst.

Verkeerd: Hij is een knap geleerde. Dat wordt door iedereen toegegeven, niet in het minst door zijn tegenstanders.

Correctie: Hij is een knap geleerde. Dat wordt door iedereen toegegeven, niet het minst door zijn tegenstanders.

Niet het minst betekent: niet in de laatste plaats; *niet in het minst* betekent: absoluut niet, helemaal niet: *Dat ze me achter mijn rug zwart maken, interesseert me niet in het minst*.

Daarentegen – integendeel.

Onze eerste opmerking moet zijn, dat men zeker niet gaat schrijven *daarentegen*, zoals hoe langer hoe meer lijkt te gebeuren.

Daarentegen duidt op een lijnrechte tegenstelling met het tevoren beweerde; *integendeel* geeft aan dat nu positief gezegd gaat worden wat tevoren in negatieve zin is gezegd: *Hij is sterk in wiskunde, zijn talen zijn daarentegen zwak – Hij maakt het niet goed, integendeel de koorts is sterk toegenomen*.

Schijnbaar – blijkbaar.

Verkeerd: Ze heeft wallen onder haar ogen, ze maakt fouten bij haar werk. Schijnbaar heeft ze te weinig geslapen.

Correctie: Ze heeft wallen onder haar ogen, ze maakt fouten in haar werk. Blijkbaar heeft ze te weinig geslapen.

Verkeerd: Blijkbaar was hij rustig, eigenlijk kookte hij.

Correctie: Schijnbaar was hij rustig, eigenlijk kookte hij.

Blijkbaar duidt op een logische conclusie uit tevoren vastgestelde feiten; *schijnbaar* bevat een tegenstelling tussen de werkelijkheid en de uiterlijke vorm.

§ 154. Enkele veel gebruikte bijwoordelijke kenmerkswoorden die nogal eens aanleiding geven tot verkeerd gebruik, laten wij hieronder volgen.

Toen – dan.

Toen kan voegwoord en bijwoordelijk kenmerkswoord zijn. Als voegwoord staat *toen* aan het begin van een voegwoordelijke groep waarvan de volgorde der zinsdelen is: voegwoord – onderwerp – andere zinsdelen – werkwoord b.v.: *Toen hij me dat gisteren vertelde, stond ik er wel even van te kijken.* Het voegwoord *toen* heeft geen zwaar accent.

Toen is bijwoordelijk kenmerkswoord als het staat aan het begin of in het verloop van de zin. De volgorde is dan: bijwoordelijk kenmerkswoord – werkwoord – onderwerp, b.v.: *Toen kwam de regen.* Het accent op *toen* is in deze functie meestal vrij zwaar, terwijl de toon hoger is dan op het voegwoord.

De andere moderne talen hebben voor de verschillende functies van *toen*, verschillende woorden:

	<i>Ned.</i>	<i>Engels</i>	<i>Frans</i>	<i>Duits</i>
bijw. kenmerkswoord:	toen	then	alors	dann
voegwoord:	toen	when	lorsque	als

Het verschil tussen de bijwoordelijke kenmerkswoorden *toen* en *dan* is: *Toen* duidt aan dat iets in het verleden eens gebeurde; *dan* geeft aan dat iets in het verleden regelmatig gebeurde. *De Duitsers verlieten Walcheren niet. Toen bombardeerden de Engelsen de dijken.* Als men in deze zin *toen* zou vervangen door *dan*, dan zou de zin betekenen: *Telkens als de Duitsers Walcheren niet verlieten, bombardeerden de Engelsen de dijken.* – *In de Middeleeuwen was het gewoonte een nieuwe vorst plechtig in te huldigen. Dan luidden alle klokken van de vele torens.* Gebruikt men hier in plaats van *dan* *toen*, dan verspringt men ineens van een algemeen gebeuren naar een concreet geval. Deze regel heeft zijn uitzonderingen: *Snel draaide Wilkes zich om, dan schoot hij.* Hier kan men *dan* goedkeuren, om dezelfde reden waarom men in een levendig verhaal mag overspringen van de verleden tijd op de tegenwoordige (zie § 87): *dan schiet hij.* Toch moet men hiermee oppassen, omdat het woordje *dan* in sommige gevallen te sterk het regelmatige van het gebeuren suggereert: *De klok sloeg twaalf uur. Dan sloeg hij zijn boek dicht.* Dit kan alleen in een beschrijving van een ambtenaar die alle handelingen op dezelfde tijden doet. In een beschrijving van een daad die eenmaal geschiedde, zou het gebruik van *dan* verkeerd zijn.

§ 155. Daardoor - daarom.

Zeer veel grammatici houden vast aan de stelling: *daardoor* duidt op een buiten de menselijke wil om werkende oorzaak, *daarom* duidt op een menselijk motief dat aan een wilshandeling ten grondslag ligt. Men spreekt dus van: *de reden waarom* ik iets doe en de *oorzaak waardoor* ik gedwongen ben iets te doen: *De ontsteking werkte niet. Daardoor mislukte de proef - Wij willen het heelal onderzoeken. Daarom moeten wij snellere raketten hebben.*

Bij veel taalgebruikers kan men waarnemen, dat zij in bijna alle gevallen *daarom* gebruiken. Dit woord lijkt dus een verruiming van betekenis te hebben ondergaan. Maar algemeen is deze betekenisverruiming nog niet.

§ 156. Als - dan (als bijw. kenmerkswoord van vergelijking).

Bij een vergelijking kan men in de gesproken taal *als* en *dan* gebruiken, al zullen velen nog de voorkeur geven aan *dan*, omdat zij dat zo gewend zijn. *Hij is groter dan zijn broer*, of *Hij is groter als zijn broer*.

In geschreven taal prefereren velen nog 'dan', hoewel 'als' niet langer als absoluut fout beoordeeld wordt.

Bij een evenredigheid moet men *als* gebruiken: *Hij is even groot als zijn broer*. Het in de gesproken taal nogal eens voorkomende: *Hij is even groot dan zijn broer*, is een verwarring met het vergelijkende *dan* dat wij boven besproken hebben. Hier is het evenwel absoluut fout. Minder apert is deze fout in de volgende vergelijkende zinnen:

Zozer . . . als.

Verkeerd: Het is mij niet zozer begonnen om de conclusie dan wel om de argumenten.

Correctie: Het is mij niet zozer begonnen om de conclusie als wel om de argumenten.

Zoveel . . . als.

Verkeerd: Er zijn thans tweemaal zoveel televisietoestellen dan vorig jaar.

Correctie: Er zijn thans tweemaal zoveel televisietoestellen als vorig jaar.

§ 157. Dan dat.

Verkeerd: Ik heb de cijferlijsten nog niet zo goed doorgenomen dan dat ik mij er een oordeel over heb kunnen vormen.

Correctie: Ik heb de cijferlijsten nog niet zo goed doorgenomen, dat ik mij er een oordeel over heb kunnen vormen, of: Ik heb de cijferlijsten nog te oppervlakkig gezien dan dat ik mij er een oordeel over heb kunnen vormen.

Dan dat mag alleen gebruikt worden, als in de zin een graadsbepaling (*te*) voorkomt. Het *zo* uit de foutieve zin stelt gelijk, zodat een vergelijking en dus het gebruik van *dan* uitgesloten wordt.

§ 158. Eerstens, tweedens, derdens.

Deze woorden worden beschouwd als verwerpelijke germanismen. Ten eerste, ten tweede, ten derde; in (op) de eerste plaats, enz. zijn de goed Nederlandse woorden hiervoor.

Hopelijk.

Veel taalkenners verwierpen en verwerpen dit woord als een germanisme. Naar het zich laat aanzien, is dit een vergeefse strijd geweest, in brede kringen is het woord ingeburgerd: Wie het zekere voor het onzekere wil nemen, schrijve: *naar wij hopen*.

Spoedigst.

Dit is een verwerpelijke vorm voor: *ten spoedigste*.

Verkeerd: Wilt u ons spoedigst berichten.

Correctie: Wilt u ons ten spoedigste berichten.

§ 159. De *plaats* van de werkwoordelijke bepaling moet zo zijn, dat het daardoor bepaalde woord er inderdaad door bepaald wordt: *Het was in de Maasstreek waar de handel zich vooral ontwikkelde*. Wie deze zin leest, kan licht tot de gedachte komen dat in de Maasstreek vóór alle andere dingen de handel zich ontwikkelde. Blijkens de context is echter bedoeld dat vóór alle andere gebieden de Maasstreek handelscentrum was. Duidelijkheidshalve moet de zin luiden: *Het was vooral in de Maasstreek dat de handel zich ontwikkelde*.

§ 160. Op de plaats van de bepaling dient men vooral te letten bij de woorden: *vooral, zelfs, alleen, ook, helemaal*, die men wel oordeelspartikels noemt. Deze woorden kunnen bepaling zijn bij alle andere soorten van woorden. Maar met hun plaats verandert de betekenis van de gehele zin. *Je kent je les* helemaal niet – *Je kent je les* niet helemaal (Men ziet hier duidelijk het grote verschil in betekenis); *Je moet vooral* op hem *letten* – *Je moet* op hem vooral *letten* (weinig accent op *letten*) – *Je moet* op hem vooral *goed letten* (accent op *letten*) – *Jij vooral moet* op hem *letten* – Vooral (pauze) *moet je* op hem (geen accent) *letten* (veel accent) – Vooral (pauze) *moet je* op hem (accent) *letten* (weinig accent). Dat de aandachtsintonatie een grote rol speelt, is duidelijk.

§ 161. Overbodige bepalingen (*pleonasmen* en *tautologieën*).

Verkeerd: Door de nieuwe uitvindingen bedreigt men elkaar, waardoor zodoende de mens het zover zal brengen, dat men elkaar vernietigt.

Correctie: Door de uitvindingen is het mogelijk geworden, dat de volkeren elkander kunnen bedreigen met vernietigingsmiddelen die de totale uitroeiing van het menselijk geslacht tengevolge kunnen hebben.

Als we even afzien van de stunteligheid van de verkeerde zin, kunnen we constateren dat het gevolg dubbel aangegeven wordt door de woorden: *waardoor* en *zodoende*. Daarbij komt

nog dat *waardoor* het gevolg geeft in de constructie van een voegwoordelijke groep (bijzin) en *zodoende* een nevenschikte groep inleidt.

b. De onderwerps- en de voorwerpsbepaling

§ 162. Factoren waardoor een woord(groep) begrepen wordt als onderwerps- of voorwerpsbepaling:

1° De hoorder tracht de woorden te rangschikken in het logisch systeem.

2° Bij de *voorwerpsbepaling* is het veelal zo dat het werkwoord met het kenmerkwoord een geheel vormt, zodanig dat sommige taalgebruikers ze beschouwen als één woord en dit woord als één geheel schrijven: *blauw maken, kapotmaken, heel maken, stijf slaan, doodschieten*. Een heel sterk voorbeeld is het werkwoord *gevangen nemen*, waarin *gevangen* oorspronkelijk een voorwerpsbepaling was, maar dat met *nemen* als één werkwoord wordt beschouwd.

3° De *onderwerpsbepaling* houdt meestal een betekenis in die overeenkomt met een zin: *Kwaad geworden liep ze de kamer uit*. De onderwerpsbepaling *kwaad geworden* is – stilistisch – een verkorte zin.

§ 163. De algemene regel voor het *gebruik* van de onderwerpsbepaling in het Nederlands is dat het betrokken moet zijn op het syntactische onderwerp en niet in betrekking gebracht mag worden met het woord dat wel de belangrijkste persoon of zaak aanduidt, maar dat niet als onderwerp van de zin wordt gebruikt.

Verkeerd: Thuisgekomen wachtte ons een warme kachel.

Correctie: Wij kwamen thuis, daar wachtte ons een warme kachel.

Volgens de regels van de zinsbouw moet *thuisgekomen* betrokken worden op het onderwerp van de zin en dus bij *kachel*.

Verkeerd: Opkijkend worden mijn ogen zo groot als schoteltjes.

Correctie: Als ik opkijk, worden mijn ogen zo groot als schoteltjes.

Verkeerd: Liedjes zingend vertrok de autobus.

Correctie: Terwijl de inzittenden liedjes zongen, vertrok de autobus.

Andere vormen van deze fout zijn:

Verkeerd: Onder het zingen van 'Hup, Holland, hup' maakten onze voetballers het dozijn vol.

Correctie: Terwijl de enthousiaste toeschouwers 'Hup, Holland hup' zongen, maakten onze spelers het dozijn vol.

De spelers zongen namelijk niet zelf!

Verkeerd: Gesloten zijnde, gelieve men te bellen op nr. 12.

Correctie: De zaak gesloten zijnde, gelieve men te bellen op nummer 12, of: Als de zaak gesloten is, gelieve men te bellen op nummer 12.

De gewraakte absolute constructie kan men echter aanvaarden als ingeburgerd en is duidelijk.

§ 164. De combinatie van de bepaling van gesteldheid met het lijdend of meewerkend voorwerp is alleen geoorloofd als deze bepaling als een soort bijvoeglijke bepaling onmiddellijk achter het lijdend voorwerp staat.

Goed: Ik herkende tussen de jongens mijn broer, voetballend alsof zijn leven ervan afhing.

Verkeerd: Ernstig gewond, bracht de E.H.D. het verkeersslachtoffer naar het ziekenhuis.

Correctie: De E.H.D. bracht het ernstig gewonde verkeersslachtoffer naar het ziekenhuis, of: De E.H.D. bracht het verkeersslachtoffer, ernstig gewond, naar het ziekenhuis.

§ 165. Men geve de bepaling een zodanige *plaats* dat dubbelzinnigheid is uitgesloten:

Verkeerd: Wij gaan naar de onderwijzeres, op het ergste voorbereid.

Correctie: Op het ergste voorbereid gaan we naar de onderwijzeres, of: Wij gaan naar de onderwijzeres, die al op het ergste is voorbereid.

In de verkeerde zin is het niet duidelijk wie er nu op het ergste is voorbereid, de leerlingen of de onderwijzeres. De eerste correctie laat de leerlingen voorbereid zijn, de tweede correctie de onderwijzeres.

c. Het naamwoordelijk deel van het gezegde

§ 166. Als anglicisme wordt veroordeeld de verbuiging van het als naamw. deel van het gezegde gebruikte kenmerkswoord.

Verkeerd: De moeilijkheden waren vele.

Correctie: Er waren veel moeilijkheden, of: De moeilijkheden waren legio.

Verkeerd: De personen op dat feest waren weinige.

Correctie: Er waren weinig personen op dat feest.

§ 167. De belangrijkste combinatiemogelijkheden bij het werkwoord hebben wij in het voorafgaande de revue laten passeren. Gaat de taalgebruiker deze combinaties gebruiken in zinnen, dan is de grootste moeilijkheid de plaats van de verschillende bepalingen. Regels daarvoor konden wij helaas weinig of niet geven. Mochten de moeilijkheden groot worden, dan kan men altijd zijn toevlucht nemen tot de methode door ons in § 23 beschreven.

V. HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD

A. DE BETEKENIS

§ 168. Alvorens een antwoord te geven op de vraag wat een zelfstandig naamwoord is, eerst enkele voorbeelden: *de man, de vrouw, het kind, de machine, het gebladerte, de blanke*. Een zelfstandig naamwoord is een woord dat

1° naar de betekenis iets noemt dat in de voorstelling van de spreker bestaat als een op zichzelf staand wezen;

2° naar de vorm:

a. een *meervoudsvorming* door middel van uitgangen heeft;

b. in het Nederlands in een enkel geval nog een rest heeft van *verbuiging*;

3° naar de functie:

a. dienst doet als

1) kern en basis van de zin en zo ook als kern van een ver-voegd werkwoord (b.v. *de man loopt*);

2) kernwoord van andere zinsdelen en woordgroepen (b.v. *de mooie hond*);

3) bepaling van werkwoorden en andere soorten van woorden (b.v. *slaat de hond, een pond suiker, vol snoepgoed*);

b. bepaald kan worden door het lidwoord.

§ 169. In § 17 hebben wij erop gewezen dat het menselijk verstand in de waargenomen dingen een onderscheid maakt tussen *wat het is* (het wezen, de zelfstandigheid) en *de eigenschappen* die aan dat wezen zijn min of meer toevallige verschijningsvorm geven. Het zelfstandig naamwoord nu is het woord dat bij uitstek geschikt is om aan te duiden dat de spreker het heeft over wat voor hem een zelfstandig wezen is.

Dit wil niet zeggen dat ieder zelfstandig naamwoord in feite het wezen noemt van de aangeduide persoon of zaak. De meeste zelfstandige naamwoorden geven het wezen onder een bepaald aspect en dus reeds voorzien van bepaalde eigenschappen. Een woord als *leraar* geeft aan, dat de spreker het heeft over een mens die een bepaald beroep uitoefent. Het is zelfs zo, dat in zinnen als: *Hij is leraar*, het zelfstandig naamwoord bedoeld is om die bepaalde eigenschap aan te geven, al stelt het woord tegelijk vast dat deze eigenschap in een wezen aanwezig is. Maar dat blijft in dergelijke zinnen op de achtergrond. Er zijn zelfs zelfstandige naamwoorden die noemen wat in de werkelijkheid helemaal geen wezen is, maar een eigenschap. *Witheid, blankheid, grootte, breedte, het vervelende, de eigenschap* noemen geen werkelijk bestaande dingen, want de eigen-

schap is juist maar toegevoegde eigenschap! Maar in de voorstelling van de spreker zijn deze eigenschappen losgemaakt van het wezen en gesubstantiveerd, zelfstandig gemaakt. Daar kan een spreker zijn speciale bedoeling mee hebben: *Hij zocht zijn weg in de donkere nacht*, of: *Hij zocht zijn weg in het donker van de nacht*. Door *donker* te substantiveren, wordt dit het belangrijkste element in de voorstelling van zaken.

§ 170. Op grond van de betekenis van de woorden kan men de volgende indeling maken:

1° *concrete zelfstandige naamwoorden*:

- a. voorwerpsnamen;
- b. eigennamen;
- c. soortnamen¹;
- d. verzamelnamen¹;
- e. stofnamen¹;

2° *abstracte zelfstandige naamwoorden*.

§ 171. Concrete zelfstandige naamwoorden zijn de namen van werkelijk bestaande of als werkelijk bestaand voorgestelde wezens², b.v. *stoel, dier, wolf, fee, kabouter*.

Abstracte zelfst. naamwoorden zijn de woorden voor de als zelfstandigheid voorgestelde eigenschappen², b.v. *witheid, grootte*. Dit begrip concreet en abstract wijkt af van het begrip dat dikwijls achter deze klankgroepen schuilgaat, nl. tastbaar – niet-tastbaar.

§ 172. De *voorwerpsnamen* noemen een wezen in zijn zelfstandigheid onder het opzicht van min of meer individualiserende eigenschappen, b.v. *tuinman, pot, pet, stoel*.

Hiervan geven de eigennamen, als men het strikt wil nemen, de roepnaam van een persoon, b.v. *Jan, Piet*. Iedere taalgebruiker kent de verwarring die ontstaat, als *meer* personen dezelfde eigennaam hebben! En daaruit blijkt dat de eigennamen niet zo eigen zijn als de naam wil suggereren.

De *soortnamen* noemen het wezen als behorende tot een bepaalde soort, b.v. *mens, dier, plant*.

Verzamelnamen noemen een groep wezens als eenheid, b.v. *troep, gebladerte, kudde, gebergte*.

De *stofnamen* noemen stoffen, b.v. *klei, zand, aarde, zijde, nylon*.

¹) Op grond van het in voetnoot 2 gestelde, rekenen sommigen de soortnamen, verzamelnamen en stofnamen tot de abstracte zelfstandige naamwoorden.

²) De termen 'wezen' en 'eigenschap' moeten hier in strikt filosofische zin genomen worden. Wezen is dan in het feitelijk bestaan datgene waardoor het is (essentie); eigenschap is alles waardoor het in feite zo bestaat als het bestaat (existentie). Onder de term eigenschap worden dan begrepen niet en wel permanente eigenschappen, b.v. van een mens als *goedig, verstandig, dom*; werkingen als *lopen, fietsen, zwemmen, schrijven*; afmetingen als *dik, dun, lang*. Ook het zijn in tijd en ruimte hoort tot de eigenschappen. Zie ook § 17.

§ 173. Het is bij de indeling van § 170 weer als bij de indeling van het werkwoord: een woord behoort tot een bepaalde soort naar gelang van de betekenis die de spreker het in een concreet geval geeft. Zo is *glas* in: *Glas is een breekbare stof*, een stofnaam, maar in: *Geef me dat glas eens aan, dan kan ik ook wat drinken*, een voorwerpsnaam. *Mens* in: *Mens, hou je mond!*, is voorwerpsnaam, maar in: *De mens is sterfelijk*, is het een soortnaam.

Afgezien van de indeling van § 170 kan men, eveneens op grond van de betekenis, de voorwerps-, soort- en verzamelnamen ook als volgt indelen:

1° *persoonsnamen*: woorden die personen aanduiden: *tante*;
2° *diernamen*: woorden die dieren aanduiden: *leeuwin*;
3° *gemeenslachtige namen*: woorden die betrekking kunnen hebben op beide natuurlijke geslachten: *welp*, *minister*. Zie § 182.

§ 174. Evenals wij bij het werkwoord hebben opgemerkt, geldt hier dat de taalgebruiker de dingen die hij noemen wil, de juiste naam moet geven. Men gebruike niet de klankgroep *fiets* als men een *auto* bedoelt! Dit voorbeeld is wel heel sterk, maar onder het gebruik van het juiste woord zouden wij ook willen verstaan dat men verwarringen als tussen materiaal en materieel en het gebruik van barbarismen moet vermijden. In de volgende paragrafen zullen wij hieraan dan ook de nodige aandacht besteden.

§ 175. *De betekenis van Nederlandse woorden.*

Verkeerd: Door de kernenergie schijnt niets meer onmogelijk, waardoor ook het bewustzijn van de mens groter is geworden. Correctie: Door de kernenergie schijnt niets meer onmogelijk, daardoor is de zelfbewustheid van de mens toegenomen.

Bewustzijn is niet hetzelfde als zelfbewustheid!

Verkeerd: Heel het stoffelijk bestaan kan verdeeld worden in atomen.

Correctie: Al het bestaande dat stoffelijk is, is opgebouwd uit atomen.

Het bestaan als zodanig is niet iets tastbaars, iets stoffelijks en kan derhalve niet verdeeld worden!

Verkeerd: De criticus noemt dit boek een meesterwerk. Ik geloof dat hij met deze benoeming te haastig is geweest.

Correctie: De criticus noemt dit boek een meesterwerk. Ik geloof dat hij met deze benaming te haastig is geweest.

Men benoemt geen boeken tot meesterwerken!

Verkeerd: Het is de laatste dag voor de vakantie. De kinderen zijn daardoor in paniek geraakt.

Correctie: Het is de laatste dag voor de vakantie. De kinderen zijn daardoor bar rumoerig geworden.

Paniek is een plotselinge, zeer grote angst. Die zullen de kinderen wel niet voor de vakantie gehad hebben!

Verkeerd: Onmeedogenloosheid kende hij niet.

Correctie: Mededogen kende hij niet.

Mededogen is medelijden; *meedogenloosheid* betekent dus: zonder medelijden. Men gaat dit woord dan niet nog eens een keer ontkennen. Onmeedogenloosheid bestaat dus niet!

Verkeerd: Wij kunnen de gang van de avondstille niet nagaan.

Correctie: Ik weet niet, hoe het komt dat het in de avond zo stil is.

Verkeerd: Het portret van het moderne meisje kan twee kanten hebben.

Correctie: Er bestaan twee visies op het moderne meisje.

Een portret heeft geen twee kanten en nu kan men wel zeggen, dat het aardig is dat op de achtergrond de tweezijdige medaille zo leuk meespeelt, maar de beeldspraak blijft onjuist.

§ 176. *Germanismen*. Woorden als *grootmacht*, *veiligstelling*, *waardiging*, *uitvlucht* (uitstapje), *ontslagname*, *kennisname*, *stellingname*, *voelingname* worden beschouwd als verwerpelijke germanismen. Men gebruike de Nederlandse woorden: *grote mogendheid*, *beveiliging*, *waardering*, *uitstapje*, *het nemen van ontslag*, *kennismening*, *stelling nemen*.

Afname.

Goedgekeurd wordt thans: *Bij afname van duizend stuks 10 % korting*. Als germanisme moet nog vermeden worden: *De afname van de groei*. Hier moet men zeggen en schrijven: *Het afnemen van de groei*.

Men zou als algemene regel voor woorden als *afname*, *deelname*, *opname* kunnen stellen dat het gebruik ervan (nog) verkeerd is, als de samenhang met de werkwoorden *afnemen*, *deelnemen*, *opnemen* duidelijk gevoeld wordt. Het gebruik is goed, indien de samenhang in betekenis niet direct gevoeld wordt. Bij 'afname van duizend stuks' denkt men niet dadelijk aan 'afnemen van een stapel'. Deze regel heeft echter uitzonderingen.

Autobaan.

Tegen dit woord is wel eens het bezwaar gemaakt, dat het een germanisme zou zijn. Thans wordt dit bezwaar minder gehoord.

Band.

Band in de betekenis van boekdeel is een germanisme.

Verkeerd: Dat staat in band twee.

Correctie: Dat staat in het tweede deel.

Begeestering.

Verkeerd: Hij raakte voor dit plan in begeestering.

Correctie: Hij raakte voor dit plan enthousiast.

Hetzelfde geldt voor het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord *begeesterd*.

Bemerking.

Verkeerd: Heeft iemand op dit plan enige bemerkingsen?

Correctie: Heeft iemand op dit plan aanmerkingen?

In de betekenis *aanmerking* is het woord *bemerking* een verwerpelijk germanisme. Men mag het woord wel gebruiken in de betekenis van *opmerking*.

Bestek.

Verkeerd: Voor het eten moet men zelf zorgen voor het bestek.

Correctie: Men moet zelf zorgen voor het eetgerei aan tafel.

Bouw.

In combinatie met machines, toestellen, en wegen is naar de mening van veel neerlandici het woord *bouw* een germanisme. Woorden als *wegenbouw*, *machinebouw* worden daarom afgekeurd. Men dient te spreken van *wegenaanleg*, *het vervaardigen van machines* en toestellen. *Bouw* gebruikt men in combinatie met huizen, schepen en bruggen.

Het lijkt ons echter dat een woord als *wegenbouw* niet langer afgekeurd kan worden.

Deelname.

Lange tijd heeft men dit woord beschouwd als germanisme. Het is thans echter ingeburgerd.

Goed: Deelname aan de wedstrijden was goed.

In de betekenis van rouwbeklag gebruikt men *deelneming*: *Ik betuig u mijn deelname*. Maar ook in deze betekenis hoort men wel *deelname*.

Instelling.

Het Nederlandse woord *instelling* betekent: *instituut*. Onder invloed van het Duits gebruiken velen dit woord in de betekenis van *mentaliteit*: *Haar instelling ten opzichte van de studie is geheel en al verkeerd*. Hoewel het een germanisme genoemd wordt, is het door het gebruik aanvaard.

Naslagwerk.

Dit woord wordt als germanisme verworpen. Men gebruike het Nederlandse *naslawerk*.

Nevenbetrekking - nevenbedrijf e.d.

Verkeerd: Mijn hoofdbetrekking bestaat uit een volledig uren-aantal aan de school te Rotterdam, die paar uur in Schiedam zijn maar een nevenbetrekking.

Correctie: Mijn hoofdbetrekking bestaat uit een volledig uren-aantal aan de school te Rotterdam, die paar uur in Schiedam zijn maar een bijbetrekking.

Nevenbetrekking, *nevenbedrijf* en dergelijke samenstellingen worden als germanismen beschouwd, indien de spreker in het woord *neven* wil uitdrukken dat het genoemde maar van ondergeschikt belang is. *Nevenbedrijf* en *nevenbetrekking* zijn wél goed Nederlands, als de spreker wil aangeven dat de bedrijven of betrekkingen gelijkwaardig naast elkaar staan.

Ontwaarding.

Verkeerd: Wij weten niet, hoe de regering het probleem van de geldontwaarding zal aanpakken.

Correctie: Wij weten niet, hoe de regering het probleem van de waardevermindering van het geld zal aanpakken.

Ontwaarding is een verwerpelijk germanisme.

Opgave.

Goed: De examenopgaven waren moeilijk.

Goed: Wilt u mij een opgave doen toekomen van het benodigde.

Verkeerd: Menszijn is een voortdurende opgave voor de mens.

Correctie: Menszijn is een voortdurende taak voor de mens.

In de als fout aangemerkte zin wordt opgave gebruikt in de zin van taak, dit wordt beschouwd als een germanisme.

Opname.

Deze opname (foto) is goed gelukt – Bij opname in het ziekenhuis dient men de verzekeringsbescheiden over te leggen.

In de eerste zin is het woord volkomen ingeburgerd; het gebruik in de tweede zin wordt nog door velen afgekeurd. Wij menen dat ondanks alle verzet *opname* ook in deze betekenis ingeburgerd is. Zie *afname*.

Overname.

Tegen dit woord bestaat geen bezwaar meer.

Techniker – chemiker.

Techniker voor *technicus* en chemiker voor *chemicus* zijn verwerpelijke germanismen.

Toename.

Verkeerd: De toename is groter dan verwacht werd.

Correctie: De toeneming is groter dan verwacht werd.

Zie ook *afname*.

Totaalbedrag – totaalcijfer.

Tegen dit soort samenstellingen is wel bezwaar gemaakt. De vorming lijkt Duits te zijn. Wij voor ons hebben tegen deze woorden geen bezwaar, omdat ze in kringen van handel en industrie volkomen ingeburgerd zijn.

§ 177. *Anglicismen: Nationale hymne, politieofficier, werken* zijn Engelse combinaties en woorden voor: *volkslied, inspecteur of commissaris van politie, fabriek*.

Gallicismen: Drager van een diploma, een groot getal mensen zijn Franse combinaties voor: *houder van diploma en een aantal mensen*. *Jury* voor *examencommissie* wordt in het Zuiden meestal niet als fout aangemerkt.

Opm. Ten aanzien van barbarismen is de een strenger dan de ander. Zo komt het dat men ergens kan lezen: 'Stekker (elektrisch steekcontact) is een germanisme, beter is het Nederlandse steker, dat echter ongebruikelijk is.' Omdat dit woord ongebruikelijk is, zullen wij het woord *stekker* maar goed rekenen.

§ 178. *Aan andere talen ontleende woorden.*

Over het gebruik van de zgn. vreemde woorden werden al enkele opmerkingen gemaakt in § 60. Hier herhalen wij alleen: als er een goed Nederlands woord is, gebruik dat dan zo niet, bezig dan het *juiste* vreemde woord.

Verkeerd: Er stond een witgelakte commodore in de babykamer.

Correctie: Er stond een witgelakte commode in de babykamer.

Goed: Kapitein Karels is onze oudste employé en hij wordt dus commodore.

Verkeerd: Iedereen moet daarvan kunnen proviseren.

Correctie: Iedereen moet daarvan kunnen profiteren.

En naar aanleiding hiervan zouden wij het lijstje kunnen geven: *profetisch, proviand, providentie, provisie, provisorisch*. Maar de onderscheiding van de betekenis der woorden hoort in een woordenboek thuis, al moet men voorzichtig zijn. Men zou het volgende voorbeeld kunnen geven:

Verkeerd: Het toneelstuk bereikte via spannende scènes in het laatste bedrijf zijn climax.

Correctie: Het toneelstuk bereikte in een climax van spannende scènes zijn hoogtepunt in het laatste bedrijf.

Climax betekent immers voor velen: 'in steeds stijgende lijn'. Maar in en door het gebruik van dit woord heeft het bij vele anderen de betekenis gekregen van 'hoogtepunt'. Zij beschouwen de foutieve zin dus als goed. In de woordenboeken is het woord in de laatste betekenis nog niet aanvaard.

B. DE VORM

1. HET GESLACHT

§ 179. Het woordgeslacht schijnt bij de oude volkeren een onderscheidingsmiddel geweest te zijn waardoor tussen woorden die een levend wezen aanduiden en woorden die een niet-levend wezen aanduiden, een verschil gemaakt werd. Ook werden aan woorden die sterke wezens noemden andere kenmerken gegeven dan aan woorden die een zwak wezen aanduiden. Het woordgeslacht berustte toen dus op primitief wijsgerige en biologische (onbewuste) overwegingen.

Later werd het woordgeslacht een middel tot congruentie. De onderscheiding mannelijk (*masculinum*), vrouwelijk (*femininum*), onzijdig (*neutrum*) met het daaraan verbonden verschil in uitgangen werd gebruikt als middel tot combinatie, vooral van bijvoeglijk kenmerkswoord en zelfstandig naamwoord.

Tot dat doel gaf men het bijvoeglijk kenmerkswoord uitgangen van dezelfde soort als het zelfstandig naamwoord. In het Duits bestaat deze onderscheiding nog: *ein guter Mann* – *eine gute Frau*. Dit was (is) vooral nodig in talen waarin het bijv. kenmerkswoord geen vaste plaats heeft voor of na het zelfst. naamwoord.

§ 180. De middeleeuwse talen van het Nederlandse taalgebied hadden een dergelijk vormonderscheid ook, althans in de niet-onderwerpsvormen. Zie § 206

De voornaamwoordelijke aanduiding met het persoonlijk voornaamwoord van de derde persoon (*hij* – *zij* – *het*) en met het bezittelijk voornaamwoord (*zijn* – *haar* – *zijn*) schiep toen weinig moeilijkheden, omdat naar een mannelijk woord teruggezien kon worden met het mannelijke *hij*, naar een vrouwelijk woord met het vrouwelijke *zij* en naar een onzijdig woord met *het*: *De gemeenteraad was eenstemmig in zijn besluiten*. *Hij was dan ook zo klaar met de agenda* – *De vergadering duurde maar kort, zij was binnen een uur afgelopen* – *Het paard is niet goed, het mankeert iets in de ingewanden*.

Zo was het systeem, althans zoals de renaissance-taalkundigen het voorgeschreven hadden. Het is een andere kwestie, of dit systeem zelfs in het oudste Nederlands volledig werd toegepast.

§ 181. *De huidige situatie*. In de loop der tijden is het gevoel voor het woordgeslacht verzwakt en bijna geheel verloren gegaan, althans in het Westen van ons land. Daar is de situatie thans zo:

1° Men kent een onderscheid tussen woorden die *de* als lidwoord bij zich hebben en woorden die *het* als lidwoord hebben. Een aantal woorden hebben beide lidwoorden. Zonder betekenisverschil kan men gebruiken: *het deksel* – *de deksel*¹, *de figuur* – *het figuur*, *het gordijn* – *de gordijn*, *het idee* – *de idee*², *dit maal* – *deze maal*, *het risico* – *de risico*, *het roest* – *de roest*, *het schilderij* – *de schilderij*, *het silhouet* – *de silhouet*, *het subsidie* – *de subsidie*, *het vuilnis* – *de vuilnis*. Betekenisverschil is er b.v. bij: *het rijm* (gelijkheid van klank) – *de rijm* (bevroren dauw), *het doek* (schilderslinnen) – *de doek* (lap stof).

2° Een duidelijk onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke woorden bestaat niet in de groep van de *de*-woorden. Een Hollander zegt en schrijft even rustig: *de taal der Bijbel* als: *de taal des Bijbels*, hoewel het woord Bijbel bij de taalkundigen als een mannelijk woord te boek staat. In het Zuiden en in het zuidelijk en oostelijk deel van Nederland wordt een dergelijk staaltje natuurlijk nogal sterk gevonden.

¹) In de spreektaal wordt meestal *de deksel* gebruikt, doordat voor de meeste mensen het gevoel voor de samenstelling van dit woord is verloren gegaan: *dek(ken)* + het achtervoegsel *-sel* dat het samengestelde woord veelal tot een *het*-woord maakt.

²) *De idee* kan gebruikt worden als de gedachte iets groots betreft.

De voornaamwoordelijke aanduiding levert op het ogenblik moeilijkheden op, doordat daar een driedeling bestaat, terwijl de zelfstandige naamwoorden voor velen nog slechts een tweedeling hebben. De Hollander weet werkelijk niet, of hij moet zeggen: *Die auto is kapot, hij doet het niet meer*, of: *Die auto is kapot, zij doet het niet meer*. In het Zuiden en de zuidelijke en oostelijke provincies van Nederland leeft het gevoel voor het woordgeslacht nog altijd.

§ 182. *De voornaamwoordelijke aanduiding.*

Uit het voorafgaande blijkt duidelijk dat het *biologisch* of *natuurlijk geslacht* en *woord- of grammaticaal geslacht* eigenlijk verschillende zaken zijn, althans voor de taalkundigen en voor hen voor wie het woordgeslacht nog een levende taal-factor is. Het lijkt er echter op, dat voor velen de voornaamwoordelijke aanduiding gebonden is aan het biologisch geslacht van het door het woord aangeduide wezen:

1° Bij woorden die een mannelijke persoon noemen, gebruikt men de mannelijke vormen van het voornaamwoord: *Mijn oom heeft zijn pijp verloren. De hele dag loopt hij er al naar te zoeken.*

2° Bij woorden die een vrouwelijke persoon noemen, gebruikt men de vrouwelijke vormen: *Mijn tante heeft haar paraplu verloren.*

3° Bij diernamen die als lidwoord *de* hebben, is in de gesproken taal vooral in het Westen van ons land de situatie als volgt: Als het gaat om een woord dat naar de betekenis een (biologisch) vrouwelijk dier noemt en dat als woord ook vrouwelijk is, gebruiken de meesten *zij/ze/haar*, vooral als het gaat om specifiek vrouwelijke elementen in het dier. Zo zegt men: *De leeuw heeft haar twee jongen verstoten*. Toch kan men ook in deze specifiek vrouwelijke positie soms horen: *De leeuw heeft zijn jongen verstoten*. (In enkele dialecten van Limburg is z'n het enige verwijfswoord, maar daar is dat dus een dialectisme.)

Gaat het om een woord dat en naar betekenis en naar taalkundige begrippen vrouwelijk is, maar gaat het niet om specifiek vrouwelijke elementen van het dier, dan zegt men veelal *zij/ze/haar*: *De merrie heeft haar poot gebroken*. Maar meer dan in het vorige geval hoort men hier ook: *De merrie heeft z'n poot gebroken, we moeten hem afmaken (De merrie het se poot gebroke, we mottenem afmaken!)*.

Gaat het om woorden die gemeenslachtig zijn: *kat, hond* enz., dan gebruikt men in specifiek vrouwelijke betekenissen dikwijls *zij/ze/haar*, in andere betekenissen heeft *hij/ie/zijn/z'n* voorkeur. Er zijn er maar weinigen die van een vrouwelijke hond zeggen: *Ze eet niet goed*.

Concluderend kan men zeggen dat bij diernamen, als het geslacht sterk spreekt, *hij* of *zij* gebruikt wordt naar het biologisch

geslacht. Is de gedachte aan het biologisch geslacht zwakker, zoals dat vooral is in gemeenslachtige woorden, dan heeft de verwijzing met *hij/zijn* bij de meesten de overhand.

4° Bij woorden die niet een persoon aanduiden, gebruikt men in het algemeen de mannelijke en vrouwelijke vormen van de voornaamwoorden zonder zich te storen aan een eventueel woordgeslacht.

a. Daarbij leeft sterk de tendentie om abstracte zelfstandige naamwoorden en verzamelnamen te behandelen als *zij*-woorden en voorwerpsnamen als *hij*-woorden: *De gemeenteraad* (m) *is op haar besluiten teruggekomen* – *Die tafel* (v) *wiebelt, hij staat wankel*. Maar ook: *De vergadering* (v) *is afgelopen*. Hij heeft lang geduurd.

b. Stofnamen worden soms vrouwelijk soms mannelijk gebruikt: *Die soep is niet te eten, ze is veel te heet*. Evenwel bij het bezittelijk voornaamwoord komt zelfs in dit geval weer de mannelijke vorm: *Die soep heeft zijn smaak verloren*.

§ 183. Wegens dit niet goed weten welk woord gebruikt moet worden, neemt men dikwijls zijn toevlucht tot andere woorden: aanwijzende voornaamwoorden: *die* – *dit, deze* – *dat*; voornaamwoordelijke bijwoorden: *ervan, daarvan* enz.; het onpersoonlijke *het* en omschrijvingen. B.v.: *Je jeugd is je mooiste tijd. Jammer dat ie zo gauw voorbijgaat* (Is dit gesproken *ie* nu *hij* of *die*?), of: *Jammer dat het zo gauw voorbij is* – *Ik heb altijd aspirine bij me*. *Die doe ik in mijn portemonnee*, of: *Ik doe dat in mijn portemonnee*, of: *Ik doe het in mijn portemonnee*, of: *Ik doe ze in mijn portemonnee* – *Dat is een mooi horloge*. *Mooi wel, maar hij is onbetrouwbaar*, of: *Mooi wel, maar dat ding is onbetrouwbaar* – *Hoe is het met je gezondheid?* *O, dat is niet al te best*, of: *Die is niet al te best*.

Als bezittelijk voornaamwoord komt in de spreektaal veel voor: *d'r*, ook waar het gaat om mannelijke personen: *Die jongens hebben d'r tassen weer laten liggen*. In de geschreven taal wordt hier meestal *hun* gebruikt. *Hun* wordt ook gebruikt als het over vrouwelijke personen gaat, waarbij volgens de oude grammatica *haar* gebruikt diende te worden: *De meisjes hebben hun tassen verloren*. Het genoemde *haar* kan men alleen nog in plechtiger situaties gebruiken: *De dochters van Sion weeklagen om de ondergang van haar stad*.

§ 184. Concluderend kunnen wij zeggen, dat in het Westen van het land velen in hun gesproken taal het punt naderen of reeds gepasseerd zijn, waarbij men bij de voornaamwoordelijke aanduiding maar een persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord gebruikt zonder te letten op woordgeslacht of andere taalkundige regels.

§ 185. De officiële regeling van het geslacht voor de geschreven taal.

Als *zij*-woord moeten worden behandeld:

1° persoons- en diernamen die een vrouwelijk wezen aanduiden: *Mijn zusje (het-woord) heeft de eerste prijs gewonnen, ze is dolgelukkig.*

2° gemeenslachtige persoons- en diernamen, als uitdrukkelijk het vrouwelijke wezen bedoeld is: *De blinde vertelde haar man, dat ze het blindenschrift beheerste – Onze poes heeft jongen gekregen, ze likt ze voortdurend. Maar: Die poes vangt geen muizen, hij krijgt teveel melk. (Zij/ze is natuurlijk wel toegestaan.)*

3° abstracte begripsnamen, verzamelnamen en voorwerpsnamen die uitgaan op de achtervoegsels:

-heid	gerechtigheid	Zij heerse over ons.
	waarheid	Zij is soms moeilijk.
-nis	betekenis	Zij is moeilijk te geven.
	vergiffenis	Zij wordt geschonken.
-ing ¹	regeling	Deze regeling heeft haar bezwaren.
	regering	Zij is zich bewust van haar taak.
-st ¹	gunst	Zij wordt niet iedereen gegeven.
	kunst	Wij zijn haar dienaren.
	winst	Zij was dit jaar weer hoog.
-schap	beterschap	Ze is nog niet ingetreden.
	blijdschap	Zij vervulle uwe harten.
-de/-te	koude	Ze is niet te dragen.
	kunde	(Zijn kunde:) Hij heeft haar niet alleen aan zichzelf te danken.
-ij	bedriegerij	Ze heeft me in moeilijkheden gebracht.
	rijmelarij	Ze is niets waard.
-ie	discussie	Ze was nogal fel.
-iek/-ica	logica	Ze is een moeilijke wetenschap.
-theek	bibliotheek	Ze is open.
-teit	universiteit	Ze is de alma mater van velen.
-tuur/-ture	natuur	De zegelingen der natuur.
	vacature	Ze bestaat nog altijd.
-ade/-ide	tirade	Ze was niet mals.
	asteroïde	Haar straling is onmerkbaar.
-ode	methode	Ze is niet juist.
-ude	amplitude	Ze is niet zo groot.
-age	tuigage	Ze is stuk.
-ine	discipline	Ze is ver te zoeken.
-se	analyse	Ze is juist.

Wij merken hierbij op, dat in enkele gevallen het gebruik van *zij* en *ze* en *haar* velen wat vreemd aandoet. Zo zal men weinig

¹) Achter de stam van een werkwoord.

zeggen en daarom ook niet zo gauw schrijven: *De winst? Ze is hoog*, men zal zeggen: *Die is hoog*. Toch maakt dit veel gesproken *die* in de geschreven taal soms een wat gewone indruk. In officiële verslagen leest men dan ook: *zij* of *ze*, of *deze*.

4° De volgende woorden moeten bij voorkeur als *zij*-woord genomen worden, hoewel ze ook als *hij*-woord gebruikt mogen worden: *deugd, drift, eer, faam, haast, hoop* (verwachting), *hulp, jeugd, Kerk, keus, kracht, leer* (theorie), *macht, min, moraal, pers* (dagbladwezen), *pijn, praal, praktijk, rede* (verstand), *rust, school* (groep leerlingen), *Schrift, schuld* (tekortkoming), *smart, spraak, taal, teelt, trouw, tweespalt, vlijt, vrees, wet, wijs, wraak, ziel, zorg, zucht* en de wetenschappelijke termen als: *algebra, fauna, flora, Stoa, Vulgata*.

§ 186. Als *hij*-woord moeten genomen worden:

1° persoons- en diernamen, als daarmee het mannelijk wezen bedoeld is: *Mijn broer heeft zijn rijbewijs gehaald – De stier nam zijn belagers op de horens*.

2° gemeenslachtige persoons- en diernamen, als niet uitdrukkelijk het vrouwelijk wezen bedoeld is: *Een hond blijft zijn meester trouw*.

3° abstracte begripsnamen, verzamelnamen, stofnamen en voorwerpsnamen, voorzover deze niet vrouwelijk genomen moeten worden (zie § 185) en voorzover ze niet mannelijk en vrouwelijk genomen mogen worden (zie § 187). Hiertoe behoren de van werkwoordstammen afgeleide woorden: *bloei, dank, dooi, doop, dunk, duw, dwang, groei, hoon, krijg, lof, lust, raad, roep, schrik, slaap, smaad, spoed, spot, stank, steun, strijd, tooi, toorn, troost, waan, wil*.

Ook als *hij*-woord worden behandeld de van werkwoordstammen afgeleide concretere woorden: *draai, dreun, eis, hak, hap, keer, klank, klap, kout, kus, lonk, loop, prik, ruk, schok, schreeuw, slag, smak, snauw, sprong, stand, stap, steek, trap, val, wenk, wens, worp*.

In de geschreven taal is het dus niet correct te schrijven: *Die eis was onredelijk, wij hebben haar dan ook van de hand gewezen*. Na het van kracht worden van de *Leidraad* en de *Woordenlijst* van de Nederlands-Belgische spellingscommissie en de Koninklijke Besluiten van 1953 en 1955 is het voorschrift te schrijven: *Die eis is onredelijk, wij hebben hem dan ook van de hand gewezen*.

§ 187. Als *hij*- of als *zij*-woord mogen genomen worden:

1° alle stofnamen: *Die soep is niet te eten, hij/ze is veel te heet – Deze zijde is niet veel meer waard, ze/hij heeft te lang gelegen*.

2° de woorden uitgaande op de in § 185 genoemde achtervoegsels, indien ze geen abstracte maar een concrete betekenis hebben: *Grijp die leuning niet vast, hij/ze is geverfd – Dat is een mooie machine, hij/ze is een wonder van techniek*.

3° alle woorden die niet genoemd zijn in § 185 en 186. In de woordenboeken zijn deze woorden gekenmerkt door het teken: *v* (*m*). De departementen der regering moeten deze woorden behandelen als *zij*-woord.

§ 188. De *het*-woorden worden voornaamwoordelijk aangeduid door het persoonlijk voornaamwoord *het* en het bezittelijk voornaamwoord *zijn*. Bij persoons- en diernamen kan men ook de aanduiding met *hij* of *zij/ze* bezigen naar gelang van het geslacht van de persoon of het dier: *Het jongetje huilde, hij had zijn knie bezeerd* – *Het meisje gilde, een jongen had haar geslagen* – *Het paard is te dik, het/hij eet teveel*.

§ 189. De persoonlijke voornaamwoorden *hun* en *haar* kunnen alleen gebruikt worden, als ze personen aanduiden. Als lijdend voorwerp en na voorzetsels neemt men veelal nog de vorm *hen*, in andere gevallen *hun*: *Ik zou maar niet op hen rekenen* – *Heb je hen meegenomen naar die nachtclub?* – *Ik heb het hun gezegd*. Indien vrouwelijke personen bedoeld zijn, kan men in plechtige taal, nog *haar* gebruiken: *Ik moet haar (meervoud!) iets zeggen*. In plaats van al deze vormen kan men *ze* gebruiken: *Ik heb het ze gezegd* – *Heb je ze meegenomen?* – *Ik moet ze iets zeggen*. Van zaken zal men niet zeggen en schrijven: *Ik heb hen gekocht* (nl. machines). Hier moet men zeggen: *Ik heb ze gekocht*. Na voorzetsels gebruikt men hier veelal een bijwoordelijk voornaamwoord: *Die auto's zijn niet goed. De remmen ervan deugen niet*.

§ 190. Het bezittelijk voornaamwoord *hun* dient voor alle betekenissen. *Haar* wordt alleen gebruikt, indien men het vrouwelijke absoluut en met nadruk wil laten uitkomen: *Kleine oorzaken hebben hun grote gevolgen* – *De heren hadden hun sigaren opgestoken* – *De dames openden hun (haar) tasje*.

§ 191. De tweede-naamvals vormen van het lidwoord, mannelijk *des*, vrouwelijk *der*, onzijdig *des*, meervoud voor alle geslachten *der* en de overeenkomstige vormen van het aanwijzend voornaamwoord: *diens, dier, diens, dier* en van het vragend of betrekkelijk voornaamwoord: *wiens, wier, wiens, wier* mogen alleen gebruikt worden met inachtneming van de bovengegeven regels over het geslacht van de zelfstandige naamwoorden. Dus: *des, diens, wiens* passen alleen bij *hij*-woorden of *het*-woorden; *der, dier, wier* kunnen alleen betrekking hebben op vrouwelijke woorden. In het meervoud bestaan alleen de vormen op *-r*

2. HET GETAL (DE VORM VAN HET MEERVOUD)

§ 192. Wanneer de spreker meer wezens bedoelt, kan hij het zelfstandig naamwoord meestal een andere vorm geven dan wanneer hij slechts één wezen bedoelt. De vorm ter aanduiding

van één wezen noemt men enkelvoud (*singularis*), de vorm ter aanduiding van meer wezens noemt men meervoud (*pluralis*).
§ 193. Het meervoud wordt in het Nederlands gevormd door achter het zelfstandig naamwoord de uitgang *-s* of *-en* te plaatsen: *baal – balen, moeder – moeders*.

In sommige gevallen ondergaat de gesproken slotmedeklinker daarbij een verandering: *hoe t – hoe d en*; in andere gevallen verandert zowel de gesproken als de geschreven medeklinker: *slui s – slui z en*; ten slotte kan ook de stamklinker een wijziging ondergaan: *d a k – d a ken, sch i p – sch e pen*.

§ 194. De uitgang *-en* komt voor bij:

1° woorden die uitgaan op een medeklinker, behalve de woorden die eindigen op de in § 195 te noemen uitgangen: *spel – spellen, bal – ballen*. Hierbij is het volgende op te merken:

a. Blijft de stamklinker in het meervoud kort, dan wordt de slotmedeklinker in het schrift verdubbeld: *klad – kladden, heg – heggen, hok – hokken, bel – bellen*.

b. Niet verdubbeld wordt de slotmedeklinker na de toonloze *e*: *dreumes – dreumesen, lobbés – lobbésen, engel – engelen*.

c. Omdat men meent, dat de *i* en de *u* in woorden als: *notaris, archivaris, polis, krokus, circus* toonhebbend zijn, wordt in het schrift de slotmedeklinker verdubbeld: *notarissen, archivarissen, polissen, krokussen, circussen*. Hetzelfde geldt voor *Hilversummer, Haarlemmer, Arnhemmer*¹. Maar in *Gorkum, Dokkum, Lochem* lijkt de laatste lettergreep niet accentdragend, vandaar: *Gorkumer, Dokkumer, Lochemer*.

d. De *i* in *perzik, leeuwerik* wordt beschouwd als toonloos. Vandaar: *perziken, leeuweriken*. Ook in de naam *Hendrik* wordt de *i* behandeld als toonloos, dus: *Hendriken*².

e. Wordt de stamklinker in het meervoud lang, dan wordt in de geschreven taal de slotmedeklinker niet verdubbeld: *dag – dagen, vat – vaten, baal – balen, sloot – sloten*. (Waarom in het meervoud de stamklinker met één letter aangeduid wordt, wordt behandeld in § 395 v.)

f. In sommige woorden verandert de stamklinker: *dag – dagen, vat – vaten* (maar: *handvat – handvatten*!), *tred – treden, gebed – gebeden, smid – smeden, waarheid – waarheden*.

g. Stemloze slot-*f* en *-s* worden stemhebbende *v* en *z* na de lange klinkers en tweeklanken *aa, ee, ie, oo, ij, ei*: *baas – bazen, vlies – vliezen, huis – huizen, wijf – wijven, staf – staven*.

h. Geen verandering van de slotmedeklinker in de van oorsprong niet-Nederlandse woorden: *kousen, kruisen, pauzen, sausen, spiesen, struisen, filosofen, fotografen*, (maar: *graaf –*

¹) Uitspraakverschillen zetten de zaak wel eens op losse schroeven. De een zegt: Arnem (met beklemtoonde *e* van rem), de ander zegt: Arnem (met onbeklemtoonde *e* van de).

²) Zie ook voetnoot 1.

graven = burchtheer) en het Nederlandse woord: *zeisen*. Poes heeft als meervoud: *poesen* en *poezen*.

i. De stemloze slotmedeklinkers *f* en *s* worden eveneens tot *v* en *z* na *-l*, *-m*, *-n* en *-r*: *golf* – *golven*, *hals* – *halzen*. Een uitzondering vormen hierop: *polsen*, *walsen*, *triumfen*, *dansen*, *kansen*, *kransen*, *lansen*, *schansen*, *transen*, *prinsen*, *kaarsen*, *kersen*, *koersen*, *marsen*, *persen* (= drukmachine, maar: *Perzen* = inwoners van Perzië), *schorsen*.

2° woorden die uitgaan op *-ee*: *zee* – *zeeën*, *ree* – *reeën*. (De veel gehoorde tussenklank *j* wordt in het schrift niet genoteerd.)

3° woorden die uitgaan op *-ie* als het accent op deze uitgang valt: *melodie* – *melodieën*, *symfonie* – *symfonieën*. Sommige woorden op *ie* waarbij het accent niet op deze groep valt, hebben toch ook alleen de uitgang *-n*, hoewel bij de meeste van deze woorden zowel *n* als *s* als uitgang mogelijk is: *bacteriën*. Men lette op de schrijfwijze: heeft de slot-*ie* het accent, dan schrijft men *-ie ën*, heeft de groep *ie* niet het accent, dan schrijft men *-ië n*.

4° gesubstantiveerde bijvoeglijke kenmerkswoorden: *de zieken*, *de blinden*, *de doven*; en de onbepaalde voornaamwoorden, als ze betrekking hebben op personen en zelfstandig gebruikt zijn: *sommigen*, *anderen*. *velen*, *beiden*. *verschillenden*.

5° woorden die bestaan uit letters en waarvan de laatste letter een *s* is: *h.b.s.'en*, *s'en*.

Opm. De meervoudsuitgang *-en* wordt door *velen* in den lande gesproken als *e*, waardoor het meervoudskenmerk in de gesproken taal van deze personen dus *-e* is geworden!

§ 195. De uitgang *-s* komt voor bij:

1° woorden die uitgaan op een klinker. Daarbij noteert men de *s* in het schrift aldus:

a. woorden die uitgaan op *a*, *i*, *o*, *u* krijgen 's: *pyjama's*, *taxi's*, *foto's*, *paraplu's*;

b. woorden die uitgaan op *-é*: *cafés*;

c. woorden die bestaan uit letters, behalve als de laatste letter *s* is, *de a's*, *de b's*, *de n.v.'s*;

d. woorden die uitgaan op *-eu* en *-eau*: *milieus*, *bureaus*.

2° militaire titels: *generaals*, *korporaals*, *luitenants*.

3° een groep van namen van personen en dieren: *bruidegoms*, *bunzings*, *dominees*, *koks*, *maats*, *marechaussees*, *ooms*, *tantes*.

4° persoonsnamen op *-ier* en *-eur*: *portiers*, *ingenieurs*.

5° woorden op de achtervoegsels *-el*, *-em*, *-en*, *-er*, *-aar*, *-aard*, en de verkleiningsuitgang *-je*: *spatel* – *spatels*, *bodem* – *bodems*, *jongen* – *jongens*, *bakker* – *bakkers*, *rammelaar* – *rammelaars*, *snoodaard* – *snoodaards*, *kindje* – *kindjes*.

6° woorden op toonloze *-e*, vooral als dit vreemde woorden zijn: *etalage* – *etalages*, *garage* – *garages*. Ook deze regel gaat niet altijd op: *coulisse* – *coulissen*.

§ 196. De uitgang *-en* en *-s* komt voor bij:

1° een groep woorden waarbij het verschil in uitgang geen verschil in betekenis met zich brengt, maar hoogstens een sfeerverschil: *appels - appelen, ziektes - ziekten, bediendes - bedienden, groentes - groenten, periodes - perioden*.

Vooral in de woorden: *ziektes, bediendes, periodes*, voelt men dat het *-s*-meervoud iets minder van kwaliteit is dan het *-en*-meervoud. - Daarom is het ook, dat men liever niet spreekt van *professors* maar van *professoren*, niet van *leraars* maar van *leraren*. Tenslotte: ere wie ere toekomt, ook in de vorm van de taal!

2° een groep woorden waarbij het verschil van uitgang wel een betekenisverschil inhoudt: *vaders* (= ouders) - *vaderen* (= wijze mannen, vroede vaderen), *letters* (= klanktekens) - *letteren* (= letterkunde), *middels* (= *tailles*) - *middelen* (waarvoor men iets bereikt), *stuks* (= exemplaren) - *stukken* (= brokken of akten), *portiers* (= deurwachters) - *portieren* (= deuren).

3° woorden op *ie* als het accent niet op de uitgang valt: *provincies - provinciën, tralies - traliën, premies - premiën*.

In deze woorden voelt men duidelijk het sfeerverschil. *Provincies* gebruikt het kind in de aardrijkskundeles, *provinciën* staat in een regeringsstuk. *Tralies* is het gewone gevangeniswoord, *traliën* kan voorkomen in een poëtisch toneelstuk. *Premies* is het gewone woord voor de vele verzekeringspremies, *premiën* zou men nog kunnen gebruiken in een stijlvolle toespraak in de betekenis van beloning.

§ 197. Enkele woorden hebben de uitgang *-eren*: *beenderen, bladeren, eieren, gemoederen, gelederen, goederen, kalveren, kinderen, lammeren, liederen, raderen, runderen, volkeren*. Dit is een dubbel meervoud in zover vroeger de uitgang *-er* bij onzijdige woorden (al deze woorden zijn *het*-woorden!) het meervoud reeds aanduidde.

§ 198. *Dubbel meervoud met betekenisverschil*.

Enkele woorden hebben twee meervoudsvormen, b.v.: *kleed - kleden* (= tapijten) en *kleren/klederen* (= kledingstukken).

Bij sommige woorden komen in de ene betekenis twee meervoudsvormen voor, in de andere betekenis slechts een: *blad - bladen* (van boek en boom) en *bladeren/blaren* (alleen van plant) (toch is het werkwoord: *in een boek bladeren!*); *volk - volken* (bijenvolken en naties) en *volkeren* (naties); *been - benen* (ledematen en botten) en *beenderen* (botten).

Dit verschijnsel doet zich ook voor bij: *studie - studies* (esthetische oefeningen en wetenschappelijke onderzoeken) en *studiën* (wetenschappelijk onderzoek); *wortel - wortels* (van plant, in de rekenkunde, in de taalkunde) en *wortelen* (van eetbare plant = worteltjes, penen); *spel - spelen* (bezigheid tot

ontspanning, toneelspel, muziekspel) en *spellen* (de benodigdheden voor het spelen van een spel).

Opm. In het gewone taalgebruik gebruikt men de vorm *spelen* ook voor de benodigdheden voor het spelen van een spel: *Wij hebben allerlei gezelschapsspelen in voorraad.*

§ 199. Enkele bijzondere gevallen:

1° Het meervoud van samengestelde titels als *luitenant-generaal*. Hierbij zijn twee typen te onderscheiden:

a. Is het ene woord bepaling bij het andere, dan krijgt alleen het kernwoord de meervoudsuitgang: *luitenant* (= plaatsvervangend is bijvoeglijk kenmerkswoord)-*generaal* *luitenant-generaals*; *luitenant* (= plaatsvervangend is bijvoeglijk kenmerkswoord) -*adjutant* - *luitenant-adjutanten*; *gouverneur-generaal* (= algemeen is achtergeplaatst bijvoeglijk kenmerkswoord) - *gouverneurs-generaal*. Maar enkele militaire termen vormen weer een uitzondering: *tamboer-majoors*, *generaal-majoors*, *sergeant-majoors*.

b. In sommige titels staan de termen naast elkaar: *luitenant-ingenieur* (= luitenant en ingenieur). Beide termen krijgen dan het meervoud: *luitenants-ingenieurs*.

2° Het meervoud van woorden op *-man*.

Het gewone meervoud is *mannen*, ook in samenstellingen als *leenmannen*, *muzelmannen* en *stromannen*.

Een meervoud op *-lui* of op *-lieden* hebben de met man samengestelde woorden die een beroep, ambacht of stand aanduiden: *brandweerlieden* (de laatste tijd hoort men hier ook: *brandweermannen*), *timmerlieden*/*timmerlui*, *kooplieden*/*kooplui*, *staatslieden*, *vaklieden*/*vaklui*, *zegslieden*.

In namen van bewoners van landen komt dikwijls het volgende voor: enkelvoud: *Engelsman*, meervoud: *Engelsen*. Dit gaat echter niet altijd op, want wij voor ons zullen het meervoud als *Geldersen* als meervoud van *Geldersman* niet gebruiken. Dit woord is gereserveerd voor het vrouwelijk meervoud. Als mannelijk meervoud gebruiken wij: *Gelderslui*.

3° Aan andere talen ontleende woorden krijgen de meervoudsuitgang van de vreemde taal, zolang ze als ontleend woord gevoeld worden. Naarmate het woord meer Nederlands wordt, krijgt het bij velen de Nederlandse uitgang, althans in de gesproken taal. De geschreven taal wacht daar meestal mee tot het woord geheel ingeburgerd is. Dit betekent, dat er een periode is, waarin beide meervouden naast elkaar voorkomen.

a. Wetenschappelijke termen op *-a*: *collega* - *collegae* en *collega's*.

b. Woorden op *-um*: *gymnasium* - *gymnasia* (liever niet: *gymnasiums*, en zeker niet *gymnasia's*); *lyceum* - *lycea*; *centrum* - *centra* (van beschaving) en *centrums* (van grote steden); *aquarium* - *aquaria* en *aquariums*. Maar: *album* - *albums*.

c. Woorden op *-us*: *criticus – critici; medicus – medici*. Maar: *cactus – cactussen, prospectus – prospectussen, catalogus – catalogussen* en *catalogi*.

Opm. De woorden die een *i* in het meervoud hebben, zijn ontleend aan het Latijn, waarin deze woorden in het meervoud de uitgang *-i* hebben. De woorden die de groep *-us* handhaven zijn ook aan het Latijn ontleend, maar deze woorden hadden daarin een andere meervoudsuitgang.

d. Woorden op *is*: *basis – bases* en *basissen*, *dosis – doses* en *dosissen*, *crisis – crises* en *crisissen*.

e. Woorden op *o* (veelal woorden uit de muziektaal en de handelstaal, welke woorden wij ontleend hebben aan het Italiaans): *solo – soli* en *solo's*; *porto – porti* en *porto's*; *saldo – saldi* en *saldo's*.

Opm. Zoals een ieder duidelijk zal zijn, klinkt het vreemde meervoud in het algemeen iets correcter!

§ 200. *Meervoud van eigennamen en familienamen.*

1° Eenlettergrepige namen hebben veelal de uitgang *-en*: *drie Pieten, twee Jannen*.

2° Meerlettergrepige eigennamen krijgen veelal de uitgang *-s*: *twee Karels, de Maria's*. Maar: *twee Hendriken!*

Gaan dergelijke namen uit op *-s*, dan komt weer de uitgang *-en*: *Vrolijke Fransen*.

3° Familienamen krijgen *-s* of *-en*: *de Van Marels, de Van Duins, de Haanstra's, de Smalsen*.

4° Als het meervoud wat vreemd klinkt, maakt men heel dikwijls het verkleinwoord in het meervoud: *de Van Duintjes, de Van Rootjes* (Rooten en Roots gaat slecht!).

§ 201. Van een aantal woorden komt geen meervoud voor:

1° als het woord iets weergeeft waarvan men zich voorstelt, dat het slechts één ding kan zijn: *evenaar, noordpool, heelal*. Dikwijls is een dergelijke voorstelling maar betrekkelijk.

2° verzamelnamen: *gevogelte, gebladerte, vee, kroost, mensdom*. Sommige verzamelnamen laten wel een meervoud toe: *bossen, gebergten, kudden*.

3° veel stofnamen: *thee, tabak, lood, kwik, koffie, turf*. Als deze woorden als voorwerpsnaam gebruikt worden, kan er wel een meervoud bestaan: *Tabakken waren willig, oliën en vetten traag*.

4° abstracte begrippen: *hulp, verdriet, afgunst, ernst, gedraaf, liefde*. Verschuift de betekenis naar het concrete, dan is het meervoud weer mogelijk: *Iemands deugden en ondeugden – Hij heeft al heel wat liefdes achter de rug*.

§ 202. Een aantal woorden heeft geen eigen meervoudsvorm maar ontleent het meervoud aan een ander woord:

doel – doelstellingen (gesteld ideaal), maar: *doelen* (op een voetbalveld); *spot – spotternijen*; *raad – raadgevingen*; *gedrag – ge-*

dragingen; genot – genietingen; onderzoek – onderzoekingen; kennis – kennissen (alleen in de betekenis van 'bekenden').

Opm. In Zuid-Nederland komt *kennissen* ook voor als meervoud van *kennis* in de betekenis van 'kundigheid'. Dit onder invloed van het Franse *connaissances*. Dit meervoud is echter af te keuren.

§ 203. Een aantal woorden komt alleen in het meervoud voor: *hersenen, hersens, notulen, paperassen, onkosten, mazelen, manufacturen, Staten-Generaal, Alpen, Pyreneeën*.

§ 204. Een aantal woorden krijgt soms wel, soms niet een meervoudsuitgang. Dit verschijnsel doet zich voor bij de namen van hoeveelheden en gewichten: *Dat kost drie gulden – Geef me drie meter katoen – Breng me twaalf mud kolen – Geef me drie pond suiker en twee kilo koffie*.

Maar men zegt daarentegen: *Dat kost drie dubbeltjes – twaalf guldens – Over drie minuten komt hij*.

Men zegt: *tachtig jaar oud* maar ook: *tachtig jaren oud*. Hierbij maakt men wel het onderscheid, dat als men het meervoud gebruikt, men nadruk legt op het feit dat afzonderlijke wezens bedoeld zijn, terwijl bij gebruik van het enkelvoud men de groep als een geheel beschouwt: *Daar lopen twaalf mannen*, en: *Daar lopen twaalf man*, zelfs: *Daar loopt twaalf man* (zie § 215).

3. DE NAAMVAL

§ 205. *Wat is naamval?* Naamval (*casus*) is de uitgang die aan de stam van een woord (zie § 14) wordt gegeven om daarvoor de functie als zinsdeel aan te duiden, voor zover dat door dit middel mogelijk is.

§ 206. In de talen van het Middelnederlands (d.i. het Nederlands uit de Middeleeuwen, voorzover men dan van Nederlands kan spreken) kwam onderstaand systeem voor:

	<i>mannelijk</i>	<i>vrouwelijk</i>	<i>onzijdig</i>
enk. 1e nv.	die worm	die daet	dat huus
2e nv.	des wormes	der daet	des huses
3e nv.	dien worme	der daet	dien huse
4e nv.	dien worm	die daet	dat huus
mv. 1e nv.	die worme	die dade	die huse
2e nv.	der worme	der dade	der huse
3e nv.	dien wormen	dien daden	dien husen
4e nv.	die worme	die dade	die huse

Wat de lezer direct op zal vallen, is wel dat de meervoudsuitgang van deze woorden niet de ons uit de geschreven taal bekende *n* is, maar de *e*. In de vroeger hier gesproken talen hadden slechts bepaalde groepen van woorden de uitgang *-n*, pas in later tijd is de *n* (in geschreven taal) algemeen geworden.

§ 207. *Functie van de naamvallen.* In het naamvallensysteem diende de eerste naamval (*nominatief*) voor de vorm van het woord in de functie van onderwerp. De vierde naamval (*accusatief*) maakte het woord geschikt om dienst te doen als lijdend voorwerp, de derde naamval (*datief*) als het meewerkend voorwerp. De tweede naamval (*genitief*) maakte het woord geschikt om dienst te doen als bepaling van een ander zelfstandig naamwoord. De vormen van de tweede, de derde en de vierde naamval maakten een woord ook geschikt om dienst te doen na een voorzetsel. Van dat voorzetsel zegt men dan, dat het de tweede, derde of vierde naamval regeert.

§ 208. *De huidige toestand.* In het Nederlands van nu speelt geen naamvallensysteem meer mee. In ons huidige systeem blijft het gebruikte woord onveranderd. Wij moeten natuurlijk wel dezelfde betekenisverhoudingen tot uitdrukking brengen. Dat geschiedt aldus:

onderwerp: het woord zonder meer, maar op een bepaalde plaats in de zin en met een bepaalde intonatie (zie § 24, 104, 110);

lijdend voorwerp: het woord als zodanig, doch op de niet-onderwerpsplaats, tenzij met bijzondere intonatie (zie § 113 vv., 118);

meewerkend voorwerp: het woord zonder meer of met de voorzetsels *aan* of *voor* (zie § 120, 122);

werkwoordelijke bepalingen: soms het zelfstandig naamwoord alleen, soms voorzetselgroepen (zie § 126 vv., 141 vv.).

Duidelijk ziet men nu het verschil in systeem. Het oudere Nederlands veranderde de woordvorm van het zelfstandig naamwoord ter aanduiding van de functie. Wij geven het woord een bepaalde plaats en een bepaalde intonatie. Deze laatste factoren speelden in de vroegere taal ook wel een rol, nu is het echter de hoofdrol.

Men kan zich afvragen hoe het komt, dat in de modernere taal de vormwijziging der woorden geen rol – althans bijna geen rol – meer speelt, terwijl dit vroeger toch een sterk taalmiddel was. Komt het omdat velen de taal slordig spraken en de slot-*n* dikwijls weglieten, zodat het vormonderscheid verloren ging? Of voelde men op een gegeven moment, dat plaats en intonatie voldoende waren, zodat men rustig al die slotklanken zoals de *n* weg kon laten, zonder dat dit aan het begrijpen van de taal afbreuk deed?

§ 209. *Restanten van de oude verbuiging.*

Van het oude naamvallensysteem is in het moderne Nederlands nog over:

1° het vormonderscheid tussen de onderwerpsvormen en niet-onderwerpsvormen bij de persoonlijke voornaamwoorden. Zie § 262 vv.

2° de *s* van de tweede naamval bij persoonsnamen van alle geslachten: *vaders pijp, moeders hoed, Marietjes pop, oma's breiwerk*. Zie voor de schrijfwijze van deze *s* § 210.

3° in enkele vaste uitdrukkingen; zie hiervoor § 211.

§ 210. De schrijfwijze van de *s* van de tweede naamval is als volgt:

1° Men schrijft alleen een ' als het woord eindigt op de sisklanken *s, x, en z*: *Frans' vader, Max' vrouw, Peutz' bouwsels*.

2° Men schrijft 's als het woord eindigt op de klinkers *a, e, i, o, u* en *y*: *Thea's boek, Fre's fiets, Leni's schaatsen, Cato's schoenen, Ru's boek, Henry's bal*.

3° Na tweeklanken en andere klinkers en medeklinkers schrijft men de *s* aan het woord vast: *Jans hoed, Hoofts werken, Maries tasje, dominees huis, opoes mantel*. Ook na toonloze *e*: *Jansses Boekbinderij, Jantjes bal*.¹

§ 211. Als vaste uitdrukkingen die ondanks alle veranderingen de oude naamvals vormen hebben gehouden, komen voor:

1° *oude tweede naamvallen* die dienst doen als werkwoordelijke bepalingen en daarom als bijwoordelijk kenmerkswaord worden beschouwd:

a. oude mannelijke tweede naamvallen: *goedsmoeds* (goedmoed), *geenszins* (geen-zin);

b. oude vrouwelijke tweede naamvallen: *ouder gewoonte, dermate, langzamerhand, onverrichter zake*;

c. oude onzijdige tweede naamvallen: *blootshoofds, de heer des huizes*;

d. oude tweede naamvallen in het meervoud: *allerwegen, dezer dagen*;

2° *oude derde naamvallen* die dienst doen als werkwoordelijke bepaling en als voorzetselgroep beschouwd moeten worden:

a. oude mannelijke derde naamvallen: *met voorbedachten rade, te allen tijde, ten tijde van, in arren moede*;

b. oude vrouwelijke derde naamvallen: *te goeder trouw, in aller ijl, op heter daad, in der minne, aan lager wal* (lager is hier geen vergrotende trap!), *ter zake*;

c. oude onzijdige derde naamvallen: *van koninklijken bloede, van adellijken huize, in koelen bloede, in den beginne, in den lande, in goeden doen*.

Opm. Voor de uitgang *n* in het bijvoeglijk kenmerkswaord als in *koelen, voorbedachten, goeden*, bedenke men dat het bijvoeglijk kenmerkswaord oudtijds in de derde naamval deze uitgang had.

§ 212. Indien men een van bovenstaande betekenissen wil uitdrukken, kan men gebruik maken van de oude vormen (men

¹) In reclames kan men om de oorspronkelijke vorm van de naam te behouden, tegen de regel in, schrijven: *Van Nelle's thee, Jansse's Boekbinderij*.

geve ze dan de juiste uitgangen!), maar men kan deze beteekenissen ook in moderne taal weergeven. In ieder geval: men make er geen hutspot van door te schrijven: *in den begin, op hete daad*. Het is: *in den beginne* of *in het begin, op heter daad* of *terwijl hij het deed*.

§ 213. Te of ten.

Velen twifelen dikwijls of zij *te* of *ten* moeten schrijven (en zeggen) in deze oude uitdrukkingen. Wil men dit zelf kunnen oplossen, dan bedenke men het volgende. Het voorzetsel in deze groepen is: *te*. *Ten* ontstaat uit een samentrekking van dit voorzetsel met het erachter komende lidwoord dat in de derde naamval mannelijk en onzijdig een *n* had: *te den* werd zodoende *ten*. Indien men nu bij deze oude uitdrukkingen nagaat of een lidwoord voor het zelfstandig naamwoord geplaatst kan worden of niet, dan vindt men vanzelf het antwoord op de vraag *te* of *ten*. Bijvoorbeeld:

te allen tijde: men kan niet zeggen: *te de allen tijde*;

te mijnen huize: men kan niet zeggen: *te de (het) mijnen huize*;

te uwen dienste: men kan niet zeggen: *te de uwen dienste*.

Het lidwoord past wel in de volgende uitdrukkingen: *ten antwoord geven, ten langen leste, ten eeuwigen dage, ten huize van, ten algemenen nutte*.

Ook voor onbepaalde wijzen van werkwoorden past *ten*: *ten aanhoren van, ten aanschouwen van, ten aanzien van*. De *n* hoort hier bij de onbepaalde wijs, waarachter vroeger ook de uitgang *e* van de derde naamval onzijdig werd toegevoegd, doch die tegenwoordig wegblijft. Men verwarre deze uitdrukkingen met een onbepaalde wijs niet met uitdrukkingen met een zelfstandig naamwoord dat met de uitgang *e* moet eindigen: *ten gehore, ten gerieve*.

4. HET LIDWOORD

§ 214. Een lidwoord is een woord dat:

1° *naar de betekenis* bijna geen betekenis heeft, maar voornamelijk dient om signaal te zijn, dat er een zelfstandig naamwoord volgt;

2° *naar de vorm* zeer beperkt is en alleen voorkomt als *de, het* (bepaalde vormen) en *een* (onbepaalde vorm);

3° *naar de functie* meestal niet in een eigen functie voorkomt doch alleen als signaal voor een zelfstandig naamwoord.

Een Nederlander kan zich bijna niet voorstellen, dat er talen zijn waarin het zelfstandig naamwoord niet voorafgegaan wordt door een lidwoord. Maar er zijn dergelijke talen waar het zelfstandig naamwoord sterk genoeg is om zijn zelfstandigheidskarakter te doen blijken zonder de hulp van andere woorden.

In vroeger tijden hebben de taalsystemen die aan het Nederlands ten grondslag liggen, ook niet altijd beschikt over een lidwoord. Dit is gegroeid uit het aanwijzend voornaamwoord dat eerst bij het zelfstandig naamwoord stond in werkelijk aanwijzende functie en betekenis, maar later die betekenis en die functie verloor en zo gedegradeerd werd tot signaal. Soms krijgt het lidwoord die oude betekenis en functie terug in uitdrukkingen als: *Dit is dé sigaar - Dit is hét succes!*

Het Nederlandse zelfstandig naamwoord is sterk genoeg om alleen te staan in het meervoud: *Mensen doen zoïets.*

Dat in het naamwoordelijk deel van het gezegde het zelfstandig naamwoord geen lidwoord krijgt in het Nederlands moet wellicht verklaard worden uit het feit, dat in dit zinsdeel veelal het woord vooral genomen wordt om de eigenschappen aan te duiden en niet zozeer om de zelfstandigheid aan te geven. In: *Hij is leraar*, gaat het immers niet om de zelfstandigheid leraar als wel om het totaal van de eigenschappen (het beroep), dat men toch kan beschouwen als iets wat maar toegevoegd is aan de mens. Deze redenering impliceert, dat andere talen in dit geval het zelfstandig naamwoord op grond van andere redenen natuurlijk wel het lidwoord kunnen meegeven.

C. DE COMBINATIEMOGELIJKHEDEN VAN HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD ALS KERN

1. MET EEN ZELFSTANDIG NAAMWOORD ALS BEPALING

§ 215. Enkele voorbeelden hiervan: *een stuk chocolade, een pond zeep, de stad Dordrecht, de heer Jansen.*

Steunend op het oude Nederlands en op enigszins vergelijkbare constructies in andere talen houden vele neerlandici het ervoor, dat in de bovengegeven voorbeelden de woorden *chocolade, zeep, Dordrecht, Jansen* bijvoeglijke bepaling zijn bij de ervoor staande zelfstandige naamwoorden.

Dat wil zeggen dat er tussen het eerste zelfstandig naamwoord en het tweede zelfstandig naamwoord van deze groepen een betekenisverhouding bestaat. Welke die verhouding is, kan men soms moeilijk zeggen, omdat er zoveel betekenisverhoudingen mogelijk zijn, zoals uit de volgende paragrafen zal blijken. Andere taalkundigen menen dat in de gegeven groepen niet het tweede woord het eerste bepaalt, maar het eerste het tweede. Gezien het feit, dat het gaat om hoeveelheidswoorden en om titels (*stad* en *heer*) lijkt het erop, dat dit voor het moderne Nederlands inderdaad de juiste opvatting is.

Nu wordt ook duidelijk dat er bij dergelijke combinaties van een woord van hoeveelheid en een ander zelfstandig naamwoord twee constructies mogelijk zijn: *Een massa mensen stonden te kijken* – *Een massa mensen stond te kijken* (zie § 106). Voor wie *mensen* een kernwoord en *een massa* een bepaling is, is de eerste constructie de juiste; wie *mensen* als bepaling neemt bij *massa*, zal echter het werkwoord in het enkelvoud zetten om het met *massa* in getal te laten overeenstemmen.

De bijvoeglijke bepaling noemt men ook wel attributieve bepaling. En wellicht mogen wij hierbij opmerken, dat de bijvoeglijke bepaling niet een deel van een zin is zoals het onderwerp en het lijdend voorwerp. Deze bepaling is een deel van een groep die in zijn geheel zinsdeel is in de zin.

§ 216. Factoren waardoor een zelfstandig naamwoord begrepen wordt als bijvoeglijke bepaling:

1° De bijvoeglijke bepaling staat meestal vlak vóór of vlak achter het erdoor bepaalde zelfstandige naamwoord.

2° De spreker spreekt deze groep uit als één geheel door het laatste lid van de groep iets meer accent te geven, het zgn. groepsaccent. Zie § 27.

§ 217. *Het zelfstandig naamwoord als bepaling in de tweede-naamvalsform.* Enkele voorbeelden: *vaders jas*, *Vondels gedichten*, *jeugds festijn*, *'s mans gedrag*, *des leerlings vele onvoldoenden*, *de hope des Vaderlands*, *het einde der vakantie*, *de betekenis der woorden*.

Naar de logische betekenisverhouding tot het zelfstandig naamwoord als kern kan men de volgende constructies onderscheiden:

1° *Vaders jas* is een constructie die veel gebruikt wordt. De tweede naamval duidt aan dat dit wezen het andere bezit (*genitivus possessivus*).

2° *Vondels gedichten*. Ook dit is een veelgebruikte constructie. Hier wordt niet het bezit aangeduid, maar dat Vondel de maker is van de gedichten. Een tweede naamval die de handelende persoon aanduidt, noemt men wel *genitivus subjectivus* (onderwerpsgenitief).

3° *Jeugds festijn* betekent, dat de jeugd een feest is. Het tweede lid houdt dus een uitleg in van het eerste (*genitivus explicativus*).

4° *De liefde Gods*. Deze groep betekent dikwijls: *de liefde tot God*, zodat God het voorwerp is van die liefde. Men spreekt dan van een *genitivus objectivus*.

5° *Het einde der vakantie*, *de betekenis der woorden*. Deze constructie komt veel voor, deels omdat ze van vroeger is blijven hangen, deels omdat men toch niet altijd achter elkaar kan schrijven: *van de . . . van de*. In de geschreven taal moet men erop letten, dat *der* behoort bij een vrouwelijk woord in het enkelvoud en bij alle geslachten in het meervoud, terwijl

des behoort bij mannelijke of onzijdige woorden. Volgens de spellingsvoorschriften is het dus onjuist te schrijven: *het einde der strijd, het hoogtepunt der bloei*. omdat deze woorden behandeld moeten worden als *hij-woord* (zie § 186, 3°).

§ 218. *Het zelfstandig naamwoord met voorgevoegd bezittelijk voornaamwoord als bepaling*. Enkele voorbeelden: *vader z'n jas, moeder d'r hoed*.

Deze constructie komt in de gesproken taal veel voor, in de geschreven taal wordt ze minder gebruikt. In Zuid-Nederland wordt een verbinding als *moeder d'r hoed*, als minder correct beschouwd.

2. MET EEN VOORZETSELGROEP ALS BEPALING

§ 219. Allereerst van dit type weer enkele voorbeelden: *de jas van vader, de gedichten van Vondel, het vallen van de nacht, het dorp aan de rivier, de liefde tot God, de liefde van God, het einde van de vakantie, de hoop op beloning, de vrees om dat te doen, een boom van een kerel, de nacht van de twijfel, een klap-van-heb-ik-jou-daar*.

Deze manier om twee zelfstandige naamwoorden met elkaar in verbinding te brengen is wel de gebruikelijkste. Ze heeft ook het voordeel, dat de verschillende betekenisnuances gemakkelijker door de voorzetsels worden uitgedrukt.

§ 220. Men lette erop, dat men het *juiste voorzetsel* gebruikt en dat op de *juiste manier*:

Verkeerd: Het werd een gevecht tussen leven en dood.

Correctie: Het werd een gevecht op leven en dood.

Verkeerd: Er is een verschil tussen een kunstwerk en tussen kitsch.

Correctie: Er is verschil tussen een kunstwerk en kitsch.

De herhaling van het voorzetsel *tussen* is een verschijnsel dat in de gesproken taal veel voorkomt. Wie het daar al tolereren wil, moet toch toegeven dat het in de geschreven taal absoluut taboe is.

§ 221. De betekeniscombinatie, d.i. de juiste voorzetselgroep bij het juiste zelfstandig naamwoord, eist ook hier weer de nodige aandacht.

Verkeerd: Over de voordelen van deze veel besproken vraag.

Correctie: De vraag die wij trachten te beantwoorden. is: welke voordelen het voorstel heeft.

De vraag zelf heeft geen voordelen.

Verkeerd: Hij behandelt het taalprobleem in de litteraire waarde.

Correctie: De schrijver behandelt het probleem van de litteraire taal.

De als verkeerd aangemerkte zin klinkt erg goed, maar wat de betekenis mag zijn, blijft duister.

§ 222. *De plaats.* Een voorzetselgroep die als bijvoeglijke bepaling dient, staat achter het zelfstandig naamwoord. Men zette op die plaats niet een bepaling die als werkwoordelijke bepaling bedoeld is.

Verkeerd: Enkele Hollandse schilders wijdden zich aan herinneringen in het Italiaanse landschap.

Correctie: Enkele Hollandse schilders wijdden zich in hun landschapsschilderingen aan Italiaanse herinneringen.

3. MET EEN KENMERKSWOORD ALS BEPALING

§ 223. Voorbeelden: *de goede man, het mooie huis; een goede man, een mooi huis; een goede leraar, een goed leraar; een kindje klein, Staten-Generaal.*

De woorden *goede, mooie, klein, generaal* zijn bijvoeglijke bepalingen die een of andere eigenschap noemen waardoor het aangeduide wezen wordt gekarakteriseerd, geïndividualiseerd. Taalkundig noemt men de kenmerkswoorden in deze positie (waarin ze dikwijls een *e*-uitgang hebben) bijvoeglijke kenmerkswoorden (zie § 233).

§ 224. De factoren waardoor een kenmerkswoord begrepen wordt als bijvoeglijke bepaling:

1° Het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord staat vóór het erdoor bepaalde woord. Alleen in poëzie en in enkele oude uitdrukkingen wordt het bijvoeglijk kenmerkswoord achter het zelfstandig naamwoord geplaatst: *kindeke klein.*

2° Het bijvoeglijk kenmerkswoord gaat uit op *e*:

a. na de bepaalde lidwoorden *de* en *het*: *de mooie roos, het mooie huis;*

b. na aanwijzende voornaamwoorden: *die mooie roos;*

c. als geen bepalend woord voorafgaat aan het zelfstandig naamwoord en dit laatste

in het meervoud staat: *mooie rozen, stevige huizen;*

in het enkelvoud staat maar *de*-woord is: *goede tabak, heldere maan.*

3° Het bijvoeglijk kenmerkswoord krijgt geen uitgang:

a. na het onbepaald lidwoord: *een mooi huis;*

b. als geen bepalend woord voorafgaat aan het zelfstandig naamwoord, dit in het enkelvoud staat en een *het*-woord is: *mooi graan, sterk hout.*

4° Ook geen uitgang heeft het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord, als de toegevoegde eigenschap uitsluitend betrekking heeft op kwaliteiten die het genoemde wezen heeft in het door het zelfstandig naamwoord genoemde beroep of functie: *een*

goed leraar, een goed directeur. Deze combinaties betekenen, dat de persoon goed is als leraar, als directeur. *Een goede leraar* kan óók deze betekenis hebben, maar hier sluit men in dat hij ook als mens goed is. Zie voor de uitgang *-e* ook § 241v.

§ 225. Men zou denken dat tegen deze gemakkelijke en veel gebruikte constructie weinig fouten gemaakt zouden worden, het tegendeel blijkt waar.

Hieronder laten wij enkele voorbeelden van foutieve betekeniscombinaties volgen:

Verkeerd: De gebonden normen van de samenleving.

Correctie: De normen waaraan de samenleving gebonden is. De normen zijn niet gebonden, maar zij binden de samenleving.

Verkeerd: De natuur is een willekeurig instrument geworden in de handen van de mens.

Correctie: De natuur is thans een instrument, waarmee de mens naar willekeur kan bereiken wat hij wil.

De natuur is toch niet een instrument waarvan de mens wel of niet gebruik kán maken. Hij moet de natuur benutten om te leven. Maar na de ontdekking van de kernenergie heeft de mens meer macht over de natuur gekregen.

Verkeerd: De natuur was de toegewezen levensruimte voor de mens.

Correctie: De natuur was de aan de mens toegewezen levensruimte.

In de eerste redactie hangt het woord *toegewezen* in de lucht, omdat het begrip *toewijzen* eist dat gezegd wordt waaraan wordt toegewezen.

Verkeerd: De moderne kunstenaars zien de dingen in hun abstracte verschijningsvorm.

Correctie: De moderne kunstenaars trachten door de concrete verschijningsvorm heen, te komen tot het abstracte wezen der dingen. Een verschijningsvorm is juist altijd concreet!

Verkeerd: Een goed schilderij, getekend of geverfd, ontroert ons altijd.

Correctie: Een goed schilderij, een goede tekening ontroert ons altijd.

Een schilderij is altijd geverfd, niet getekend!

Verkeerd: Dat heeft mijn besliste voorkeur.

Correctie: Dat heeft beslist mijn voorkeur.

Beslist slaat niet op de voorkeur als voorkeur, maar op het hebben van een voorkeur. Daarom moet het geen bijvoeglijke maar een bijwoordelijke bepaling zijn. Weer speelt hier de verarring een rol, of het kenmerkswoord een *e* moet hebben of niet, zie § 224 en § 244.

Verkeerd: Een slapend gebaar.

Correctie: Een slaperig gebaar.

Slaperig betekent: als van iemand die slaapt, *slapend* betekent: in slaaptoestand zijnde. In die toestand is het gebaar hier niet! Hetzelfde geldt voor woorden als: *bevend-beverig*, *levend-levendig*: *Er is een levendige drukte op straat* (niet levend). Men spreekt niet van *een levendig beest*, als men alleen wil aangeven dat het dier leeft. Dan gebruikt men *levend*; wil men aanduiden dat het dier vrolijk en speels, dan gebruikt men *levendig*. Voor de betekenis van de kenmerkswoorden zie verder § 235. Verkeerd: Ik geniet van de alom heersende rust en schoonheid. Correctie: Ik geniet van de alom heersende rust en van de schoonheid van de natuur.

In deze combinatie had de schrijver over het hoofd gezien, dat men wel zegt dat er rust heerst, maar dat men niet zegt dat er schoonheid heerst.

Verkeerd: Ik loop met een gelukkig gevoel naar huis.

Correctie: Ik loop met een gevoel van geluk naar huis.

Eigenlijk is het gevoel niet gelukkig!

§ 226. Als wij hierboven de lezer-taalgebruiker attent gemaakt hebben op verkeerde betekeniscombinaties, was het niet onze bedoeling de *figuurlijke taal* daarin te betrekken. Immers, in de beeldspraak van de gesproken taal en van de litteraire taal komen combinaties voor die, getoetst op hun letterlijke betekenissen, weinig zin zouden hebben. Dergelijke combinaties moeten wij echter beoordelen naar hun *figuurlijke waarde*. Zo spreekt een dichter ergens van: *in verwilderde val* waar de gewone taal liever *wilde val* zou gebruiken. Maar het woord *verwilderd* houdt meer in!

Goed is daarom: *een luie stoel*, hoewel de stoel niet lui is, maar lui maakt of zeer geschikt is voor mensen die lui wensen te zijn. Goed is ook: *De dokter moest naar een dringende patiënt*. Eigenlijk staat die patiënt niet te dringen om aan de beurt te komen. De betekenis van deze uitdrukking is, dat de ziekte de dokter dringt om snel in te grijpen.

§ 227. *Pleonasmen* en *tautologieën* kunnen ook vaak aanleiding geven tot een verkeerd gebruik van het bijvoeglijk kenmerkswoord

Alvorens hiervan voorbeelden te geven, willen wij eerst een korte verklaring geven van beide termen.

Pleonasme noemt men het gebruik van een woord waarvan de betekenis al opgesloten ligt in het erdoor bepaalde woord: *een ronde cirkel*, *een witte schimmel*, *witte sneeuw*. Het pleonasme is niet verkeerd, als het in de voorstelling van de spreker noodzakelijk is de bedoelde eigenschap uitdrukkelijk te noemen. Is dit niet noodzakelijk, dan is het pleonasme foutief. Tautologie is het twee of meermalen herhalen van hetzelfde begrip: *Een dief, een dief!* Ook de tautologie kan goed zijn, als de spreker met het herhalen van het begrip met hetzelfde of

met een ander woord een werkelijke bedoeling heeft, zoals in het herhaalde geroep: *Een dief, een dief!* Heeft de spreker dat niet, dan is de tautologie verkeerd.

Vooraf in brieven en handelscorrespondentie worden beide stijlfiguren nogal eens verkeerd gebruikt tengevolge van foutief uitgedrukte beleefdheid, maar ook in andere situaties:

Verkeerd: Wij achten het onze plicht u ervan op de hoogte te moeten stellen dat . . .

Correctie: Wij achten het onze plicht u ervan op de hoogte te stellen dat . . ., of: Wij moeten u ervan op de hoogte stellen dat . . .

Verkeerd: Wij staan u toe dit te mogen doen.

Correctie: Wij staan u toe dit te doen, of: Van ons hebt u het verlov (om) dat te doen.

Verkeerd: Door een subsidie werd hij in staat gesteld zijn studie te kunnen voltooien.

Correctie: Door een subsidie werd hij in staat gesteld zijn studie te voltooien.

Verkeerd: Zulke dingen leest men wel in verzen en gedichten. Gedichten zijn verzen, tenzij men onder verzen een speciaal soort gedichten wil verstaan.

Verkeerd: Het is niet alleen maar slechts onze bedoeling . . .

Correctie: Het is niet alleen onze bedoeling . . .

Verkeerd: Let nu goed op, want anders gaat het met het proefwerk mis.

Correctie: Let nu goed op, anders gaat het mis, of: Let nu goed op, want als je dat niet doet. gaat het mis.

Verkeerd: En dat is nu mijn eigen persoonlijke mening.

Correctie: En dat is nu mijn mening.

§ 228. Ook de bijwoordelijk gebruikte kenmerkswoorden kunnen als bepaling van een zelfstandig naamwoord optreden. Enkele voorbeelden hiervan zijn: *de kamer rechts, de deur links, dat bos daarginds de stad uit, de kamer in.*

De kenmerkswoorden *rechts, links, daarginds* en ook de woorden *uit* en *in*, zijn hier toegevoegd aan een zelfstandig naamwoord en fungeren dus als bijvoeglijke bepaling.

Men geve er acht op dat sommige talen de constructie zelfstandig naamwoord + bijwoordelijk kenmerkwoord, zoals *de kamer in*, niet kennen. Deze talen gebruiken hier de constructie voorzetsel + zelfstandig naamwoord.

4. MET EEN OORDEELSPARTIKEL ALS BEPALING

§ 229. Voorbeelden: *ook mijn hond, zelfs die knappe jongen, nog deze middag, alleen mijn zusje.*

De woorden *ook, zelfs, nog, alleen* noemt men oordeelsparti-

kels. Anderen noemen ze ook gewoon bijwoordelijke kenmerkswoorden. Ze kunnen ook voorkomen als werkwoordelijke bepaling hetgeen wij reeds bespraken in § 160. Hier gelden deze woorden als bijvoeglijke bepaling.

§ 230. Men moet vooral letten op de plaats die men deze woorden in de zin geeft. *Zelfs mijn zusje durfde die hond te aaien*, betekent iets anders als: *Mijn zusje durfde zelfs die hond te aaien*. In de gesproken taal speelt de intonatie hierbij een grote rol. *Ook mijn hond heeft een korte staart* (evenals een andere hond) en: *Mijn hond heeft ook een korte staart*. Indien men hier sterk accent geeft op *ook* en geen spreekpauze maakt tussen *ook* en *een*, heeft de zin dezelfde betekenis als de eerste. Maakt men een pauze tussen *ook* en *een*, dan betekent de zin dat de hond behalve andere kwaliteiten ook nog *een korte staart* heeft. In de eerste betekenis is bovendien het accent op *mijn* sterker, terwijl de toon van *mijn* ook hoger ligt. Als men deze zinnen op de aangegeven manier eens uitspreekt, zal men ervaren, wat voor een prachtig systeem de taal is en met wat voor middelen de taal een bepaalde bedoeling kan uitdrukken.

5. MET EEN WIJSWOORD OF TELWOORD ALS BEPALING

§ 231. *Die man, dat huis, deze lamp, dit potlood; welke man, wie z'n huis.*

De gebruikte wijswoorden (aanwijzende en vragende voor-naamwoorden) zijn bijvoeglijke bepalingen.

§ 232. *Drie mannen, drie man; tien mensen, honderden mensen; de derde man, de vierde pagina, pagina vier.*

Ook de telwoorden doen hier dienst als bijvoeglijke bepaling. Het verschil tussen *drie mannen* en *drie man* is, dat men het zelfstandig naamwoord in het meervoud plaatst, indien men de afzonderlijke personen wil zien en in het enkelvoud, als men de *mannen* als groep neemt.

Het verschil tussen *de vierde pagina* en *pagina vier* kan zijn, dat men met *pagina vier* de nummering der pagina's aanduidt en met *de vierde pagina* de telling der bladzijden aangeeft welke niet met de nummering parallel behoeft te lopen.

Moet bij een zelfstandig naamwoord zowel een rangtelwoord als een hoofdtelwoord als bepaling geplaatst worden, dan kan men het rangtelwoord voorop zetten, maar (met verschil in betekenis) ook het hoofdtelwoord: *de eerste twee plaatsen*, en: *de twee eerste plaatsen*.

VI. HET KENMERKSWOORD

§ 233. *Wat is een kenmerkswoord?*

Enkele voorbeelden: *Dat is een vervelende knaap – Hij gedraagt zich altijd zo vervelend – Hij loopt zeer hard – Zij is ernstig ziek.*

Een kenmerkswoord is een woord dat:

1° *naar zijn betekenis* eigenschappen noemt van wezens (of van eigenschappen van wezens) als *eigenschap*. (Wij houden dit staande, ook al weten wij, dat de zelfstandige naamwoorden ook wel gebruikt worden om eigenschappen te noemen. Deze noemen ze echter op een andere manier.)

2° *naar de vorm*:

a. in de positie vóór een zelfstandig naamwoord dikwijls een uitgang -e krijgt;

b. in andere gevallen geen uitgang krijgt, hetzij omdat het in bijvoeglijke functie toch geen uitgang krijgt, hetzij omdat het in bijwoordelijke functie gebruikt wordt en dus zeker geen uitgang krijgt (men zie echter § 244).

3° *naar de functie*:

a. geplaatst kan worden als bijvoeglijke bepaling voor het zelfstandig naamwoord: *de goede man*;

b. geplaatst kan worden als werkwoordelijke bepaling bij een werkwoord: *loopt goed*;

c. geplaatst kan worden als onderwerps- en voorwerpsbepaling: *dronken kwam hij thuis*;

d. geplaatst kan worden als noodzakelijke toevoeging bij een toestandswerkwoord, dus als naamwoordelijk deel van het gezegde: *hij is ziek*;

e. geplaatst kan worden als bepaling bij een bijvoeglijk gebruikt kenmerkswoord of een werkwoordelijk gebruikt kenmerkswoord en dan bijwoordelijke bepaling is: *zeer goed*.

§ 234. Door haar lengte is deze omschrijving eigenlijk geen omschrijving meer. Maar voor het moderne Nederlands lijkt ons de traditionele indeling in bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden niet geheel meer verantwoord. Immers, een woord als *hard* kan men niet zonder meer bijvoeglijk naamwoord noemen. Dezelfde vorm *hard* doet dienst als bijvoeglijke bepaling (*een hard hoofd*) en als naamwoordelijk deel van het gezegde (*de noot is hard*), maar ook als werkwoordelijke bepaling (*hij loopt hard*).

Of wij dit woord een bijvoeglijk naamwoord of een bijwoord moeten noemen, hangt af van de functie die het woord heeft in de zin:

een hard hoofd

bijvoeglijke bepaling

bijvoeglijk
naamwoord;

<i>hij loopt hard</i>	werkwoordelijke bepaling	bijwoord;
<i>die noot is hard</i>	naamwoordelijk deel van het gezegde	bijvoeglijk naamwoord;
<i>ik vind de noot hard</i>	voorwerpsbepaling	bijvoeglijk naamwoord.

Omdat het vormverschil tussen bijvoeglijk naamwoord en bijwoord in veel gevallen niet (meer) bestaat en omdat deze woorden in de genoemde functies voorkomen en omdat deze woorden naar hun betekenis een sterke overeenkomst vertonen – ze noemen namelijk een eigenschap als eigenschap –, geven wij er de voorkeur aan ze onder de ene naam *kenmerkswoorden* te vatten.

Dat houdt niet in dat alle woorden die tot deze groep gerekend moeten worden, ook kunnen voorkomen in al de genoemde functies. Het is veeleer zo, dat er een groep woorden is, die in alle functies voorkomen, er een groep woorden is die op grond van hun betekenis 'bijwoord' zijn: *gisteren, vandaag, daar, dus*, en er een groep van woorden is die op grond van hun betekenis alleen voorkomen als 'bijvoeglijk naamwoord'. Maar in deze groepen zit werking. Men treft vormen aan als *veraffe geluiden. De uite kachel* komt niet meer alleen voor in de kindertaal. Hier wordt van een woord dat vroeger alleen voorkwam als werkwoordelijke bepaling een woord gemaakt dat ook als bijvoeglijke bepaling dienst kan doen. Van de andere kant gaan woorden die een duidelijke adjectief-uitgang hebben, een bijwoordelijk karakter krijgen als ze als werkwoordelijke bepaling worden gebruikt: *aardrijkskundig bezien*.

A. DE BETEKENIS

§ 235. Op grond van hun betekenis kunnen de kenmerkswoorden als volgt ingedeeld worden:

1° kenmerkswoorden die echte *eigenschappen* noemen: *een goed mens, een harde schedel, een pittige sigaar*;

2° kenmerkswoorden die de *stof* noemen waarvan iets gemaakt is: *een gouden horloge, tinnen soldaatjes, een houten bak*;

3° kenmerkswoorden die een *betrekking* aangeven van *ruimte of tijd*: *de jaarlijkse veemarkt, de dagelijkse krant, de kamer links*;

4° kenmerkswoorden die de *manier* aangeven waarop iets geschiedt: *een voorwaartse beweging, een schriftelijke mededeling, een mondelinge verklaring*;

5° kenmerkswoorden die *verhoudingen* aangeven die gelijk

staan met de genitiefbetekenissen: *Ciceroniaanse stijl, een Vondeliaanse wending*;

6° kenmerkswoorden met *actieve* en *passieve betekenis*: *een blinde man – een blinde klip*.

§ 236. Bij het *gebruik* moeten wij de taalgebruiker alweer erop wijzen, dat hij het juiste woord moet kiezen voor de uit te drukken betekenis. In de volgende paragrafen laten wij enkele voorbeelden volgen van de verschillende soorten van fouten.

§ 237. *Germanismen*.

Verkeerd: Gemeenzaam boden de andere verenigingen ons een verbond aan.

Correctie: Gemeenschappelijk boden de andere verenigingen ons een verbond aan.

Het Nederlandse woord *gemeenzaam* betekent: zonder plichtplegingen.

Verkeerd: Het betreffende boek is uitverkocht.

Correctie: Het bedoelde boek is uitverkocht.

Het Nederlandse *betreffende* betekent: aangaande, ten opzichte van. Dit *betreffende* wordt echter zoveel gebruikt, dat wij hier het rode potlood niet meer willen hanteren.

Verkeerd: Tegen billijke prijzen bieden wij auto's te koop aan.

Correctie: Tegen redelijke prijzen bieden wij auto's te koop aan.

Het bezwaar dat vele neerlandici tegen het gebruik van *billijk* maken, is dat het in advertenties veelal gebruikt wordt in de betekenis: *goedkoop*. Als men *billijk* in die betekenis gebruikt, moeten wij het als verkeerd aanmerken. Gebruikt men *billijk* in de betekenis van *redelijk*, dan kan niemand daar bezwaar tegen maken, omdat het woord deze betekenis heeft.

Verkeerd: Meerdere mensen hebben mij dit gevraagd.

Correctie: Verscheidene (verschillende) mensen hebben mij dit gevraagd.

Hoewel nog altijd vele taalkundigen het gebruik van *meerdere* in deze betekenis afwijzen, lijkt het ons dat het in de spreektaal volkomen ingeburgerd is. Het bezwaar dat de taalkundigen maken, is dat het Nederlandse *meerdere* geen onbepaald telwoord of voornaamwoord is, het is een kenmerkswoord met de betekenis: 'hoger, superieur': *Tot meerdere eer van God – Hij is mijn meerdere in kennis*. De verwarring ligt wel voor de hand, omdat *meer* de vergrotende trap is van *veel*.

Verkeerd: Het aantal fouten is nu beduidend minder.

Correctie: Het aantal fouten is nu belangrijk minder.

Verkeerd: Wij zoeken naar metalen geëigend om hoge temperaturen verdragen.

Correctie: Wij zoeken naar metalen geschikt om hoge temperaturen te verdragen.

Verkeerd: Een indringende beschouwing.

Correctie: Een diepgaande beschouwing.

Verkeerd: Het voorliggende geval is moeilijk.

Correctie: Het onderhavige geval is moeilijk.

Verkeerd: Als hij lief doet, moet je hem eerst recht niet geloven.

Correctie: Als hij lief doet, moet je hem juist niet geloven.

Hieronder volgen nog enkele opmerkingen over andere veel gebruikte woorden:

Afwezig in de betekenis van *verstrooid*: *Hij zat wat afwezig voor zich te kijken*. Het gebruik van dit woord in deze betekenis kan niet langer afgekeurd worden als germanisme.

Bestendig.

Er wordt bezwaar gemaakt tegen woorden als: *hittebestendig*, *roestbestendig*. Men moet zeggen: bestand tegen hitte, bestand tegen roest. Het Nederlandse bestendig betekent: *duurzaam*, zoals in: *bestendig weer*.

Bontgevoerd.

Ook in deze vorming van een zelfstandig naamwoord met een bijvoeglijk kenmerkswaard zien velen een germanisme. Of-schoon wij woorden als *bontgevoerd*, *luchtgekoeld*, beschouwen als volkomen ingeburgerd, vermelden wij dat in ieder geval goed Nederlands is: *met bont gevoerd* en *door middel van lucht gekoeld*.

Gelijkberechtigd.

Dit woord wordt als germanisme beschouwd. Nederlands is: *gelijkgerechtigd*.

Maatgevend.

Dit wordt beschouwd als een verwerpelijk germanisme. Men moet zeggen: *gezaghebbend*, *toonaangevend*.

Richtig.

Verkeerd: Wij noemen dit een richtige keuze.

Correctie: Wij noemen dit een juiste keuze.

§ 238. *Anglicismen*:

Verkeerd: Dat is meer of min hetzelfde.

Correctie: Dat is min of meer hetzelfde.

Verkeerd: Dat lijkt een overvloedige maatregel.

Correctie: Dat lijkt een overbodige maatregel.

Verkeerd: De spreker behandelde het onderwerp uitpuittend.

Correctie: De spreker behandelde het onderwerp volledig.

Verkeerd: Het zal nauwelijks zijn bedoeling geweest zijn je te helpen.

Correctie: Het zal waarschijnlijk zijn bedoeling niet geweest zijn je te helpen.

Gallicismen:

In het zuidelijk Nederlands gebruikt men wel *gekend*, waar het Nederlands heeft *bekend*; zo ook gebruikt men daar *gerijmd* in plaats van *berijmd*.

Verkeerd: Hij is een gekende persoonlijkheid.

Correctie: Hij is een bekende persoonlijkheid.

§ 239. *Aan andere talen ontleende woorden.*

Anoniem – unaniem.

Anonieme (zonder naam) stukken worden geweigerd.

Unaniem (eenstemmig) nam de vergadering dat besluit.

Excentriek – excentrisch.

Zij droeg *excentrieke* (ongewone) kleding.

Het dorp waar ik woon, ligt hopeloos *excentrisch* (uit het middelpunt).

Groots – grotesk.

Met een hoge hoed op ben jij een *groteske* (gekke, grillige) figuur.

De vertolking van dit stuk noem ik werkelijk *groots* (overweldigend).

Justitieel – justitioneel.

Justitioneel bestaat niet. Men spreke dus van: *justitieel ingrijpen*.

Politieel – politioneel.

Ook politioneel bestaat niet.

Verkeerd: De politionele acties leverden geen resultaat op.

Correctie: De politiële acties leverden geen resultaat op.

§ 240. Ook Nederlandse kenmerkswoorden kunnen in een verkeerde betekenis gebruikt worden:

Verkeerd: De mens is onderhevig aan de natuur.

Correctie: De mens is onderworpen aan de natuur.

Verkeerd: Aanschouwelijk onderwijs.

Correctie: Aanschouwelijk onderwijs.

Verkeerd: Verbitterde ernst.

Correctie: Bittere ernst.

Verkeerd: Statige elektriciteit.

Correctie: Statische elektriciteit.

Men lette ook op de volgende woordparen:

Beweeglijk – beweegbaar.

Dat joch is toch zo beweeglijk – De brug heeft een beweegbaar middenstuk.

Bijzonderste – voornaamste.

Verkeerd: De bijzonderste voorwaarde is dat men werkt.

Correctie: De voornaamste voorwaarde is dat men werkt.

Vooraf in het Zuiden worden deze woorden verward. *Bijzonder* betekent 'afwijkend van het algemene', *voornaam* betekent 'belangrijk'.

Buigzaam – buigbaar.

Riet is buigzaam; staal is buigbaar. Het eerste is gemakkelijk buigend, het tweede kan gebogen worden, zij het soms met grote moeite.

Dienstbaar – dienstig.

Atoomenergie wordt dienstbaar gemaakt aan het welzijn van de mens – Hij doet meer dan dienstig is voor zijn gezondheid.

Doelloos – nutteloos.

We hebben wat doelloos rondgereden (zonder bepaald doel voor ogen) – *Verder zoeken is nutteloos* (kan geen resultaat afwerpen).
Verkeerd: Aanvankelijk bleven de reddingspogingen doelloos.
Correctie: Aanvankelijk bleven de reddingspogingen zonder resultaat, of: Aanvankelijk leken de reddingspogingen nutteloos te zijn.

De reddingspogingen hadden vanzelfsprekend een doel.

Eigenlijk – feitelijk.

Eigenlijk had hij het werk moeten maken, maar feitelijk had hij niets af.

Verkeerd: Dat had je feitelijk niet moeten doen.

Correctie: Dat had je eigenlijk niet moeten doen.

Eigenlijk betekent: zoals het behoort te zijn; *feitelijk* betekent: zoals het werkelijk is.

Geregeld – regelmatig.

Hij komt geregeld iedere week bij me – Zorg voor een regelmatige verdeling van het papier.

Verkeerd: Hij maakt zijn werk vrij regelmatig.

Correctie: Hij maakt zijn werk vrij geregeld.

Geregeld betekent volgens een min of meer vaste gewoonte. *regelmatig* betekent met gelijke tussenruimten.

Gerust – rustig.

Gerust is zonder vrees, *rustig* betekent zonder opwinding.

Verkeerd: Neem dat rustig van mij aan.

Correctie: Neem dat gerust van mij aan.

Inwendig – innerlijk.

Een arts voor inwendige ziekten (*stoffelijk*).

Hij is goed van innerlijk (*geestelijk*).

Kenbaar – kennelijk.

De dader is kenbaar aan een litteken – Hij zit je dwars, kennelijk uit jaloezie.

Kinderlijk – kinderachtig.

Tja, ze is nog wat kinderlijk en dat belemmert haar in haar studie (eigenschappen hebben als van een kind, wordt gebruikt in goede zin) – *Doe niet zo kinderachtig* (alsof men een kind is, wordt gebruikt in slechte zin).

Kostelijk – kostbaar.

Die japon is nogal kostbaar – Kostelijk is die wijn die je schenkt!
Kostbaar betekent: veel geld kostend, duur; *kostelijk* betekent: heerlijk, voortreffelijk.

In Zuid-Nederland gebruikt men gewoonlijk *kostelijk* in de betekenis van kostbaar, veel geld kostend. Door vele taalkundigen wordt dit als fout aangemerkt.

Onverantwoord – onverantwoordelijk.

De uitgave was in de boeken onverantwoord gebleven – Het was onverantwoordelijk van je zo'n hoge uitgave te doen.

Onverantwoord betekent waar geen rekenschap van afgelegd is, *onverantwoordelijk* betekent dat men iets niet op zijn verantwoording kan nemen, dat men niet in staat is om daarvoor goedkeuring te verwerven.

Tevergeefs – vergeefs.

Tevergeefs is altijd werkwoordelijke bepaling, *vergeefs* is een kenmerkswoord dat zowel bijvoeglijk als werkwoordelijk gebruikt kan worden.

Verkeerd: Hij deed tevergeefse pogingen.

Correctie: Hij deed vergeefse pogingen, of: Tevergeefs deed hij pogingen om . . .

Tijdig – tijdelijk.

Hij kreeg een tijdelijke aanstelling – Geef je tijdig op.

Verantwoording – verantwoordelijkheid.

Jij hebt de verantwoordelijkheid, jij zult er verantwoording van moeten afleggen.

Verantwoording betekent rekenschap, *verantwoordelijkheid* betekent dat iemand rekenschap moet afleggen, ter verantwoording geroepen kan worden.

Uitwendig – uiterlijk.

Dit recept is alleen voor uitwendig gebruik.

Haar uiterlijk was keurig verzorgd.

Vooraf in Zuid-Nederland wil men de laatste zin nogal eens *haar uiterlijk* vervangen door *haar uitwendige*. Dit is onjuist.

Verkiezbaar – verkieslijk.

De voorzitter stelt zich niet langer verkiesbaar (gekozen kun-nende worden) – *Dat is het verkieslijkst* (te stellen boven).

Zorgelijk – zorgwekkend.

Het gezin verkeerde in zorgelijke omstandigheden – De zieke werd in zorgwekkende toestand naar het ziekenhuis vervoerd.

Zorgelijk betekent zorgen hebbende, *zorgwekkend* betekent bij anderen zorgen barend.

B. DE VORM

1. DE VERBUIGING

§ 241. Het *bijvoeglijk* gebruikte kenmerkswoord heeft de uitgang *-e*:

1° na de lidwoorden van bepaaldheid *de* en *het* en na aanwijzende voornaamwoorden: *de mooie zomer, het kille voorjaar, die koude winters*;

2° na de woorden *een* en *geen*, mits het zelfstandig naamwoord een *de*-woord is: *een goede zomer, geen koude winter*;

3° als geen lidwoord vooraf gaat en het zelfstandig naamwoord een *de*-woord is: *goede wijn*. Zie ook § 224.

Opm. Bij het als bijvoeglijk kenmerkswoord gebruikte verleden deelwoord lette men op de spelling. Men schrijve: *de verlote prijzen, de gepote aardappelen, de verbrede weg*. Men kan deze schrijfwijze aldus beredeneren: Het kenmerkswoord wordt van het verleden deelwoord gemaakt doordat men achter het deelwoord een *e* plaatst: *verloote, verbrede, gepoote*. Omdat de stamklinker nu in een open lettergreep komt te staan, wordt de lange klank weergegeven door één letterteken. In deze gevallen krijgt men dus één klinker- en één medeklinkerteken.

§ 242. Het bijvoeglijke kenmerkswoord heeft *geen* uitgang:

1° na de woorden: *een, geen, wat, enig, menig, ieder, elk, zeker, welk, genoeg, veel, weinig*, als het zelfstandig naamwoord een *het*-woord is: *een sterk paard, veel droog hout*;

2° als in het enkelvoud geen lidwoord voorafgaat en het zelfstandig naamwoord een *het*-woord is: *oud ijzer*;

3° voor persoonsnamen van de *de*-klasse na de woorden: *een, menig, geen, ieder, elk, zeker, welk*, als het bijvoeglijk kenmerkswoord de persoon moet kenmerken in zijn beroep of functie: *een goed leraar* (zie § 224, 4°);

4° als het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord van een stofnaam is afgeleid: *een stenen bank*;

5° als het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord afgeleid is van een verleden deelwoord van een sterk werkwoord en dus eindigt op *-en*: *het doorlopen parcours*. Wordt het bijvoeglijk kenmerkswoord gevormd van een verleden deelwoord dat niet gemaakt wordt met de uitgang *-en*, dan krijgt het wel een *e*: *de aangegane verbintenis, gedane arbeid*;

6° als het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord afgeleid is van een plaatsnaam op *-er*: *Deventer koek*; of van de plaatsnaam is afgeleid door het achtervoegsel *-er*: *Sneker sprits*;

7° als het een kleur- of stofnaam is die uitgaat op een klinker of als het van recente datum is: *een reseda pakje, een rubber handschoen, een plastic afwasbak*.

In de laatste tijd komt het ook voor dat de uitgang *-en* van het stoffelijk bijvoeglijk kenmerkswoord wordt weggelaten: *een zilver horloge*;

8° als de combinatie bijvoeglijk kenmerkswoord - zelfstandig naamwoord vast is geworden en de betekenis een functie of technische term is, zodat deze niet langer uit de combinatie van de woorden valt op te maken: *de rechtskundig adviseur, de algemeen secretaris, het centraal station*.

Men moet spreken van *het grote laboratorium* en *het kleine laboratorium*, indien men de grootte van de gebouwen bedoelt; gaat het om het verschil in functie, dan dient men te spreken van *het groot/klein laboratorium*. *Het koninklijke besluit* is een

werkelijk besluit van de koning; *het koninklijk besluit* (K.B.) is een bepaalde maatregel van bestuur. *Een controlerende geneesheer* is een dokter die een eigen patiënt regelmatig bezoekt. *de controlerend geneesheer* is de arts die ingevolge wettelijke bepalingen werknemers controleert op het al of niet geschikt zijn voor arbeid.

Het bezwaar dat deze vorming niet-Nederlands zou zijn, kunnen wij niet delen:

1° het zijn vaste termen die veelal functie-aanduidend zijn (zie § 224, 4°);

2° ze zijn ontstaan in de tijd dat het gevoel voor verbuiging min of meer verloren is gegaan (zie § 244);

3° de termen zijn volkomen aanvaard door alle lagen van de bevolking.

§ 243. Enkele restanten van de oude verbuiging:

oude tweede naamvallen: *geenszins, anderszins, veelszins; zaliger gedachtenis, langzamerhand*.

oude derde naamvallen: *met voorbedachten rade, in koelen bloede, van ganser harte, in lichter laaie* (niet in lichte laaie).

§ 244. *De vorm van het werkwoordelijk en bijwoordelijk gebruikte kenmerkswoord.*

Dit kenmerkswoord werd vanouds gekenmerkt door de onverbuigbaarheid. In alle posities en functies behield het dezelfde vorm. De laatste tijd kan men echter in de spreektaal van velen horen: *een hele grote appel*. *Hele* als bijwoordelijke bepaling zou geen uitgang mogen hebben. Er is immers niet bedoeld, dat het een *hele* en *geen halve* appel is, maar dat de appel *in hoge mate groot* is. Sommige taalgebruikers gaan het bijwoordelijk kenmerkswoord dus verbuigen. Of deze ontwikkeling door zal gaan, is natuurlijk onzeker, maar voor het moment geldt dat deze uitgang bij dit kenmerkswoord in geschreven taal zeker nog niet is toegestaan.

2. DE TRAPPEN VAN VERGELIJKING

§ 245. Het kan gebeuren dat eenzelfde eigenschap in het ene wezen in hogere mate aanwezig is dan in het andere wezen. Men kan dan betreffende deze eigenschap een vergelijking maken tussen de wezens. Voor deze vergelijking bezitten vele kenmerksworden een aparte vorm. Hierbij onderscheidt men: 1° de stellende trap (*positief*): deze vergelijkt niet maar geeft de eigenschap als zodanig: *een hoge boom*.

2° de vergrotende trap (*comparatief*), als het kenmerkswoord na de stam de uitgang *-er* heeft. Deze vorm geeft aan dat de eigenschap in het ene wezen in hogere mate aanwezig is, dan in het andere: *Deze boom is hoger dan die*.

3° de overtreffende trap (*superlatief*), als het kenmerkswoord na de stam de uitgang *-st* heeft. Deze vorm geeft aan dat een eigenschap bij het bedoelde wezen in de hoogste mate aanwezig is: *Deze boom is de hoogste.*

§ 246. De vorm van de *vergroten*de trap:

1° In de meeste gevallen wordt de vergroten

de trap gevormd door de uitgang *-er*: *hoog - hoger, laag - lager*. Daarachter komt de gewone uitgang *-e* van het bijvoeglijk kenmerkswoord, als het woord als zodanig gebruikt wordt.

2° Bij kenmerkswwoorden op *-r* wordt tussen de *r* en de uitgang *-er* een *d* gevoegd: *duur - duur d er*.

Deze ingevoegde *d* komt in minder correcte taal ook voor na *l* en *r*: *dun - dun d er, kaal - kaal d er*. Dit verschijnsel is al oud. Zo kennen wij het woord *dien d er* = dienaar. Thans is het woord *diender* gereserveerd voor de dienaren der wet.

3° Kenmerkswwoorden die uitgaan op *-e* krijgen alleen een *r*: *blijde - blijder*. In de gesproken taal zegt men: *blij - blijer*. *Blijer* is in de geschreven taal echter nog niet geheel aanvaard.

4° Bij kenmerkswwoorden op *-s* en *-f* wordt de tussenklinker gewijzigd juist als bij het werkwoord en het zelfstandig naamwoord: *wijs - wijzer, stijf - stijver*.

§ 247. De vorm van de *overtreffende* trap:

1° De overtreffende trap wordt gevormd door achtervoeging van *-st*.

2° Kenmerkswwoorden die uitgaan op *-s* krijgen alleen de *t*: *wijs - wijst*.

§ 248. Onvolledig of onregelmatig geschiedt de vorming van de volgende trappen van vergelijking:

<i>stellende trap</i>	<i>vergroten</i> de trap	<i>overtreffende trap</i>
boven	—	bovenst
achter	—	achterst
middel	—	middelste
goed	beter	best
kwaad (= boos)	kwader	kwaadst
kwaad (= slecht)	erger	ergst
veel	meer	meest
weinig	minder (niet: weiniger)	minst
dikwijls (vaak)	vaker	vaakst
gaarne	liever	liefst

§ 249. In de predikatief gebruikte vormen van het bijvoeglijk kenmerkswoord en in de als werkwoordelijke en bijwoordelijke bepaling gebruikte kenmerkswwoorden plaatst men in de overtreffende trap voor dit woord *het*: *Hij is het grootst - Dat komt het meest voor - Hij is het gevaarlijkst, als hij aardig doet.*

§ 250. De vergroten

de trap kan ook omschreven worden door voor het kenmerkswoord *meer* te plaatsen en de overtreffende trap door *meest* ervoor te zetten: *Hij is meer slim dan verstandig - Hij is het meest geschikt*. Deze vorm gebruikt men:

1° als men twee eigenschappen van eenzelfde wezen met elkaar vergelijkt: *Deze radio is meer mooi van bouw dan klankrijk*.
2° indien de met uitgangen gevormde vormen niet goed klinken of zelfs onmogelijk zijn. Dit laatste is het geval als de overtreffende trap gevormd moet worden van een kenmerkswoord op *-st*: *gerust – het meest gerust*.

Een ander woord waardoor de overtreffende trap dikwijls wordt omschreven is *zeer*: *Hij is zeer knap*.

§ 251. Een vergelijking behoeft niet altijd uitgedrukt te worden in de boven aangegeven vormen. Andere woorden kunnen ook een vergelijking inhouden: *Dat is wel zo verstandig van je – Zij is lang zo knap niet als haar zusje, als hij, als ik*.

§ 252. Gewoonlijk houdt de vorm op *-er* in, dat het ene wezen de eigenschap in hogere mate bezit dan het andere. Als de vorm op *er* gebruikt wordt zonder dat er vergeleken wordt, kan de betekenis anders zijn: *Hij is ouder dan zijn broer* (eigenschap in hogere mate) – *Zij is een oudere dame* (deze dame is echter niet zo oud als een oude dame!) – *Tja, zij is wat conservatiever* (deze dame is niet zo ouderwets als een conservatieve dame!). – *Hij is groter dan ik*.

§ 253. De vergrotende trap komt niet voor bij:

1° kenmerkswwoorden die een absolute betekenis hebben: *blind, stom* (niet kunnende spreken), *almachtig, volledig, oneindig, eeuwig, enig*. Van dit laatste woord vormt men toch een overtreffende trap: *enigst kind*. Logisch bezien is dit onmogelijk omdat *enig* betekent: niet met een ander te vergelijken. Toch kan deze vorm goedgekeurd worden, wegens de gevoelswaarde die hij met zich draagt: *Zij is enigst kind*, is sterker dan: *Zij is enig kind*¹.

2° kenmerkswwoorden van tijd en wijze: *hedendaags, schriftelijk*;

3° kenmerkswwoorden die een vergelijking inhouden en kleurshakeringen weergeven: *bloedrood, hemelsblauw*;

4° stoffelijke bijvoeglijk gebruikte kenmerkswwoorden: *koper, ijzer*;

5° kenmerkswwoorden, afgeleid van namen van landen, steden, personen: *Leidse, Vondeliaans*.

Enige voorzichtigheid is hierbij wel geboden, omdat van sommige van de genoemde kenmerkswwoorden wél een vergrotende of een overtreffende trap mogelijk is: *Amerikaanser kan het al niet*, zie 1°.

Opm. Voor de kenmerkswwoorden van vergelijking *dan* en *als* zie § 156.

¹) Als *enig* de betekenis heeft van: fantastisch, mooi, zijn de vergrotende en de overtreffende trap zeker mogelijk.

C. DE COMBINATIEMOGELIJKHEDEN

1. HET BIJVOEGLIJK GEBRUIKTE KENMERKSWOORD ALS KERN

§ 254. *Met een zelfstandig naamwoord als bepaling.*

Enkele voorbeelden: *een meter lang, vol schepen, zijn geld kwijt, zijn woorden indachtig, een gulden waard, het vaderland getrouw.* De woorden *meter, schepen, woorden, gulden, vaderland* doen dienst als bepaling van het bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoord en zijn dus bijwoordelijke bepalingen.

In het eerste voorbeeld is dit een bepaling van ruimte. In de daarop volgende voorbeelden geeft het zelfstandig naamwoord de inhoud aan van het bijvoeglijk kenmerkswoord: *waarmee de haven vol is, wat men kwijt is, waaraan men denkt, wat het waard is, waaraan men trouw is.* Vroeger kwamen deze zelfstandige naamwoorden in een naamval, meestal de genitief, te staan en deze genitief kan men beschouwen als een soort van *genitivus objectivus*, een inhoudsgenitief. Daarom en omdat in het Nederlands in vele gevallen de naamval vervangen is door een voorzetsel, willen sommigen hier spreken van een voorzetselvoorwerp. Met de benaming *voorwerp* zouden wij nog wel mee kunnen gaan, maar omdat er geen voorzetsel is, moeten wij de term als zodanig afwijzen.

§ 255. *Met een bijwoordelijk gebruikt kenmerkswoord als bepaling.*

Voorbeelden: *zeer mooi, fantastisch goed, niet mogelijk, erg groot, te groot, eeuwig jong.* Het eerste kenmerkswoord geeft een bepaling – meestal van graad – van het tweede kenmerkswoord. Men lette hierbij steeds op de betekeniscombinatie: zo bijvoorbeeld in: *verschrikkelijk mooi.* Wij willen toegeven dat in deze combinatie het woord *verschrikkelijk* niet meer de betekenis van *schrikken* in zich bergt. Toch blijft het met dergelijke uitdrukkingen oppassen, omdat ze voor degenen die het woord nog nemen in de oorspronkelijke betekenis, minstens vreemd klinken. Voor vele van deze 'sterke' uitdrukkingen geldt, dat ze veelvuldig gebruikt worden in de gesproken taal, maar in de geschreven taal (nog) niet aanvaard zijn. Men zie § 12 en 47.

§ 256. *Met een voorzetselgroep als bepaling.*

Voorbeelden: *vol met vlekken, door stoom aangedreven machines, rijdende door het bos.*

De voorzetselgroepen zijn bijwoordelijke bepalingen, behalve in het geval dat het kenmerkswoord een van het werkwoord afgeleide vorm is (aangedreven, rijdende) die de eigenschappen van het werkwoord niet verloren heeft. In dit geval zijn het werkwoordelijke bepalingen.

2. HET BIJWOORDELIJK GEBRUIKTE KENMERKSWOORD ALS KERN

§ 257. *Met een zelfstandig naamwoord als bepaling.*

Voorbeelden: *het huis langs, de berg op, de rivier over, naar Utrecht toe, voor het huis langs.*

De bijwoordelijke kenmerkswoorden *langs, op, over, naar . . . toe* en *voor . . . langs* doen hier dienst als kern van de bepaling die door het zelfstandig naamwoord wordt gevormd.

§ 258. *Met een voorzetselgroep als bepaling.*

Voorbeelden: *daar in de laan, ver van huis, toen in oktober, destijds in de Middeleeuwen.*

De voorzetselgroepen *in de laan, van huis, in oktober* en *in de Middeleeuwen* zijn een nadere bepaling bij de bijwoordelijke kenmerkswoorden.

§ 259. *Met een bijwoordelijk gebruikt kenmerkswoord als bepaling.*

Voorbeelden van dit type zijn: *zeer hard, zo ver, zeer zeker.*

Opm. Bij deze voorbeelden is verondersteld dat het tweede woord van de groep een *bijwoordelijk* gebruikt kenmerkswoord is. Zonder enige vormverandering zouden de gebezigde woorden ook *bijvoeglijk* gebruikt kunnen zijn.

De logische betekenisverhouding bij deze groep is dat het eerste lid de betekenis van het tweede lid van de groep enigszins wijzigt.

VII. HET VOORNAAMWOORD¹

§ 260. Onder de naam voornaamwoord (*pronomem*) vat men woorden die:

1° *naar hun betekenis* een wezen aanduiden en dit slechts aanduiden in een concrete situatie. (Als ik *ik* zeg, wordt een andere persoon bedoeld dan wanneer de lezer *ik* zegt!)

2° *naar de vorm*:

a. meestal uitgaan op een klinker en veelal slechts uit één lettergreep bestaan (*jij, hij, die*);

b. levende resten hebben van de oude verbuiging.

3° *naar de functie* dienst kunnen doen soms als zelfstandig naamwoord, soms als kenmerkswoord.

Deze omschrijving is vaag, omdat tot de groep voornaamwoorden woorden gerekend worden die op bepaalde punten veel overeenkomst hebben, maar die op andere punten nogal wat verschillen.

A. HET PERSOONLIJK VOORNAAMWOORD

I. DE VORMEN EN DE GEBRUIKSMOGELIJKHEDEN

§ 261. Het persoonlijk voornaamwoord (*pronomem personale*) wordt zo genoemd, omdat het aanwijst:

1° de persoon van de spreker	<i>eerste persoon</i>
2° de aangesprokene	<i>tweede persoon</i>
3° de/het aangeduide die/dat noch eerste noch tweede persoon is	<i>derde persoon</i>

§ 262. *De eerste persoon.*

De vormen voor de eerste persoon in het enkelvoud: *ik* en *'k* als onderwerp en *mij* en *me* in andere functies van de zin. In de gesproken taal is *'k* de gewone vorm, als de zin met het voornaamwoord begint en er geen accent op ligt: *khepembezien*. De *i* is niet verzwakt maar geheel verdwenen. Een verzwakking tot stomme *e* is er, als ik als onderwerp achter de persoonsvorm staat: *Dat hepek nie(t) geweten*. In de geschreven taal schrijft men meestal voluit *ik*, ook indien het voornaamwoord in onbetoonde positie gesproken moet worden als *'k*.

¹) Om reden van praktisch belang worden het betrekkelijk voornaamwoord (*pronomem relativum*) en het samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord niet in dit hoofdstuk behandeld. Men zie hiervoor § 320 vv. en § 335.

In de gesproken taal is in andere functies dan onderwerp *me* de meest gebruikte vorm. *Mij* wordt alleen gezegd, indien er accent op komt. *Me* wordt wel geschreven, al schijnt er bij sommige schrijvers voorkeur voor *mij* te bestaan.

§ 263. Soms versterkt men het persoonlijk voornaamwoord:

1° In gesproken taal (lussie-taal): *Dat boek is van mijn.*

2° In gesproken taal (lussie-taal): *Ik sloeg mijn eigen.*

3° In beschaafde gesproken en geschreven taal: *Ikzelf, mijzelf, mezelf.*

§ 264. *De eerste persoon meervoud.*

De vormen voor het meervoud zijn als onderwerp: *wij* en *we*. in andere functies *ons* (in de tweede naamval: *onzer*).

De vorm *we* is de meest gebruikelijke, tenzij het voornaamwoord accent moet dragen. *Wij* wordt gebruikt als één spreker optreedt namens velen. Men kent ook het majesteitsmeervoud: *Wij Juliana, Koningin der Nederlanden*

In wetenschappelijke litteratuur gebruiken de auteurs het woordje *wij* uit bescheidenheid. Immers, wanneer men in een wetenschappelijk werk zet: *Ik meen dat het zo is* zou het erop kunnen lijken dat men de wijsheid in pacht meent te hebben.

§ 265. *De tweede persoon (aanspreekvormen).*

Voor deze aanspreekvormen komen voor in het enkelvoud:

jij | *je* - *u* - *gij* | *ge* voor de functie van onderwerp;

je | *jou* - *u* - *u* in andere functies.

De Noord-Nederlander kan de vormen *gij* en *ge* alleen nog gebruiken in zeer plechtige situaties. Voor de Zuid-Nederlander zijn *gij* en *ge* de gewone aanspreekvormen, soms gelijkstaande met het Noordnederlandse *je*, soms met *u*, hoewel men in het Zuiden ook wel met *u* aanspreekt.

Jij en *je* gebruikt de Noord-Nederlander, zodra hij meent dat hij de aangesprokene niet meer met een uiterlijk blijk van respect behoeft te behandelen. Daaruit volgt dat als een spreker *jij* en *je* gaat gebruiken tegenover personen die hij eigenlijk met *u* diende aan te spreken, hij onbeleefd is. Deze onbeleefdheid kan zo bedoeld zijn, als de spreker met de aangesproken persoon op lager niveau verschil van mening heeft.

Daarbij komt dat *jij* een scherpe indruk maakt en daarom in een gewoon gesprek alleen gebruikt kan worden als het accent dwingt tot het gebruik van de volle klinker. In alle andere gevallen klinkt *jij* scherp, bevelend, dikwijls ruziechtig. De lezer beluistere zelf het verschil tussen: *Heb je dat voor me gedaan?* - *Heb jij dat voor me gedaan?* - *Zo, heb jij dat gedaan!* *Zo, heb je dat gedaan!* - *Doe je dat even voor me?* - *Doe jij dat even voor me?*

In de niet-onderwerpsfuncties is er tussen *je* en *jou* een soortgelijk verschil: *jou* klinkt in het algemeen scherper. (Let wel: *jouw* is een bezittelijk voornaamwoord!)

§ 266. *U* is de aanspreekvorm van de tweede persoon, zodra de spreker meent dat hij tegenover de aangesproken persoon correct moet zijn, hetzij omdat deze een onbekende is, hetzij omdat de aangesprokene hoe dan ook boven de spreker staat. Hieruit volgt dat als een spreker mensen die hij gewoonlijk aanspreekt met *je*, met *u* gaat aanspreken, hij iets in zijn schild voert. Hij houdt hen voor de mal of geeft blijk van verstoordheid.

Naarmate de aangesproken persoon hoger boven de schrijver staat, komen verdere beleefdheidsnuances tot uiting in de vorm van het werkwoord en de daarbij gekozen bepalingen. Men zie hiervoor het lijstje van § 79, 2°.

Na *u* plaatst men het werkwoord ook wel in de derde persoon. Dit is verklaarbaar omdat *u* is ontstaan uit de titel *Uwe Edelheid*. Deze titel is via *Uwe* tot *u* geworden. Wil men zeer correct zijn dan gebruikt men de derde persoon.

§ 267. *De tweede persoon meervoud.*

De vormen voor de onderwerpsvorm en voor de niet-onderwerpsvorm zijn gelijk: *jullie | je - u - gij | ge*.

Het onderscheid tussen *u* en *jullie/je* loopt geheel parallel met het onderscheid *u - je*

§ 268. *De derde persoon.*

De vormen voor het onderwerp zijn: *hij | ie - zij | ze - het | 't*; en voor de niet-onderwerpsvormen: *hem | 'm - ze | haar | d'r | 'r - het | 't*.

Hij is de gewone gesproken vorm, indien het voornaamwoord vooropgaat. Staat het voornaamwoord achter de persoonsvorm, dan wordt in gesproken taal veelal *ie* gebruikt; *hij* gebruikt men in dat geval alleen, als er accent op moet vallen of als men zeer (te?) correct wil spreken: *Heeft-ie het je gezegd?* - *Heeft hij het ie gezegd?* Daarbij is het zo, dat als toneelspelers in hun tekst op een dergelijke plaats *hij* gebruiken, men geneigd is te zeggen dat zij hun rolletje van buiten hebben geleerd, of dat zij er niet 'in' zijn. Toch geldt de vorm *ie* nog niet als geheel correct in geschreven taal.

De meest gebruikelijke vorm voor het vrouwelijke voornaamwoord is *ze*: *Ze heeft me dat gezegd - Heeft ze je dat niet verteld? Zij draagt meestal accent. Hetzelfde geldt voor het onzijdige voornaamwoord het. Men kan zeggen: Het regent. et regent en tregent.*

Van de voorwerpsvormen zijn het alweer de onbeklemtoonde die het meest gebruikt worden. In de gesproken taal schijnt bovendien *ze* weinig gebruikt te worden. Men zegt: *Ik heb 't 'r gezegd - Hij heeft 'r geslagen.*

§ 269. Over de voornaamwoordeijkke aanduiding is reeds gesproken in § 182 vv. Hier zij er alleen nog over opgemerkt, dat de vorm op *ij* van *hij* en *zij* (enkelvoud) sterk gebonden lijkt te

zijn aan een werkelijke persoon. Terugwijzing met *hij* en *zij* naar zaken komt voornamelijk in de geschreven taal voor.

§ 270. *De derde persoon meervoud.*

Voor het onderwerp zijn dit: *zij* / *ze* (*hun*, *zullie*);

en in de andere gevallen: *ze* / *hen* / *hun* / *haar* / *d'r* / *'r*.

Ook hier komen de onbeklemtoonde vormen het meest voor.

De vormen *hun* en *zullie* als onderwerpsvormen zijn niet correct.

In de gesproken taal gebruikt men in alle posities *ze*: *Ik heb het ze gezegd* – *Ik heb het naar ze toe gebracht* – *Ik heb ze meegenomen*. In de geschreven taal wordt dit *ze* veelal vervangen door *hen* en *hun*. Vroeger was het daarbij voorschrift, dat men *hen* gebruikte als lijdend voorwerp en na voorzetsels, terwijl *hun* gereserveerd was voor het meewerkend voorwerp.

§ 271. *Correct en niet correct.*

Er zijn personen, die ook in gesproken taal steeds *zij*, *hij* zeggen en onderscheid maken tussen *hen* en *hun*. Zij zullen nooit zeggen: *Hun hebben 't gedaan* – *Hebbie 't gedaan* (je) – *Hettie 't gedaan* (*hij*). Dergelijke vormen hebben volgens hen teveel overeenkomst met *koppie*, *beessie*, *tassie* die wel Hollands maar niet correct zijn.

2. HET WEDERKEREND EN HET WEDERKERIG VOORNAAMWOORD

§ 272. Het wederkerend voornaamwoord (*pronomem reflexivum*) is een woord dat:

1° *naar de betekenis* aanwijst een persoon of zaak, juist als het persoonlijk voornaamwoord, maar bovendien aangeeft, dat de persoon die als lijdend voorwerp of meewerkend voorwerp genoemd wordt, dezelfde is als degene die als onderwerp genoemd wordt: *Ik was me*.

2° *naar de vorm* voor de eerste en tweede persoon hetzelfde is als de persoonlijke voornaamwoorden, maar in de derde persoon een aparte vorm heeft, nl. *zich*.

3° *naar de functie* soms geheel opgenomen is in het werkwoord, zoals in *zich vergissen*, soms er los mee verbonden wordt als zelfstandig zinsdeel, zoals in: *Ik was me*.

Het wederkerend voornaamwoord kan versterkt worden door het woordje *zelf*. Veel hoort men: *Ik was mezelf* – *Hij bedroog zichzelf*. Vooral in Holland hoort men de combinatie: *Ik was m'n eigen* – *Hij bedroog z'n eigen*. Deze vormen kunnen niet als correct beschouwd worden.

§ 273. Het wederkerig voornaamwoord (*pronomem reciprocum*) is: *elkaar*, met de nevenvormen *elkander* en *mekaar*. Van deze drie vormen is: *elkander* de officiële, *elkaar* de meest gebruikte in de correcte omgangstaal, en *mekaar* de iets te gewone vorm.

In Zuid-Nederland komt nogal veel voor: *Wij zien ons terug*, waar men moet zeggen: *Wij zien elkaar terug*. Natuurlijk gebeurt dit onder invloed van het Frans, het is echter onjuist.

B. HET BEZITTELIJK VOORNAAMWOORD

§ 274. Het bezittelijk voornaamwoord (*pronomens possessivum*) is een woord dat:

1° naar de betekenis aangeeft dat iets is van de personen die bedoeld worden door de persoonlijke voornaamwoorden;

2° naar de vorm samenhangen met de woordvormen van de persoonlijke voornaamwoorden;

3° naar de functie dienst doen als bepaling bij zelfstandige naamwoorden en soms dienst doen als zelfstandig naamwoord (gesubstantiveerd).

§ 275. *Het enkelvoud: vormen en gebruiksmogelijkheden.*

Eerste persoon: *mijn, m'n* (afgeleid van *mij*).

Hoewel de uitspraak met onbetoonde klinker de gewone is, tenzij het woord accent moet dragen, is de schrijfwijze *m'n* lang niet algemeen aanvaard. Men moet ook toegeven dat al die afkortingen: *m'n, z'n, 't* en *'n* niet mooi aandoen in het schrift. Tweede persoon: *jouw, je; uw* (afgeleid van *jij, je*; het bezittelijk voornaamwoord *uw* is echter ouder dan het persoonlijk voornaamwoord *u*; zie § 266).

Jouw gebruikt men als het woord accent moet dragen of als het evenals *je* minachtend bedoeld is. In andere gevallen is *je* de vorm.

Derde persoon: voor het mannelijk *zijn, z'n*; voor het vrouwelijk *haar, d'r, 'r*; voor het onzijdig *zijn, z'n*.

§ 276. Bij de derde persoon doet zich weer het probleem voor van de voornaamwoordelijke aanduiding van de geslachten. Hierbij is opmerkenswaard dat het geslacht van de bezittelijke voornaamwoorden in het Nederlands niet geregeld wordt naar het zelfstandig naamwoord waarbij het bijvoeglijke bepaling is maar naar het biologisch geslacht van de 'bezitter'. Wij zeggen *zijn pen*, als de bezitter een mannelijk persoon is en *haar pen* als de bezitter een vrouwelijk persoon is. In andere talen, b.v. het Frans, wordt het geslacht geregeld naar het woordgeslacht van het zelfstandig naamwoord: *sa plume, son chapeau*, omdat *plume* vrouwelijk en *chapeau* mannelijk is.

Dat de bezittelijke voornaamwoorden moeilijkheden opleveren in verband met de indeling in woorden die als *hij*-woord, *zij*-woord, *het*-woord behandeld moeten worden, is reeds besproken (zie § 182 vv.).

§ 277. *Het meervoud: vormen en gebruiksmogelijkheden.*

Eerste persoon: *ons* / *onze*.

Tweede persoon: *jullie, je; uw*. *Je* is hiervan de meest gebruikte vorm.

Derde persoon: *hun, haar, d'r, 'r*. In de gesproken taal van Noord-Nederland schijnen *d'r* en *'r* de gewone vorm te zijn voor alle geslachten, terwijl *hun* de geschreven vorm is voor alle geslachten. In Zuid-Nederland wordt de vorm *d'r* als 'minder' beschouwd. *Haar* gebruikt men alleen, als men per se wil aangeven, dat het gaat over vrouwelijke personen: *De dames hebben haar tassen vergeten*. In de gesproken taal is dit meestal: *De dames hebben d'r tassen vergeten*. Maar ook: *Die jongens hebben d'r tassen vergeten* (zie ook § 183).

De vorm *d'r* heeft het nog niet gebracht tot de geschreven taal en wordt door sommigen ook niet als geheel correct beschouwd in de gesproken taal.

§ 278. Uit de zin: *De onzen hebben de overwinning behaald*, blijkt dat het bezittelijk voornaamwoord op dezelfde wijze wordt gesubstantiveerd als het bijv. gebruikte kenmerkswaord. Het is echter geen gesubstantiveerde vorm, als men achter het bezittelijk voornaamwoord een voorafgaand zelfstandig naamwoord kan denken: *Zijn jongens en de mijne* (nl. mijn jongens). In de geschreven taal heeft men in dit geval geen *n*-uitgang.

C. HET AANWIJZEND VOORNAAMWOORD

§ 279. Het aanwijzend voornaamwoord (*pronomina demonstrativa*) is een woord dat:

1° *naar de betekenis* aanwijst, juist als de persoonlijke voornaamwoorden van de derde persoon, maar dit sterker doet: *Hij heeft het gedaan* – *Die heeft het gedaan* (In de gesproken taal gaan deze woorden dikwijls vergezeld van een wijzend gebaar van hand of hoofd);

2° *naar de vorm* beginnen met de klank *d*;

3° *naar de functie* dienst doen als bijvoeglijke bepaling of, gesubstantiveerd, de functies kunnen hebben van het zelfstandig naamwoord.

§ 280. Het aanwijzend voornaamwoord komt voor in de volgende vormen¹:

1° *die* (bij *de*-woorden) – *dat* (bij *het*-woorden) en *die* (in het meervoud): *die man, dat boek, die huizen*. Dit voornaamwoord wijst aan wat niet in de buurt van de spreker is.

1) Voor nog enkele andere vormen zie men § 285.

2° *deze* (bij *de*-woorden) – *dit* (bij *het*-woorden) en *deze* (in het meervoud): *deze man, dit boek, deze huizen*. Dit voornaamwoord wijst aan wat in de buurt van de spreker is.

Van deze vormen bestaan ook nog enkele oude naamvals-vormen:

	enkelvoud		meervoud	
tweede naamval:	<i>diens</i> (m.), <i>dezes</i> (m.),	<i>dier</i> (vr.), <i>dezer</i> (vr.),	<i>diens</i> (o.) <i>dezes</i> (o.),	<i>dier</i> <i>dezer</i>
derde naamval:	<i>dien</i> (m.), <i>dezen</i> (m.),	<i>dier</i> (vr.), <i>dezer</i> (vr.),	<i>dien</i> (o.) <i>dezen</i> (o.),	<i>dien</i> <i>dezen</i>

Van deze oude buigingsvormen mogen alleen de mannelijke vormen worden gebruikt bij mannelijke zelfstandige naamwoorden, de vrouwelijke bij *zij*-woorden en de onzijdige bij *het*-woorden. Men moet derhalve letten op het geslacht van de zelfstandige naamwoorden waar deze voornaamwoorden betrekking op hebben.

§ 281. De aanwijzende voornaamwoorden kunnen gebruikt worden om een in woorden niet genoemde persoon of zaak aan te wijzen: *die man, deze vrouw, dat boek*.

De aanwijzende voornaamwoorden worden ook dikwijls gebruikt om de voornaamwoorden van de derde persoon, *hij, zij, het*, te vervangen bij vooruitwijzing of terugwijzing, als de persoon of de zaak in het volgende of voorafgaande woord is genoemd: *Dit is de bol. Deze vullen we met water – Hier trekken we een hulplijn. Deze hebben we nodig voor het bewijs*.

In Zuid-Nederland gebruikt men onder invloed van het Frans het woord *deze* waar correcte taal *die* eist.

Verkeerd: Deze boeken van de heer Abels en deze van de heer Bol . . .

Correctie: Deze boeken van de heer Abels en die van de heer Bol . . .

§ 282. Na voorzetsels worden de aanwijzende voornaamwoorden dikwijls vervangen door bijwoordelijke voornaamwoorden: *hier + voorzetsel* of *daar + voorzetsel*. *Dit is de bol. Hierin gieten we water – Wij trekken een hulplijn. Daarvan maken we gebruik bij het bewijs*. De combinatie voorzetsel + aanwijzend voornaamwoord klinkt zeer correct: *In deze gieten we water – Van deze maken we gebruik*.

Indien het gaat over personen, wordt in de gesproken taal ook dikwijls het bijwoordelijk voornaamwoord gebruikt: *Komt hij ook? Daarmee kun je lol hebben – Heb je de directeur gesproken? Ja, daarmee heb ik gesproken*. Tegen dit gebruik van het bijwoordelijk voornaamwoord voor personen tekenen sommigen protest aan. Zij wensen dat men in dit geval de aanwijzende voornaamwoorden gebruikt. En inderdaad gebruiken de zeer correct sprekenden *deze* of andere woorden in zinnen als: *Heb je de directeur gesproken? Ik heb met hem gesproken – Ga je met*

die jongen mee? Ja, met die ga ik mee. In geschreven taal is het gebruik van de bijwoordelijke voornaamwoorden bij personen dan ook af te raden.

§ 283. *Diens* in plaats van *zijn*.

Soms moet men *diens* gebruiken ter vervanging van *zijn*. nl. als het gebruik van *zijn* tot dubbelzinnigheid zou kunnen leiden: *In de verongelukte auto zaten P. Mulders, W. Mulders en diens zoon.* Zo moet men de zin stellen, indien de zoon van W. Mulders bedoeld is. Is de zoon van P. Mulders bedoeld, dan schrijft men: *In de verongelukte auto zaten P. Mulders, zijn zoon en W. Mulders.*

Het gebruik van *diens* moet niet overdreven worden, zoals in: *De vrouw van de verdachte verklaarde, dat diens medearbeider hem om elf uur nog gezien had. Zijn* is hier duidelijk genoeg¹.

§ 284. In bepaalde gevallen kan men niet terugwijzen met het aanwijzend voornaamwoord, ook al doet men dat om de terugwijzing met het persoonlijk voornaamwoord te vermijden vanwege de geslachtsmoeilijkheden: *De zon ging brandend onder. Deze verspreidde een helle gloed.* In dit geval is het gebruik van *deze* veel te sterk. Beter is: *Ze verspreidde een helle gloed.*

§ 285. *Nog enkele andere vormen.*

Dergelijk, dusdanig, soortgelijk, zo'n, zulk een, dezelfde, hetzelfde, zulk, kunnen ook tot de aanwijzende voornaamwoorden gerekend worden. Zij wijzen het voorwerp aan en vergelijken tevens met een in de spreker levende maatstaf.

Dergelijk en *zo'n* behoren tot de gewone spreektaal, de andere woorden zoals *dusdanig* en *zulk een* komen alleen voor in plechtige en in geschreven taal.

D. HET VRAGEND VOORNAAMWOORD

§ 286. Het vragend voornaamwoord (*pronomen interrogativum*) is een woord dat:

1° *naar de betekenis* een uitnodiging inhoudt om aan te wijzen;

2° *naar de vorm* begint met een *w*;

3° *naar de functie* soms gebruikt wordt als bijvoeglijk kenmerkswoord, soms in de functie van zelfstandig naamwoord;

4° *naar de plaats* staan *wie* en *wat* altijd aan het begin van de zin. Zijn *wie* en *wat* onderwerp in de zin, dan is de zinsconstructie O-P; zijn ze geen onderwerp, dan is de zinsconstructie die van de vragende zin: P-O. Zie § 352.

¹) De taal van de justitie en de ambtelijke taal zijn berucht om dergelijke 'fouten' die gemaakt worden bij het streven om zo duidelijk mogelijk te zijn.

§ 287. *Wie* vraagt naar personen, *wat* naar zaken. Bijvoeglijk gebruikte vormen zijn *wat voor (een)* en *welk(e)*. *Welk(e)* kan echter, als alle bijvoeglijke kenmerkswoorden, gesubstantiveerd worden.

Ook hier komen nog oude tweede-naamvals vormen voor: *wiens* (m.), *wier* (vr.), *wiens* (o.); meervoud: *wier*; *welks* (m.), *welker* (vr.), *welks* (o.); meervoud: *welker*.

De derde/vierde naamval *wien* komt alleen nog voor in uiterst plechtige schrijftaal.

De mannelijke, vrouwelijke en onzijdige vormen moeten gebruikt worden volgens de regels die gelden voor de geslachtsaanduiding van de zelfstandige naamwoorden (zie § 182 vv.).

§ 288. *Wie* en *wat* worden uitsluitend zelfstandig gebruikt. Naar personen vraagt men met *wie*, ook als dit woord na een voorzetsel staat, en naar zaken met *wat*, *wat voor (een)* en *welke*: *Wie heeft het gedaan?* (In deze vraag ziet men duidelijk dat de spreker de hoorder uitnodigt om de dader aan te wijzen!) – *Aan wie heb je dat gegeven?* – *Wat zeg je daar?* – *Wiens hoed is dat?* (In gesproken taal meestal: *Wie z'n hoed is dat?* Voor deze constructie zie men § 218) – *Welke wet zegt dat?* – *Welke opgave moeten we maken?*

§ 289. Als het gaat over zaken, wordt bij een combinatie met een voorzetsel het vragend voornaamwoord vervangen door overeenkomstige vormen van het bijwoordelijk voornaamwoord. Dus niet: *Door wat is dat gekomen* (Hoewel men deze combinatie in Amsterdam en ook in zuidelijke dialecten wel kan horen), maar: *Waardoor is dat gekomen?* – *Waaraan denk je?* Als het gaat over personen zal men bij het vragend voornaamwoord nooit een bijwoordelijk voornaamwoord gebruiken: *Aan wie denk je?* (persoon) – *Waar aan denk je?* (zaak).

De vorm *welke* wordt gebruikt in het enkelvoud altijd bij de woorden en in het meervoud ook bij de *het*-woorden: *Welke som moeten we maken?* (maar: *Welk paard is er weggelopen?*) – *Welke sommen moeten we maken?* en: *Welke paarden zijn weggelopen?* Voor de uitgang *-e* zie § 241, 3°.

E. HET ONBEPAALD VOORNAAMWOORD

§ 290. Een onbepaald voornaamwoord (*pronomens indefinitum*) is een woord dat:

- 1° naar de betekenis iemand of iets aanwijst, maar vaag;
- 2° naar de functie soms (alleen) als bijvoeglijk kenmerkswoord gebruikt kan worden, soms de functie kan hebben van een zelfstandig naamwoord.

§ 291. Tot de onbepaalde voornaamwoorden rekt men: *men, iemand, niemand, ieder, iedereen, menigeen, iets, niets, wat* (= iets), *alles, een* (in bepaalde gevallen), *geen, het* (in bepaalde gevallen), *je en ze* (beide in bepaalde gevallen).

Onbepaalde voornaamwoorden krijgen als ze bijvoeglijk gebruikt zijn soms de uitgang *-e* volgens de regels van § 224 en 241: *iedere keer, ene Jansen, een zekere Zwarte Piet*. Van *iemand, niemand* en *ieder* komt een tweede naamval voor: *iemands, niemands, ieders*.

§ 292. Na voorzetsels worden, als het over zaken gaat, *iets, niets* en *alles* dikwijls vervangen door een bijwoordelijk voornaamwoord: *Als je eens met iets zit, wil ik je graag helpen | Als je eens ergens mee zit . . . - O, gaat het weer over niets! | O, gaat het weer nergens over - Kleintjes zitten aan alles | Kleintjes zitten overal aan*. In de laatste twee voorbeelden wordt de constructie met het bijwoordelijk voornaamwoord het meest gebruikt.

§ 293. *Niets* en *niks*. In de gewone gesproken taal hoort men vaker *niks* dan *niets* zeggen. In de correcte taal en in de geschreven taal moet men deze vorm liever niet gebruiken, omdat dit woord soms te gewoon klinkt.

§ 294. *Je en ze*. De persoonlijke voornaamwoorden *je en ze* worden vooral in taal van jeugdiger personen veel gebruikt als onbepaald voornaamwoord: *Je kunt dan zo heerlijk dromen - Ze zeggen wel meer*. De taalgebruiker kan dit doen, maar het steeds herhaalde *je* maakt een tekst er niet mooier op. Men hoede zich bovendien voor fouten als: *Wanneer je wat ouder geworden bent, zie je alleen maar de prettige dingen van het schoolleven. Maar, meneer de redacteur, u heeft toch ook wel eens op je kamertje gezeten*.

§ 295. *Men*. Dikwijls kan een schrijver er niet buiten het woord *men* vaak te gebruiken. Toch doet de taalgebruiker er goed aan, te proberen zo'n telkens terugkerend woord af en toe te vervangen door een constructie met de lijdende vorm of door een zelfstandig naamwoord: *Men kan er dikwijls niet buiten het woord 'men' te gebruiken - Soms moet het woord 'men' gebruikt worden*.

F. HET BEPALINGAANKONDIGEND VOORNAAMWOORD

§ 296. Een bepalingaankondigend voornaamwoord (*pronomina determinativum*) is een woord dat:

1° *naar de betekenis* aanwijzend voornaamwoord is, dat echter een aanvulling nodig heeft;

2° *naar de vorm* een samenvoeging is van de (verzwakte) aanwijzende voornaamwoorden *die*, *dat* en *gene*;

3° *naar de functie* alleen als zelfstandig gebruikt woord voorkomt, maar altijd in combinatie met een erop volgende bijvoeglijke bepaling.

§ 297. *Degene* en (nadrukkelijker) *diegene* (voor mannelijke en vrouwelijke personen) en *datgene* (voor zaken).

Worden deze woorden in het meervoud gebruikt, dan krijgen ze als het gaat over personen de meervoudsuitgang *n* die altijd geschreven wordt en dikwijls ook gezegd wordt: *Degenen die hun opstel niet af hebben, komen morgenmiddag* – *Diegenen die het wagen dit gebod te overtreden, krijgen een portie strafwerk.*

§ 298. In de gesproken taal komt dit voornaamwoord weinig voor. Het klinkt wat plechtig. In geschreven taal van officiële aard kan men het nogal eens aantreffen.

G. HET BIJWOORDELIJK VOORNAAMWOORD

§ 299. Een bijwoordelijk voornaamwoord is een woord dat:

1° *naar de betekenis* aanwijzend is;

2° *naar de vorm* een afleiding is van persoonlijke, aanwijzende of vragende voornaamwoorden;

3° *naar de functie* gebruikt wordt als werkwoordelijke bepaling en in veel gevallen andere voornaamwoorden vervangt, vooral na voorzetsels (zie § 282, 288 en 292).

Tot de bijwoordelijke voornaamwoorden behoren: *hier* (hij), *daar* (dat), *waar* (wie), *er*, *ergens*, *overal*, *nergens*.

§ 300. Als het gaat over personen, vervangt men in de gesproken taal aanwijzende voornaamwoorden soms door bijwoordelijke voornaamwoorden. De vragende voornaamwoorden vervangt men als het gaat over personen echter niet. Wij zouden willen adviseren om dit ook bij de aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden niet te doen. Wij zeggen en schrijven dus: *Met wie ga je uit? Met die* (persoon) – *Waarmee heb je dat gedaan? Hiermee* of: *Daarmee* (zaak) – *De jongen aan wie ik dat gegeven heb, is nooit meer teruggekomen* – *De machine waaraan zoveel reparaties waren, hebben we weggedaan.*

De vervanging van *aan wie* in de zin: *De jongen aan wie . . .*, door *waaraan* is wel niet verkeerd, maar toch klinkt *aan wie* correcter.

VIII. HET TELWOORD

§ 301. Een telwoord (*numerale*) is een woord dat:

1° naar de betekenis een getal noemt;

2° naar de vorm:

a. onveranderlijk kan zijn en dan *hoofdtelwoord* is;

b. een uitgang *-de* of *-ste* heeft en dan *rangtelwoord* is;

3° naar de functie:

a. voorkomt als bijvoeglijke bepaling bij een zelfstandig naamwoord: *drie apen, de vierde tand*;

b. voorkomt in de functies van zelfstandige naamwoorden: *één en één is twee*.

§ 302. De rangtelwoorden leidt men af van de hoofdtelwoorden door middel van achtervoeging van:

1° *-de*, nl. bij: *tweede, derde, vierde, vijfde, zesde, zevende, negende, tiende, elfde, twaalfde* tot en met *negentiende* (let op: *achttiende*);

2° *-ste*, nl. bij: *achtste, twintigste* en alle hogere getallen.

In een enkel geval komt een oude buigings-*n* achter het rangtelwoord: *ten tweeden male, ten derden male*, omdat dit een derde naamval was.

In *honderden mensen, duizenden schapen* en *miljoenen guldens*, wordt het telwoord verrijkt met de meervoudsuitgang *-en*.

Eigenaardige vormen vertonen de op allerlei wijzen gevormde vaste uitdrukkingen als: *met zijn tweeën, met zijn vieren; in zijn eentje, met zijn viertjes*.

§ 303. De schrijfwijze.

Aan elkaar worden geschreven:

1° getallen beneden honderd: *vijftien, zestien, eenentwintig, tweeëntwintig, zevenentachtigste*;

2° tellingen van honderd, duizend en honderdduizend: *vijfhonderd, tienduizend, tweeëntwintigduizend, vierentachtigduizendste, vijfhonderdduizend*.

Niet aaneen worden geschreven de getallen die volgen op de telling met *honderd, duizend, honderdduizend, miljoen, miljard: honderd achttien, tweeëntwintigduizend tweehonderd achten-twintig, negentienhonderd vierenvijftig*.

§ 304. Voor de plaats van het hoofdtelwoord en van het rangtelwoord zie § 232.

§ 305. Tot de *onbepaalde hoofdtelwoorden* rekent men: *sommige, alle, enige, vele, verschillende, verscheidene; de eersten (eerstgenoemden), de laatsten (laatstgenoemden)*.

Deze woorden krijgen, indien ze zelfstandig gebruikt zijn en slaan op personen, de uitgang *-n*: *De leerlingen hadden moeite met het werk. Sommigen waren er te dom voor, anderen te lui* –

Van de leerlingen waren sommigen dom, anderen lui (maar bijvoeglijk gebruikt: Sommige leerlingen waren dom, andere lui) – Van de verkochte auto's waren sommige goed, andere slecht. Van enkele van deze woorden komt de oude tweede naamval nog voor: *Veler werk is beneden de maat – Aller ogen waren gericht op de deur.*

§ 306. *Het schrijven van breuken.*

De moeilijkheid is hier of men moet schrijven: *enkele tiende procenten* of *enkele tienden procenten*. De eerste schrijfwijze is de enig juiste, omdat *tiende* hier slechts de bijvoeglijke bepaling is van de meervoudige kern *procenten*. *Tienden* kan slechts geschreven worden, indien dit woord gesubstantiveerd wordt zoals in: *enkele tienden van een seconde*.

IX. DE GROEPVORMENDE WOORDEN

A. HET VOORZETSEL

1. DE BETEKENIS

§ 307. Enkele voorbeelden: *bij de brug, in mijn kamer, met een hamer, op het dak, om de hand, aan de kant, te Amsterdam, over de weg.*

Het voorzetsel heeft een eigen betekenis, maar deze komt pas tot haar recht als na het voorzetsel een woord komt waarvan de betekenis samen met de voorzetselbetekenis een begrijpbaar geheel wordt. Men kan niet zeggen: *Hij slaat met . . .*, en ook niet: *Hij slaat . . . een stok*. Eerst de combinatie maakt een begrijpelijke betekenis: *Hij slaat met een stok*.

De groep die gevormd wordt door een voorzetsel met erbij behorende woorden, noemen wij daarom voorzetselgroep.

2. DE COMBINATIEMOGELIJKHEDEN

§ 308. *Voorzetsel met zelfstandig naamwoord.*

Voorbeelden: *van de man, uit de put, voor de stad.*

Deze combinatie wordt toegevoegd aan een werkwoord of zelfstandig naamwoord en eerst dan is de betekenis volledig begrijpelijk. Zo is er verschil tussen: *Ik kreeg dat van die man*, en: *Ik vond de hoed van die man*.

§ 309. *Voorzetsel met onbepaalde wijs.*

Voorbeelden: *Na dat gedaan te hebben, verliet hij de kamer – Om een proefwerk zonder fouten te maken, is goed nadenken een eerste eis.*

De voorzetsels zijn hier geplaatst voor een onbepaalde wijs en zij vormen daar een voorzetselgroep mee, die de gewone functies van voorzetselgroep kan hebben: werkwoordelijke bepaling, voorzetselvoorwerp, meewerkend voorwerp, bijvoeglijke bepaling.

§ 310. De voorzetselgroepen met een onbepaalde wijs, zoals gegeven in de voorgaande paragraaf, noemt men ook wel eens beknopte bijzinnen. De naam *beknopt* gaf men, omdat deze groepen geen vervoegd werkwoord hebben en geen onderwerp. Het lijkt ons beter deze groepen te behandelen als voorzetselgroepen, hetgeen ze toch zijn.

Beknopte bijzin noemt men ook groepen van het volgende type: *Teleurgesteld in zijn verwachtingen, keerde hij naar het vaderland*

terug Ook hier lijkt ons de naam beknopte bijzin niet zo gelukkig. Immers *teleurgesteld in zijn verwachtingen*, is een onderwerpsbepaling, bestaande uit het bijvoeglijk kenmerkswoord (met een werkwoordelijke inslag omdat het een verleden deelwoord is) als kern en enkele aan die kern toegevoegde woorden.

§ 311. Enkele voorzetsels geven in het gebruik nogal eens aanleiding tot fouten.

Om.

Bij een onbepaalde wijs heeft dit voorzetsel een doelaan-duidende betekenis.

Goed is dus: Hij studeert hard *om* zijn diploma te halen.

Verkeerd: De haas sprong uit het koren *om* er weer in te verdwijnen.

Een haas is maar een dier, maar hij springt toch niet te voor-schijn *met het doel, met de bedoeling* te verdwijnen. Dat is aperte tegenspraak.

Verkeerd: Het vliegtuig startte *om* een uur later in zee neer te storten.

Dat was toch zeker de bedoeling niet!

De constructie van de laatste zin wordt veel gebruikt, kennelijk met de bedoeling *om* de betekenis te geven van het nevenschikkend voegwoord *en*. Men wil deze constructie met *en* vermijden, omdat deze wat kinderachtig lijkt.

Tegen het gebruik van *om* wordt wel bezwaar gemaakt:

1° als in de zin reeds een doelaanduidend woord staat: *Hij stelde iets anders voor, alleen maar met de bedoeling mij dwars te zitten* (niet: *om* mij dwars te zitten);

2° als de onbepaalde wijs onderwerp of lijdend voorwerp is: *Het is goed altijd matig te zijn* (niet: *om* altijd matig te zijn).

De ontwikkeling van de taal heeft echter gemaakt dat deze bezwaren niet in volle kracht gehandhaafd kunnen worden.

Om moet gebruikt worden na een bijvoeglijk kenmerkswoord waaraan de onbepaalde wijs van een voorzetselgroep verbonden wordt: *Je bent oud genoeg om dat te begrijpen - Ze was mooi genoeg om hem te bekoren.*

§ 312. **Na.**

Constructies als: *Na dat gedaan te hebben, ging hij weg*, zijn grammaticaal wel juist, maar ze zijn lelijk en zwaar. Uit een oogpunt van stijl kan men ze beter vermijden.

Na - naar.

Er is een groot verschil tussen: *Ik kijk hem na*, en: *Ik kijk naar hem*. In de eerste zin is *na* een bijwoordelijk kenmerkswoord als deel van het werkwoord, in de tweede zin is *naar* een voorzetsel. *Na* als voorzetsel leidt een bepaling van tijd of volgorde in: *Na zijn studie . . . - Na u.* *Naar* leidt een bepaling van richting in: *Naar Amsterdam.*

§ 313. Wat betreft.

Deze constructie wordt vaak gebruikt bij wijze van voorzetsel:
Wat je opstel betreft (Over je opstel) heb ik het volgende te zeggen.

Vaak geeft men deze constructie de bouw van een zin:

Verkeerd: Wat betreft je opstel, moet ik je dit zeggen.

Correctie: Wat je opstel betreft, moet ik je dit zeggen.

Na *wat betreft* krijgt de zin de bouw van een voegw. groep.

§ 314. Middels.

Middels, gebruikt in de betekenis van: *door middel van*, wordt beschouwd als een verwerpelijk germanisme.

Verkeerd: Middels de giro kunt u mij betalen.

Correctie: U kunt mij door middel van (over) de giro betalen.

Ondanks.

Ondanks is een voorzetsel. Soms gebruikt men dit woord op onjuiste wijze als voegwoord

Goed: Ondanks zijn ijver is hij niet geslaagd.

Verkeerd: Ondanks hij ijverig was, is hij niet geslaagd.

Correctie: Ondanks het feit dat hij ijverig was, is hij niet geslaagd.

Vanaf.

Het gebruik van *vanaf* wordt door vele stilkundigen min of meer afgekeurd. In veel gevallen kan men *af* weglaten.

Liever niet: Vanaf het station is het tien minuten lopen.

Correctie: Van het station (af) is het tien minuten lopen.

Verkeerd: Treinen vanaf 10 tot 100 gulden.

Correctie: Treinen van 10 tot 100 gulden.

Vanuit.

Voor dit woord geldt hetzelfde als voor *vanaf*. Bij gebruik van *vanuit* dient de gebruiker het woord te splitsen.

Liever niet: Vanuit A laten we de loodlijn neer op de lijn l.

Correctie: Uit A laten we de loodlijn neer op de lijn l, of: Van A uit laten we de loodlijn neer op de lijn l.

B. HET VOEGWOORD EN DE VOEGWOORDELIJKE GROEP (BIJZIN)

1. ZINNEN MET VOEGWOORDELIJKE GROEP (DE SAMENGESTELDE ZIN)

§ 315. Enkele voorbeelden: *Het huis* dat ik gebouwd heb, *bevalt me wel* – *Hij vertelde mij*, dat Jan ook zou komen – *Hij vroeg*, waar ik was – *Nadat hij weggegaan was*, *werd het gezellig*.

Het opvallende in de bovengegeven zinnen is, dat er niet één maar twee vervoegde werkwoorden in voorkomen, die ieder bij een eigen onderwerp horen en die ieder ook hun eigen zinsdelen hebben. Daarbij is het echter zo, dat het ene gezegde met bijbehorende zinsdelen zinsdeel is bij het andere werkwoord of is toegevoegd aan één van de zinsdelen die met dat werkwoord gecombineerd zijn:

dat ik gebouwd heb is bijvoeglijke bepaling bij *huis*;

dat Jan ook zou komen is lijdend voorwerp van *vertelde*;

waar ik was is lijdend voorwerp van *vroeg*.

Nadat hij weggegaan was is een tijdsbepaling bij *werd gezellig*.

Typierend voor de voegwoordelijke groepen in het algemeen is: 1° zij beginnen met een voegwoord: *dat, waar, nadat*, waarvan sommige woorden direct de hoorder op de komst van een voegwoordelijke groep attent maken, omdat deze woorden nooit een andere functie hebben, of op die plaats in de zin geen andere functie kunnen hebben;

2° de volgorde der zinsdelen is aldus: voegwoord (soms voorafgegaan door een voorzetsel) – onderwerp – lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, werkwoordelijke bepalingen (als deze er zijn) – verleden deelwoord of onbepaalde wijs – persoonsvorm. Zie ook § 23 v.

3° op de grens van voegwoordelijke groep en de rest van de zin vertoont de intonatie een zweeftoon, soms ook een pauze.

§ 316. Omdat dergelijke woordgroepen in bouw lijken op een zin, noemt men ze wel bijzin. Tegen deze term bestaan bezwaren. Een bijzin kan fungeren als onderwerp, dus als basis van de zin. Dan is de term *bijzin* wat vreemd. Ook kan men een dergelijke woordgroep niet goed zin noemen, omdat deze term slaat op de volledig te begrijpen taaluiting. Ze zijn slechts deel van een zin.

De benaming voegwoordelijke groep vermijdt deze moeilijkheden en let vooral op het andere kenmerk, te weten dat dergelijke groepen meestal beginnen met een voegwoord dat in veel gevallen onmiddellijk kenbaar is. De term heeft het nadeel dat niet alle in bouw op een zin lijkende groepen die dienst doen als zinsdeel bij een ander werkwoord, beginnen met een voegwoord.

Een voegwoordelijke groep die zinsdeel is bij een werkwoord of daarbijbehorend zinsdeel, is onderschikkend daarmee verbonden.

Naast de onderschikking (*hypotaxis*) kent men de nevenschikking (*parataxis*). Daarbij staan de twee groepen naast elkaar. Zie § 345 vv.

Enkele speciale groepen hebben de bouw van een zin, maar zijn toch zinsdeel in een groter geheel. Tot dergelijke groepen, die ook niet met een voegwoord beginnen, worden gerekend:

1° De zinnen van de directe rede: *Ik zei: 'Je moet komen.'* De groep *je moet komen*, is zinsdeel en wel lijdend voorwerp bij *zei*. Toch heeft deze groep niet de bouw en evenmin de intonatie van de voegwoordelijke groep.

2° Groepen die de intonatie en de waarde hebben van een voorwaardelijke of toegevende voegwoordelijke groep: *Werd hij erin geworpen uit boosheid, zijn lijden zou pijnlijk zijn – Deed hij het om een ander mens te redden, zijn ondergang zou heroïsch zijn.* In groepen als deze wordt het karakter als zinsdeel niet bepaald door de woordvolgorde of het voegwoord, maar door de intonatie die in deze groep een stijgende melodie vertoont.

2. HET VOEGWOORD

§ 317. Een voegwoord (*conjunctie*) is een woord 'dat:

1° naar de betekenis:

- a. soms aanwijzend of terugwijzend is;
- b. soms een of andere omstandigheidsbetekenis heeft, welke betekenis pas tot uiting kan komen in combinatie met een woordgroep waarvan de bouw op een zin lijkt;
- c. soms geen andere betekenis heeft dan het aanduiden, dat de volgende woordgroep genomen moet worden als zinsdeel bij een ander vervoegd werkwoord;

2° naar de vorm

- a. dikwijls onveranderlijk is;
- b. soms bij de aanwijzende betekenissen enkele resten heeft van oude verbuiging;

3° naar de functie kern is van een groep woorden waarvan de bouw lijkt op de bouw van een zin en daarin meestal vooraan staat.

3. DE COMBINATIEMOGELIJKHEDEN VAN DE VOEGWOORDELIJKE GROEP

a. *Met een zelfstandig naamwoord als kern*

§ 318. Voorbeelden:

Type 1: De man die daar loopt, is mijn oom – *De vrouw aan wie ik dat gaf*, was me dankbaar – *De bromfiets waarmee ik rijd*, is al oud;

Type 2: Het bericht dat ik moest komen, verraste mij;

Type 3: Op het moment dat het gebeurde, was hij er niet.

Van de bijvoeglijke voegwoordelijke groep bespreken wij:

1° *type 1:*

- a. de algemene typering: § 319;

b. het voegwoord waardoor deze groepen meestal worden ingeleid, nl.: het betrekkelijk voornaamwoord: § 320-323;

c. de plaats van de groepen in deze zin: § 324;

d. de volgorde van de zinsdelen in deze groepen: § 325;

e. de overeenkomst van het werkwoord met het onderwerp, en de tijden van het werkwoord: § 326 v.;

2° *type 2 en 3*, waarbij de voegwoordelijke groep niet wordt ingeleid door het betrekkelijk voornaamwoord: § 328 v.

§ 319. *Type 1: De man die daar loopt, is mijn oom.*

De voegwoordelijke groep *die daar loopt* is bijvoeglijke bepaling van het voorafgaande zelfstandig naamwoord. Dit voorafgaande zelfstandig naamwoord noemt men antecedent.

§ 320. *Het betrekkelijk voornaamwoord (het voegwoord van de bijvoeglijke voegwoordelijke groep).*

Het voegwoord dat bij uitstek geschikt is om een voegwoordelijke groep als bijvoeglijke bepaling te koppelen aan een voorafgaand zelfstandig naamwoord, is het betrekkelijk voornaamwoord (*pronomén relativum*). Hiervan bestaan twee soorten van vormen: met *d* (*die* en *dat*) en met *w* (*wie* en *wat*).

§ 321. Van de *d*-vormen gebruikt men:

die terugslaande op *de*-woorden (De man *die* daar loopt, is mijn oom);

dat terugslaande op *het*-woorden (Het paard *dat* daar loopt, is van mij);

die terugslaande op *de*- en *het*-woorden in het *meervoud*.

Als het gaat over een vrouwelijk persoon, wordt toch meestal het geslacht van het woord genomen: *Het meisje dat daar loopt, is mijn nichtje*. Een enkele keer kan men ook het werkelijk geslacht laten prevaleren: *Dat wijf, die me zo te pakken heeft gehad, zal ik mores leren*.

§ 322. De vormen met *d* worden vervangen door *w*-vormen: 1° als het antecedent onbepaald is: *Alles wat hij doet, doet hij goed*.

2° als het antecedent het bepalingaankondigend voornaamwoord *dat(gene)* is: *Dat(gene) wat ik nu gelezen heb, is me wel duidelijk*.

3° na voorzetsels, wanneer het gaat over personen: *De chauffeur met wie ik sprak, leek me een aardige man - Het meisje aan wie ik dat boek gaf, bedankte me ervoor*.

Opm. 1) Na voorzetsels worden *wie* en *wat* vervangen door vormen van het bijwoordelijk voornaamwoord, indien het niet gaat over personen: *De machine (aan wie) waaraan een defect was, werd gerepareerd - De auto waarmee ik rijd, is een oude Chevrolet*. Maar: *De machinist aan wie ik een pakje brood gaf, leek me aardig*.

Opm. 2) In gesproken taal wordt, ook als het gaat over personen, het bijwoordelijk voornaamwoord gebruikt: *De machinist waaraan ik het pakje gaf* . . . Omdat dit veel gedaan wordt, kan men misschien niet zeggen, dat het verkeerd is, wij zouden het wel willen afraden.

4° in het meewerkend voorwerp: *De jongen wie ik dat gaf, was me dankbaar*. In dit geval hoort men echter steeds meer: *De jongen die ik dat gaf* . . .

In andere gevallen mag men als betrekkelijk voornaamwoord geen vormen met *w* gebruiken. Toch hoort men wel: *Het boek wat ik hem gegeven heb* . . . Het gebruik van een vorm met *w* lijkt ons op dergelijke plaatsen niet correct.

§ 323. Van het betrekkelijk voornaamwoord bestaan ook oude buigingsvormen:

	enkelvoud			meervoud
	(m.)	(vr.)	(o.)	
1e nv.	die	die	dat	die
2e nv.	wiens	wier	wiens	wier
3e nv.	wien	wier	wien	wien
4e nv.	dien	die	dat	die

De onderscheiden mannelijke, vrouwelijke en onzijdige vormen moet men gebruiken volgens het geslacht van de zelfstandige naamwoorden waar de betrekkelijke voornaamwoorden op terugslaan. Zie § 191.

Van de buigingsvormen kan men alleen nog de tweede naamval mannelijk, vrouwelijk en meervoud gebruiken. De andere komen alleen nog voor in rechterlijke en departementale taal.

§ 324. *De plaats van de bijvoeglijke voegwoordelijke groep*. De voegwoordelijke groep die dienst doet als bijvoeglijke bepaling moet, zo mogelijk, onmiddellijk volgen op het antecedent.

Verkeerd: De auto reed een agent aan die niet goed bestuurd werd.

Correctie: De auto die niet goed bestuurd werd, reed een agent aan.

In ingewikkelde zinnen waarin verschillende voegwoordelijke groepen voorkomen, moet een opeenhoping van werkwoordsvormen worden vermeden.

Verkeerd: Ik gaf de man die mij bij het karwei, waaraan ik op die dag bezig was, hielp, een gulden.

Correctie: Ik gaf een gulden aan de man die mij bij het karwei hielp, waaraan ik bezig was op die dag.

Soms moet men daarvoor afwijken van de gewone volgorde der zinsdelen. Zo zegt men: *Het karwei waaraan ik op die dag bezig was, kostte me veel inspanning*. De volgorde in de voegwoordelijke groep is dus: onderwerp (*ik*) – bepaling van tijd (*op die dag*) – gezegde (*bezig was*). In de gecorrigeerde zin is de

volgorde: onderwerp (*ik*) – gezegde (*bezig was*) – bepaling van tijd (*op die dag*).

§ 325. *De woordvolgorde in de bijvoeglijke voegwoordelijke groep.* Wij hebben reeds uiteengezet, dat een van de kenmerken van de voegwoordelijke groep is, het feit dat onderwerp en persoonsvorm gescheiden kunnen staan en de persoonsvorm achteraan kan staan. Vooral in groepen die door het nevenschikkend voegwoord *en* verbonden zijn, wordt hiertegen nogal eens gezondigd.

Verkeerd: Wij eren de grote mannen die het oprachten grote idealen te koesteren en verwerkelijkten deze.

Correctie: Wij eren de grote mannen die het oprachten grote idealen te koesteren en deze verwerkelijkten.

De groep *en deze verwerkelijkten* is een voegwoordelijke groep, omdat ze een onderdeel is van de gehele groep *die koesterden en verwerkelijkten*. Daarom komt het lijdend voorwerp *deze* tussen het onderwerp *die* en de persoonsvorm *verwerkelijkten*.

Verkeerd: Er bestaan werkwoorden die vroeger thuisgehoord hebben in de ene vervoegingsklasse en behoren nu in een andere.

Correctie: Er bestaan werkwoorden die vroeger thuisgehoord hebben in de ene vervoegingsklasse en nu in een andere behoren.

Het onderwerp *die* en het werkwoord *behoren* zijn gescheiden, omdat de combinatie een voegwoordelijke groep is.

§ 326. *Het werkwoord in de bijvoeglijke voegwoordelijke groep.* Indien als betrekkelijk voornaamwoord *die* gebruikt wordt, is er aan dit woord niet te zien of het enkel- of meervoud is. Dat moet men dan regelen naar het antecedent. Vooral in langere zinnen kunnen dan ontsporingen plaatsvinden.

Verkeerd: De jeugd die thans onder heel andere omstandigheden moet studeren dan vroeger en die veel meer ontspanningsmogelijkheden *hebben*, heeft het niet zo gemakkelijk.

Correctie: De jeugd die thans onder heel andere omstandigheden moet studeren dan vroeger en die veel meer ontspanningsmogelijkheden *heeft*, heeft het niet zo gemakkelijk. (Jeugd is enkelvoud.)

§ 327. *De tijden van het werkwoord in de bijvoeglijke voegwoordelijke groep.* Op het gebruik van de tijden werd reeds gewezen in § 86 v. Daarom willen wij hier volstaan met een enkel voorbeeld:

Verkeerd: Hij keek naar de zon die ondergegaan was.

Correctie: Hij keek naar de zon die onderging.

De voltooid verleden tijd in de verkeerde zin stelt het voor alsof de zon reeds onder is. Maar dan kan men er niet naar kijken. Evenzo zou verkeerd zijn: *Hij had gekeken naar de zon*

die ondergegaan was. De tijdsverhouding is hier weer verkeerd. Correctie: *Hij had gekeken naar de zon die onderging.*

§ 328. Type 2: *Het bericht dat ik moest komen, verraste mij.* Hoewel de voegwoordelijke groep *dat ik moest komen* een bijvoeglijke bepaling is bij *het bericht*, kan het voegwoord *dat* hier geen betrekkelijk voornaamwoord zijn. Het betrekkelijk voornaamwoord moet met het antecedent overeenstemmen in geslacht en getal. Welnu, als wij het antecedent in het meervoud zetten, blijft *dat* onveranderd: *De berichten dat ik moest komen . . .* Dit is dus heel wat anders dan in een zin als *De berichten die ik ontving . . .*

Het hier gebruikte voegwoord is het voegwoord van de indirecte rede waarvan in § 333 sprake is.

§ 329. Type 3: *Op het moment dat het gebeurde, was hij er niet.* *Dat* in deze voegwoordelijke groep is het voegwoord *dat*, gebruikt ter vervanging van het betrekkelijk voornaamwoord: *Het moment waarop dat gebeurde . . .*

In het Nederlands kan men hiervoor ook gebruiken de constructie: *Op het moment toen het gebeurde . . .* In dit geval neemt het voegwoord van tijd (*toen*) de functie van het betrekkelijk voornaamwoord over. De voegwoordelijke groep blijft een bijvoeglijke bepaling.

b. Met een werkwoord als kern

§ 330. Voorbeelden:

Type 1: Ik zeg dat hij komt – Ik vraag je, of je wilt gaan; Ik vroeg wat er gebeurd was; Ik reken erop dat je komt;

Type 2: Wat er gebeurd is, kan ik niet goedkeuren – Ik geef dat wie ik wil;

Type 3: Nadat hij weggegaan was, werd het gezellig – Als je geen antwoord geeft, zal ik op een andere manier erachter komen.

Van de voegwoordelijke groepen die hier als type gegeven zijn, behandelen wij:

1° *type 1:*

a. algemene beschrijving als zinsdeel: § 331;

b. de betekenis van deze groepen als inhoudsgroep,

de indirecte rede: § 332;

c. de voegwoorden waardoor deze groepen worden ingeleid: het voegwoord van de indirecte rede: § 333;

2° *type 2:*

a. algemene beschrijving als zinsdeel: § 334;

b. het voegwoord waardoor deze groepen worden ingeleid: het samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord: § 335;

c. herhaling van de groep door een aanwijzend voornaamwoord: § 336;

3° type 3:

a. algemene beschrijving als zinsdeel: § 337;

b. het voegwoord waardoor deze groepen worden ingeleid: het voegwoord van de werkwoordelijke bepaling: § 338;

4° aanwijzingen voor juist taalgebruik:

a. de keuze van het juiste voegwoord: § 339–342;

b. de zinsbouw in ingewikkelde zinnen en de bouw van een voegwoordelijke groep als zin: § 343;

5° de voegwoordelijke groep als onderwerp: § 344.

§ 331. Type 1: *Ik zeg dat hij komt.*

De voegwoordelijke groep geeft de inhoud aan van *zeggen*¹. Ze is dus lijdend voorwerp.

In de zin: *Ik reken erop dat je komt*, heeft het werkwoord een vast voorzetsel dat bij dergelijke werkwoorden meestal in de zin geplaatst wordt met *er* als voorlopig, en de voegwoordelijke groep als eigenlijk voorzetselvoorwerp.

In het Zuiden wordt dit voorlopig voorzetselvoorwerp nogal eens weggelaten onder invloed van het Frans: *Hij rekent dat wij komen*, in plaats van *Hij rekent erop dat wij komen*.

§ 332. *De betekenis van deze groepen als inhoudsgroep: de indirecte rede.*

Indien een voegwoordelijke groep de inhoud aangeeft van het werkwoord van de zin dat op enigerlei wijze de betekenis heeft van *zeggen* of *vragen*, noemt men deze groep indirecte rede. In strikte zin is de indirecte rede het herhalen als voegwoordelijke groep van een zin die een spreker heeft gezegd als zin, b.v. Piet zegt tot Jan: 'Ik kom morgen bij je' (directe rede). Jan vertelt dit door aan Klaas: 'Piet zegt tegen mij: "Ik kom morgen bij je."' Maar Jan kan ook zeggen: 'Piet zei tegen mij, dat hij morgen bij mij zou komen.' Althans zo moet hij het zeggen, als deze herhaling geschiedt op dezelfde dag. Zegt Jan dit een dag later, dan moet hij zeggen: 'Piet zei tegen mij, dat hij vandaag bij mij zou komen.' (Indirecte rede.)

Men ziet dat verschillende woorden van de directe rede voor het gebruik in indirecte rede veranderd zijn. Belangrijk om op te merken is, dat in andere talen het werkwoord in de zgn. conjunctief of aanvoegende wijs komt. In het Nederlands bestaat een dergelijke aanvoegende wijs niet.

Opm. Het werkwoord kan in onze taal echter wel veranderingen ondergaan, maar deze hebben dan betrekking op de wijze van voorstellen: *Piet zei tegen me dat hij kwam* – *Piet zei*

¹) Men noemt ze daarom wel *inhoudsgroepen*.

tegen me dat hij zou komen. Zou komen is minder zeker dan kwam. (Zie § 96 v.)

§ 333. *Het voegwoord van de inhoudsgroepen: het voegwoord van de indirecte rede.*

Als voegwoord van de indirecte rede wordt gebruikt: *dat*, indien de groep de inhoud is van een bewering; *of*, indien de groep de inhoud is van een vraag.

Ook de vragende voornaamwoorden kunnen dienst doen als voegwoord van de indirecte rede, b.v.: *Ik vroeg wat er gebeurd was. Wat* is hier kennelijk een vragend voornaamwoord, omdat het een vraag inluit. Sommige talen hebben voor het vragend voornaamwoord andere vormen als voor het samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord. In het Nederlands is er geen vormverschil tussen dit woord en het vragend voornaamwoord; wél is er verschil in betekenis.

Als de voegwoordelijke groep vragend van inhoud is, kan men bovendien dikwijls het vragend voegwoord van de indirecte rede *of* invoegen: *Ik vroeg wat of er gebeurd was – Ik vroeg wie of dat gedaan had*. In de gesproken taal wordt dit *of* soms vervangen door (het eigenlijk bewerende) *dat*: *Ik weet niet hoe dat het gebeurd is – Ik zou niet weten wat dat het moet betekenen*. De laatste constructie komt vooral in Zuid-Nederland voor. Men kan in de gesproken taal deze vervangingen toestaan, geheel correct en toelaatbaar in de schrijftaal zijn ze niet.

§ 334. Type 2: *Wat er gebeurd is, kan ik niet goedkeuren.*

De bovenstaande voegwoordelijke groep is lijdend voorwerp bij goedkeuren. Deze voegwoordelijke groep houdt echter, ondanks het voegwoord *wat*, geen vraag in. Hier is *wat* geen vragend, maar een samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord.

§ 335. *Het voegwoord waardoor deze groepen worden ingeleid: het samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord.*

Het samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord heeft de vormen *wie* en *wat*, ontstaan uit *diegene die* en *datgene wat*. *Ik geef dat wie ik wil – Wat er gebeurd is, kan ik niet goedkeuren*. In een enkel geval wordt de *w*-vorm vervangen door de *d*-vorm: *Wie (Die) eens gestolen heeft, blijft altijd een dief*.

§ 336. *Herhaling door een aanwijzend voornaamwoord.*

Soms wordt de gehele voegwoordelijke groep samengevat in een aanwijzend voornaamwoord: *Wie eens gestolen heeft, die blijft altijd een dief*. Dit *die* zien wij als een herhaald onderwerp. *Wat gebeurd is, dat kan ik niet goedkeuren*. *Dat* is een aanwijzend voornaamwoord dat de voegwoordelijke groep samenvat en daarom een herhaald lijdend voorwerp is.

Deze constructie, die in de gesproken taal veel voorkomt, is een andere dan de constructie met een bepalingaankondigend voornaamwoord: *Hij die dat doet, krijgt straf*.

§ 337. Type 3: *Nadat hij weggegaan was, werd het gezellig.*
 De voegwoordelijke groep doet dienst als werkwoordelijke bepaling. Voegwoorden als *nadat* en *als* die dergelijke bepalingen inleiden, noemt men voegwoorden van werkwoordelijke bepaling. Dat men bij dit soort groepen ook de tijden juist moest nemen en de groepen de bouw moet geven van een voegwoordelijke groep en niet van een zin, spreekt voor zich. Men zie § 343.

§ 338. Het voegwoord waardoor de werkwoordelijk gebruikte voegwoordelijke groep wordt ingeleid is het *voegwoord van de werkwoordelijke bepaling*.

Werkw. bep. van plaats:	<i>waar</i> (eigenlijk samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord), <i>tot</i> ;
tijd:	<i>toen, terwijl, als, wanneer, nadat, voordat, totdat, tot, voor</i> ;
reden:	<i>omdat, daar, aangezien</i> ;
oorzaak:	<i>doordat</i> ;
voorwaarde:	<i>indien, als, wanneer, mits, tenzij</i> ;
doel:	<i>opdat</i> ;
gevolg:	<i>zodat</i> ;
toegeving:	<i>ofschoon, hoewel, al, al ook</i> .

Soms doen voorzetsels dienst als voegwoord: *Ik wacht tot je komt* – Voor je gaat, moet je bij me komen.

De keuze van het juiste voegwoord

§ 339. *Voegwoorden van reden* (causale voegwoorden).

Omdat – doordat.

Omdat ik geen zin heb, ga ik niet – Doordat het regent, worden de straten nat.

Omdat en *doordat* corresponderen met *daarom* en *daardoor* (zie § 155).

Een reden geven lijkt wel zeer moeilijk. Wij noteerden:

Verkeerd: De mens bestond volgens de negentiende-eeuwse geleerden uit atomen. Er bestond dientengevolge geen menselijke vrijheid, omdat de mens evenals de redeloze natuur onderworpen was aan de natuurwetten.

De juiste volgorde van conclusies is: De mens bestond volgens de negentiende-eeuwse geleerden uit atomen. Daarom was volgens hun theorie het doen en laten van de mens onderworpen aan de natuurwetten en daarom kon er van menselijke vrijheid geen sprake zijn.

Verkeerd: Het hoeft nauwelijks betoog, dat deze tentoonstelling overal met enthousiasme is ontvangen, omdat alleen de beste tekeningen geëxposeerd zijn.

Het feit dat de beste tekeningen geëxposeerd zijn, is niet de reden van de enthousiaste ontvangst. Deze is gelegen in het

feit, dat de kunstbeschouwers de tekeningen mooi vonden!
Verkeerd: Dit wijkt af van het christelijk mensbeeld, omdat de mens niet ondergeschikt kan zijn aan de natuur, omdat de mens een redelijk wezen is.

Het tweemaal op dezelfde wijze redengeven is niet mooi.

Correctie: Dit wijkt af van het christelijk mensbeeld. Dit zegt dat de mens niet onderworpen kan zijn aan de natuur, omdat de mens een redelijk wezen is en de natuur niet.

Daar - aangezien.

Daar het de minister voorkomt, dat er minder leerlingen zullen komen, acht hij verder ingrijpen in de huidige noodsituatie niet noodzakelijk.

Aangezien de redenen die u opgeeft, ons onvoldoende lijken, moeten wij uw verzoek afwijzen.

Beide voegwoorden hebben een wat plechtige klank. In gesproken taal worden ze weinig gebruikt

Waar.

Waar de minister de noodzaak van een dergelijk ingrijpen niet inziet, meent hij de toestand zo te moeten laten als deze is.

Waar de staat welvaartsstaat moet zijn, daar moet de regering ingrijpen in het maatschappelijk leven.

In de officiële taal van bovenstaande zinnen wordt *waar* gebruikt als voegwoord van reden. Gezaghebbende schrijvers keuren dit gebruik ten sterkste af.

§ 340. *Voegwoorden van tijd* (temporele voegwoorden).

Terwijl (= in de tijd waarin).

Terwijl ik de wagen klaar maak, kleeft jij de kinderen aan.

Met tegenstelling in de tijdsbetekenis:

Sommige leerlingen doen het goed, terwijl anderen er nog niets van schijnen te begrijpen.

Indien er geen gelijktijdigheid is, mag men *terwijl* niet gebruiken.

Verkeerd: Mijnheer Aalders zal een inleiding houden, terwijl de leerlingen van mijnheer Beltjens het stuk zullen opvoeren.

Correctie: Nadat mijnheer Aalders een inleiding gehouden heeft, zullen de leerlingen van mijnheer Beltjens het stuk opvoeren.

Verkeerd: Ik zat proefwerken na te kijken, terwijl er geen enkele goede bij was.

Hier is misschien wel een gelijktijdigheid, maar de twee hebben niets met elkaar te maken.

Correctie: Ik zat proefwerken na te kijken maar geen kon ik honoreren met een voldoende.

Toen.

Toen hij dat deed, werd Jan kwaad - Toen hij zich gewassen had, ging hij ontbijten.

Toen kan ook bijwoord zijn zoals in § 154 gezegd is. Men ver-

mijde in verhalen het vele malen herhaalde *toen en toen: En toen zijn we daarheen gegaan. En toen zagen we het. En toen stonden we verbaasd.*

Nadat.

Nadat hij weggegaan was, werd het gezellig.

Nadat geeft aan dat de gebeurtenis, aangegeven in de voegwoordelijke groep, plaats heeft gevonden, vóórdat de gebeurtenis van de zin plaatsvindt. Na *nadat* volgt de voltooid verleden tijd.

Wanneer.

Wanneer je weer in de stad komt, moet je beslist ook bij mij aanwippen.

In de betekenis van *wanneer* zit ook dikwijls iets voorwaardelijks: *Wanneer men bedenkt dat er zovelen honger lijden . . .* In voegwoordelijke groepen die een vraag inhouden, is *wanneer* geen voegwoord van tijd, maar een vragend bijwoordelijk voor-naamwoord: *Ik vroeg je, wanneer het gebeurd is.*

§ 341. *Voegwoorden van voorwaarde* (conditionele voegwoorden).

Indien.

Indien het onmogelijk blijkt te zijn deze opdracht uit te voeren, moet je je in verbinding stellen met de heer Jansen.

Als – wanneer.

In plaats van *indien* wordt in de gesproken taal veelal *als* of *wanneer* gebruikt: *Als je nog eens wat weten wil, zeg je het maar – Wanneer je nog eens komt, breng dan je vrouw mee.*

Tenzij (het-en-zij).

Tenzij betekent: indien niet: *Tenzij ze beter gaat werken, gaat ze niet over = Indien ze niet beter gaat werken, gaat ze niet over.*

Mits.

Mits betekent *indien*: *Je gaat over, mits je hard werkt.*

Men gebruikt nogal eens een keer *mits* in de betekenis van: *tenzij*: *Mits je beter gaat werken, ga je niet over.*

Ook wordt *mits* wel verward met *vermits* dat *omdat* betekent: *Vermits hij een goed rapport heeft, mag hij die reis maken.* Deze zin kan alleen zo gezegd worden, als hij het goede rapport reeds heeft en daarom de reis mag maken. De zin is verkeerd, als hij het goede rapport nog moet halen. Dan moet men zeggen: *Mits | indien | als | wanneer hij een goed rapport heeft . . .*

§ 342. *Voegwoorden van toegeving* (concessieve voegwoorden).

Hoewel.

Hoewel hij hard gewerkt heeft, is hij toch niet geslaagd.

Men stelt dus een gegeven feit als aangenomen voor en brengt daar een ander feit mee in tegenstelling. Soms wordt *hoewel* gebruikt in de gesproken taal als redengevend voegwoord: *Hij is geslaagd, hoewel hij hard gewerkt heeft.* De spreker verkoopt dan eigenlijk onzin!

In de gesproken taal doet zich ook het verschijnsel voor, dat na *hoewel* de zin afgebroken wordt en de spreker overgaat op de bouw van een nieuwe zin: *Hij heeft het goed gedaan . . . , hoewel* (met zweefintonatie) *hij heeft wel erg veel geluk gehad*. Voor de gesproken taal kan men dit goedkeuren, omdat de intonatie hier veel duidelijk maakt. In de geschreven taal geve men de woorden na dit voegwoord de volgorde van de voegwoordelijke groep.

Ofschoon, al, ook al.

Ofschoon hij een intelligente indruk maakt, presteert hij weinig.

Al maakt hij een intelligente indruk, hij presteert weinig.

Ook al maakt hij dan een intelligente indruk, hij presteert weinig.

Men lette op de volgorde van de woorden.

De zinsbouw in ingewikkelde zinnen

§ 343. Vaak komen in de voegwoordelijke groepen met *dat* en *of* weer voegwoordelijke groepen voor.

Verkeerd: Het zal een ieder duidelijk zijn, dat, als Nederlandse artiesten, die toch wel iets, zoals al enkele malen, wanneer de songfestivals gehouden worden, bewezen is, kunnen, werkelijk een grote hoogte willen bereiken, zij door de directies van theaters, omroep en televisie daartoe ook in staat gesteld moeten worden.

Deze zin zit goed in elkaar, althans wat de grammaticale bouw betreft. Toch mankeert er iets aan, en wel dat de zin moeilijk te volgen is. De zin voldoet dus niet aan de allereerste eis van de taal, nl. dat ze duidelijk moet zijn. In dergelijke lange en ingewikkelde zinnen is het beter om ofwel na het voegwoord onmiddellijk het onderwerp te plaatsen, ofwel de eerste groep eerst geheel af te maken. Bovendien moet men een opeenhoping van werkwoordsvormen zoals: *gehouden worden, is, kunnen* vermijden (zie § 324).

Correctie: Het zal een ieder duidelijk zijn dat de directies van theaters, omroep en televisie de Nederlandse kunstenaars in de gelegenheid moeten stellen om tot grote hoogte te komen, als wij tenminste willen dat dit bereikt wordt door onze kunstenaars, die toch wel iets kunnen, zoals al enkele malen bewezen werd, toen de songfestivals gehouden werden.

Het bouwen van dergelijke ingewikkelde zinnen is moeilijk. Wie zich niet stevig in de schoenen weet staan, kan beter korte zinnen schrijven en van zo'n lange zin twee korte maken. Wel zij de taalgebruiker dan weer op zijn hoede voor een ander gevaar, te weten de opeenstapeling van korte zinnetjes die de indruk van kindertaal geven: *Een ieder is dit duidelijk. Onze Nederlandse kunstenaars kunnen wel iets. Op songfestivals is dat*

bewezen. Deze zijn al enkele keren gehouden. Onze kunstenaars moeten tot grote hoogte komen. De directies moeten hen daartoe in staat stellen.

Minder duidelijk: Uit de voorafgaande hoofdstukken hebben wij kunnen leren, dat, als iemand goed wil leren schrijven, hij op veel factoren moet letten.

Liever: Uit het voorafgaande hebben wij kunnen leren, dat iemand, als hij goed wil leren schrijven, op veel factoren moet letten.

Duidelijker: Uit het voorafgaande hebben wij kunnen leren, dat iemand op veel factoren moet letten, als hij goed wil leren schrijven.

Verkeerd: Gaan wij de geschiedenis na, dan heeft het mensdom eigenlijk weinig vooruitgang in beschaving geboekt.

Correctie: Gaan wij de geschiedenis na, dan blijkt dat het mensdom weinig vooruitgang in beschaving heeft geboekt.

Het is toch immers niet zo, dat als wij de geschiedenis nagaan, het mensdom weinig beschaving heeft gekregen! Uit het bestuderen van de geschiedenis kan men die conclusie trekken.

Verkeerd: Als wij de wedstrijden van het Nederlands elftal nagaan, dan zitten wij thans nog met het probleem van de depressietijd, nl. een te zwakke voorhoede.

Correctie: Als wij de wedstrijden van het Nederlands elftal nagaan, blijkt dat wij thans nog met hetzelfde probleem van de depressietijd zitten, nl. een te zwakke voorhoede.

Omdat wij die wedstrijden bestuderen, zitten wij toch niet met dat probleem! Neen, uit het bestuderen van die wedstrijden blijkt dat dat probleem er is.

In Noord-Nederland moet men zich houden aan de volgorde: *Hij zei dat hij het raam open zou doen.* In Zuid-Nederland heeft men de volgorde: *Hij zei dat hij het raam zou opendoen.*

Opm. Over de bouw van een voegwoordelijke groep alsof deze groep een zin zou zijn, is het volgende op te merken:

Soms schrijft men een voegwoordelijke groep met een hoofdletter, zodat het verband met de zin verloren gaat.

Verkeerd: De minister gaf zijn visie op het geval. Waarna een felle discussie ontstond.

Correctie: De minister gaf zijn visie op het geval, waarna een felle discussie ontstond, of: De minister gaf zijn visie op het geval en daarna ontstond een felle discussie.

Verkeerd: Hij gaf zijn moeder een grote mond. Wat heel lelijk van hem was.

Correctie: Hij gaf zijn moeder een grote mond, wat heel lelijk van hem was.

§ 344. Voegwoordelijke groepen kunnen ook dienst doen als onderwerp: *Er werd mij gevraagd, of ik kwam – Het is mogelijk dat hij komt.* De lezer ziet dat dit zinnen van indirecte rede zijn. De constructie van de groep ondergaat hierbij geen wijziging. In de zin moet dikwijls het woordje *er* of *het* geplaatst worden als voorlopig (of plaats)onderwerp, omdat ze de zinsstructuur van de mededeling: O–P, kunnen redden. Zie § 352.

3. DE NEVENGESCHIKTE GROEP

§ 345. Twee groepen die gebouwd zijn rond een werkwoord behoeven niet altijd in onderschikking verbonden te zijn, d.w.z. de ene groep hoeft niet altijd zinsdeel te zijn van de andere groep. Het kan ook voorkomen, dat beide groepen naast elkaar gesteld worden en ze samen de zin opbouwen. Bijvoorbeeld: *Ik rook en praat.* *Rook* en *praat* zijn nevenschikkend met elkander verbonden en vormen samen het gezegde bij *ik*. Zie ook § 106.

§ 346. *Voegwoorden van nevenschikking* zijn:

En: schakelt aaneen, soms met enige tegenstelling, b.v.: *Natuurlijk, ik kom je halen en breng je ook weer thuis.*

Maar: schakelt aaneen en geeft tegenstelling, b.v.: *Men kan het betrekkelijk voornaamwoord beschouwen als een voornaamwoord, maar er zijn ook auteurs die dit woord in de eerste plaats als voegwoord willen beschouwen.*

Of: stelt een keuze, b.v.: *Je kunt meegaan of thuisblijven.*

Want: geeft een reden: *Hij komt, want hij heeft het beloofd.*

§ 347. *Het gebruik van en.*

1° Verbinding door *en* is alleen geoorloofd, indien de verbonden delen in betekenis iets met elkaar te maken hebben.

Verkeerd: *Mijn zoontje is ziek en ik heb een piano gekocht.*

Verkeerd: *Die leerling gaat niet over en mijn auto is van ijzer.*

Goed: *Hij heeft zijn vaste aanstelling en gaat nu serieus trouwplannen maken.*

Goed: *Hij loopt hard en kan daarom de trein nog wel halen.*

2° Indien twee groepen die beide de bouw van een zin moeten hebben, door *en* verbonden worden, dan lette men op de juiste bouw van het tweede deel:

Verkeerd: *Wij vinden dit onrechtvaardig en willen wij ons daarom tot de minister wenden.*

Correctie: *Wij vinden dit onrechtvaardig en willen ons daarom tot de minister wenden.*

Verkeerd: *Dit vinden wij onrechtvaardig en willen ons daarom tot de minister wenden.*

Correctie: Dit vinden wij onrechtvaardig en wij willen ons daarom tot de minister wenden, of: Dit vinden wij onrechtvaardig en daarom willen wij ons tot de minister wenden.

De als verkeerd aangemerkte zinnen zijn fout, omdat daarin de bouw zonder voldoende reden afwijkt van de normale zinsbouw. In een mededelende zin moet het onderwerp voor het werkwoord staan, tenzij er een bepaling voorafgaat, zoals dit het geval is in de zin *en daarom willen wij ons tot de minister wenden*. De taalgebruiker heeft zich in de als fout aangemerkte zinnen in de war laten brengen door de bouw van het voorafgaande deel van de zin. De bouw van dat deel is echter onafhankelijk van de bouw van het andere deel.

3° Wordt *en* gebruikt als voegwoord in een zin met voegwoordelijke groepen, dan lette men op de juiste woordvolgorde.

a. Is het deel van de zin dat met *en* begint nevenschikt aan de voegwoordelijke groep, dan heeft dat deel ook de woordvolgorde van de voegwoordelijke groep.

Verkeerd: Jan zei, dat hij mij zou komen halen en zou op tijd zijn.

Correctie: Jan zei, dat hij mij zou komen halen en op tijd zou zijn.

b. Is het deel dat begint met *en* geen voegwoordelijke groep die ondergeschikt is, dan heeft het deel na *en* de woordvolgorde van een zin.

Verkeerd: Ik ontmoette Jan die me het nieuws vertelde en geloofde ik hem.

Correctie: Ik ontmoette Jan die me het nieuws vertelde en ik geloofde hem.

§ 348. *Het gebruik van maar.*

Verbinding door middel van *maar* mag alleen dan gebeuren, als het deel van de zin voor *maar* werkelijk in tegenstelling staat tot het deel na *maar*.

Verkeerd: Deze auto loopt goed, maar u zult er plezier van hebben.

Correctie: Deze auto loopt wel niet zo hard, maar u zult er toch plezier van hebben, als u tenminste niet van hard rijden houdt, of: Deze auto loopt goed en u zult er dus plezier van hebben.

Verkeerd: Uw bestelling hebben wij ontvangen, maar de goederen reeds de volgende dag verzonden.

Correctie: Uw bestelling hebben wij ontvangen en de volgende dag uitgevoerd.

§ 349. *Het gebruik van noch.*

Noch betekent *en niet* (niet te verwarren met nog = voortdurend!): *Noch Churchill noch Roosevelt had dit kunnen voorzien*. (Het werkwoord staat in het enkelvoud!)

§ 350. *Kenmerkswoorden met nevenschikkende functie.*

Soms wordt de nevenschikking tot stand gebracht door een

bijwoordelijk kenmerkswoord dat door zijn betekenis terugwijst naar het voorafgaande:

Hij had zijn les niet geleerd, dus kende hij hem niet.

Hij had zijn les niet geleerd, hij kende hem dus niet.

Hij had zijn les niet geleerd en hij kende hem dus niet.

Opm. In het Zuiden schrijft en spreekt men in deze zinnen zeker: . . . *dus kende hij ze niet.*

Hetzelfde geldt voor de woorden: *bovendien, echter, toch, zodoende, derhalve, ook; daardoor, daarom, hierom, daarom. We waren moe, bovendien doornat, daarom voelden we ons niet zo prettig.*

X. VAN WOORDGROEPEN TOT ZIN: DE ZINSBOUW

§ 351. Woorden en groepen zijn nog geen zin. Daarvoor moeten ze in een bepaalde volgorde worden gerangschikt. De zo gerangschikte woordgroepen moeten door de intonatie als het ware bezielde worden, zodat door het geheel van woorden en toon de betekenis en de bedoeling van de spreker aan de hoorder worden overgebracht. Zie § 23 v. en § 28 vv.

Vaste regels voor de volgorde der zinsdelen, voor de zinsbouw dus, zijn niet te geven. Niettemin kunnen wij enkele interessante regels opmerken in de zinsbouw van het Nederlands. Wij moeten daarbij echter bedenken, dat het onderzoek in dezen zich tot nu vooral heeft gericht op de geschreven taal én op die gesproken taal die zich vrijwel aan de regels van de geschreven taal houdt.

§ 352. In § 24 merkten wij al op dat *onderwerp* (O) en *persoonsvorm* (P) bijna altijd onmiddellijk met elkaar verbonden zijn. Onderwerp en persoonsvorm vormen samen de *onderwerpsgroep*. In deze groep staat soms het onderwerp voorop, soms de persoonsvorm: *je loopt of loop je*.

Veel zinnen beginnen met het onderwerp, dus met de combinatie O-P (*je loopt*). Begint de zin met de omgekeerde combinatie (P-O), dan is er sprake van een vraag (*loop je?*). Begint de zin niet met de onderwerpsgroep, dan kan er slechts één woordgroep aan voorafgaan. Dit geldt ook als de zin opgebouwd is uit voegwoordelijke groepen, b.v.: *Toen Sokratès eens gevraagd werd, wie hij als de gelukkigste mens beschouwde aan wie ooit het levenslicht geschonken werd, antwoordde hij dat die grootte toegekend moest worden aan degene die, hoewel hij veel wist, toch bekende dat hij weinig wist in vergelijking met wat er te weten valt*. Aan de onderwerpsgroep *antwoordde hij* (P-O) gaat maar één groep vooraf, nl. de tijdsbepaling *Toen Sokratès eens gevraagd werd*. Immers, de volgende groep: *wie hij als de gelukkigste mens beschouwde*, is onderdeel van *gevraagd werd*. Zo is *aan wie ooit het levenslicht geschonken werd*, onderdeel van *gelukkigste mens*.

Komt dus in de geest van de spreker eerst een bepaling op en gaat hij deze meteen uitspreken, dan moet hij daarop onmiddellijk de onderwerpsgroep in de volgorde P-O laten volgen. Moet de spreker een vraag formuleren, dan moet hij beginnen met de persoonsvorm of hij dient door intonatie de andere volgorde (O-P) zo te beïnvloeden, dat ze toch een vraag kan uitdrukken (vgl. § 24, 3°).

§ 353. Indien een samengestelde tijd van het werkwoord wordt

gebruikt (hulpwerkwoord met verleden deelwoord of met onbepaalde wijs), dan staat dat verleden deelwoord of die onbepaalde wijs aan het slot van de zin: *Hij zal de hond met een stok slaan* – *Hij heeft de hond met een stok geslagen*.

Op deze slotgroep kan nog wel een bepaling volgen, maar alleen als de spreker daarmee een speciale bedoeling heeft. In de zin: *Hij heeft de hond geslagen met een stok*, eist de groep *met een stok* speciale aandacht op.

§ 354. Na de onderwerpsgroep en, indien aanwezig, vóór de slotgroep staan de andere zinsdelen die soms onmiddellijk verbonden zijn met een van deze twee, soms een aparte groep vormen. De volgorde van deze zinsdelen hangt hierbij af vooral van de woordsoort die gebruikt wordt: zelfstandig naamwoord of voornaamwoord. Men kan wel zeggen: *Ik geef het boek aan hem*, maar niet altijd: *Ik geef het boek hem*. Dit kan alleen als op *hem* de nadruk moet vallen. Daarentegen ligt: *Ik geef het boek aan de man*, beter in het gehoor dan: *Ik geef aan de man het boek*. Maar zonder voorzetsel is het weer: *Ik geef de man het boek*, en niet: *Ik geef het boek de man*. In de volgende paragrafen volgen nog enkele voorbeelden met eenvoudige zinnen.

§ 355. *Zinnen met een lijdend voorwerp*.

Het lijdend voorwerp is:

a. een voornaamwoord: *Hij heeft dat verteld* – *Heeft hij dat verteld?* – *Dat heeft hij verteld*.

b. een zelfstandig naamwoord: *Hij heeft dat verhaal verteld* – *Heeft hij dat verhaal verteld?* – *Dat verhaal heeft hij verteld*.

c. een voegwoordelijke groep: *Hij heeft wat hij wist verteld*, of: *Hij heeft verteld wat hij wist* – *Heeft hij wat hij wist, verteld?*, of: *Heeft hij verteld wat hij wist?* – *Wat hij wist, heeft hij verteld*.

Men ziet hier dat de zin met de voegwoordelijke groep meer mogelijkheden heeft, omdat het lijdend voorwerp achter het verleden deelwoord kan komen.

§ 356. *Zinnen met lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp en tijdsbepaling*.

1° De voorwerpen zijn voornaamwoorden, de tijdsbepaling een kenmerkwoord: *Hij heeft me dat gisteren verteld* – *Dat heeft hij me gisteren verteld* – *Mij heeft hij dat gisteren verteld* – *Heeft hij me dat gisteren verteld?*

Het lijdend voorwerp en het meewerkend voorwerp kunnen alleen als in de tweede en derde zin, door de plaatsing voorop van elkaar gescheiden worden.

2° De voorwerpen zijn zelfstandige naamwoorden, de tijdsbepaling een kenmerkwoord: *Hij heeft dat verhaal die man gisteren verteld* – *Dat verhaal heeft hij die man gisteren verteld* – *Die man heeft hij gisteren dat verhaal verteld* – *Hij*

heeft die man gisteren dat verhaal verteld – Hij heeft dat verhaal gisteren die man verteld – Heeft hij dat verhaal die man gisteren verteld?

De volgorde van het lijdend voorwerp en het meewerkend voorwerp blijkt nu anders te kunnen zijn dan in het geval dat voornaamwoorden deze functies vervullen. Dit komt doordat de voornaamwoorden sterker dan de zelfstandige naamwoorden aan de onderwerpsgroep gebonden zijn.

3° De voorwerpen zijn voegwoordelijke groepen, de tijdsbepaling ook: *Toen hij bij jullie was, heeft hij wat hij wist, verteld aan wie het horen wilde – Toen hij bij jullie was, heeft hij verteld wat hij wist aan wie het horen wilde – Toen hij bij jullie was, heeft hij aan wie het horen wilde, verteld wat hij wist – Heeft hij, toen hij bij jullie was, verteld wat hij wist aan wie het horen wilde?*

In deze groep is het moeilijk de onderwerpsgroep voorop te plaatsen. Dat levert namelijk alleen zinnen op die wel geschikt kunnen zijn voor de gesproken taal waarin door intonatie de betekenis en de groepering duidelijk gemaakt kan worden. Voor de geschreven taal zijn dergelijke zinnen echter onduidelijk: *Hij heeft toen hij bij ons was, verteld aan wie het horen wilde, wat hij wist.*

Hierbij bedenke men: bij gelijkblijvende woorden en functies veroorzaakt verandering van volgorde verandering van bedoeling van de zin. Iedere bedoelingssoort heeft een eigen volgorde¹ en een eigen intonatie. Bij botsing tussen die twee prevaleert de intonatie.

§ 357. *Enkele fouten tegen de zinsbouw.*

De auto reed een man aan, omdat hij dronken was.

Deze zin is onduidelijk, omdat men niet weet wie (of wat!) er dronken is.

De auto reed een agent aan die defect was.

De plaats van de voegwoordelijke groep is niet goed. Deze behoort onmiddellijk te volgen op het antecedent, dus: De auto die defect was, reed een agent aan.

Het bootje van de ijscoman schoot door alle schepen heen om te vragen of ze iets nodig hadden.

Hierbij valt op te merken dat:

1° het bootje niet door de schepen heenschiet, maar tussen de schepen door;

2° het bootje gaat niet 'vragen', de ijscoman doet dat;

3° wie of wat is er bedoeld met: *of ze iets nodig hadden?* Naar

¹) Strikt genomen kan men dus nooit van inversie van woordvolgorde spreken.

de woorden die in de zin staan moeten met 'ze' de schepen bedoeld zijn, hetgeen onzin is.

De correctie van deze zin blijft moeilijkheden opleveren, als men het bootje als onderwerp blijft nemen. Men is er uit, als men de ijscoman tot onderwerp maakt: De ijscoman schiet met zijn bootje tussen alle schepen door om te vragen, of de opvarenden iets nodig hebben (of men iets nodig heeft).

Over de wei sluipen Amerikaanse verkenners, maar dit zijn Engelsen.

Een gezegde als dit is volslagen onzin. De schrijver heeft kennelijk bedoeld in onze geallieerde bevrijders onderscheid te maken tussen Engelsen en Amerikanen. Hij verwarde echter geallieerd met Amerikaans. De correctie luidt dan ook: Over de wei sluipen geallieerde verkenners, het zijn Engelsen.

De sirenes, weggevaagd door het bombardement, waarschuwen de bevolking.

Met behoud van al het gezegde kan deze onzin niet gecorrigeerd worden.

Toen het vliegtuig los was van de venijnige stralen der zoeklichten, zei Blacky op een ietwat verbaasde toon, omdat hij dacht dat het nu wel eens afgelopen had kunnen zijn: 'Dat was op het nippertje, al is de linkerbuitenmotor aan flarden.' Zo vliegt de A-12 dan verder op de kracht van nog maar drie motoren. De overigen hebben een sigaretje opgestoken en alles wordt nog eens overdacht.

Hierbij valt op te merken:

1° *op een ietwat verbaasde toon.* Wij geven toe dat constructies als deze met een indirect gebruikt bijvoeglijk kenmerkswoord mogelijk zijn. Toch is er in de hier gebruikte constructie iets wat niet prettig aandoet, namelijk *de toon* is niet verbaasd! Uit de toon blijkt, dat de spreker verbaasd is. Wij zouden hier dan ook liever horen en lezen: *zei Blacky verbaasd.*

2° *omdat hij dacht dat het nu wel eens afgelopen had kunnen zijn.* Deze gedachte wordt opgegeven als de reden van het verbaasd zijn. Maar *nu* heeft in de zin een te sterke tegenstelling tot de verleden tijd (*dacht*) en de voltooid verleden tijd (*had kunnen afgelopen zijn*). Met *nu* bedoelt de schrijver 'deze keer'. Bovendien mankeert er iets aan *omdat hij dacht*. In het verband met het afgelopen kunnen zijn, zou men geneigd zijn hier te zeggen: *omdat hij gedacht had*. Dan valt het denken dus in de tijd dat het vliegtuig in het licht der schijnwerpers gevangen was. Maar de schrijver kan ook bedoeld hebben duidelijk te maken, dat het daarna pas tot Blacky doordrong dat het deze keer wel erg gevaarlijk was geweest. Maar dan had hij moeten zeggen:

omdat het nu pas tot hem doordrong, dat het deze keer wel eens afgelopen had kunnen zijn.

3° De zin: *Dat was op het nippertje, al is de linkerbuitenmotor aan flarden*, deugt ook niet. Het is niet op het nippertje, *ondanks het feit* dat de motor stuk is, integendeel het is op het nippertje, *doordat* de motor stuk is. De schrijver had dus moeten zeggen: *Wij zijn er, al is het op het nippertje met die stukgeschoten motor.*

4° Dat de volgorde van de zinnen ook goed verzorgd moet worden, leert de volgorde: *Zo vliegt de A-12 dan verder op de kracht van nog maar drie motoren. De overigen hebben een sigaretje opgestoken . . .* Ook al staat overigen geschreven met *n*, hetgeen erop wijst dat dit woord op personen betrekking heeft, ons denken bindt *overige* aan *nog maar drie motoren*. Maar die steken nu eenmaal geen sigaretje op! De zin: *De overigen hebben een sigaretje opgestoken*, staat eigenlijk in tegenstelling tot de zin waarin meegedeeld wordt, dat Blacky het een en ander zegt. Maar ook die tegenstelling is niet zuiver. 5° De lijdende vorm: *alles wordt overdacht*, is té passief. De mannen *denken*, dus actief.

Een mogelijkheid tot correctie van het stukje is de volgende: Toen het vliegtuig los was van de venijnige stralen der zoeklichten, zei Blacky verbaasd, omdat het nu pas tot hem doordrong dat het deze keer wel eens afgelopen had kunnen zijn: 'Dat was op het nippertje met die linkerbuitenmotor aan flarden!' De anderen antwoordden niet, zij hadden een sigaretje opgestoken en alles wat er gebeurd was, trok nog eens aan hun geest voorbij. En zo vloog de A-12 naar huis toe, op de kracht van nog maar drie motoren.

Zo kennen wij allemaal de nacht van 31 januari op 1 februari 1953. Een geweldige springvloed liep langs onze kust en het water kwam zo hoog, dat wij door de radio hoorden dat de dijken waren doorgebroken.

Is het een gevolg van het hoog oplopen van het water, dat wij dat door de radio horen? Het gevolg van het hoog komen van het water is de dijkdoorbraak. Daarom:

Zo kennen wij allemaal de nacht van 31 januari op 1 februari 1953. Een geweldige springvloed liep langs onze kust en het water kwam zo hoog, dat de dijken doorbraken. Het bericht daarvan hoorden wij door de radio.

Haar vader was door een jammerlijk ongeluk om het leven gekomen.

Dit moet zijn: Haar vader was door een ongeluk *jammerlijk* om het leven gekomen.

In 1863 kwam het tot een burgeroorlog tussen Noord en Zuid

waarin Noord onder leiding van Lincoln de overwinnaar werd. Met deze overwinning schafte hij de slavernij af.

Het naamwoordelijk deel van het gezegde heeft in het Nederlands geen lidwoord, tenzij bij bijzondere betekenissen. 'De overwinnaar' moet dus zijn: *overwinnaar*. Lincoln schafte de slavernij af en de overwinning op de Zuidelijke staten stelde hem daartoe in staat, maar de betekenisverhouding tussen deze overwinning en de afschaffing der slavernij is toch een andere dan tussen het lopen en de stok in een zin als: *Hij loopt tegenwoordig met een stok!* Daarom luidt de correctie: Deze overwinning stelde hem in staat de slavernij af te schaffen.

Dikwijls ging ze uit, wanneer ze natuurlijk een vrije avond had. Deze zin is een verkeerde schriftelijke weergave van de gesproken taal waarin een dergelijke bouw wel voorkomt, maar waarin de twee groepen eigenlijk twee zelfstandige zinnen zijn die wel naar de betekenis, maar niet naar de constructie een geheel vormen. Men zegt dan: *Dikwijls ging ze uit. Wanneer ze natuurlijk een vrije avond had!* De laatste groep zegt men op vergoelijkende toon. In de gesproken taal kan ook voorkomen de volgorde: *Natuurlijk, wanneer ze een vrije avond had.* En deze volgorde is geschikt om met de voorafgaande groep ook naar de constructie een geheel te vormen: *Dikwijls ging ze uit, natuurlijk wanneer ze een vrije avond had.*

Internaatsopvoeding blijft een onnatuurlijke opvoeding, maar er zijn natuurlijk voor- en nadelen aan.

Als men zoiets leest, vraagt men zich onwillekeurig af, of er aan het onnatuurlijke wel voordelen kunnen zijn! Staan deze begrippen niet lijnrecht met elkaar in tegenspraak? Wij zouden daarom liever zeggen: Internaatopvoeding is niet de natuurlijke opvoeding. Maar . . .

§ 358. *De logica in de mededeling.*

Het schijnt heel moeilijk te zijn alle mededelingen die men aan een ander doet logisch van inhoud te houden. Als voorbeeld geven wij hier een aantal verkeerde en gecorrigeerde zinnen.

Verkeerd: Als een overlopend glas champagne kwam de zon voorzichtig en verlegen door de nevel.

Een correctie van deze zin is moeilijk te geven omdat de beeldspraak verkeerd is: *voorzichtig* en *verlegen* lijken niet erg op het *overschuimen* van champagne!

Verkeerd: Men kan de vernietiging tot stand brengen.

Correctie: Men kan het vernietigen, of: Men kan tot vernietiging (van het archief) overgaan.

Tot stand brengt men iets positiefs.

Verkeerd: Door de techniek zijn allerlei ontdekkingen gedaan die men voordien slechts kon vermoeden.

Correctie: Door de techniek heeft men ontdekt dat er dingen bestaan waarvan men vroeger hoogstens kon vermoeden dat ze bestonden.

Men vermoedde de ontdekking als zodanig toch niet! Men vermoedde op grond van bepaalde gegevens dat een of ander zus of zo moest zijn. Nu heeft men achterhaald dat iets inderdaad bestaat of zo is.

Verkeerd: Van de ontwikkeling van het atoom welke het verst gevorderd is tussen Rusland en Amerika, hangt het lot van de mensheid af.

Correctie: Van de ontwikkeling van het gebruik van de atoomenergie, welke momenteel het verst is gevorderd in Rusland en Amerika, hangt het lot van de mensheid af.

In de verkeerde zin gebeurt de ontwikkeling ergens tussen Rusland en Amerika! Bovendien kan men atomen niet ontwikkelen, deze bestaan namelijk al als deeltjes van de stof. Men kan wel werken aan de ontwikkeling van het gebruik van de energie die de atomen bezitten.

Verkeerd: Mijn mening kan ik niet geven, omdat ik mij daartoe niet deskundig acht.

Correctie: Mijn mening wil ik niet geven, omdat ik mij op dit terrein niet deskundig acht.

Omdat men zich niet deskundig acht, kan men zijn mening niet vormen! Dat men zich niet deskundig acht, kan niet de reden zijn waarom men de mening die men toch heeft – niet geeft. De fout zit in het woord *daartoe*, dat in de zin terugslaat op het geven van de mening, terwijl het bedoeld is om terug te wijzen op het vormen van de mening.

Verkeerd: Het Nederlandse klimaat is zo slecht dat longaan- doeningen er bijna niet genezen.

Correctie: Het klimaat in Nederland is zo slecht dat longaan- doeningen er bijna niet genezen.

Er betekent in de verkeerde zin *in Nederland*, maar dit woord is nergens genoemd!

Hoe kan men nu dergelijke fouten vermijden? Alleen maar door kritisch te controleren of datgene wat men heeft neergeschreven, een logische gedachtengang is.

XI. DE WOORDVORMING

§ 359. Een van de vele dingen die de taalkundigen zo gaarne zouden weten, is hoe de eerste mensen de woorden gemaakt hebben. Goed, zij weten dat een woord een klank is waardoor de mens aan een ander mens laat weten, dat hij spreekt over een bepaald iets. Maar hoe is de klankgroep stoel aan de betekenis *stoel* gekomen?

Een veronderstelling zegt, dat bij het zien of horen van iets de primitieve mens een schreeuw uitstiet waardoor hij de aandacht van zijn medemens wilde vestigen op dat voorwerp. Later ging de schreeuw het voorwerp zelf aanduiden.

§ 360. *Woordvorming zoals thans mogelijk is.* Nieuwe klankgroepen maken voor nieuwe dingen schijnt iets te zijn, dat thans weinig of niet voorkomt. Nieuwe dingen, waar de taalgebruikers dus ook nieuwe woorden voor nodig hebben, worden meestal benoemd met woorden die gevormd zijn van bestaande woorden. En dikwijls worden daarvoor woorden genomen uit het Latijn of Grieks: *televisie, telefoon, dictafoon*. Er zijn twee manieren waarop een nieuw woord gevormd kan worden: samenstelling en afleiding. Van samenstelling spreekt men, als twee woorden die voor het taalgevoel zelfstandige woorden zijn, bij elkaar gevoegd worden: *prins-gemaal*. Van afleiding spreekt men, als aan een woord voorvoegsels of achtervoegsels worden toegevoegd, welke niet als zelfstandig woord in de taal bestaan: *typiste*.

A. DE SAMENSTELLING

1. TOT ZELFSTANDIG NAAMWOORD

§ 361. Voorbeelden van de samenstelling van twee zelfstandige naamwoorden tot één: *manwif, priester-dichter, zonsverduistering, pannekoek, dennenbos*.

Twee zelfstandige naamwoorden kunnen verbonden worden: 1° als twee gelijke delen: *manwif, Sleeswijk-Holstein, advocaat-procureur*;

2° als combinatie waarin het ene woord bepaling is van het andere woord: *zonsverduistering, dennenbos*.

In het eerste geval worden de twee woorden meestal naast elkaar geplaatst, in het tweede geval komt er tussen de woorden meestal een tussenklank. Wij zeggen 'meestal', omdat deze

regel niet altijd opgaat. Men vergelijkte: *lotgeval* met *lotsverbetering*. Of en welke tussenklank er komt, daarvoor is geen regel te geven, omdat dit voor oude woorden in de historie ligt en nieuwe dikwijls naar analogie gevormd worden.

§ 362. De tussenklank *s*.

Deze *s* was vroeger de uitgang van de tweede naamval, thans wordt ze meestal niet meer zo gevoeld. In de gesproken taal levert deze tussenklank geen moeilijkheden op, maar in de geschreven taal wel. Daarvoor gelden de volgende regels: De *s* wordt geschreven:

1° als deze gehoord wordt: *stationsweg*, *meisjeslyceum*;

2° als de *s* niet gehoord wordt – dat is het geval wanneer het tweede lid van de samenstelling begint met *s*, *z*, *j* of *ch* –, maar deze *s* wel voorkomt in andere samenstellingen met het bedoelde woord, dus: *stationsstraat*, *stationschef* (omdat men zegt: *stationsweg*), *visserszoon* (omdat men zegt: *vissersdorp*).

§ 363. De tussenklank *en* wordt geschreven:

1° als het eerste lid noodzakelijk een meervoud is en in het meervoud de uitgang *en* heeft: *bloementuin*, *druiventros*, *plannenmaker*, *dennenbos*, *schoenenfabriek* (maar ook: *schoenfabriek*), *hordenloop*, *mierenest*, *miereneter*, *mierenhoop* (maar: *mierezuur*), *bijenkorf* (maar: *spreeuwenest*), *woordenlijst*, *zedenederf*, *rozenkrans*, *fietsenhok* (maar: *hondehok*). Maar: *horlogewinkel* (horloges!), *kastanjelaan* (kastanjes).

2° als het eerste lid een persoonsnaam is die niet één bepaalde vrouw noemt: *herenhuis*, *vrouwenwerk*, *vrouwenpraat*, *boerenbond*, *boerendorp*, *mannenmanieren*, *mannentaal*, *heldenmoed*, *weduwenwet*, *vrijgezellenbelasting*, *prinsessenboontjes*. Maar: *Onze-Lieve-Vrouwekerk*, *Koninginnefeest* (één bepaalde vrouw).

3° als het eerste lid een woord is dat in het enkelvoud op *e* uitgaat (meestal dus gesubstantiveerde bijvoeglijke kenmerkswoorden): *ziekenhuis*, *blindengeleidehond*, *doveninstituut*.

4° als het eerste lid een woord is dat noodzakelijk de uitgang *en* heeft, omdat het slechts in het meervoud voorkomt of omdat het een bijwoord is: *klerenhanger*, *bovenwoning*.

§ 364. De tussenklank *e* wordt geschreven:

1° als het eerste lid geen meervoud inhoudt: *hondehok*, *eendeëi*, *pijpekop*, *hartewens*, *sterrekijker*, *rozegeur*, *leeuwemoed*;

2° als het tweede woord 'boom' of 'struik' is: *kerseboom*, *pereboom*, *beukeboom*, *rozestruik*;

3° als het eerste lid een bijvoeglijk kenmerkswoord is: *hoge-school*, *lekezuster*, *blindedarm*, *reuzeleuk*. (Een uitzondering hierop vormen die woorden waarin de *n* gesproken wordt: *goedenavond*, *goedendag*, *grotendeels*, *merendeels*, *meestentijds*, *derdendaags*. Maar het is weer: *goedemiddag*, *goedemorgen*);

4° in de uitzonderingsgevallen op de regel van de *en*.

§ 365. Uit al deze regels volgt eigenlijk de *hoofdregel* dat wij *en*

moeten schrijven als het gaat om een duidelijk meervoud in het eerste lid met uitzondering van de vruchtnamen die een *e* krijgen, of om een persoonsnaam die niet slaat op één bepaalde vrouw. Nu is deze regel zonder meer niet helemaal duidelijk. Immers in een hondehok kunnen vele hondjes aanwezig zijn. Toch neemt men dit woord als een enkelvoud, omdat er gewoonlijk slechts een hond in zit. Hetzelfde heeft men met een woord als sterrekijker. Men vergelijk nu:

<i>enkelvoud</i>	<i>meervoud</i>	<i>enkelvoud</i>	<i>meervoud</i>
eendeï	eendenkooi	rozegeur	rozenbed
beukeboom	beukenlaan	brieveweger	brievenbesteller
dennehout	dennenbos	schapekaas	schapenmarkt
rozestruik	rozenolie	bananeschil	bananencultuur

Zo ook: *Prinsessedag* (persoonsnaam van een vrouw) en *prinsessenboon* (persoonsnaam, maar niet van één bepaalde vrouw), *reuzemop* (bijvoeglijk kenmerkswoord) en *reuzenzwaai* (persoonsnaam, maar niet van één bepaalde vrouw).

Mochten deze regels niet voldoende zijn om in een bepaald geval de moeilijkheden op te lossen, dan raadplege men het woordenboek. Dat is een kleine moeite en men schrijft correct.

§ 366. *Eigenaam + zelfstandig naamwoord.*

Combinaties als: *Indië-vlucht*, *Marshall-plan*, *Dalton-systeem*, worden door velen beschouwd als germanismen. Nederlands is de combinatie met achtergeplaatste eigenaam: *Het plan-Marshall*, *de vlucht naar Indië*, *het systeem-Dalton*. Zodra een woord niet meer als eigenaam wordt gevoeld, is er geen bezwaar. Analogie doet dan de rest. Goed is dus: *Shell-station*, *Dalton-systeem*, *K.L.M.-vliegtuigen*, *Europa-hal*.

§ 367. *Bijvoeglijk kenmerkswoord + zelfstandig naamwoord.*

Enkele voorbeelden: *matglas*, *booswicht*, *argwaan* (arg = erg, waan = gedachte), *volmacht*, *stilleven*, *platteland*, *blindeman*, *wittebrood* (maar ook: witbrood, bruinbrood).

Het bijvoeglijk kenmerkswoord kan in verbogen vorm met de uitgang *e* voorkomen, maar ook zonder deze uitgang. En deze verbinding met het onverbogen woord is zeer oud. Wij moeten daarom woorden als: *grootvorst*, *grootindustrie*, *totaalindruk*, *hoogspanning*, goedkeuren, ook al zijn er in deze groep woorden die onder invloed van het Duits of het Engels ontstaan zijn. De vorming is niet strijdig met het nu toe gebruikelijke systeem van onze taal. Voorwaarde is wel dat de samenstelling een andere betekenis heeft als de combinatie tot groep: *sneltrein* is iets anders dan *een snelle trein*; *grootstad* is iets anders dan *een grote stad*; *grootbedrijf* is iets anders dan *een groot bedrijf*. Tegen deze woorden willen wij dan ook geen bezwaar maken.

§ 368. *Werkwoordstam + zelfstandig naamwoord.*

Voorbeelden hiervan zijn: *roofstaat*, *koopman*, *rustbank*, *slaapkamer*, *hakhout*, *leesboek*, *scheldwoord*, *leidsman*, *zagsman*.

Meestal wordt de werkwoordelijke stam zonder tussenklank verbonden met het tweede lid. In enkele gevallen komt *s* voor, waarvoor dan dezelfde regels gelden als gegeven zijn in § 362.

§ 369. *Bijwoordelijk kenmerkswoord + zelfstandig naamwoord.* Van deze soort samenstelling kunnen wij volstaan met het geven van enkele voorbeelden: *ingang, tegenstand, opkomst.*

2. TOT KENMERKSWOORD

§ 370. Samenstellingen van twee bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoorden zijn: *doofstom, zuurzoet, zoetzuur, edelachtbaar.* Ook samenstellingen van een zelfstandig naamwoord of werkwoordstam + bijvoeglijk kenmerkswoord tot een nieuw bijvoeglijk kenmerkswoord komen voor: *levensmoe, lezenswaard, bezienswaardig, staatsgezind, doodsbлек, hemelsblauw; merkwaardig, leergierig, snikheet, vuurvast, arbeidschuw.*

In sommige gevallen treedt hier de tussenklank *s* op.

§ 371. Samenstellingen tot bijwoordelijke kenmerkswoorden als *bovenaan, voorin, vooruit*, kunnen ontstaan uit:

1° twee bijw. kenmerkswoorden: *bovenin, onderaan*;

2° voorzetsel + bijw. kenmerkswoord: *tevore, intussen*;

3° voorzetsel + kenmerkswoord, welke combinatie dienst doet als werkwoordelijke bepaling: *binnenkort, opnieuw, overal*;

4° voorzetsel + zelfstandig naamwoord, welke combinatie dienst doet als werkwoordelijke bepaling: *aanstonds, bijtijds, bijkans, integendeel*;

5° bijvoeglijk kenmerkswoord + zelfstandig naamwoord in verbogen vorm, welke combinatie dienst doet als werkwoordelijke bepaling: *blootshoofds, goedsmoeds, luidkeels, heelhuids*;

6° versmolten combinaties: *misschien* (mag / kan geschieden).

§ 372. Een aparte bespreking vraagt de samenstelling van een zelfstandig naamwoord of bijwoordelijk kenmerkswoord + een bijvoeglijk gebruikt kenmerkswoord dat een deelwoord is.

Van een tegenwoordig deelwoord zijn gevormd: *noodlijdend, tijdrovend; welsprekend, bovenstaand*; en van een verleden deelwoord: *noodgedrongen, maanovergoten, zondoorstoofd.*

De vormen *noodgedrongen, maanovergoten* en dergelijke vormen worden door vele neerlandici beschouwd als vormen waar iets mee aan de hand is. Sommigen noemen ze germanismen of anglicismen, anderen gaan niet zo ver. Vooral in de techniek en de handel komen dergelijke termen hoe langer hoe meer voor: *luchtgekoeld, handgeweven, handgenaaid, koperbeslagen* enz. Ze betekenen: met lucht gekoeld, met de hand geweven, met koper beslagen. Wij menen dat veel van deze technische termen zo ingeburgerd zijn, dat tegen het gebruik niet langer bezwaar gemaakt kan worden.

3. TOT WERKWOORD

§ 373. *Zelfstandig naamwoord + werkwoord.*

Voorbeelden: *schoorsteenvegen, schoenpoetsen, boekbinden, lesgeven, rechtspreken, pianospelen, kaartspelen, toneelspelen, buikspelen, koorddansen, autorijden.*

In de oorspronkelijke vorming is een zelfstandig naamwoord dat als voorwerp fungeerde met het veel erbij gebruikte werkwoord tot één geheel geworden.

§ 374 *Voorzetselgroep + werkwoord.*

Voorbeelden: *teleurstellen, teweegbrengen: in acht nemen, rekening houden met, ten deel vallen.*

In sommige gevallen worden deze woorden aaneen geschreven.

§ 375. *Bijvoeglijk kenmerkswoord als voorwerpsbepaling + werkwoord*

Voorbeelden: *doodschieten, leeggooien, goedkeuren, vrijlaten.* Het als voorwerpsbepaling gebruikte kenmerkswoord is één geworden met het werkwoord, omdat de combinatie zo dikwijls voorkwam.

§ 376 *Bijwoordelijk kenmerkswoord + werkwoord.*

Voorbeelden: *overwegen, overleggen, onderdrukken.*

Ligt het accent bij deze werkwoorden op het eerste lid, dan zijn ze scheidbaar samengesteld, ligt het accent op het tweede lid, dan zijn ze niet-scheidbaar samengesteld. Men zie § 72.

4. TOT ANDERE WOORDEN

§ 377. Enkele voorbeelden van samengestelde voornaamwoorden zijn: *degene, zo'n, wat voor, wat voor een, elkaar, iedereen, wie ook.*

§ 378. Samenstellingen tot telwoorden zijn: *vijftien, zestien; eenentwintig, tweeëndertig.* Telwoorden worden in samenstelling vaak aan elkaar geschreven; zie hiervoor verder § 303.

B. DE AFLEIDING

1. DOOR ACHTERVOEGSELS

a. *Tot zelfstandig naamwoord*

§ 379. De belangrijkste achtervoegsels zijn:

-aar, -er: dienaar, winnaar, bakker, looper, gieter, schroevendraaier; Leidenaar, Rotterdammer. Met dit achtervoegsel vormt

de Nederlander namen van personen die iets doen (*nomina agentis*). Soms betekent het niet een persoon, maar het ding waarmee men iets doet. In de laatste groep woorden geeft het de inwoner van een plaats aan.

-aard, -erd: *snoodaard: lomperd, flauwerd, stommerd*. In een enkel geval is het de taalgebruiker niet duidelijk met welk achtervoegsel hij te doen heeft, met *-er* of met *-erd*. In de gesproken taal komen naast elkaar voor *suffer* en *sufferd*.

-dom: *heiligdom, hertogdom, adeldom, christendom, mensdom*

-heid: *schoonheid, zuiverheid, aardigheid, geestigheid, mensheid, Hare Hoogheid*.

-ij, -erij, -arij, -ernij: *koopvaardij, bakkerij, slavernij, burgerij, abdij*.

-ik: *luiestik, dommerik, viezerik*. Deze woorden hebben vaak een ongunstige betekenis.

-ing: *leerling, volgeling, dopeling*. Soms hebben woorden op *-ing* een wat ongunstige betekenis: *naarling, slimmeling* (= niet zo slim!).

-isme: *socialisme, katholicisme, protestantisme, classicisme*.

-ist: *componist, Germanist, Anglist, organist, violist, socialist, bloemist, drogist*. De woorden met dit achtervoegsel geven aan wat de persoon is.

-ment: *instrument, element, regiment*: vandaar: *dreigement, mankement* en: *kakement, bikkesement, zielement, pierement*.

-nis: *geschiedenis, gebeurtenis, bekentenis*.

-schap: *blijdschap, koningschap, landschap, broederschap, boodschap, gereedschap*.

-sel: *deksel, stijf sel, zaagsel, strooisel*, en in abstracte betekenis: *toebereidselen, beletsel, aanwensel*.

-t, -te, -st: *vlucht, vaart; zwaarte, breedte, grootte, lengte, gemeente; kunst, komst*.

-teit: *universiteit, modaliteit, flauwiteit*.

-wezen: *seinwezen, loodswezen*.

§ 380. De volgende achtervoegsels worden gebruikt om van een mannelijke persoonsnaam een vrouwelijke te maken:

-e: *typiste, lotgenote, echtgenote, bloedverwante, erfgename*. Dit achtervoegsel maakt thans furore, het is hét middel om een mannelijke persoonsnaam vrouwelijk te maken: *pianiste, telegrafiste, röntgenassistente*. Het is een goede vorming, mits men niet overdrijvingen gaat construeren als: *Gevraagd een vrouwelijke assistente van de directie*. Men vraagt een *assistente* of een *vrouwelijke assistent*.

-es: *dienares, meesteres, lerares*.

-in: *godin, herderin, boerin, leeuwin*.

-ster: *dienster, werkster, herbergierster*. Dit achtervoegsel voor de vorming van de vrouwelijke persoonsnaam wordt op het ogenblik meestal gebruikt om een zaaknaam, waarnaar men

terugwijst met het voornaamwoord *zij*, vrouwelijk te maken: *de uitgeefster, de soorten toestellen van nu en hun voorgangsters*. Men kan de taalontwikkeling niet tegenhouden, maar deze vorming lijkt afkeurenswaardig.

§ 381. Enkele achtervoegsels die van woord overgegaan zijn tot achtervoegsel, komen voor in de volgende woorden: *groenteboer, visboer, lorreboer*, en spottend: *schoenenboer, lesboer; zeurpiet, keukenpiet; driftkop, domkop, stijfkop; dikzak, papzak; zanikpot, likkepot, fleempot, mors(e)pot*.

§ 382. *Het verkleinwoord.*

Het verkleinwoord geeft dikwijls aan dat het bedoelde wezen klein is: *pannetje, paadje, potje, koninkje*. Maar er kunnen ook andere betekenissen achter schuilen:

geringschatting: *Och, het is maar een leraartje.*

verzachting : *Het duurt maar een jaartje.*

bescheidenheid: *Het is maar een klein cadeautje.*

liefkozing : *Ze is een schatje.*

§ 383. De uitgang van het verkleinwoord is *-je* of *-tje*. Wegens de uitspraak wordt soms een klinker ingelast: *panje* of *pantje* ligt ons niet, vandaar: *pannetje*.

-tje komt na slotklinkers of slot-tweeklanken (*a*) en ook na *l, n, r* en *w* aan het eind van een woord, indien een lange klinker, tweeklank of stomme *e* daaraan voorafgaat (*b*). Omdat de stamklinker lang moet blijven, wordt in het schrift de klinker verdubbeld, als hêt gaat om een woord waarvan de lange klinker door één letterteken wordt weergegeven. Voorbeelden: (*a*) *paraplutje, pyjamaatje, fotootje; eitje, uitje*; (*b*) *baaltje, baantje, koortje* (= zangkoortje; koordje = touw), *touwtje*.

De afleiding van *sneede, lade* en *slede* geschiedt van *snee, la* en *slee*, dus: *sneetje, laatje, sleetje*. Ook: *chocolaatje*.

Men spelt echter: *oudje, karbonaadje*, omdat de afleiding hier geschiedt van *oud* en *karbonade*, welke woorden geen equivalent hebben op een klinker.

-etje komt na *m, n, l* en *r* aan het eind van een woord, indien een korte klinker voorafgaat: *hammetje, pannetje, belletje, karretje*. Gaat een lange klinker vooraf, dan komt na *m* het achtervoegsel *-pje*: *boompje, sloompjes*, en na *l, n* en *r* alleen *-tje*: *paaltje*.

-etje komt ook als achtervoegsel achter woorden op *-ing*, als het accent niet ligt op de voorlaatste lettergreep: *wandelingetje*.

-je schrijft men in alle andere gevallen (*a*). Daarbij geldt dat bij de woorden op *-ing* de *ng* verandert in *nk*, als de klemtoon op de voorlaatste lettergreep valt (*b*). Voorbeelden: (*a*) *padje* (het dier) *paadje* (de weg), *nuffje, hegje, hokje, sopje, bosje, potje, kostje*; (*b*) *koninkje, mededelinkje, kettinkje*.

Van jongen is het verkleinwoord *jongetje*.

-ke: In het zuiden van Nederland en in de Belgische streken waar Nederlands wordt gesproken, is het verkleiningsachtervoegsel nog het oorspronkelijke *-ke*: *jongske, taske*,
-ie: is het Hollandse achtervoegsel: *koppie, 'beessie, tassie*. Het is niet correct-Nederlands.

Opm. De schrijfwijze van enkele verkleinwoorden kan wel eens moeilijkheden opleveren. Men schrijft 'tje na de losse letters van het alfabet (*a*) en na *y* (*b*): (*a*) *een a'tje, een c'tje*; (*b*) *een baby'tje*.

§ 384. De verkleiningsuitgang bij van oorsprong niet-zelfstandige naamwoorden.

Eigenaardig zijn de volgende vormingen:

1° bij werkwoorden: *zijn weetje weten, een zetje geven*;

2° bij telwoorden: *in zijn eentje, met ons drietjes*;

3° bij bijwoordelijke kenmerkswoorden: *een toetje* (dessert), *een uitje* (het uitgaan), *iets dunnetjes overdoen*;

4° in de kindertaal: *krijgertje spelen, touwtje springen*.

In de gesproken taal komen dergelijke verkleinwoorden veel meer voor dan men zo denkt. Ze hebben daar allerlei eigenaardige betekenisnuances: *Frisjes buiten, hè?* – *Voor vandaag is het welletjes* – *Die zit er warmpjes bij!*

b. Tot kenmerkswoord

§ 385. In het moderne Nederlands kan een stofnaam zonder toevoeging van een achtervoegsel of uitgang tot een stoffelijk bijvoeglijk kenmerkswoord worden: *een aluminium pan, een rubber onderlaag*.

Ook van kleurnamen geldt dit: *een oudroze pakje, een paar bordeaux schoenen*.

Door achtervoeging van een verbuigingsuitgang kan meestal uit een werkwoordelijk gebruikt kenmerkswoord een bijvoeglijk gebruikt kenmerkswoord ontstaan: *Het Nabije Oosten, veraffe geluiden, een bijdehante jongen*.

§ 386. De achtervoegsels voor de vorming van kenmerkswoorden zijn:

-achtig: *waarachtig, blauwachtig, deelachtig, twijfelachtig*.

-en: *gouden, wollen, aarden*. Dit is het gewone stoffelijke bijvoeglijk kenmerkswoord.

-ig, -erig: *stoffig, bloedig, bloederig, waardig, levendig, droevig, bedrijvig, begerig, toenmalig, langarmig, roodharig, zwaarlijvig*.

-lijk: zie § 387.

-s: *Zwitsers, Nederlands, Rotterdams*. Deze uitgang *s* is dé vorm om van de namen van landen en steden bijvoeglijk gebruikte kenmerkswoorden te maken. Veelal wordt door achtervoeging van de vrouwelijke uitgang *e* de vrouwelijke persoonsnaam gemaakt: *een Nederlandse, een Rotterdamse*. Deze vormen staan

dan tegenover de mannelijke persoonsnamen: *Nederlander*, *Rotterdammer*.

Opm. Over het algemeen is de vorming van dergelijke aardrijkskundige namen in het Nederlands vreemd. Wij zeggen: *Nederlander*, maar *Duitser*, *Fransman*, *Engelsman*, en niet *Engelander*. Het vrouwelijk van *Fransman* is *Française*.

-vol: *gevaarvol*, *berouwvol*, *waardevol*, *talentvol*, *gewetensvol*. Voor vele taalkundigen is er ook met dit achtervoegsel iets aan de hand. Het is een germanisme of een anglicisme. De vijf woorden die wij boven gegeven hebben, zijn echter volkomen ingeburgerd. Bij andere vormingen zij men voorzichtig. *Gedachtenvol*, *leedvol* doen toch vreemd aan.

§ 387. Bij de vorming van kenmerkswoorden met het achtervoegsel *-lijk*, zoals *vrouwelijk*, *menselijk*, *draaglijk*, *belachelijk*, doen zich spellingsmoeilijkheden en ook wel eens uitspraakmoeilijkheden voor. Wat men moet zeggen: *ondraaglijk* of *ondragelijk*, *ongelooflijk* of *ongelofelijk*? Hiervoor geldt:

1° na *g* en *ch*:

a. wanneer het achtervoegsel *-lijk* komt na een geschreven *g*, ook al wordt deze als *ch* uitgesproken, dan plaatst men tussen de *g* en het achtervoegsel geen *e*: *bedrieglijk*, *behaaglijk*, *beweglijk*, *gezeglijk*, *heuglijk*, *ooglijk*, *werktuiglijk*, *ontzaglijk* (niet: *ontzaggelijk* of *ontzachtlijk*!).

b. in de volgende woorden schrijft men altijd *e* als tussenklank: *degelijk*, *dergelijk*, *mogelijk* (niet: *mogenlijk*!).

c. na een geschreven *ch* schrijft men de tussenklank *e*: *belachelijk*, *hachelijk*.

d. van enkele woorden zijn beide vormen geoorloofd: *zorglijk* – *zorgelijk*, *walgljik* – *walgelijk*.

e. In het Zuiden komen nog vormen voor als *ongelukkiglijk*, waarbij het achtervoegsel *-lijk* speciaal bedoeld is als achtervoegsel voor het bijwoordelijk gebruikte kenmerkswoord. De taalkundigen menen dat een vorm als *ongelukkiglijk* afgekeurd moet worden.

Hetzelfde geldt voor een vorm als *handschriftelijk* voor 'met de hand geschreven', en voor een vorm als *opvolgentlijk* dat vervangen dient te worden door *achtereenvolgens*.

2° na *v* die *f* wordt:

a. beide vormen zijn geoorloofd bij: *ongelooflijk* – *ongelofelijk* (*f* en niet *v*!), *gerieflijk* – *geriefelijk*, *vergeeflijk* – *vergefelijk*.

b. altijd met tussenklank *e* schrijft men: *erfelijk*, *verderfelijk*, *respectievelijk*, *abusievelijk* (de laatste twee woorden met *v*!).

3° na *z* die *s* wordt:

a. beide vormen zijn geoorloofd bij: *verkiezlijk* – *verkiezelijk*, *ongeneeslijk* – *ongeneselijk* (*s* en niet *z*), *huislijk* – *huiselijk*.

b. altijd met tussenklank *e*: *ijselijk*.

4° enkele woorden hebben een spelling die moeilijkheden oplevert, doordat velen niet weten wanneer zij een *n* moeten zeggen en wanneer niet. Men schrijve:

a. altijd met *n*: *eigenlijk* (eigen), *openlijk* (open), *gezamenlijk* (samen).

b. altijd zonder *n*: *mogelijk*, *namelijk*, *voornamelijk*.

c. Tot werkwoord

§ 388. In het algemeen gesproken kan men werkwoorden vormen door achter het woord of de woordstam de voor het werkwoord karakteristieke uitgang *-en* te plaatsen en het dan te vervoegen als een werkwoord.

1° werkwoorden gevormd van een zelfstandig naamwoord: *kleeden*, *voederen*, *zouten*, *schuimen*, *stoffen*, *bliksemen*, *schimmelen*;

2° werkwoorden gevormd van bijvoeglijk kenmerkswoord: *drogen*, *harden*, *warmen*;

3° werkwoorden gevormd van werkwoorden:

a. causatieven: *drenken* (doen drinken), *leggen* (doen liggen), *zetten* (doen zitten);

b. frequentatieven: *timmeren*, *ontbladeren*, *aanwakkeren*, *verouderen*, *bulderen*, *flikkeren*. In de betekenis van deze werkwoorden ligt opgesloten dat de totaalhandeling bestaat uit vele kleine gebeurtenissen die herhaald worden. Dergelijke werkwoorden worden ook gevormd met het achtervoegsel *-elen*: *spiegelen*, *wankelen*, *schuifelen*.

2. DOOR VOORVOEGSELS

§ 389. Zelfstandige naamwoorden kunnen worden gevormd door het voorvoegsel:

ge-: *gepeupel*, *gebak*, *genoot*, *geschreeuw*, *geloop*, *gebouw*, *gewelf*.

mis-: *misslag*, *misgewas*, *mistrap*.

on-: *oneer*, *ondeugd*, *onkunde*; *onmens*, *onweer*, *onding*. In de eerste groep woorden is *on* ontkennend; in de tweede groep geeft *on* aan dat de betekenis in slechte zin (*pejoratief*) genomen moet worden.

wan-: *wanverhouding*, *wangedrag*. Deze vorming heeft dezelfde betekenis als de tweede groep van de vorming met *on-*.

§ 390. Kenmerkswwoorden kunnen worden gevormd door de voorvoegsels:

on-: *ongelukkig*, *onstuimig*, *ongerijmd*; *onbeholpen*, *onverholpen*. Sommige van deze ontkennende kenmerkswwoorden hebben geen positief kenmerkswoord naast zich: *stuimig* en *gerijmd* bestaan niet.

wan-: *wanstaltig*.

ge-: *getrouw, gestreng, gestaag*. Soms lijken dergelijke kenmerkswwoorden sterk op een verleden deelwoord: *gemaakt* (= gekunsteld), *geslepen* (= sluw), *gespikkeld, gebloemd, ge-laarsd, geletterd*.

be-: *behuisd, bemiddeld, bespreekt*. Ook hier doet de vorm denken aan verleden deelwoorden.

Er zijn ook een aantal voorvoegsels die het begrip versterken, b.v.: *ingelukkig, ingoed; overheerlijk, overgelukkig; allereerst, alleroudste; diepbedroefd, diepongelukkig; aartsdom, aartslui; oerkomisch*. Hierbij kan men ook rekenen de voorvoegsels die ontstaan zijn uit zelfstandige woorden: *doodsbenauwd, dood-arm, doodeerlijk; zielsbedroefd; stokoud; pikdonker, spiksplinter-nieuw; reuze knap, reuzefijn; schuwlelijk; woestduur, woestmooi* (teenagertaal!).

§ 391. Werkwoorden kunnen gevormd worden door de voorvoegsels:

be-: *begaan, beslapen, belegeren*. Door middel van dit voorvoegsel kan men onovergankelijke werkwoorden tot overgankelijke maken: *denken - bedenken, arbeiden - bearbeiten, heersen - beheersen*.

ge-: *geraken, gewinnen, geleiden*. In de moderne taal worden deze vormen door velen hoe langer hoe meer als deftig gevoeld en vervangen door: *raken, wennen, leiden*.

ont-: *ontmoeten, ontbieden*. Met een geheel andere betekenis: *ontnemen, onthouden* (= niet geven), *ontlopen*. Met de betekenis van *on-*: *ontvolken, ontwapenen, ontknopen*. Weer een andere betekenis in: *ontbranden, ontdooien*.

ver-: *verdwalen, zich verslikken; verbannen, verstoren; verachten, verbieden, verplanten, vertimmeren*. *Ver-* geeft een versterking aan van het begrip of neemt in het begrip van het werkwoord op het begrip van verwijdering of van vernietiging.

§ 392. Er bestaan in het Nederlands nog meer voor- en achtervoegsels, ook komen dubbelcombinaties voor zoals: *on ge lukt ig*. Het was echter onmogelijk ze alle te behandelen binnen het bestek van dit boek. Enige indruk van de woordvorming zal de lezer-taalgebruiker, naar wij hopen, erdoor gekregen hebben.

XII. DE SPELLING

A. ALGEMENE REGELS

§ 393. Over het beginsel van de spelling en de onmogelijkheid een 'ideale' spelling te volgen waarbij iedere klank een eigen schriftteken heeft en iedere gesproken klank in het schrift wordt weergegeven, hebben wij reeds gesproken in § 45.

De eerste vraag die wij dienen te beantwoorden, is hoe wij de klinkers spellen. Immers, bij de bespreking van de klanken is opgemerkt, dat er lange en korte klinkers zijn. Hoe geeft men dat verschil weer.

Theoretisch zijn hiervoor verschillende oplossingen: Wij zouden voor de korte klinkers geheel andere tekens hebben kunnen maken dan voor de lange. Wij zouden b.v. hebben kunnen schrijven: *man* waarin het teken *a* de lange klank aanduidt, zodat er gestaan zou hebben: *maan* en voor de korte klank van *man* zouden we het teken *a* gesteld kunnen hebben.

Een andere mogelijkheid zou b.v. geweest zijn dat wij de lange klinker in alle posities door het dubbele teken hadden weergegeven en de korte klinker door het enkele teken. Wij zouden dan geschreven hebben: *maan* – *maanen* (mv.); *man* – *manen* (mv.).

Deze manieren zijn niet gekozen. De Nederlandse spelling is opgebouwd volgens een ander principe: dat van de lettergreep.

§ 394. *De lettergreep.*

Als een woord uit meer klanken bestaat, worden bepaalde groepen van klanken gevoeld als bijeenbehorend. Indien men om een of andere reden tijdens het spreken het woord moet afbreken, doet men dat na zo'n bijeenhorende groep. Zo verdeelt men het gesproken woord *adres* in de klank *a* en de klankgroep *dres*. Niemand zal een andere verdeling aan willen brengen, als b.v. *ad-res* of *adr-es*.

§ 395. Men onderscheidt twee soorten lettergrepen:

1° *open lettergreep.* Van een open lettergreep spreekt men, als de lettergreep uitgaat op een klinker of tweeklank: *ba-len*, *pa-len*, *zee-ën*, *bo-nen*, *li-ter*, *Pie-ter*; *wei-land*, *naai-ster*, *eeu-wig*.

2° *gesloten lettergreep.* Van een gesloten lettergreep spreekt men, als de lettergreep uitgaat op een medeklinker: *hak-ken*, *bak-ken*, *bal-len*, *bol-len*, *pil-len*.

De hier gegeven onderscheiding berust op de geschreven taal. In de gesproken taal berust deze onderscheiding op het kort zijn van de kernklinker: *bālen* tegenover *bālen*.¹ Een lange

¹) Het teken $\bar{}$ geeft de lange klank aan, het teken $\acute{}$ de korte klank.

klinker kan ook in een gesloten lettergreep staan, als namelijk de erop volgende medeklinkers het woord sluiten: *bāl*.

§ 396. De spelling van de lange en de korte klinkers volgens het principe van de lettergreep is als volgt:

1° lange klinkers in een gesloten lettergreep worden geschreven door een dubbel teken: *maan, peen, boon, muur*;

2° lange klinkers in een open lettergreep worden geschreven door één letterteken: *manen, penen, bonen, muren*.

De erop volgende medeklinker wordt door één letterteken aangeduid.

3° korte klinkers worden weergegeven door één letterteken: *bak, bok*. Indien er slechts één gesproken medeklinker op volgt, wordt deze in het schrift bij verlenging van het woord met een meervoudsuitgang weergegeven door een dubbel medeklinkerteken: *hak-ken, hek-ken, hok-ken, buk-ken*. Het kort-zijn van de klinker wordt aangeduid door het schrijven van de dubbele medeklinker, tenzij het woord eindigt met de medeklinker. Gesproken *hāken* wordt derhalve geschreven *hakken*. Schreef men *haken* dan zou verwarring ontstaan met de lange klinker.

Opm. In de verleden tijd van de werkwoorden wordt afgeveken van de wet, dat een lange klinker in open lettergreep door één teken wordt aangeduid en ook de volgende medeklinker door één teken wordt aangeduid. Men zegt: ik *prāte*. Hier speelt de in § 403 te noemen regel van de gelijkvormigheid een rol. Men spelt: *ik praat te* om de stam van het werkwoord 'heel' te houden.

§ 397. *Verdeling van de woorden in (gespelde) lettergrepen.*

Bij het schrijven moeten de woorden soms worden afgebroken aan het einde van een regel. Hieronder zullen wij daarvoor de regels opgeven, maar wij zouden in het algemeen willen aanbevelen de woorden niet te veel af te breken en dit alleen te doen als het niet anders kan.

De hoofdregel van het afbreken is: *een woord mag alleen worden afgebroken na een lettergreep*. In de volgende paragrafen volgen enkele bijzonderheden.

§ 398. *Een woord kan worden afgebroken na een lettergreep die op een klinker eindigt:*

1° als de volgende lettergreep met een medeklinker begint: *be-ginnen*;

2° als de volgende lettergreep met een klinker begint: *be-amen, draai-ing*.

Opm. 1) Twee geschreven klinkers die een gesproken tweeklank weergeven, kunnen niet gesplitst worden, dus niet: *draa-iing*.

Opm. 2) Een slot-*i* gaat niet mee, ook al is dit een ingevoegde klank: *koe – koei-en* (men zegt: *koe-jen*). Hetzelfde geldt voor *y*: *roy-aal*.

§ 399. Een woord kan afgebroken worden na een lettergreep die op een medeklinker eindigt:

1° als er één medeklinker (waartoe ook de *ch* wordt gerekend!) staat tussen twee klinkers, dan gaat de medeklinker mee naar de volgende lettergreep, zoals vaak voorkomt in onbepaalde wijzen en meervouden: *lo-pen, rij-den, la-chen, hui-zen*. Strikt genomen is dit een uitzondering op de regel van de gelijkvormigheid. De stam is immers: *loop, rijd, lach, huis*.

Opm. Dit geldt ook voor het afbreken van woorden met achtervoegsels, die met een klinker beginnen (zie § 401).

2° als op de grens der lettergrepen twee medeklinkers staan, gaat de tweede mee met de volgende lettergreep: *hak-ken, bak-ken, let-ter, bees-ten, lood-sen*. (In de laatste twee woorden weer een afwijking van de regel van de gelijkvormigheid; daarvoor is in de plaats gekomen een schrijven zoals het wordt gesproken. Men zegt immers: *loot-sen*.)

Men lette vooral op het afbreken van *ng, nj, ch, tj* en *kw*:

ng wordt gescheiden: *zin-gen*;

nj wordt gescheiden: *fran-je*;

ch wordt niet gescheiden: *la-chen*;

tj (van het verkleiningsachtervoegsel) wordt niet gescheiden: *vla-tje, la-tje*;

kw wordt niet gescheiden: *reli-kwie*.

3° als er meer dan twee medeklinkers zijn, geeft men er aan de tweede lettergreep zoveel mee als er aan het begin van een Nederlands woord kunnen worden uitgesproken. Daarom kan men *barsten* niet splitsen in *ba-rsten*, omdat de groep *rsten* in het Nederlands geen uitspreekbare begin-groep is. Men zou daarentegen wel kunnen splitsen in *bars-ten*, maar de begin-groep *sten* is mogelijk en bovendien voelt men bij de uitspraak dat de groepen *bar* en *sten* zijn. Daarom schrijft men ook: *amb-te-naar, herf-stig, kost-te*. (In *kostte* speelt de regel van de gelijkvormigheid weer een rol. Men zegt: *kos-te*, maar men schrijft *kost-te*, omdat de stam van het werkwoord *kost* en de uitgang van de verleden tijd *te* is.)

§ 400. Samengestelde woorden moeten worden gesplitst volgens de woorden waaruit ze zijn samengesteld. Hier treedt natuurlijk wel eens een verschil op met de uitspraak. Op grond van de uitspraak zou men geneigd zijn om *heelal* en *waarom* te splitsen in *he-lal* en *wa-rom*. Volgens de wet van de gelijkvormigheid in de geschreven taal moeten wij aanduiden de samenstellende woorden en dus schrijven *heel-al* en *waar-om*. Om dezelfde reden ook: *beuke-boom, prinsesse-boon, radio-tafel*.

§ 401. Afgeleide woorden kunnen worden gesplitst volgens de elementen waaruit ze bestaan.

Na voorvoegsels: *be-ginnen, ont-komen, ver-ont-schuldigen, ge-haast, ge-loop*.

Voor achtervoegsels:

1° als het achtervoegsel begint met een klinker, zoals *-aar*, *-er*, *-es*, *-ig*, *-ij*, terwijl het woord eindigt op een medeklinker, dan gaat deze medeklinker volgens de regel 3° a mee met de volgende lettergreep: *le-raar*, *lo-per*, *le-ra-res*, *po-tig*, *kle-dij*.

Opm. 1) Dit geldt ook voor *-er* en *-en*, als deze uitgang zijn van een zelfstandig naamwoord, een werkwoord of een bijvoeglijk gebruikt kenmerkswaord: *broe-ken*, *lo-pen*, *be-ter*.

Opm. 2) Bij de achtervoegsels *-aard* en *-achtig* gaat de medeklinker niet mee: *blood-aard*, *blauw-achtig*.¹

2° als het achtervoegsel begint met een klinker, terwijl het stamwoord eindigt op meer medeklinkers, dan gelden de regels van § 399, 2° en 3°: *bak-ker*, *fop-perij*.

3° als het achtervoegsel met een medeklinker begint, wordt het woord zo afgebroken dat het achtervoegsel een geheel vormt: *dek-sel*, *naai-ster*, *paard-je*, *staart-je*.

Opm. In afleidingen met de verkleiningsuitgang wordt het grondwoord bij het afbreken op dezelfde wijze geschreven als voor de samenstelling met het achtervoegsel: *vlaatje - vla-tje*, *strootje - stro-tje*, *menuutje - menu-tje*.

§ 402. In het voorgaande is een veelheid van regels gegeven en men zou wel wensen dat deze veelheid tot een enkele regel kon worden teruggebracht. Eigenlijk is er ook een wet volgens welke de lettergreepverdeling gemaakt moet worden. Men moet weten uit welke gesproken klankgroepen een woord bestaat en men moet bij het schrijven eraan denken dat men de samenstellende delen van een woord moet laten uitkomen. Men kan weten uit welke klankgroepen een woord bestaat door te letten op de manier waarop men de woorden uitspreekt. Men hoort toch dat men zegt *ma-nier* en niet *man-ier*. Dat dit horen gedeeltelijk beïnvloed is door het schriftbeeld doet daarbij verder niet ter zake.

§ 403. *De regel van de gelijkvormigheid.*

In onze spelling geldt de regel dat in vervoeging, samenstelling en afleiding een woord geschreven moet worden niet zoals het door die combinaties in feite wordt uitgesproken, maar zoals de oorspronkelijke delen geschreven worden. Wij huldigen dus het principie van de stabiliteit van het schriftbeeld. Waarom dat nodig is werd uiteengezet in § 45 vv.

§ 404. Bij de spelling van de medeklinkers geeft men in beginsel iedere gehoorde medeklinker weer door één letterteken. Wij hebben reeds opgemerkt dat deze regel soms niet opgaat, omdat de regel van de gelijkvormigheid en de spelling van de korte klinkers anders eisen. Zie § 396.

¹) Uitzonderd: *dolaard*, dat wordt afgebroken *do-laard*.

§ 405. *De spelling en de verdeling van vreemde en bastaardwoorden.*

Vreemde woorden noemen wij die woorden die Nederlanders of sommige groepen van hen, ontleend hebben aan andere talen, terwijl men deze woorden voelt als tot die andere taal behorend. Bastaardwoorden noemen wij die woorden die ook wel aan andere talen ontleend zijn, maar die door het internationale karakter van vele dezer woorden niet gevoeld worden als behorend tot een vreemde taal. Men weet van deze woorden thans nog zeer goed, dat het geen Nederlandse woorden zijn, maar men gebruikt ze toch als zodanig.

Het is natuurlijk duidelijk dat bij veelvuldig gebruik dergelijke woorden steeds meer hun niet-Nederlands karakter gaan verliezen en steeds meer als Nederlandse woorden gevoeld gaan worden. En dan komt het kritieke punt dat men zich gaat afvragen, of dergelijke woorden dan ook niet op zijn Nederlands gesproken en geschreven kunnen worden. Een dergelijk geval zien we in het woord *portemonnee*, dat, ontleend aan het Frans, vroeger geschreven moest worden met *aie*: *portemonnaie*, maar nu ook geschreven kan worden met *ee*.

De samenstellers van de officiële spellingvoorschriften hebben getracht uit te maken, hoever aan andere talen ontleende woorden bij de verschillende taalniveaus nog als vreemd werden gevoeld en in hoever er een vernederlandsing is opgetreden. Vandaar dat juist in de schrijfwijze van deze woorden dikwijls meer dan één spelling is toegestaan.

Wat de verdeling in lettergrepen van bastaardwoorden betreft, zij hier opgemerkt, dat deze woorden afgebroken moeten worden volgens de samenstelling en afleiding in de vreemde taal waaraan ze ontleend zijn.

Als *voorvoegsels* gelden in aan het Latijn en Grieks ontleende woorden:

- ab-* : aberratie, abrupt, abituriënt;
- ad-* : adstructie;
- anti-* : antiseptisch;
- con-* : consonant;
- contra-* : contra revolutie;
- dis-* : dispensatie;
- im-/in-* : improductief, im populair; in opportuun, in actief;
- kata-* : kata pult;
- mono-* : mono theïsme, mono polie;
- neo-* : neolithicum, neologisme;
- ortho-* : orthopedie, orthodoxie;
- para-* : para doxaal, para frase;
- sub-* : sub commissie, sub ordineren;
- trans-* : transactie.

Opm. Is *kata-* verzwakt tot *cate-*, omdat men het gevoel verloren heeft dat hier van een voorvoegsel sprake is, dan volgt men de gewone regels. Volgens § 398 moet *categorie* dus gesplitst worden in: ca-te-go-rie. Hetzelfde geldt voor *mono-* (vandaar: mo-nar-chie) en *para-* (pa-ral-lel).

Als achtervoegsels gelden:

- craat* : democraat;
- geen* : homogeen;
- graaf* : spectrograaf;
- loog* : theoloog;
- maan* : pyromaan;
- soof* : filosoof.

Deze achtervoegsels blijven, juist als de Nederlandse, een geheel.

Het achtervoegsel *-ie* neemt bij afbreking echter de voorafgaande medeklinker mee: *empi-rie*, *amnes-tie*, *neurasthe-nie*, *redac-tie*, *adora-tie*.

Voor verdere uitgewerkte voorbeelden verwijzen wij naar de *Woordenlijst van de Nederlandse taal*, samengesteld in opdracht van de Nederlandse en Belgische regering.

§ 406. Aardrijkskundige namen.

Voor Nederland geldt dat:

1° Nederlandse aardrijkskundige namen de oude spelling tot nader order blijven behouden. Dit houdt in dat:

a. men dus moet schrijven: *Heerenveen*, *het Sneekmeer*; *Hoogeveen*; *'s-Hertogenbosch*, *het Goereesche Gat*;

b. bijvoeglijk gebruikte kenmerkwoorden afgeleid van zelfstandige namen, voorzover ze niet in aardrijkskundige benamingen staan, wél worden vereenvoudigd: *de Sneker zeilweek*. *Callantsogër vissers*. De klinker in dergelijke namen wordt soms niet vereenvoudigd: *Heerenveense schonen*;

c. men op het einde van het bijvoeglijke kenmerkwoord de *sch* blijft schrijven indien deze lettergreep tot het zelfstandige naamwoord behoort: *de Bossche kermis*.

2° Namen van straten en dergelijke volgen de normale regels onder voorbehoud van wat gezegd is onder 1° b.

3° Namen van buiten Nederland liggende steden en gebieden worden vereenvoudigd geschreven: *Wenen*, *Duitsland*.

In België zijn alle aardrijkskundige namen aangepast aan de voor alle woorden voorgeschreven spelling.

B. DE AFZONDERLIJKE KLANKEN

§ 407. Gesproken \bar{a} en \check{a} .

De *lange* klank wordt geschreven als:

1° *a* in gesloten lettergreep: *raad*;

2° *a* in open lettergreep: *balen*.

De *korte* klank wordt geschreven als *a*: *pad*; indien na de lettergreep waarin de *a* staat nog een lettergreep volgt, wordt de medeklinker verdubbeld om de klinker kort te houden: *ballen*.

De \bar{a} en de \check{a} worden soms aangeduid met \bar{a} , indien het trema nodig is om de *a* als afzonderlijke klank aan te duiden. Men schrijft dus in:

gesloten lettergreep	open lettergreep
baal	balen
bal ballen	
Baäl	naäpen

Opm. De werkwoordsvormen vormen een uitzondering. Men zegt: *pra-te*, men schrijft: *praat-te* ter wille van de gelijkvormigheid van de werkwoordstam (*praat*).

In enkele Nederlandse woorden wordt gesproken \bar{a} geschreven met het oude teken voor de lange klank, nl. *ae*, b.v. in *Aerdenhout*, *Van Aersen*.

§ 408. De gesproken klank *au*.

Deze klank wordt genoteerd als *au* en als *ou*. In twijfelgevallen raadplege men het woordenboek. Hier geven wij slechts een lijstje om de aandacht op mogelijke verwarring te vestigen:

<i>au</i>	<i>ou</i>
dauw	douw (= duw)
rauw (ongekookt)	rouw (smart)
grauw	jouen (tutoyeren)
lauw	jouwen (honen)

§ 409. Gesproken *b*.

Deze medeklinker wordt door een enkelvoudig teken weergegeven als de voorafgaande klinker als lang beschouwd wordt; is de voorafgaande kort, dan wordt de *b* dubbel geschreven, als dit nodig is voor het kort houden van de klinker: *tabel*; *bobbel*.

De grote moeilijkheid hierbij is, dat men soms niet goed kan horen of de voorafgaande klinker lang of kort is. In zó'n geval kan alleen het raadplegen van een woordenboek uitkomst brengen. Soms kan ook inzicht in de samenstelling van een woord helpen. Zo kan men beredeneren dat het woord *aberratie* met één *b* en *abbreviatie* met een dubbel letterteken geschreven wordt, als men weet dat de Latijnse woorden respectievelijk *errare* en *brevis* zijn en *ab* een Latijns voorzetsel is.

§ 410. De *c*.

Een gesproken *c*-klank bestaat niet. Voor het schrijven van de letter *c* zie men dan ook onder gesproken *k* en gesproken *s*.

§ 411. Gesproken *d* (*t*).

Gesproken wordt deze klank eigenlijk alleen *in* een woord, nooit aan het einde van een woord. Wij zeggen niet: *woord*, maar *woort*. Dergelijke woorden worden toch met een *d* geschreven, wegens de gelijkvormigheid. Als een woord in meervoud of onbepaalde wijs of samenstelling een *d* heeft, wordt deze *d* ook op het einde geschreven.

In enkele gevallen wordt het in minder verzorgde taal de gewoonte om de gesproken *t* (geschreven *d*) aan het einde van een lettergreep niet uit te spreken: *gewaagste bekenste*. In verzorgde taal en derhalve ook in de geschreven taal wordt de *d* van het stamwoord weergegeven, dus: *gewaagdste, bekendste*. Men lette wel op het stamwoord: *welvarend*, dus: *welvarendste*, maar: *ervaren*, dus: *ervarenste*.

Enkele woorden mogen extra vermeld worden:

gewelddadig – weldadig

moorddadig

paadje (wegje) – paa tje (vadertje)

dikkerdje

raadje (klein wiel) – sneetje (afgeleid van snee en niet van snede)

hardnekkig (van hard) – hartgrondig (van hart)

hardhorend (van hard) – hartroerend (van hart).

§ 412. Gesproken \bar{e} , \check{e} en \varnothing .

De lange klank \bar{e} wordt geschreven als:

1° *ee* in gesloten lettergreep: *beet*; en in open lettergreep, als het woord op deze klinker eindigt: *zee, dominee, twee, Goeree*¹.

2° *e* in open lettergreep: *beten*.

De korte klank \check{e} wordt weergegeven door *e*: *pet*, terwijl bij een volgende lettergreep de medeklinker verdubbeld wordt om de *e* kort te houden: *petten*.

De klank \varnothing als in het lidwoord *de* wordt ook door het enkele teken *e* aangegeven. Na deze klank komt geen verdubbeling van de medeklinker, ook niet als de klank daardoor in open positie schijnt te komen: *dreumesen, lobbesen*.

Enkele bijzondere gevallen:

1° Voor vele aan andere talen ontleende woorden die vroeger met de uitgang van de vreemde taal geschreven werden, is nu een zuiver Nederlandse schrijfwijze voorschrift. Bijvoorbeeld: *abonnee* (vroeger: *abonné*), *entree* (vroeger: *entrée*), *portee* (vroeger: *portée*).

2° Vele woorden mogen volgens de vreemde taal geschreven

1) Dubbel *ee* blijft in samenstellingen en afleidingen: *Goereese, domineese*.

worden, maar ook volgens de Nederlandse schrijfwijze: *portemonnaie* en *portemonnee*.

3° Andere vreemde woorden volgen nog de schrijfwijze van de vreemde taal: *collier*, *diner* (maar: *soiree*, *matinee!*).

4° In samenstellingen behoudt een woord de *ee*: *deemoed*, *mee-gaand*, *eega*, *tweespalt*.

5° Franse accenttekens als ´, ` en ^ worden geschreven in als aan het Frans ontleend gevoelde woorden volgens de Franse schrijfwijze.

Ook de *e* die in het Frans dient om het vrouwelijk aan te geven, wordt geschreven: *attachée*, *logée*. (Het verkleinwoord van *logé* en *logée* is *logeetje*. Het accentteken heeft hier geen zin, omdat de *ee* toch als *ee* wordt uitgesproken.)

6° In woorden aan het Latijn of Grieks ontleend kan de gesproken *e* nog geschreven worden met *ae*, in veel gevallen schrijft de *Woordenlijst* echter uitsluitend de spelling met *e* voor:

prefix,	maar ook praefix;
prehistorie,	maar ook praehistorie;
esthetica,	geen <i>ae</i> ;
adhesie,	geen <i>ae</i> .

Gesproken *ee* kan ook weergegeven worden door *aë*: *aëroclub*. Men heeft in al deze gevallen te doen met een poging om aan uit vreemde talen ontleende, maar thans in Nederland ingeburgerde woorden, steeds meer een Nederlandse schrijfwijze te geven.

Tenslotte geven wij ook hier weer de raad om in twijfelgevallen het woordenboek te raadplegen.

§ 413. Gesproken *f*.

Gesproken *f* wordt weergegeven door het teken *f*.

Het wordt echter de laatste tijd moeilijk deze klank scherp af te grenzen tegen de klank *v*, omdat aan het begin en zelfs in een woord tussen twee klinkers veel mensen (ten onrechte?) de *v* als *f*, of althans min of meer als *f*, gaan uitspreken. Zo hoort men veelal: *fanafend* (vanavond), *fent* (vent), *fan* (van). Het is zelfs zo, dat de uitspraak *veertig*, *vijftig* met duidelijk stemhebbende *v* door sommigen als hypercorrect beschouwd wordt. In samenstellingen (*eenenveertig*) geldt *v* als correct.

Waarschijnlijk is dit een ontwikkeling die niet is tegen te houden. Niettemin zouden wij willen stellen dat een al te veel stemloos uitspreken van deze klanken de taal erg 'gewoon' doet worden.

Enkele bijzondere gevallen:

1° In de woorden die vaktermen zijn en die meestal van het Grieks zijn afgeleid, is in de nieuwe spelling de *ph* vervangen door de *f*. Men is dus verplicht te schrijven: *filosofie*, *farmacie*, *fysiologie*, *fysica*.

2° Voor het achtervoegsel *-lijk* en *-enis* wordt de *v* van de woordstam verscherpt tot *f*: *begraven* – *begravenis*, *droefenis*, *erfenis*; *erfelijk*, *geriefelijk* (Men lette ook op de tussenklank *e*!).

3° Men lette op de wisseling *f* – *v* in woorden als: *wolf* – *wolven* – *wolvin*, *graaf* – *graven* – *gravin*, *twaalf* – *met zijn twaalven*. Echter geen wisseling in vreemde woorden: *fotograaf* – *fotografen*, behalve bij: *octaaf* – *octaven* en *statief* – *statieven*.

Gesproken *f* wordt weergegeven door *ff*, als de voorafgaande klinker kort gehouden moet worden: *affuit*, *affaire*, *raffia*. Dit kort houden geldt niet in woorden als: *camouflage*, *professor* derhalve hier slechts één *f*.

§ 414. Gesproken *g*.

In veel gevallen wordt de laatste tijd door vele taalgebruikers in Noord-Nederland de stemhebbende klank *g* van gelaat verscherpt tot de stemloze (Hollandse) glijder *g* van *lachen*. Daardoor is in de gesproken taal het eigenlijke onderscheid tussen de zachte klank *g* en de scherpe klank *ch* weggevallen. In het Zuiden is het onderscheid tussen deze twee klanken wel bewaard gebleven.

1° De klank *g* wordt weergegeven door *g* in woorden als: *jagen*, *behagen*, *behaaglijk*, *bedrieglijk*, *genoeglijk*, *ontegenzeggelijk*, *heuglijk*. Men ziet hier bovendien, dat voor het achtervoegsel *-lijk*, ook bij een scherp klinkende *g* en een gesproken tussenklank *e* (wij zeggen immers: *behaachelijk*) in het schrift die tussenklank niet geschreven wordt en de *g* van de woordstam vanwege de gelijkvormigheid gehandhaafd blijft.

2° De klank *g* wordt weergegeven door *ch* als deze klank scherp is in woorden als: *lachen*, *loochenen*, *bisschop*, *misschien*, *schubben*. De *ch* is ook gehandhaafd in de uitgang *-isch*: *komisch*, *historisch*, *geografisch*.

3° De klank *g* wordt weergegeven door *gg*, indien de voorafgaande klinker kort gehouden moet worden: *aggregaat*, *af-troggelen*.

4° In een aantal vreemde woorden als *ch*: *Christus*, *charitas*.

§ 415. Gesproken *h* (en niet gesproken, maar wel geschreven *h*).

Deze klank wordt in Nederlandse woorden genoteerd als hij uitgesproken wordt, behalve in *althans* en *thuis* waarin de klank niet uitgesproken maar wel geschreven wordt wegens de gelijkvormigheid met de stamwoorden (*thans* = *te* + *hand* + *s*, *thuis* = *te* + *huis*). (Nochtans heeft geen *h* in de groep *tans*, omdat dit woord niet ontstaan is uit *hand* maar uit *nog* + *dan* + *s*.)

In vreemde woorden komt nogal eens een *h* voor die niet uitgesproken wordt. De *Woordenlijst van de Nederlandse taal* geeft daaromtrent de volgende richtlijnen:

th. 1° Woorden die vroeger *th* hadden, worden nu geschreven met *t*, als de *th* aan het eind van het woord staat: *chryasant* (*chrystanten*), *psychopaat*, *telepaat*.

2° Woorden die vroeger geschreven werden met *th*, worden nu met *t* geschreven, als de *th* voor een medeklinker staat: *antraciet*, *atleet*, *astma*, *ritme*.

3° Hetzelfde geldt voor woorden waarin de *th* stond na *f* en *ch*: *difterie*, *autochtoon*.

4° In alle andere gevallen is het geoorloofd *t* te schrijven, maar wordt de voorkeur gegeven aan *th*: *thee* (tee), *apotheek* (apoteek), *theorie* (teorie).

rh. De combinatie *rh* is overal vervangen door *r*: *diarree*, *reumatiek*, *ritme*.

In enkele woorden is de niet-uitgesproken *h* gehandhaafd: *fellah*, *sjah* enz.

§ 416. Gesproken \bar{i} en \check{i} .

1° De korte klank \check{i} van *pit* wordt weergegeven door *i*, waarbij de volgende medeklinker verdubbeld wordt als dat nodig is om de klinker kort te houden: *pit* – *pitten*.

2° De lange klinker wordt weergegeven door *ie* in de meeste Nederlandse woorden: *knie*, *drie*, *bier*, *liever*, en door *i* als de klank niet beklemtoond is en de stomme-*e* erop volgt: *neuriën*. Hetzelfde als er een tweeklank op volgt: *miauwen*. De spelling *biezonder* naast de voorkeurspelling *bijzonder* staat hierbuiten. In vreemde woorden komt aan het einde van het woord meestal *ie*, soms *i*: *academie*, *kolibrie*, *komedie*; maar: *alibi*, *demi* (niet: *demie*), *gummi*, *ski*, *taxi* en de maanden van het jaar: *januari*, *februari* enz. In geval van twijfel raadplege men een woordenboek.

In de buigingsvormen van deze vreemde woorden wordt de *i* vervangen door *ie*, behalve voor de uitgang *s*, dus: *ski*: *skietje*, (*skiën*): *skiede* – *geskied*; *taxi*: *taxietje*, (*taxiën*): *taxiede* – *getaxied*. Maar: *ski* – *ski's*, *taxi* – *taxi's*.

In de uitgang *-isch* en de achtervoegsels *-itisch* en *-ivisch* wordt *i* geschreven, ook in de verbogen vormen: *algebra'sch(e)*, *archa'sch(e)*, *parasitisch(e)*, *perspectivisch(e)*. (*Overschies(e)* wordt met *ies(e)* geschreven, omdat dit woord een afleiding is van *Overschie*).

In vreemde woorden en bastaardwoorden wordt de beklemtoonde lettergreep met *i* geschreven (*a*), uitgezonderd de woorden met de uitgangen *-ief*, *-iek*, *-iel*, *-iem*, *-iet* (*b*), terwijl deze klankverbindingen in onbeklemtoonde lettergrepen meestal wel met *i* geschreven worden (*c*):

a) *affiche*, *artikel*, *intrige*, *liter*, *politie*, *solide*;

b) *archieff*, *kritiek*, *cursief*, *naïef* (en *naïeve*), *stabiel*;

c) *archivaris*, *criticus*, *cursiveren*, *naïviteit*, *stabiliseren*.

Gesproken *i* wordt soms weergegeven door het teken *y*. Dit is

vooral het geval na een medeklinker in aan het Grieks ontleende woorden: fysica, fysiologie, psychologie. In veel van deze woorden is de *y* gehandhaafd, maar in een beperkt aantal woorden heeft de spellingcommissie *i* voorgeschreven:

analist(e) (maar analyse), *cilinder*, *piramide*, *ritme*, *stilst*, *tiran*. Van deze woorden mogen *analist(e)* en *cilinder* ook met *y* worden geschreven: *analyst(e)*, *cylinder*, maar de voorkeur is toch voor de *i*-spelling.

§ 417. Gesproken *j*, *nj* en *sj*.

De klank *j* wordt geschreven als ze wordt gehoord. Een moeilijkheid is er alleen als de *j* klinkt in combinatie met *g*, *l*, *n* en *s*: *conjak* of *cognac*, *medalje* of *medaille*, *Sjaak* of *Jacques*.

lj. De *Woordenlijst* schrijft voor dat men *lj* moet schrijven waar men *lj* hoort: *biljart*, *miljoen*, *miljard*, *biljet*. Deze regel geldt niet voor woorden waarin de klank *j* niet uit combinatie van dubbel *l* ontstond: *milieu*.

nj of **gn.** Men schrijft *franje*, maar *cognac*. omdat dit laatste woord gevoeld wordt als nog niet geheel vernederlandst.

sj of **ch.** Veel vreemde woorden beginnen met de klank *sj*, die in veel gevallen wordt geschreven *ch*: *chagrijn*, *champagne*, *chantage*. Voor *chic* geeft de *Woordenlijst*: *chic/chique* – *chiquer* – *chicst*, maar ook: *sjiel* – *sjieler* – *sjielst*.

Andere woorden die beginnen met dezelfde *sj*-klank worden meer als Nederlandse woorden gevoeld en worden dan ook geschreven als de Nederlandse woorden *sjouwen*, *sjokken*. Daarom schrijft men: *sjah*, *sjerp*, *sjofel*. Zo was vroeger de schrijfwijze *fetisch* verplicht en thans *fetisj*.

In enkele vreemde woorden wordt de *j*-klank geschreven als *y*: *yard*, *yoghurt*, *royaal*, *essayist*, *hockeyen*.

In twijfelgevallen raadplege men het woordenboek.

§ 418. Gesproken *k*.

Deze klank wordt weergegeven door de letters *k*, *c*, *qu* en *x*. De *k* wordt geschreven in Nederlandse woorden: *hak*, *lak*, *zak*.

Opm. 1) Als *k* wordt ook uitgesproken de klank die ontstaat als het verkleiningsachtervoegsel *-je* achter de klank *ng* komt. Daarom schrijft men: *ketting* – *kettinkje*, *rotting* – *rottinkje*, *woning* – *woninkje*.

Opm. 2) Als *k* wordt soms ook de klank uitgesproken die voorkomt in de woorden: *chaos*, *charitas*, *Christus*, *chronisch*, *chrystant*. In deze woorden wordt *ch* geschreven, omdat deze woorden ook – sommige bij voorkeur – met de stemloze *g*-klank worden gesproken.

§ 419. Als *c* wordt de *k*-klank genoteerd in veel vreemde woorden, vooral voor de klinkers *a*, *o*, *u*, *ao* en *ou*. De *Woordenlijst* heeft voor sommige van deze woorden de spelling met *k* voorgeschreven, voor andere een facultatieve spelling ingevoerd. De regels daarvoor zijn:

1° Met *c* schrijft men kennelijk vreemde woorden: *cachot, cadeau, coulant, coiffeur*. Ook wetenschappelijke termen: *calcium*.

2° Eveneens met *c* worden geschreven eigennamen en afleidingen daarvan: *calvinist, Canadees*.

3° Men kan *c* of *k* schrijven naar believen in de overige vreemde woorden. De *Woordenlijst* heeft echter bij sommige woorden voorkeur voor *c*, bij andere voor *k*. Regels hiervoor zijn verder niet te geven. Hieronder volgen twee lijstjes met enige veel voorkomende woorden.

Met *c* worden geschreven¹:

academie	claxon	conservatief
accolade	clementie	conserveren
accordeon	clerus	constant
accountant*	cliché*	consternatie
accu	cliënt	constructie
acrobaat	closet	consul
acteur	club	consumptie
actief	code	contact
actueel	coiffeur*	contant
acuut*	cokes	contra(-)*
blocnote	colbert	contract
cabaret	collecte	contrast
cabine	collega	contributie
cadeau*	combinatie	controle
cake*	comité	conversatie
calculeren	commandant	convocatie
calorie	commissie	coöperatie
camera*	commissaris	corps*
canapé	compensatie	correspondent
cantate	compleet	corrupt
capaciteit	compliment	corsage*
capsule*	componist	coupé*
carbon	concentratie	couplet
carillon*	concept	coupon
carnaval	concert	courant*
carrière*	concessie	couvert*
cassatie	conciërge*	credit
catalogus*	conclusie	crediteur
catastrofe	concurrentie	crematie
catechismus	conditie	crème*
categorie	conducteur	crisis
causerie*	confectie	criticus*
clandestien	conflict	cryptogram*
classicisme	congres	culinair*
classicus*	congruentie	cultuur
classis*	conjunctuur	curatele
clausule*	consequent	curator*

¹) Met een sterretje * zijn aangegeven de woorden die uitsluitend met een *c* geschreven moeten worden.

cursief	intercommunaal	picknick
cursus	loco-burgemeester*	pick-up*
delict	locomotief	practicum*
discussie	macaroni*	precair*
disconto*	macrocosmos	stucwerk*
discotheek	micro(-)	vacant
duplicaat	octet	vacature
inspecteur	octrooi	
instructeur	piccolo*	

Met *k* worden geschreven¹:

akkoord	karikatuur	korps*
akoestiek*	karmeliet*	korpus
akte*	kartel	korset*
anekdote*	karton*	kosmetiek
antimakkassar*	kassa	kosmos
balkon*	katalysator	kostuum
baskuul	katapult	kotelet*
brokaat	kathedr*	krediet*
dukaat*	keramiek	kritiek*
dupliek*	klas*	kritiseren
elektricien	klassiek	kroep*
elektriciteit	klassikaal	krokus
elektrisch	klavecimbel	mokka*
eskader*	klerikaal	nootmuskaat*
fabrikaat*	klimaat*	oktober
harmonika	kobalt*	praktijk
helikopter	kohier*	praktisch
insekt	koket*	predikaat
interlokaal*	kokosnoot*	predikatie*
kabinet*	koloriet	productie
kadaver	komedie*	publikatie
kadetje*	komisch*	rekrut
kaduuk	komfort	reproductie
kakafonie	komplot*	rokade
kamizool*	konfijten*	sekte
kandidaat	konterfeitsel*	stukadoor*
kantine	konvooi*	tektonisch
kapucijn	kopal	traktatie
karamel	kopie	traktement*
karbonade*	kopij*	vakantie
kardinaal*	kordon	

Bij de bovenstaande voorbeelden lette men op de afwijkende spelling in overeenkomstige woorden, b.v.

classicus, classicisme	klassiek
clerus	klerikaal
corps (vereniging)	korps (muziek-, leger-)
credit, crediteur	krediet

¹) Met een sterretje * zijn aangegeven de woorden die uitsluitend met een *k* geschreven moeten worden.

criticus	kritiek, kritiseren
duplicaat	dupliek
macrocosmos	kosmos
practicum	praktijk, praktisch
produceren	productie
stucwerk	stukadoor
vacant, vacature	vakantie

Het zal een ieder duidelijk zijn dat op dit punt onze spelling geheel van de juiste weg is afgeweken. Aan regels is dit alles niet gebonden. Het enige wat overblijft, is dat men een goed woordenboek moet volgen. Daarbij is het dan wel zaak dat als men gekozen heeft voor de *k*, men dit *konsekwent* moet volhouden, en als men liever bij de oude *c* blijft, dat men dan ook *consequent* moet schrijven. Spellingen als *konsequent* en *consekwent* zijn uit den boze.

Het is lofwaardig van de spellingcommissie geweest dat zij getracht heeft de mate van vernederlandsing van een woord uit te drukken in de spelling. Het nadeel, namelijk dat eigenlijk niemand aan de hand van bepaalde regels – ook al zouden deze heel ruim zijn – zelf de schrijfwijze kan bepalen, lijkt ons echter groter dan het taalwetenschappelijk voordeel. Ook het feit dat er twee spellingen naast elkaar officieel geoorloofd zijn, lijkt een niet gelukkig gekozen oplossing voor de moeilijkheden. Velen zijn het er dan ook over eens dat deze spelling spoedig verbetering behoeft.

§ 420. Gesproken *k(w)* kan ook geschreven worden als *qu*. Voordat de nieuwe spelling van kracht werd, kwam deze letter veel voor in woorden die ontleend waren aan het Latijn en aan het Frans. Daarbij bestond verschil in uitspraak. Woorden die aan het Latijn ontleend waren, moesten uitgesproken worden met *kw*: *kwadraat* werd uitgesproken als *kwadraat*; de woorden die uit het Frans kwamen, werden uitgesproken met *k*: *attaqueren* werd uitgesproken als *attakeren*.

De *Woordenlijst* heeft voor de *qu* de volgende regels:

1° In veel voorkomende woorden waar men *kw* spreekt, moet men ook *kw* schrijven: *kwaliteit*, *kwart*, *kwestie*, *kwitantie*.

2° In woorden waarvan het vreemde karakter nog niet geheel verdwenen is, kan men schrijven *kw* en *qu*. Daarbij bestaat soms voorkeur voor *kw*: *kwadraat*, *kwantiteit*, soms voor *qu*: *consequent*, *quantum*. Deze voorkeur is niet in regels te vatten. In twijfelgevallen raadplege men het woordenboek.

Dezelfde 'regels' gelden voor *k* en *qu*. Uitsluitend *k* in o.a.: *bruuskere*, *embarkere*, *etiket*, *markant*. Voorkeur voor *k* in o.a.: *boeket* en *riskant*. *Qu* moet gebruikt worden in o.a.: *jacquet*, *maquette*, *quarantaine*, *queue*, *qui-vive*.

Voorkeur voor *qu* bestaat bij de commissie bij *cheque*, *quitte* en *quotiënt*.

§ 421. Gesproken *k* kan in combinatie met gesproken *s* geschreven worden als *ks*, *x*, *xc*, *cc*. Als regel geldt hierbij dat woorden met vanouds *x* die thans volkomen ingeburgerd zijn, met *ks* geschreven moeten worden, in de andere gevallen moet men uitsluitend of bij voorkeur *x* schrijven. Met *xc* wordt een beperkt aantal woorden geschreven die samengesteld zijn met het Latijnse voorvoegsel *ex-*. Uitsluitend of bij voorkeur wordt ook gespeld *cc*.

In het onderstaande lijstje worden enkele voorbeelden gegeven, waarbij de met een sterretje * gemerkte woorden de voorkeur hebben. Waar geen nevenvorm is vermeld, is deze niet toegestaan.

<i>met x :</i>	<i>met ks :</i>	<i>met xc :</i>	<i>met cc :</i>
	aksent		accent*
	aksijns		acceptabel
			accijns*
axioma			
ex-			
exact			
examen*	eksamen		
examinator			
		excellent(ie)	
		excentriek	
		excerperen	
		exclusief	
exkommuniceren		excommuniceren*	
exkursie		excursie*	
	ekskuus	excuus*	
executie			
exemplaar*	eksemplaar		
exercitie			
expansie			
expediteur			
experiment			
expert			
exploitatie			
explosie			
export			
exposeren			
expres			
extase			
extern			
extra			
extract			
extreem			
oxydatie			
	sekse		
	seksualiteit		
	sukses		
			succes*
			successie

met x:

met ks:

met xc:

met cc:

successievelijk

suffix
syntaxis
taxatie
taxi

tekst

textiel
toxine
xylofoon

Opm. Als *cz* wordt de gesproken *ks* geschreven in *eczeem* (ook: *ekseem*).

§ 422. Gesproken *l* wordt weergegeven door *l* (als regel na lange klinker) of *ll* (als regel na korte klinker). Omdat het dikwijls niet goed hoorbaar is, of de voorafgaande klinker lang of kort is, dient men in twijfelgevallen het woordenboek te raadplegen. Hier volgen enkele woorden met *l* en met *ll*. De lezer ga eens bij zichzelf na, in hoever hij een scherp verschil hoort tussen lang en kort van de voorafgaande klinker.

<i>l</i>	<i>ll</i>
alarm (Zegt men: āalarm?)	allegro (Zegt men: allēgrō?)
aluminium	artillerie
balans	ballade
inhaleren	installeren
kaliber	lilliputter
notulen	parallel
vocabulaire	villa (Zegt men: villa of viellā?)
weliswaar	

§ 423. Gesproken *m*.

Bij deze medeklinker staat men voor hetzelfde probleem als bij de *l* wat betreft de verdubbeling. In veel gevallen kan men niet horen of de voorafgaande klinker echt kort of lang is en soms weet men ook niet of de voorafgaande klinker wel kort gehouden moet worden. Ook hier geven wij enkele voorbeelden om de lezer te waarschuwen. In twijfelgevallen raadplege men het woordenboek.

<i>m</i>	<i>mm</i>
amateur (ā of ā?)	ammoniak (ā of ā?)
compromis	commissie
consumeren	commissaris
kameraad (ā of ā?)	grammatica (ā of ā?)

Let echter op het verschil tussen *Bussumer*, *Dokkumer*, *Hattermer* (waarbij de *u* en *e* worden beschouwd als toonloos) en *Arnhemmer*, *Hilversummer* (waarbij de *e* en *u* niet als toonloos worden beschouwd). Zie hiervoor § 194.

§ 424. Gesproken *n* (en de niet gesproken, maar wel geschreven *n*).

De gesproken *n* wordt weergegeven door *n* of *nn*. En alweer is men er niet altijd zeker van of men de *n* door het enkele of het dubbele teken moet weergeven, omdat de lengte van de voorafgaande klinker niet vaststaat.

Eén regel is te geven: na de klankgroepen *io*, *jo*, *yo*, *eo*, indien althans geen stomme *e* volgt op de *n*, wordt de *n*-klank weergegeven door het enkele teken; volgt op de *n*-klank wel een stomme *e*, dan wordt de *n* weergegeven door het dubbele teken.

<i>n</i>	<i>nn</i>
pensionaat	petitionnement
	abonnement
spionage	spionnen
stationeren	stationnetje
functioneren	
pensioneren	
miljonair	
mayonaise	
accordeonist	

In andere woorden staan wij voor hetzelfde probleem als bij de *m* en de *l*. Daarom weer enkele voorbeelden:

<i>n</i>	<i>nn</i>
analogie	abonnee
ananas (Men zegt: annanas)	annexeren (Velen zeggen: anexeren)
anoniem	annonce
manicure	mannequin

In twijfelgevallen raadplege men het woordenboek.

In dit verband mogen wij misschien wijzen op het verschil tussen: *reden* en *rede*. *Reden* is de grond, het motief; *rede* is het verstand, de redevoering of de ankerplaats voor schepen!

Voor de *n* in oude naamvalsvormen zie men § 211.

In § 278, 297 en 305 is behandeld de *n* in gesubstantiveerde woorden en in voornaamwoorden.

Over de *n* als tussenklank in samenstellingen schreven wij in § 363.

§ 425. Gesproken *ō* en *ǒ* (en de ten onrechte soms gesproken *oi*).

De *lange* klank wordt geschreven als:

1° *oo* in gesloten lettergreep: *poot*, *sloot*;

2° *o* in open lettergreep: *poten*, *sloten*.

De *korte* klank wordt geschreven als *o*, waarbij de volgende medeklinker verdubbeld wordt indien de *o* anders in open positie zou komen.

Enkele bijzondere gevallen:

1° Een enkel woord wordt met het dubbele teken geschreven

hoewel de klank in open positie staat: *goochem, goochelaar, loochenen, verloochenen*. Wij hebben hier te doen met resten van een oude spelling waarin men de *c* en de *h* als afzonderlijke klanktekens beschouwde. Daarom moest de ervoor komende *o* met het dubbele teken geschreven worden. Maar *ch* mag dan al uit twee letters bestaan, het is slechts één klank.

2° Een rest van een zeer oude spelling hebben wij in de spelling *oi* in enkele plaatsnamen: *Goirle, Oisterwijk*. Het is namelijk een tijdlang gewoonte geweest de verdubbeling van de klinker aan te duiden met een achter de klinker geschreven *i*. De uitspraak is: *goorle* en *oosterwijk*.

3° Bij een aantal woorden lijkt de tegenwoordige uitspraak van velen in Noord-Nederland op stomme *e*, waar men toch de vroeger gesproken *o* blijft schrijven: *avond* (velen zeggen *avent* of *afent*), *korporaal* (korperaal), *nervositeit* (vgl. *nerveus*), *peleton* (peleton), *avontuur* (afentuur of afetuur). In Zuid-Nederland wordt de hier aangegeven noordelijke uitspraak absoluut als 'plat' beschouwd met uitzondering van *avent*. Ook in Noord-Nederland doet iemand die steeds de stomme *e* spreekt waar eigenlijk een van de klinkers gezegd moest worden, zich kennen als niet geheel en al 'beschaafd' sprekend.

§ 426. Gesproken *oe*.

Gesproken *oe* is geen tweeklank maar een enkelvoudige klank. In Nederlandse woorden geeft men deze weer met het dubbelteken *oe*. In aan vreemde talen (met name aan het Frans) ontleende woorden werd de *oe*-klank dikwijls aangeduid met het dubbelteken *ou*. In de *Woordenlijst* is dit gehandhaafd: *camoufleren, couplet, courant, couvert, tournee*.

Voor een aantal woorden is de dubbele spelling geoorloofd met voorkeur voor *oe*, b.v.: *boeket, foerage, groepage, taboeret, toernooi, troebleren, zoeaaf*. Voor weer een aantal woorden die volkomen zijn vernederlandst door gebruik of door vervoeging is uitsluitend *oe* voorgeschreven: *akoestiek, beoeten, foerier, jaloers, jaloezie, mammoet, soeverein, tatoeëren, toerisme*.

In geval van twijfel raadplege men een woordenboek.

§ 427. Gesproken *p*.

Deze medeklinker wordt zoals alle medeklinkers enkel geschreven na een lange klank en dubbel na een korte. Maar ook hier kunnen wij dikwijls niet meer horen welke lengte de klinker heeft. Alweer moet het woordenboek uitkomst geven. Wij wijzen op de volgende woorden: *apart* (velen zeggen *ãpart*) naast *applaus* (velen zeggen min of meer *ãplaus*). In deze woorden is het een kwestie van de samenstelling. *Apart* is gevormd uit *a* en *part*, *applaus* hangt samen met *applaudiseren* dat is samengesteld uit *ad* en *plaudere*, waarbij de *d* van *ad* werd gelijkgesteld aan de volgende *p* van *plaudere*. De regel van

de gelijkvormigheid, ook in afleiding en samenstelling, schrijft derhalve de geldende schrijfwijze voor. Verder nog b.v. *apert* en *rapalje* (sommigen zeggen rappalje) naast *appelleren*, *rapport*, *supplement*, *supporter* en *suppoost* (waar sommigen de lange klinkers zeggen).

Let verder nog op: *consumptie* en *symptoom*.

§ 428. De gesproken *r*.

Voor deze klank geldt hetzelfde als voor alle medeklinkers. Omdat de lengte van de voorafgaande klanker niet altijd met zekerheid te bepalen is en er allerlei regels van gelijkvormigheid in afleiding en samenstelling een rol spelen, geven wij ter waarschuwing een lijstje met enkele voorbeelden:

<i>r</i>	<i>rr</i>
barak	aberratie
burgerlijk	arrestant
garantie	arrondissement
order (orde)	barricade
rechterlijk (gerechtelijk)	interruptie

In geval van twijfel raadplege men het woordenboek.

§ 429. Gesproken *s* en gesproken *z*.

Hoewel deze twee klanken eigenlijk gescheiden behandeld zouden moeten worden, leek het ons beter ze samen te nemen. Het is immers een bekend feit, dat veel Noord-Nederlanders de oorspronkelijke *z* aan het begin van de woorden verscherpen tot een *s*: *son an see* (zon aan zee), maar aan de andere kant een oorspronkelijke *s* regelmatig of onregelmatig verzachten tot een *z*. In Zuid-Nederland wordt de verscherping van de *z* tot *s* in het algemeen beschouwd als plat. In Noord en Zuid worden *zestig* en *zeventig* (en hun samenstellingen) bij voorkeur gesproken met *s*. Bovendien rijst bij deze medeklinker weer de vraag, of de voorafgaande klanker lang of kort is, dus het probleem, of men de klank door het enkele of het dubbele teken moet aanduiden. Ook is het bekend, dat in sommige gevallen de gesproken *s* in het schrift wordt weergegeven door de *c*. Daarover spraken wij reeds in § 421.

Enkele regels:

1° Gesproken *s* wordt weergegeven door *s* op het einde van een woord: *pees*. Komt na dit woord nog een lettergreep, waardoor de *s* tussen twee klinkers komt, dan wordt in uitspraak en in schrift de *s* verzacht tot *z*: *pezen*.

2° Voor een aantal uit andere talen ontleende woorden gaat bovenstaande regel niet op. Ook al wordt er *z* gezegd, schrijft men toch *s*. Dit is het geval in de achtervoegsels: *-iseren* (ook: *-izeren*), *-iseur* (ook: *-izeur*), *-isie*, *-ose*, *-osie*, *-euse* (indien dit een zelfstandig naamwoord is), *-ese* (indien dit een bijvoeglijk kenmerkswoord is of een daarvan afgeleid zelfstandig naamwoord) en voor het Nederlandse achtervoegsel *-lijk*. Daarom

schrijft men: *adviseren* (ook: *advizeren*), *critiseren* (ook volledig vernederlandst: *kritizeren*), *idealiseren* (ook: *idealizeren*); *adviseur* (ook: *advizeur*); *divisie*, *televisie*; *narcose*, *neurose*; *erosie*; *danseuse*, *ouvreuse*; *Chinese*, *Ambonnese* (maar: *Goereese*, omdat het stamwoord *Goeree* is); *ongeneeslijk* of *ongeneselijk*, *vreeslijk* of *vreselijk*, *wijselijk*, *verkiezelijk* of *verkieeselijk*.

3° De uitgang *euze* wordt met *z* geschreven volgens 1° als het woord een bijvoeglijk kenmerkswoord is: *copieuze*, *melodieuze*, *religieuze*, *precieuze*.

4° De uitgang *-ezen* wordt met *z* geschreven, als dit een meervoud is van een zelfstandig naamwoord of een gesubstantiveerd bijvoeglijk kenmerkswoord: *Chinezen*, *Ambonnezen*.

5° Gesproken *s* wordt weergegeven door *ss* in woorden als: *applaudisseren*, *plisseren*, *regisseren* (daarom ook: *regisseur*), in welke woorden de *s* meestal als scherpe *s* wordt uitgesproken. al is dat niet altijd het geval (sommigen zeggen b.v. *regizeur*),

6° Gesproken *s* wordt weergegeven door *c* in aan het Latijn ontleende woorden. Zeker is men bij werkwoorden, als naast de gesproken *s* in het werkwoord een gesproken *k* staat in het ermee samenhangende zelfstandig naamwoord: *classificeren* – *classificatie* (dubbel *s* om de voorafgaande klinker kort te houden), *ratificeren* – *ratificatie*.

Hetzelfde geldt voor de eigenlijk aan vreemde talen ontleende woorden: *cijfer*, *ceder*, *citer*, waarin de gesproken *s* door *c* wordt weergegeven. In deze woorden is men nog niet zover gegaan als in de eigenlijk ook ontleende woorden: *sigaar*, *sigaret*, *singel*, die in een verder stadium van vernederlandsing zijn. Gesproken *s* wordt in enkele vreemde woorden weergegeven door *ç*: *reçu*, *façade*, *Curaçao*.

7° Gesproken *z* wordt meestal weergegeven door *z*. Deze klank komt nooit voor aan het einde van een lettergreep.

8° Gesproken *z* wordt weergegeven door *s*, indien deze klank staat aan het einde van een lettergreep: *loosde*.

9° Gesproken *z* wordt ook weergegeven door *s* in een aantal uit andere talen ontleende woorden, vooral als de feitelijke uitspraak twijfel laat: *amuseren*, *inclusief*, *asiel* (uitspraak *s* en *z*, in het Zuiden alleen *z*), *blouse* (ook: *bloeze*), *desillusie*, *oensuur*, *pose*, *reserveren*. De schrijfwijze van al dergelijke woorden kan men alleen weten, als men weet, hoe de woorden afgeleid zijn. Zo is *reserveren* samengesteld uit *re* en *serveren* dat in het Latijn luidde: *servare*. En alweer is het de regel van de gelijkvormigheid in afleiding en samenstelling die het houvast voor deze schrijfwijze geeft. En eens te meer blijkt, dat onze spelling zeker niet geheel en al op de klank gebouwd is.

Gesproken *s* of *z* wordt weergegeven door *ss* in veel aan andere talen ontleende woorden: *assimilatie*, *bassin*, *bisschop*, *discussie*, *essentie*, *interessant* (dit woord is samengesteld uit het Latijnse woord *inter* en het Latijnse woord *esse* = zijn; *inter-esse* betekent dus: ertussen, erin zijn), *successievelijk* (dubbel *s* om de voorafgaande klinker kort te houden; zoals in het Latijn waaraan dit woord ontleend is. Nu velen zeggen 'suksusievelek' lijkt de dubbele *s* overbodig; de regel van de afleiding verklaart echter de schrijfwijze).

Voor gesproken en geschreven *s* in samenstellingen zie men § 361.

§ 430. Gesproken *t* (geschreven *t*, *tt* en *th*).

Gesproken *t* wordt weergegeven door het enkele teken *t*, tenzij de voorafgaande klinker kort gehouden moet worden. Maar ook hier geldt weer, dat de lengte van de voorafgaande klinker moeilijk te bepalen is, terwijl ook de regel van de gelijkvormigheid een rol speelt.

Enkele voorbeelden waarbij verkeerde spelling mogelijk is:

<i>t</i>	<i>tt</i>
bataljon (Velen zeggen: bǎtaljon)	abattoir
literatuur, maar ook:	litteratuur
plateel	permitteren
rataplan (Velen zeggen: ratteplan)	attractie
	lokkettist

Men lette ook op: *verprate tijd*, en *Hij verpraatte zijn tijd*. Voor het eerste geval geldt dat een verleden deelwoord als bijvoeglijk kenmerkswoord gebruikt, één klinker en één medeklinker heeft, tenzij de klinker kort gehouden moet worden, b.v.: *geredde man*.

Bij het tweede geval heeft de verleden tijd bij lange én bij korte klinker twee medeklinkers.

Aandacht verdient ook de *t* in verkleinwoorden als: *laatje*, *sneetje*, *luitjes*, *slaatje*, *sleetje*. Van deze woorden bestaan twee vormen: *lade* – *la*, *sneede* – *snee*, *salade* – *sla*, *slede* – *slee*. Het verkleinwoord wordt geacht gemaakt te zijn van het eenlettergrepige woord. Derhalve is de uitgang *-tje*. Maar: *paadje*, omdat dit afgeleid wordt van *pad*, dat geschreven wordt met *d*, hoewel men in het enkelvoud *t* zegt.

Ook geve men aandacht aan een in de uitspraak dikwijls verwaarloosde *t* in woorden als: *berucht ste*, *interessant ste*, *geschikt ste*.

Voor gesproken *t*, maar geschreven *t* of *th*, in vreemde woorden zie men § 415.

§ 431. Gesproken *ū* en *ǔ*.

De lange klank *ū* van *muur* wordt weergegeven door:

1° *uu* ingesloten lettergreep: *uur, duur, muur*;

2° *u* in open lettergreep: *uren, duren, muren*.

De korte klank *ǔ* van *put* wordt weergegeven door het enkele teken, waarbij de medeklinker verdubbeld wordt, als de klinker kort gehouden moet worden.

Enkele bijzondere gevallen: in aan vreemde talen ontleende woorden heeft incorrecte uitspraak geleid tot moeilijkheden met de schrijfwijze. Ter waarschuwing geven wij enkel voorbeelden: *frauduleus* (men zegt vaak: fraudeleus), *manufacturen* (men zegt wel: manefacturen), *subiet* (men zegt vaak: sebiet). Bij twijfelgevallen raadplege men een woordenboek.

§ 432. Gesproken *eu*.

De klank *eu* wordt geschreven *eu* in Nederlandse woorden: *leuk, beuk, deuk*.

In aan vreemde talen ontleende woorden wordt deze klank, waarin bovendien twee nuances voorkomen, als volgt geschreven:

1° de *eu*, uitgesproken als de *eu* van *freule*:

a. *eu*: *freule, maneuver, manoevreren*;

b. *oeu*: *manoeuvre, manoevreren¹, oeuvre*.

2° de *eu*, uitgesproken als de *eu* van *leuk*: *oe*: *oecumenisch*.

§ 433. Gesproken *ui* wordt als *ui* genoteerd: *huis, kuis, luis*.

§ 434. Gesproken *v*.

Hoewel de *v* aan het eind van lettergrepen voor stemhebbende klanken wel gesproken wordt, schrijft men aan het eind van een woord geen *v*, maar het *f*-teken. Aan het einde van een woord spreekt de Nederlander nooit een *v*, maar altijd een *f*. Hoe langer hoe meer dringt ook door, dat men aan het begin van een woord in plaats van de *v* de *f* zegt. Dit kan soms spellingsmoeilijkheden veroorzaken. In Zuid-Nederland spreekt men de *v* in deze positie nooit als *f*, terwijl voor Noord-Nederland nog altijd geldt dat een dergelijke verscherping niet behoort tot de correcte taal.

Nergens schrijft men het teken *v* dubbel.

§ 435. Gesproken *w*.

De uitspraak van deze klank verschilt naar streek nogal wat. Ook dit teken wordt niet verdubbeld. Men lette op: *erwt, murw*.

§ 436. Gesproken *ei*.

De gesproken tweeklank *ei* wordt geschreven *ij* en *ei*. Dit paar vormt al lange tijd een moeilijkheid in onze spelling. De *ij* was oorspronkelijk in de talen van het Middel-nederlands een lange *i*. Deze klank heeft zich langzamerhand ontwikkeld tot de

¹) De spellingen met *eu* en *oeu* staan gelijkwaardig naast elkaar. In Zuid-Nederland worden deze woorden gesproken met *eu* van *leuk*.

tweeklank *ij* Er zijn taalgeleerden die aannemen, dat deze diftongering begonnen is in Zuid-Brabant.

De *ei* is in vele woorden ontstaan uit een germaanse klank *ai*, doordat de *a*-klank door de volgende *i*-klank naar de *ee* getrokken werd. Vroeger werden deze beide *ei*-klanken dan ook niet gelijk uitgesproken.

Als regel om de schrijfwijze *ei* te onderscheiden van de schrijfwijze *ij* kan men teruggrijpen op het historisch ontstaan van deze tweeklank. Woorden die in dialecten gesproken worden met *i* worden geschreven met *ij*, evenals alle sterke werkwoorden: grijpen-greep-gegrepen. Zo ook de woorden die in het Latijn of Frans, waaraan ze ontleend zijn, een *i* hebben. Een klein lijstje met vaak verwarde woorden mag de lezer opmerkzaam maken op mogelijke fouten.

<i>ei</i>	<i>ij</i>
balein	andijvie
beitel	vijl
beits	begijn
brein	brij
dreinen	gedijen
geleidebiljet	gevlj (werkwoord: vleien!)
heien	hijsen
leiden	lijden
peil	pijl
steil	stijl
vleien	vlijen

Men ziet in de gegeven voorbeelden, dat de onderscheiding *ei* – *ij* bij veel woorden een betekenisverschil aangeeft. Dat is de voornaamste reden waarom men deze spelling in twee tekens niet graag opgeeft.

C. HOOFDLETTERS EN LEESTEKENS

§ 437. Indien men het principe van de spelling op de spits zou willen drijven, zou de taalgebruiker door middel van tekens moeten aanduiden hoe de intonatie van een zin is. Hij zou dan door middel van tekens het verloop van de toonhoogte, de verschillen in accentzwaarte, de afwisseling van het tempo en de pauzes moeten aangeven. Afgezien van het feit dat deze intonatienuances alleen voor zeer scherp luisterende deskundigen duidelijk zijn en alleen met behulp van ingewikkelde apparaten genoteerd kunnen worden, zou een dergelijke spelling het lezen niet zeer bevorderen.

De feitelijke spelling maakt de zaak dan ook niet zo ingewik-

keld, zij stelt zich tevreden met een globaal aanduiden van de zin als zin en de bedoeling die de spreker met zijn zin heeft, d.w.z. of de zin een mededelende, een vragende of een uitroepende is. Ook wordt voor een duidelijk overzicht over een langere zin de voegwoordelijke groep dikwijls aangegeven.

§ 438. *Het markeren van een zin.*

Een zin begint men met een hoofdletter, tenzij deze zin gekoppeld is aan een voorafgaande en de nauwe binding aangegeven wordt door een kommapunt: *Piet ging naar huis – U weet nu wat u te doen hebt; u hoeft u dus niet meer te vervelen*. In beschrijvingen in romans, vooral wanneer de auteur de gedachten van een persoon weergeeft in korte zinnen, worden de korte hoofdzinnen gescheiden door een komma die dan aangeeft, dat men wel te doen heeft met een naar *zinsbouw* nieuwe zin, maar dat deze zin naar de *betekenis* zeer nauw samenhangt met de voorafgaande, zodat een volledige scheiding door een punt niet geoorloofd is: *Piet ging naar huis, hij had er genoeg van. Het fuifje was voor hem een en al verveling geweest, Els had hem niet eens aangekeken*. Men ziet dat de tweede zin dikwijls een soort verklaring inhoudt van de voorafgaande. Een uitzondering op de regel dat een nieuwe zin met een hoofdletter begint, is ook dat een afgekapt woord aan het begin van de zin geen hoofdletter krijgt. Het eerste volledige woord van de zin wordt nu met een hoofdletter geschreven: *'s Nachts regende het – 't Zonnetje schijnt lekker – 'k Heb hem gisteren nog gezien*.

§ 439. Een zin wordt besloten door een punt, een vraagteken of een uitroepteken. Door de punt na de zin geeft de schrijver aan, dat de zin opgevat moet worden als een mededelende zin. Door het vraagteken maakt de schrijver de lezer erop attent, dat de zin opgevat dient te worden als vraag. Door het uitroepteken geeft de schrijver te kennen, dat de zin opgevat moet worden als een uitroep.

§ 440. Een zin kan ook besloten worden door een kommapunt: *De soldaten kenden hun opdracht; ze zouden een van de gevaarlijkste karweitjes moeten opknappen*. Men gebruikt de kommapunt, indien men twee naar de *zinsbouw* zelfstandige zinnen niet kan scheiden door de punt, omdat de zinnen naar de *betekenis* daarvoor te nauw samenhangen.

§ 441. Een zin die een ander gezegd heeft en letterlijk door de schrijver wordt geciteerd, wordt gekenmerkt door aparte leestekens aan het begin en het einde. Deze tekens die meestal bestaan uit een of twee komma's noemt men aanhalingstekens. Deze worden als volgt geplaatst:

De zin met de directe rede staat geheel aan het eind: *Jan zei: 'Je moet eens komen.'* Strikt genomen zou er na de aanhalings-

tekens nog een punt geplaatst moeten worden, omdat deze tweede punt nodig is om het einde van de gehele zin aan te geven. Deze punt laat men echter meestal weg.

Men lette in dit geval wel op de plaats van het vraagteken en het uitroepteken. Als deze tekens behoren bij de zin in directe rede, dan moeten ze binnen de aanhalingstekens staan. Behoren ze bij de zin, dan moeten ze erachter volgen. *Jan zei: 'Je moet eens bij mij komen!'* – *Jan zei: 'Je moet eens bij mij komen.'*! De tweede zin heeft een andere betekenis dan de eerste, omdat in het eerste geval de zin: *Je moet eens bij mij komen*, een uitroep is en de groep *Jan zei* een mededeling, terwijl in het tweede geval *Jan zei* een uitroep is en *Je moet eens bij mij komen* een mededeling. Dubbele punctuatie is hier noodzakelijk.

Het kan voorkomen dat de zin in de directe rede voorop gaat. Dan schrijft men zo: *'Je moet eens bij mij komen', zei Jan.* De twee groepen worden nu gescheiden door een komma. Als laatste geval vermelden wij de plaatsing van de ene groep tussen de andere: *'Je moet eens', zei Jan, 'bij mij komen.'* Men geve hier acht op het feit dat de groep *Jan zei*, door komma's ervoor en erna van de zin in de directe rede is gescheiden.

§ 442. *Het markeren van de voegwoordelijke groep (bijzin).* Indien de voegwoordelijke groep vooropgaat en de woorden waarbij de voegwoordelijke groep zinsdeel is, volgen, plaatst men meestal een komma: *Toen hij mij vroeg, heb ik hem geen antwoord gegeven* – *Wie goed doet, goed ontmoet* – *Als je nog eens zo tekeergaat, zet ik je eruit* – *Hoewel hij zijn best deed, ging hij niet over.*

De komma heeft hier een tweevoudige functie. Ze geeft aan dat er in de gesproken taal een spreekpauze is en dikwijls ook een intonatieverandering. Bovendien maakt ze duidelijk dat er twee groepen in de zin zijn. De komma heeft hier dus een taak om de intonatie aan te geven en om de verdeling der syntactische groepen duidelijk te maken.

Is de voegwoordelijke groep het *tweede deel* van de zin, dan wordt het ingewikkelder:

1° Indien de gehele zin niet te lang is en er geen spreekpauze is tussen de twee delen, dan plaatst men geen komma: *Je kunt zeggen dat ik het niet doe* – *Ere wie ere toekomt* – *Ik vermoed wat ik krijg.*

2° Indien men wel een spreekpauze maakt of indien men om een of andere reden wel de twee groepen van de zin wenst te scheiden, dan plaatst men de komma: *Ik zal komen, als het mij uitkomt* – *Zeer lang heb ik erover moeten denken, of ik die benoeming wel zou aanvaarden.*

3° Als het gaat om een bijvoeglijke voegwoordelijke groep gelden de volgende regels:

a. Indien de bijvoeglijke voegwoordelijke groep niet-noodzakelijk, uitbreidend, explicatief is, dan wordt deze gescheiden van het antecedent door een komma: *De commandant, die van alles had kennis genomen, verklaarde zich bereid een verklaring af te geven.*

b. Indien de bijvoeglijke voegwoordelijke groep noodzakelijk, beperkend, restrictief is, scheidt men deze niet van het antecedent door een komma: *De drie serveuses die dienst hadden, stonden verveeld aan het raam te hangen.*

Wanneer is een bijvoeglijke voegwoordelijke groep *explicatief* en wanneer *restrictief*? Nemen wij als voorbeeld de zin: *De jongen die gevallen was moest naar het ziekenhuis.* Indien de spreker met de voegwoordelijke groep bedoelt dat de jongen, omdat hij gevallen was, naar het ziekenhuis moest, dan is de voegwoordelijke groep beperkend. De groep geeft dan een tot het wezen behorende eigenschap van deze jongen, welke eigenschap de handeling van het werkwoord tengevolge heeft.

Bedoelt de spreker met deze zin iets over deze jongen te zeggen, dat ook met hem gebeurd is, maar dat niets te maken heeft met de handeling van het werkwoord (de jongen had nl. ook ziek kunnen zijn), dan is de zin explicatief. Natuurlijk is het zo, dat het lang niet altijd even duidelijk is met wat voor soort voegwoordelijke groep men te doen heeft. In dat geval luistere men naar de uitspraak van de zin, de uitspraak aanpassende aan de bedoeling. Is er een duidelijke spreekpauze, dan plaatse men een komma, anders niet.

Achter beide soorten voegwoordelijke groepen plaatst men meestal een komma, juist als bij de andere voegwoordelijke groepen: *De jongen die mij vroeg of ik hem kon helpen, leek me niet erg snugger.*

§ 443. *Het markeren van woordgroepen.*

De aangesproken persoon wordt van de rest van de zin gescheiden door een komma: *Jan, kom eens hier!*

Bijstellingen worden tussen komma's geplaatst: *Leiden, de sleutelstad, is al oud.*

Woordgroepen die dienst doen als onderwerpsbepaling worden van de rest van de zinsdelen gescheiden door een komma: *Toen ik, rijdende door het bos, de vogels hoorde fluiten, was ik blij.*

Hetzelfde geldt voor tussengeschoven bepalingen die het karakter hebben van een onderwerpsbepaling of werkwoordelijke bepaling: *Doktoren moeten altijd, ook midden in de nacht, klaar staan voor hun patiënten.*

§ 444. Voor opsommingen, verklaringen en voor letterlijke aanhalingen plaatst men de dubbelpunt: *Hier vindt men alles: potten, pannen, schilderijen, dekens, enz. – Ik*

weiger aan politiek te doen: bijna nooit doen ze wat ze beloven – Jan zei: 'Ik ga op reis.'

De dubbelpunt heeft dikwijls de waarde van een redengevend voegwoord.

§ 445. Indien een zinsdeel bestaat uit meer zelfstandige naamwoorden, ieder met een voegwoordelijke groep, dan worden deze groepen gescheiden door de kommapunt: *Soldaten die een wanhopige poging deden de vijand te stuiten; burgers die in radeloze angst trachtten te vluchten; dieren die onverzorgd door de velden renden; allen werden gedood door de explosie van de atoombom.*

§ 446. Om een onderbreking van de gedachtengang, een spanningwekkende spreekpauze, het weglaten van een niet uit te spreken woord, aan te geven, maakt men soms gebruik van het beletselteken. *En toen en toen gebeurde het. 'Je kunt me pot gestolen worden', zei die kerel.*

Hetzelfde effect, alleen nog wat sterker, kan men bereiken door de gedachtenstreep: *Je kunt – mits je rekening houdt met de gevaren – gaan. U kunt mij de goederen – u weet wel welke – zenden.*

§ 447. *Het markeren van woorden.*

De hoofdletter wordt gebruikt bij:

1° de naam van het Opperwezen en de woorden die op Hem betrekking hebben: *God, de Almachtige – De Vader kent de Zijnen.*

2° Eigennamen, familienamen en voornamen, zolang ze niet gebruikt worden als soortnaam: *Jan Pieterszoon Coen, het motorschip De Hoop, de Emmer Courant, de noodwet-Cals.* Maar: *dieselmotor, sint-bernardshond.*

3° Titels voor of achter de naam en bij- of toenames: *Prof. Dr. Q. de Reus, Mr. A. van Boven; Zijne Excellentie de Minister van Waterstaat; Karel de Grote, Jan zonder Vrees.*

4° Aardrijkskundige namen en de woorden die daarvan zijn afgeleid, namen van straten, pleinen enz., namen van geologische tijdperken, van sterren en sterrengroepen, namen van talen: *Amerika, Azië, Australië, Noord-Brabant* (maar: *Noord-holland*), *Zuid-Beveland, Amerikaans, Aziatisch, Noordbrabants, Zuidbevelands* (Men lette op de spelling van het zelfstandig naamwoord en het bijvoeglijk kenmerkswoord!); *Leidseveer, Velperplein, Koningslaan; Oligoceen, Tertiair; Aldebaran, Plejaden, Frans, Spaans.*

5° Namen van kerkelijke feestdagen: *Kerstmis, Pasen, dag van de Grote Verzoening, Hervormingsdag.*

6° Namen van colleges: *Tweede Kamer, Staten-Generaal, college van Rijksbemiddelaars.*

7° Namen van godsdienstige gezindten en politieke partijen:

Nederlandse Hervormde Kerk, Rooms-katholieke Kerk, Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, Partij van de Arbeid.

8° Namen van culturele verschijnselen en richtingen en van historische feiten, indien deze als eigennaam gelden: *de Renaissance* (maar: *een renaissance in de kunst*), *de Wereldoorlog*.

Opm. Bij de onder 7° en 8° genoemde woorden is voorzichtigheid wel geboden. Als deze woorden als soortnaam of voorwerpsnaam worden gebruikt, schrijft men ze met kleine letter: *Hij is katholiek – Zij is een vurig socialiste*. Ook als het onbepaald lidwoord *een* ervoor staat, schrijft men een kleine letter: *Hij heeft geleefd als een goed christen*. Is dit echter algemeen bedoeld, dan komt weer de hoofdletter: *De Socialist strijdt voor een betere maatschappij – Een Katholiek vecht voor een wereld waarin de naastenliefde alle harten beweegt*.

9° Afkortingen bij welke dat de gewoonte is, schrijft men met hoofdletter: *A.D., A.P., K.B., N.N., S.O.S., Sr., B. en W., Ministerie van O. K. en W.* (Andere afkortingen schrijft men met kleine letter: *d.w.z., m.a.w., v.g.g.v., cm, dm, m.*)

10° Om een woord bijzondere aandacht te geven of om de bijzondere betekenis die de schrijver er in een bepaald geval aan wil gehecht zien, uit te laten komen, kan men bepaalde woorden met een hoofdletter schrijven: *Ieder mens moet ieder moment van de dag proberen Mens te zijn*. Natuurlijk moet een auteur dit niet te veel doen, omdat door te veel nadruk en te veel bijzondere betekenissen de zin zijn gehele betekenis verliest. § 448. *Het koppelteken*.

Het koppelteken gebruikt men om aan te geven, dat twee woorden zeer nauw bij elkaar horen, hoewel ze nog niet tot een echte samenstelling zijn samengegroeid:

1° Zelfstandig naamwoord met achtergeplaatste eigennaam: *de wet-Cals, de commissie-V.H.M.O., de noodwet-Drees*.

2° Familienamen met achtergeplaatste meisjesnaam van de vrouw: *Mevr. Jansen-van Houten*.

3° In samenstellingen met gelijkwaardige leden, in samengestelde titels of namen van functies: *Prins-gemaal, sociaal-democratie, christelijk-historisch, rooms-katholiek, het traject Haarlem-Leiden, het Belgisch-Nederlands-Luxemburgs verdrag; geneesheer-directeur, gouverneur-generaal*.

4° In constructies als: *vergeet-mij-nietje, schout-bij-nacht, een blik van wat-moet-je-van-me*.

5° Indien voor een zelfstandig naamwoord twee bepalingen komen waarvan het eerste woord het tweede bepaalt en dit geheel als bepaling komt bij het zelfstandig naamwoord, dan schrijft men tussen het eerste en het tweede woord een koppelteken: *Tweede-Kamerzitting*. Men zou ook kunnen schrijven: *Tweedekamerzitting*. Hoewel de *Woordenlijst* voor veel woorden dit aaneenschrijven verkozen heeft, is dat voor dit woord

toch niet het geval. Doordat men tweede en kamer door het koppelteken verbindt geeft men aan, dat het een zitting is van de Tweede Kamer en niet de tweede zitting van de Kamer. Zo ook: *rijdende-artilleriekazerne*. De kazerne rijdt niet, maar het gaat om verplaatsbare artillerie. Vroeger moest men ook schrijven: *oude-mannenhuis*, *oude-wijvenpraat*. De *Woordenlijst* schrijft dergelijke woorden aaneen.

6° In samengestelde aardrijkskundige namen schrijft men veelal het koppelteken, althans in het zelfstandig naamwoord: *'s-Gravenhage*, *'s-Hertogenbosch*. Deze woorden zijn ontstaan uit: des Graven hage, des Hertogen bos. Het lidwoord behoort niet bij hage en bos maar bij Graven en Hertogen. Daarom moet in deze verbindingen het koppelteken geplaatst worden. Ook schrijft men dit teken in: *Noord-Brabant*, *West-Europa*, *Noord-Amerika*, *Amsterdam-West*, *Oost-Vlaanderen*.

De hiervan afgeleide bijvoeglijke kenmerkswoorden schrijft men aaneen, zodat de tweede hoofdletter verdwijnt. De eerste blijft: *Noordamerikaans*, *Noordbrabants*, *Oostvlaams*.

7° Indien men vanwege een samentrekking woorden weglaat: *in- en uitvoer*, *stads- en dorpsverkeer*, *stadsbussen en -trams*.

Het koppelteken wordt niet gebruikt, als men woorden weglaat die geen onderdeel zijn van een samenstelling: *grote en kleine kassen*, *hoge en lage standen*.

8° Het koppelteken gebruikt men ook in letter- en cijfercombinaties: *c-snaar*, *Willem II-sigaren*, *slot-s*, *t.b.c.-patiënt*.

9° Ook schrijft men het koppelteken in combinaties met (vreemde) voorvoegsels: *ex-keizer*, *semi-arts*, *loco-burgemeester*.

10° In heiligennamen wordt na sint als eerste lid het koppelteken gebruikt: *Sint-Bernard*, *sint-bernardshond*, *St.-Margareta*.

11° Soms moet men een koppelteken plaatsen om de woorden duidelijk te houden! *Galabal* zou bij het lezen moeilijkheden kunnen veroorzaken. Daarom schrijft men: *gala-bal*, *auto-inspectie*, *vreugde-uren*, *radio-omroep*, *achttiende-eeuws*. Vooral als twee klinkers op elkaar zouden volgen, moet men deze wijze van schrijven volgen. Zie echter § 449.

§ 449. *Het deelteken (trema)*.

Als in een samenstelling twee klinkers achter elkaar komen en deze samengenomen zouden kunnen worden tot een lettergreep, terwijl ze eigenlijk tot afzonderlijke lettergrepen behoren, dan plaatst men duidelijkheidshalve het deelteken (*trema*) op de tweede klinker: *naäpen*, *reëel*, *zeeën*, *patiënt*, *coëfficiënt*, *reünie*. Men plaatst in deze woorden het deelteken, omdat er gevaar is voor het construeren van een verkeerde klank of lettergreep: *naap-en*, *ree-el*, *patient (ie)*, enz. Geen deelteken gebruikt men, als deze woorden door afbreking aan het einde van

de regel de lettergreepverdeling duidelijk laten zien: na-apen. 2° In tegenstelling tot vroegere spellingsvoorschriften komt er geen deelteken, als de lettergrepen duidelijk zijn: *chaos, geallieerd, beamen, beogen, dieet, situatie*.

3° Geen deelteken bij de uitgangen: *-ing, -ig, -ist*: *verstrooiing, buiig, kopiïst*. Deze woorden worden met dubbel *i* geschreven, omdat de stam *verstrooi-*, *bui-* en *kopi(e)-* is, terwijl de uitgang is *-ing, -ig* en *-ist*.

4° In vreemde woorden wordt bij voorkeur geen deelteken gebruikt, hoewel de *Woordenlijst* dat wel doet: *linguïst* (ook: *linguist*), *reïncarnatie* (ook: *reïncarnatie*). Bij de woorden op *-eum*, *-eus*, *-ei* en *-ien* wordt nooit een deelteken gebruikt: *museum, baccalaureus, baccalaurei, opticien*.

Men schrijft: *officieel* – *officiële*, *financieel* – *financiële*, *materieel* – *materiële*, *industrieel* – *industriële*.

In de vorm zonder *e*-uitgang schrijft men geen deelteken, omdat verwarring bij het lezen uitgesloten geacht wordt. In de vorm met *e*-uitgang doet men het wel, omdat in deze vorm verwarring mogelijk wordt geacht. Men zou kunnen lezen: *officie-le*. Als door afbreking op het einde van de regel de lettergreep duidelijk is, wordt ook hier het deelteken niet geplaatst: *offici-ele*.

§ 450. *Het aaneenschrijven van woorden.*

Woorden moeten aaneen geschreven worden, indien het accent dat de woorden tot groep heeft gemaakt, het accent van het eerste deel van de samenstelling geheel heeft weggenomen. Het gaat in de ontwikkeling van de taal zo. Eerst zijn twee woorden zelfstandige woorden waarvan het ene als bijvoeglijke bepaling gebruikt wordt bij het andere: *edel* en *man* worden zo gecombineerd tot *een edel man*. Om deze groep tot een eenheid te maken wordt het woordaccent van *edel* wat verzwakt en dat van *man* iets verzwwaard. Als een dergelijke combinatie een speciale betekenis krijgt, kan de betekenis zich zo wijzigen, dat er een nieuw woord ontstaat dat eigenlijk niet meer te splitsen is in de oorspronkelijke delen, terwijl het accent verspringt. Een *édelman* betekent iets anders dan een *edel mán*.

Aaneen schrijft men:

1° samengestelde afleidingen: *grootsteeds, eersteklasser, stampvoeten, telaatkomer*;

2° werkwoorden samengesteld met een bijwoord: *aankomen, doorzetten, afzetten, inleggen*;

3° woordcombinaties met oude buigingsvormen: *binnenshuis, langzamerhand, indertijd* (Maar een vaste lijn is ook hier weer niet te trekken. Men schrijft immers: *in aller ijl, ten naaste bij*);

4° samengestelde bijvoeglijke kenmerkswoorden, voornaamwoorden en voegwoorden: *Oostfries, Noordfrans; degene, hetwelk; hoewel, alhoewel; daarentegen, daarom, naarmate*;

5° kleuraanduidingen: *donkergeel, helrood*.

De meeste samengestelde werkwoorden schrijft men in de onbepaalde wijs niet aaneen: *rekening houden met, in acht nemen*. Bij werkwoorden die men in de onbepaalde wijs wel aaneen schrijft, worden de vervoegingsvormen dikwijls gescheiden: *ademhalen – hij haalde adem*. Maar in het verleden deelwoord worden de delen weer aaneengeschreven: *hij heeft ademgehaald*. Wordt bij de onbepaalde wijs *te* gebruikt, dan schrijft men de delen niet aaneen: *het werd moeilijk adem te halen*. Het ervan afgeleide zelfstandig naamwoord wordt aaneengeschreven: *ademhaling*.

§ 451. *Het weglatingsteken (de apostrof)*.

Indien men een letterteken weglaat, om welke reden dan ook, dient men dit aan te geven door het weglatingsteken (*apostrof*). Dit teken kan op drie plaatsen voorkomen:

1° vooraan: *'s avonds* (des avonds), *'s maandags* (des maandags) *'t* (het), *'n* (een), *'m* (hem).

Opm. Er zijn taalkundigen en anderen voor wie het afkorten van de lidwoorden en persoonlijke voornaamwoorden een doorn in het oog is. Andere linguïsten propageren de afgekorte schrijfwijze, omdat deze de gesproken taal juister weergeeft. Wat hiervan zij, zeker is, dat een bladzijde vol met dergelijke afkortingen niet prettig aandoet.

2° middenin: *m'n* (mijn), *z'n* (zijn); en in ritmische taal: *fonk'lend* (fonkelend).

3° achteraan (in ritmische taal): *d'ondergangen in d'ogen*.

Het weglatingsteken moet tenslotte ook gebruikt worden bij letterwoorden die de uitgang *-er* krijgen, de uitgang wordt dan *'er*: *h.b.s.'er, V.V.D.'er*.

XIII. CORRESPONDENTIE

§ 452. In alle correspondentie, zowel met zakelijke als met een persoonlijke inhoud, dient men zijn taal te verzorgen door te letten op de volgende punten:

1° *Spelling en leestekens.* Een brief met taalfouten is een ergeris en een sollicitatiebrief vol spelfouten betekent voor vele functies een zekere afwijzing.

2° *De keuze van het juiste woord.* Een onjuist woord kan aanleiding geven tot de grootste misverstanden; onduidelijke formuleringen betekenen tijd- en geldverlies.

3° *De woordencombinatie.* Men controleert kritisch de betekenis van de combinaties die men schrijft.

4° *De bouw van de zin.* Vooral in geschreven taal moet een zin direct duidelijk en helder zijn.

5° *De bouw van de alinea.* Men voegt enkele zinnen, waarin een afgerond onderdeel van de gedachtengang vervat is, samen tot een groter geheel die men scheidt van de volgende groepen door op een nieuwe regel te beginnen. Men doet er goed aan ervoor te zorgen dat iedere eerste zin van zo'n alinea de basisgedachte is, terwijl de volgende zinnen de toelichting of het bewijs bevatten. De eerste zinnen van de alinea's tezamen vormen op deze wijze het schema van de gedachtengang.

6° *De opbouw van het geheel.* Het geheel moet een goed te volgen logische gedachtengang zijn. Bij antwoordbrieven lette men er goed op, dat de brief inderdaad antwoord geeft op de vragen van de te beantwoorden brief.

§ 453. *De datering.*

In alle brieven schrijft men de datum rechts bovenaan, behalve in officiële rekwesten waarin de datum links onder komt. Indien men geen gedrukt of geschreven briefhoofd gebruikt met eigen naam en adres, wordt de plaatsnaam vóór de datum vermeld.

§ 454. *Het onderwerp.*

In brieven met zakelijke inhoud wordt, voor men de aanspreking begint, direct daarboven vermeld: *Betreft:* (invullen het onderwerp van de brief).

§ 455. *Aanspreekformules.*

De gewone formule voor de aanspreking is: *Weledede* of (*Zeer*) *Geachte Heer*|*Mevrouw*|*Mejuffrouw*. Voor geestelijken geldt: (*Hoog*|*Zeer*) *Eerwaarde Heer*, voor doctorandi: *Weledelgeleerde Heer*, voor dr.: *Zergeleerde Heer*, voor een hoogleraar: *Hooggeleerde Heer*.

§ 456. *Beginformules.*

Het begin van een brief levert voor velen moeilijkheden op,

omdat nog altijd de regel geldt, dat men een brief niet begint met *ik*. In zakenbrieven begint men veelal nog met geijkte formules als: *Bij dezen hebben wij de eer u mede te delen dat . . . , Tot ons genoegen kunnen wij u berichten dat . . .* Men kan deze formules nog gebruiken, hoewel het aanbeveling verdient het niet te bont te maken en af en toe iets nieuws te verzinnen.

§ 457. Slotformules.

Nog altijd treft men aan het slot van de brief formules aan als: *Hopende u hiermee van dienst geweest te zijn, teken/verblijf ik met de meeste hoogachting . . .* Veel leraren bij het handels- onderwijs bevelen matiging van dergelijke oude uitdrukkingen aan en geven de voorkeur aan: *Hoogachtend, Met de meeste hoogachting, Met vriendelijke groet en de meeste hoogachting.*

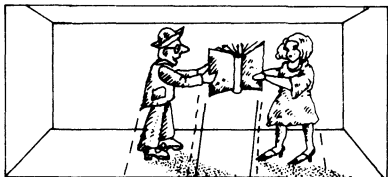
§ 458. Het adres.

In Nederland is het de gewoonte het adres als volgt te schrijven:
*Naam van de geadresseerde,
Straat en nummer,
Plaats.*

XIV. OVER DE METHODE

Dit boek is een populair-wetenschappelijke beschrijving van de Nederlandse Taal, d.w.z. van het systeem van spreken en horen waardoor het mogelijk is dat een Nederlander een Nederlander kenbaar maakt wat in hem omgaat, zodat zij het nu 'beiden' weten. Een beetje wetenschappelijk is het boek, omdat de gegevens geput werden uit dat voor één mens al bijna niet meer kenbare arsenaal van de wetenschap die bij stukjes en beetjes 'het systeem' ontdekt, dat het taalgebruik regelt. En dat is eigenlijk niet helemaal juist gezegd, want het zich steeds opnieuw voordoende proces van zinnen voortbrengen in spreken en (afgeleid) schrijven en het zinnen verstaan in horen en (afgeleid) lezen is een zeer complex systeem van zeer complexe systemen. Daarbij is het vaak moeilijk om de grondregels te vinden die een systeem reguleren, terwijl het nog moeilijker is de nog fundamenteler regels te vinden die de verschillende systemen regulerend coördineren. Zeer summier is in het schema hiernaast aangegeven welke fasen een waarneming doormaakt tot ze een feitelijk gesproken verwoording daarvan is geworden. Vragen die hierbij opdoemen zijn o.a. de volgende. Hoe verloopt de waarneming en de analyse daarvan? Dit is een kwestie van natuurkunde, biologie en vooral van de (apperceptie) psychologie. Men kan zich daarna afvragen, hoe aan een voorstelling of verder geabstraheerd aan een begrip een klankgroep gekoppeld is, zodat er een woord ontstaat. Ook hier is de psychologie de wetenschap die licht moet brengen in het koppelingsmechanisme en het geheugenmechanisme. Hier moeten ook vragen beantwoord worden als deze: hoe komt het dat de ene mens zoveel meer woorden tot zijn beschikking heeft dan de andere. En dan zijn we weer bij de sociologie.

Met het woord komt men niet alleen tot vragen over de betekenis, maar ook over de klanken. Hoe worden klanken voortgebracht, hoe werkt het oor? Want heel vaak 'hoort' men lang niet alle klanken van een spreker, terwijl men toch het goede woord 'verstaat'. Bovendien blijkt dat het Nederlands van alle klanken die een mens kan voortbrengen, er maar een beperkt aantal gebruikt. Waarom? Ook kent het Nederlands in de volgorde van de klanken niet die mogelijkheden die andere talen kennen: wel kn(ak), niet nk(omo). Welke regels liggen daaraan ten grondslag? Dit zijn vragen voor fonetiek en fonologie, Gegeven de woorden, doet zich het feit voor dat deze verschillende vormen kunnen aannemen: geven, geef, geeft, gaf, gegeven. De bestudering daarvan noemt men grammatica. Daarbij speelt ook de plaats van de woorden een rol en dat is vooral

1. waarneming
analyse

2. verwoording
1. woord

betekenis (man) (boek) (vrouw)
(geven)

vorm de/een man het/een boek de/een vrouw
geven geef geeft gaf gaven gegeven
geven/worden gegeven

combinatorische
mogelijkheden

betekenis: kan man → geven
,, geven + boek
,, geven + (aan) vrouw
vorm: welke vormen zijn te combineren
de/een man geeft het/een boek

(keuze uit
grammatische
vormen)

2. zin
1. streektonen

bedoeling

betekenis

1. letterlijk: mededeling/vraag/uitroep
2. metaforisch:

1. betekenisrelatie: Iemand Doet Iets Voor Iemand Onder Omstandigheden
← predikatief

2. combinatorische
mogelijkheden: O Pv A(ndere zinsdelen)
1A O Pv A
Pv O A

2. intonatie

o.a. (kamer) buiten beschouwing

bestudeerd door de structuralistische richting in de taalwetenschap. Hoe door vorm en plaats bepaalde betekenissen worden weergegeven, is een kwestie van semantiek.

Diezelfde semantiek maar dan opgevat als logica speelt een grote rol bij het begrijpen van zinnen, d.w.z. het opvatten van verschillende woorden als Onderwerp, Lijdend Voorwerp enz. Men noemt de studie hiervan de syntaxis. Deze moet echter niet alleen als semantiek worden opgevat, maar ook als grammatica en structuur. Vele taalkundigen stellen de eis dat door de vorm van het woord en of door de plaats en/of door andere objectieve criteria kan worden vastgesteld welk woord Onderwerp enz. is. De z.g. Traditionele Spraakkunst nam er vaak genoegen mee dat men op grond van louter logische overwegingen bepaalde welk woord Onderwerp, enz. was. Daaruit ontstond het vragenlijstje: *Wie Doet Wat Voor Wie Onder Welke Omstandigheden* en op basis daarvan begreep (ontleedde) men een zin als: *Jan geeft een boek aan Piet op zijn verjaardag*. Welke vorm de woorden hadden, welke plaats zij innamen, deed er in deze logische vraagstelling niet zoveel toe. Maar dit betekende wel, dat men meer oog had voor de logische betekenis die uit een zin volgde dan voor de zin zelf en sommige taalkundigen meenden dan ook dat die traditionele methode eigenlijk geen echte 'taal'-kunde was. Structurele taalkundigen en aanhangers van de z.g. transformationeel-generatieve grammatica eisen meer. Het heeft er zelfs een tijd op geleken dat deze taalkundigen de semantische logica van de taal geheel buiten beschouwing lieten om des te meer aandacht te kunnen geven aan het klank-woord-plaatssysteem dat de eigenlijke taal was. De term Onderwerp wilden zij dan ook niet langer definiëren met een semantische aanduiding als 'Iemand die doet', maar wilden zij omschrijven met begrippen b.v. van plaats: eerste, tweede, derde positie. In de ontwikkeling van de laatste tijd valt een herwaardering voor de betekenis waar te nemen.

Neemt men samen wat hier besproken is, dan krijgt men dat bestudeerd moeten worden: klanken-woorden-zinnen en dan ieder naar betekenis-vorm-combinatiemogelijkheden. Dit alles moet men bekijken voor de huidige taal maar ook historisch, d.w.z. men kan bezien hoe de moderne taal zich ontwikkeld heeft uit vroegere systemen. Men heeft dit taalproces bovendien individueel te bekijken als psychologisch verschijnsel maar ook als sociologisch fenomeen.

Het is niet moeilijk om in te zien, dat al deze studies geleid hebben tot een massa weten waarin veel taalkundigen wat meer orde zouden willen brengen. Vele trachten dit thans te doen volgens de principes van de z.g. transformationeel-generatieve grammatica. Deze gaat ervan uit dat er een eindige reeks regels moet zijn die het mogelijk maken dat er telkens opnieuw goed

geconstrueerde zinnen door de taalgebruiker geproduceerd worden. Omdat dit 'goed geconstrueerd' volgens de TG-grammatici afhankelijk is van de 'intuïtie', d.w.z. dat de taalgebruiker 'aanvoelt' dat hij de door de zin opgeroepen wezens in een werkelijk aandoend verband kan plaatsen, en omdat dit verband in wezen niets anders kan zijn dan het causaal verband of identiteitsverband dat door Aristoteles al in de werkelijkheid en het spreken daarover ontdekt is, en omdat TG-grammatici als Fillmore een dergelijk systeem zijn gaan ontwerpen, blijft voor mij dit logisch-causaal verband of identiteitsverband (*Iemand doet iets voor iemand onder omstandigheden: iemand is iets*) de basis van de taalbeschouwing die moet laten zien met welke middelen de taal zegt wat er te zeggen valt. En meer of anders dan de Aristotelische categorieën is er niet te zeggen, al kan dit systeem door de z.g. formele logica wellicht geperfectioneerd worden. Bovendien moet men er rekening mee houden dat het taalsysteem waardoor de logische betekenis wordt duidelijk gemaakt, aan verandering onderhevig is, terwijl het logische systeem dat niet is. Men kan bijvoorbeeld zeggen dat in het Nederlands het systeem geldt, dat in de voegwoordelijke groep (bijzin) deze volgorde bestaat: '*hij zei, dat die vrouw niet gekomen was*'. Maar men hoort tegenwoordig in de gesproken taal hoe langer hoe meer deze constructie: '*hij zei, dat . . . die vrouw was niet gekomen . . .*' Taalkundigen rekenen dit nog altijd fout. Maar wie weet, moeten zij na enige tijd erkennen dat het een heel gebruikelijke constructie is die zij dus goed moeten gaan rekenen. De intuïtie van de taalgebruikers is dan veranderd. In dit verband wijzen wij op de recente deining over het toenemen van het 'slordig' taalgebruik: spelling, woordkeus, zinsbouw, de gehele taal-'vaardigheid' zijn volgens sommige publikaties slecht. In deze verschijnselen kan men zien een oprukken van de restricted code (zie 41-42) in taaluiting en taalopvatting: 'of men goed spelt, de juiste woorden kiest, is niet zo belangrijk'. Sommige pedagogen gaan zelfs zover dat zij het onderwijs in die zaken 'verbalistisch en te intellectualistisch' noemen, waarbij de termen 'verbalistisch en intellectualistisch' een heel nare gevoelswaarde hebben. De een zal dit verschijnsel verwerpen als de opmars van de ordinaire taal, de ander zal het toejuichen als de eindelijke waardering voor de taal van de meerderheid van het volk. Hoe dit ook zij en hoe de toekomst van deze ontwikkeling ook zal zijn, vast staat dat dit kan leiden tot een verandering van onderdelen van het taalsysteem. Dat maakt de studie van de taal er niet gemakkelijker op. Bovendien valt wel te voorspellen, dat de opmars van de restricted code slechts tijdelijk zal zijn. Voor de technische beschaving, maar vooral voor het functioneren van de democratie en de kunst is een elaborated code nu eenmaal noodzakelijk.

XV. RICHTLIJNEN VOOR VERDERE STUDIE

§ 459. *Voor wie meer wil weten.*

RIJPMASCHURINGA-VERBAKEL, *Nederlandse Spraakkunst.*

CHARIVARIUS, *Is dat goed Nederlands?*

B. C. DAMSTEEGT, *In de doolhof van het Nederlands.*

W. DIEMER, *Waarop letten bij het schrijven in het Nederlands?*

F. C. DOMINICUS, *Schrijft u ook zulk Nederlands?*

L. J. ROGIER, A. PIETE, *Nederlandse briefstijl.*

R. TALPAERT, P. BUYSSE, *Verzorgde Schrijftaal.*

A. WILDSCHUT, J. KARSEMEYER, *Onze stijlfouten.*

H. DE BOER, *Schriftelijk rapporteren (Aula 54).*

NOAM CHOMSKI/A. KRAAK, *Taal en mens.*

G. J. V.D. KEUKEN, *Alles over de spelling.*

J. A. MEYERS, *Allerlei Taalkwesties.*

JR. V.D. MEULEN, *Spellinginstructie en woordverklaring.*

P. PAARDEKOOPER, *Kleine ABN-syntaxis* (en zeer vele andere werken. Prof. Paardekooper wil de traditionele Nederlandse taalwetenschap dwingen haar stellingen bewijsbaar te maken door waarneembare bewijzen in het vlak van de betekenaar § 15).

P. PAARDEKOOPER, *Beknopte ABN syntaxis* (zuiver taalwetenschappelijk).

M. V.D. TOORN, *Nederlandse Taalkunde (Aula 499).*

M. V.D. TOORN, *Nederlandse grammatica.* (Prof. v.d. Toorn gaat voor Nederland de weg van de transformationeel generatieve grammatica (Chomski).

S. DIK, J. KOOLJ, *Beginselen van de algemene taalwetenschap* (gaat uitvoerig over wat in dit boek behandeld is in § 1-35) (Aula 448).

R. ROBBINS, *Algemene Linguïstiek*

W. KLOOSTER, H. VERKUYL, J. LUIF, *Inleiding tot de syntaxis.*

H. HERMKENS, *Verzorgd Nederlands.*

ZAAKREGISTER

De cijfers verwijzen naar de paragrafen; het teken ~ vervangt het trefwoord. Alleen Nederlandse termen zijn opgenomen; voor aan andere talen ontleende termen zie men het overzicht van de meest gebruikte grammaticale termen.

A

aaneenschrijven van woorden
450

aanhalingsteken 441

aanspreking:

-*u/jel/gij/ge* 63, 79 v., 265 vv.

u bent/is, u hebt/heeft 80, 266

-in brieven 455

aantonende wijs zie wijs

aanvoegende wijs zie wijs

aanwijzend voornaamwoord
279-285

diens 283

-algemeen 231, 279

-andere naam 231

-betekenis 279

-gebruik 281, 283 v.

-herhaling van zinsdelen door
~ 281, 336

-vervangende van ~ door bij-
woordelijk voornaamwoord
282

-vervangende van persoonlijk
voornaamwoord door ~
183, 284

-vormen 280, 285

naamvals vormen 191, 280

aanwijzingen voor juist taalge-
bruik

-bij bijvoeglijke bepaling 225
vv., 232

-bij kenmerkwoord 150-158,
236-240

barbarisme 237

betekenis van vreemde woor-
den 239

betekenis van Nederlandse
woorden 240

met/zonder uitgang *-e* 241-244

overbodige kenmerkwoorden
227

trappen van vergelijking 250
vv.

aanwijzingen voor juist taalge-
bruik (vervolg)

-bij naamval 212 v.

s of *'s* na klinkers 210

-bij ontkenning 151 v.

-bij samenstelling van woorden:
de tussenklanken *e, en, s*
362-365, 372, 387

-bij samentrekking 117, 121
van werkwoordsvormen 62,
108

-spelling:

aaneenschrijven van woorden
450

aardrijkskundige namen 406
afgeleide persoonsnaam: *m/*
mm 423

afbreken van woord 397

bij bastaardwoord 405

hoofdletter zie interpunctie

in meervoud na klinkers: *s* of
's 195

klinkers: enkel of dubbelteken
407-436

leestekens zie interpunctie

medeklinkers: enkel of dub-
belteken 407-436

tussenklank *e, en, s* bij samen-
stellingen 362-365, 372,
387

verkleinwoord 382 v., 397, 430

vormen van het werkwoord:
verleden deelwoord: *t, d* of
en 67, 69 v.

verleden deelwoord als ken-
merkwoord 241 v.

verleden tijd: *t* of *d* 70
tt of *dd* 69

vreemde woorden 405

-bij telwoord 306

plaats 232

uitgang *-n* bij onbepaald
hoofdtelwoord 305

- aanwijzingen voor juist taalgebruik (vervolg)
- bij uitspraak van verkleiningsuitgang 271
- bij voegwoord 339-342, 347 vv.
 - en* 347
 - maar* 348
 - noch* 349
- bij voegwoordelijke groep 324, 339-341
 - in ingewikkelde zinnen 357
- bij voornaamwoord:
 - aanwijzend voornaamwoord 281, 283 v.
 - bepalingaankondigend voornaamwoord 297 v.
 - betrekkelijk voornaamwoord 321 v.
 - bijwoordelijk voornaamwoord 300
 - onbepaald voornaamwoord 293 vv.
 - vragend voornaamw. 287 vv.
- bij voorzetsel 137, 144, 220, 311-314
- bij voorzetselgroep 220
- bij werkwoord 55-62
 - barbarisme 57 vv.
 - betekenis van vreemde woorden 60
 - betekenis van Nederlandse woorden 61
 - betekenisverschil bij dubbele vervoeging 76 v.
 - betekenisverschil tussen volt. teg. tijd en onvolt. verl. tijd 86 v.
 - enkelvoud/meervoud 106
 - in lijdende vorm 93
 - samentrekking 62
 - stam: slotklank 64
 - vervoeging van samengesteld werkwoord (type: bromfietsen) 72 v.
 - vorming der tijden 63 v.
- bij zelfstandig naamwoord 174-178
 - barbarisme 176 v.
 - betekenis van vreemde woorden 178
 - betekenis van Nederlandse woorden 175
 - geslacht: off. regeling 185-191
 - bij zelfst. naamw. (vervolg) meervoud zie getal naamvalsvormen 211 vv.
 - voornaamwoordelijke aanduiding 179-191
- literatuur over juist taalgebruik 461
- aardrijkskundige naam 406
- afgeleide persoonsnaam: *m/mm* 423
- absolute constructie 163
- abstract 171
- accent zie intonatie
- achtervoegsel zie afleiding
- adres in brieven 458
- afleiding, woordvorming door ~ 360, 379-392
- met achtervoegsel 379-388
 - tot kenmerkswoord 385 vv.
 - tot werkwoord 388
 - tot zelfstandig naamwoord 379-384
- met voorvoegsel 389-392
 - tot kenmerkswoord 390
 - tot werkwoord 391
 - tot zelfstandig naamwoord 389
 - tussenklank *e* bij ~ op *-lijk* 387
- algemeen (on)beschaafd zie Nederlands
- alinea 452
- anglicisme 56, 372, 386
- bij kenmerkswoord 166, 238
- bij werkwoord 58
- bij zelfstandig naamwoord 177
- antecedent 319
- apostrof zie weglatingsteken
- aspect bij het werkwoord 82-85, 87, 91
 - ~ van begin (inchoatief) 83
 - ~ van duur 84, 91
 - ~ van het onvoltooid of voltooid 85
- assimilatie 8
- automatisme:
 - taal als historisch ~ 10
 - taal als motorisch ~ 10, 45

B

- barbarisme 56, 372, 386
- soorten: anglicisme 56, 58, 177, 238, 372, 386

barbarisme: soorten (vervolg)
 gallicisme 56, 59, 177, 238
 germanisme 56 v., 176, 237,
 314, 372, 386
 bastaardwoord 405
 bedrijvende vorm 52, 63, 88, 91
 -voorstellingsverschil met lij-
 dende vorm 91
 -vormen 63
 beeldspraak 11, 141, 263
 begin zie aspect
 begrijpen van taal 16 v.
 begrippencombinatie 19 v.
 belanghebbend voorwerp zie
 meewerkend voorwerp
 beleefdheidsvorm:
 -uitgedrukt in:
 persoonlijk voornaamwoord
 63, 79 v., 265 v.
 werkwoordsvorm 79, 266
 woordkeus 79
 beletseltken 446
 bepaald lidwoord zie lidwoord
 bepaling:
 -bijvoeglijke ~ 147, 309
 andere namen 215
 factoren voor het herkennen als
 bijvoeglijke ~ 216, 224
 plaats in de zin 216
 structureel beschouwd 217
 uitgedrukt door:
 kenmerkswoord 224-228
 oordeelspartikel 229 v.
 telwoord 232
 voegwoordelijke groep 315
 vv., 318-329
 voornaamwoord 231, 274, 279
 voorzetselgroep 219-222
 wijswoord 231
 zelfstandig naamwoord 215-
 218
 in tweede naamval 217
 met bezittelijk voornaam-
 woord 218
 woord begrepen als bijvoeg-
 lijke ~ 216, 224
 -bijwoordelijke ~ 100, 147,
 239
 structureel beschouwd 233
 uitgedrukt door:
 kenmerksw. 244, 255, 259
 voorzetselgroep 256, 258
 zelfstandig naamw. 254, 257

bepaling, bijw. ~ (vervolg)
 verschil met werkwoorde-
 lijke ~ 233
 - ~ van gesteldheid 160
 - onderwerps~:
 andere namen 148
 factoren voor het herkennen
 als onderwerps~ 162
 gebruik 163
 overeenkomst met onderwerp
 163
 plaats in de zin 165
 structureel beschouwd 162,
 233
 uitgedrukt door kenmerks-
 woord 146
 woord begrepen als onder-
 werps~ 162
 - voorwerps~ 100, 123
 andere namen 123
 factoren voor het herkennen
 als voorwerps~ 162
 gebruik 124, 164
 plaats in de zin 125, 165
 structureel beschouwd 162,
 233
 uitgedrukt door kenmerks-
 woord 146
 woord begrepen als voor-
 werps~ 162
 -werkwoordelijke~ 21 v., 100,
 134, 141, 147, 309
 andere namen 21, 126
 factoren voor het herkennen
 als werkwoordelijke ~ 127,
 133, 143, 149
 gebruik 128, 144, 150-158,
 161, 309
 plaats in de zin 129, 134, 143,
 145, 159 v.
 soorten 142
 structureel beschouwd 21 v.,
 53, 133, 146, 233
 uitgedrukt door:
 kenmerkswoord 147, 149-
 161
 oordeelspartikel 161
 voegwoordelijke groep 315,
 337 v.
 voorzetselgroep 139, 141-
 145, 256
 zelfstandig naamwoord 126-
 129, 133 v.

bepaling, werkw. ~ (vervolg)
 verschil met bijwoordelijke~
 233
 woord begrepen als werk-
 woordelijke~ 127, 143, 149
 bepalingaankondigend voor-
 naamwoord 296 vv.
 -algemeen 296
 -betekenis 296
 -gebruik 297
 -schrijfwijze in het meervoud
 297
 -vorm 297
 beschaafde taal 39, 41 v.
 betekenis:
 -van taal 2, 16 vv.
 -van woord 10 v.
 betekenisaanvulling 21 v.
 betekenisstelsel van de zin 16-
 22
 -betekenisaanvulling 21 v.
 -omstandigheidsaanvulling 21 v.
 betekenisverhouding 15, 81
 betrekkelijk voornaamwoord
 320-323
 -gebruik 321
 -gebruik van *w*-vorm 320
 -overeenkomst met antecedent
 321
 -vormen 320
 naamvalsvormen 191, 323
 betrekking zie lijdend voorwerp
 van betrekking
 bezittelijk voornaamwoord 274-
 278
 -algemeen 274
 -overeenkomst met de bezitter
 276
 -voornaamwoordelijke aandui-
 ding 183, 190, 276
 -vormen 275
 naamvalsvormen 190
 -zelfstandig gebruikt 278
 brief zie correspondentie
 bijstelling 443
 bijvoeglijke bepaling zie be-
 paling
 bijvoeglijk naamwoord 48 v.;
 zie verder kenmerkswoord
 bijwoord 48 v.; zie verder ken-
 merkswoord
 bijwoordelijke bepaling zie be-
 paling

bijwoordelijk voornaamwoord
 282, 289, 292, 299
 -algemeen 338
 -betekenis 338
 -gebruik 300, 322
 -vervanging van aanwijzend
 voornaamwoord door~ 282
 -vervanging van persoonlijk
 voornaamwoord door~ 183
 -vervanging van vragend voor-
 naamwoord door~ 289
 -vorm 299
 bijzin zie voegwoordelijke groep
 Brabants 38

C

combinatie:
 -van begrippen 19 v.
 -van klanken tot woorden 7, 10
 -van woorden tot groepen of
 zinsdelen 13 vv.
 -van groepen of zinsdelen tot
 zinnen 15-24, 351-357
 concreet 171
 controle op het juiste taalge-
 bruik 22 v.
 correcte en niet-correcte taal 9,
 41 v.
 correctie op kindertaal 10
 correspondentie 452-458
 -adres 458
 -beginformules 456
 -datering 453
 -literatuur over ~ 462
 -rekwest 453
 -onderwerp 454
 -slotformules 457
 -titulatuur 455

D

deeltken (trema) 449
 deelwoord 63
 -tegenwoordig ~ 63
 -verleden ~ 63, 67, 69 v., 73,
 78, 80
 als kenmerkswoord gebruikt
 241 v.
 in samenstellingen (type:
 bontgevoerd) 237
 plaats in de zin 353
 vormen met *t*, *d* of *en* 67,
 69 v.
 dialect 43 v.

diernaam 173
-geslacht:
als *hij*-woord 186
als *zij*-woord 185
gemeenslachtig 182, 185 v.
onzijdig 188
directe rede zie rede
dubbelpunt 444
duur zie aspect van duur

E

eigenaam 170, 172
-meervoudsvorm 200
eigenschap:
-het begrip ~ 17-20, 51, 169,
171
-verhouding tot zelfstandigheid
19 v.
enkelvoud zie getal

F

familienaam:
-meervoudsvorm 200
figuurlijk taalgebruik 11, 105,
226
Friese taal 44

G

gallicisme 56
-bij kenmerksword 238
-bij voorzetsel 59
-bij werkwoord 59
-bij zelfstandig naamwoord 177
gebiedende wijs zie wijs
gedachtenstreep 446
geheugenbeeld 10, 45
-van klanken 10
-van lettertekens 45
gelijkvormigheidsregel zie spel-
ling
geluidsorganen 2
gemeenslachtig zie geslacht
germanisme 56, 372, 386
-bij kenmerksword 158, 237
-bij voorzetsel 314
-bij werkwoord 57
-bij zelfstandig naamwoord 176
geslacht van het zelfstandig
naamwoord 179-191
-biologisch ~ 182
-*de*- en *het*-woord 181
-grammaticaal ~ 182
gemeenslachtig 273

geslacht, gramm. ~ (vervolg)
mannelijk 179
onzijdig 179
vrouwelijk 179
-historische ontwikkeling 179
vv.
-natuurlijk ~ 173, 182
-officiële regeling 185-191
-*hij*-woord 182, 186
hij/zij-woord 187
zij-woord 185
het-woord 188
-psychologisch beschouwd 179
-voornaamwoordelijke aandui-
ding 180-184
-vormonderscheid 180
-woord ~ 179-182
getal:
-enkelvoud en meervoud 192
bij aan andere talen ontleende
woorden 199
bij eigenaam 200
bij familienaam 200
bij persoonlijk voornaam-
woord 261-270
bij samengestelde titels 199
bij werkwoord 65, 81, 106
bij woorden op *-man* 199
bij woorden van hoeveelheid
204
bij zelfst. gebruikte woorden:
bepalingaankondigend voor-
naamwoord 297
bezittelijk voornaamwoord
278
onbepaald hoofdtelwoord
305
bij zelfstandig naamwoord
192-204
uitgang *-en* 194
uitgang *-en* of *-s* 196
met/zonder verschil in be-
tekenis 196
uitgang *-eren* 197
uitgang *-n* 194
uitgang *-n* of *-s* 194
uitgang *-s* 195
-dubbelmeervoud 198
met verschil in betekenis 198
-geen enkelvoud 203
-geen meervoud 201
-meervoudsvorm van ander
woord 202

gevoelswaarde 11, 31
 gezegde:
 -andere namen 101
 -betekenis in de zin 20
 -factoren voor het herkennen als ~ 103
 -gebruik 105-109
 -handelings~20
 -logisch beschouwd 20 vv.
 -naamwoordelijk deel van het ~ zie aldaar
 -overeenkomst met onderwerp 81, 103, 106 v.
 bij woord van hoeveelheid 106
 -plaats in de zin 23 v., 315, 325, 351-357
 het onvervoegde deel (onbepaalde wijs, verleden deelwoord) 23 v., 315, 325, 351-357
 het vervoegde deel (persoonsvorm) 23 v., 315, 325, 351-357
 -psychologisch beschouwd 20
 -structureel beschouwd 23 v., 103
 -woord begrepen als ~ 103
 goed Nederlands zie Nederlands grammaticale uitgang zie uitgang
 groepering:
 -van woorden tot groepen 13
 -van woorden en groepen tot zinnen 23, 351-358
 groepsvormend woord 48, 307 lidwoord 214; zie verder aldaar
 -voegwoord 315 v.; zie verder aldaar
 -voorzetsel 307-314; zie verder aldaar

H

handeling:
 -het begrip ~ 20
 herhaling van zinsdelen:
 -door aanwijzend voornaamwoord 281, 336
 herinneringsbeeld zie geheugenbeeld
 hoeveelheid:
 -enkelvoud - meervoud 204

hoeveelheid (vervolg)
 -overeenkomst tussen gezegde en woord van ~ in het onderwerp 106
 -verhouding tussen kern en bep. bij woorden van ~ 215
 Hollands 38 v.
 hoofdletter 438, 447
 hoofdtelwoord zie telwoord
 hulpwerkwoord 50, 51, 54
 -betekenisverhouding 54
 -soorten 50
 van lijdende vorm 50, 89 vv.
 van modaliteit 50, 78 v., 97, 99
 van toekomstige tijd 50, 63, 78
 van volt. tijd 50, 63, 80, 85
 van andere aspecten 50, 83 vv.
 -vervoeging 78 vv.

I

inchoatief zie aspect
 indirecte rede zie rede
 imperatief zie modaliteit
 infinitief zie onbepaalde wijs
 inhoud zie lijdend voorwerp van inhoud
 inhoudsgroep 331
 interpunctie 437-451
 -aanhalingsteken 441
 -beletselteken 446
 -deeltteken 449
 -dubbelpunt 444
 -gedachtenstreep 446
 -komma 438, 441 vv.
 -koppeltteken 448
 -punt 439
 -puntkomma 438, 440, 445
 -uitroepsteken 439, 441
 -vraagteken 439, 441
 -weglatingsteken 451
 intonatie 15, 25-30
 -aandachts ~ 30, 36
 -factoren van de ~:
 accent (klemtoon) 25 vv., 29
 melodie 25 v., 29
 tempo 25 v., 29
 toon 25 v.
 -groeps ~ 27
 -praktische toepassingen 15, 20, 23-30, 96, 104, 115, 160, 208, 216, 230, 315, 316, 351-356, 438 vv.

intonatie (vervolg)
-soorten 25
-structuur ~ 28, 30
-woord ~ 26
-zins ~ 28
 bij mededeling 28 v.
 bij uitroep 28 v.
 bij vraag 28 v.
inversie 356
irrealis zie modaliteit

K

kenmerkswoord 49, 233-259
-algemeen 233
-als bijvoeglijke bepaling 224-228
-als naamwoordelijk deel van het gezegde 146, 166
-als onderwerpsbepaling, 146, 162
-als voorwerpsbepaling 146, 192
-als werkwoordelijke bepaling 146, 149-161
-barbarisme 158, 166, 237 v.
-betekenis van aan andere talen ontleende ~ 239
-betekenis van Nederlandse ~ 240
-bijvoeglijk ~ (bijvoeglijk naamwoord) 147, 223-228
 factoren voor het herkennen als bijvoeglijke bepaling 224
 gebruik 255 v.v.
 plaats in de zin 224, 233
 vorm:
 met/zonder uitgang op -e 223, 241 v.
 naamvals vormen 211 v., 243
-bijwoordelijk ~ (bijwoord) 147, 228 v., 255, 259
 aanwijzingen voor juist gebruik 150-158
 in ontkenning 151
 als uitdrukking van modaliteit 99
 als voegwoord van nevenschikking 350
 plaats in de zin 154
 vorm:
 met/zonder uitgang op -e 244
-combinatiemogelijkh. 254-259

kenmerksw. bijw. ~ (vervolg)
-functie 233
-gebruik 150-158, 236-240
-grammaticale uitgangen 147
-soorten 235
-trappen van vergelijking zie aldaar
-verbuiging 241-244
 naamvals vormen 243
-verleden deelwoord als ~ 241 v.
-vorm 241-253
-vorming door:
 afleiding met achtervoegsel 385 vv.
 voorvoegsel 390
 samenstelling 370, 377
-vormonderscheid 234
kindertaal 10
klankbeeld 10, 45
klanken 2-9
-assimilatie 8
-combinatie van ~ 7
-soorten van ~ 3-6
-taal en ~ 2
-verschil tussen ~ en lettertekens 45
-vorming van ~ 2 v.
-woorden en ~ 7 v.
klemtoon zie intonatie
klinkers 4
-spelling van ~ 407-436
-tweeklanken 5
-uitspraak van ~ 407-436
komma 438, 441 vv.
-het begrip ~ 19 v.
koppelteken 448
koppelwerkwoord zie werkw.

L

Latijn 38
leestekens zie interpunctie
lettergreep 394 v.
-gesloten ~ 395
-open ~ 395
-verdeling van de woorden in ~ 397
 bij bastaardwoorden 405
lidwoord 48, 214
-bepaald ~ 214
-betekenis 214
-gebruik bij het naamwoordelijk deel van het gezegde 131, 214

lidwoord (vervolg)
 -onbepaald ~ 214
 -structureel beschouwd 214
 -vorm:
 2de-naamsvaarsvorm 191
 lijdende vorm 88-93
 -gebruik 52 v., 91, 93
 bij onovergankelijk werk-
 woord 53
 -voorstellingsverschil met be-
 drijvende vorm 91
 -vormen 63, 89
 lijdend voorwerp 113-118
 -aanwijzingen voor juist ge-
 bruik 116 v.
 -andere namen 113, 126
 -betekenis in de zin 21 v.
 -factoren voor het herkennen
 als ~ 115
 -gebruik in de lijdende vorm 88
 - ~ van betrekking 114, 123
 - ~ van inhoud 114, 123, 147
 -logisch beschouwd 21 v.
 -plaats in de zin 23 v., 115, 118,
 134, 351-358
 -psychologisch beschouwd 52
 -soorten 113 v.
 van betrekking 114
 van inhoud 114
 -structureel beschouwd 100,
 115, 133
 -uitgedrukt door:
 voegwoordelijke groep 331-
 336
 voornaamwoord 113 v., 115
 zelfstandig naamwoord 113
 v., 115
 -voorlopig ~ 113
 -woord begrepen als ~ 115
 literatuuropgaven 459-463
 logisch systeem van de zin 16-22,
 351-358
 lussie-taal 41, 112, 263, 270

M

mannelijk zie geslacht
 mededelende zin (mededeling)
 -intonatie in de ~ 28 v.
 -structuur van de ~ 23 v.
 medeklinkers 6
 -verdubbeling in spelling 407-
 436
 meervoud zie getal

meewerkend voorwerp 119-122
 -andere namen 119, 126
 -betekenis in de zin 21 v.
 -factoren voor het herkennen
 als ~ 120
 -gebruik 121
 -gebruik in de lijdende vorm 92
 -logisch beschouwd 21 v.
 -plaats in de zin 120, 122, 356
 -structureel beschouwd 100, 119
 -uitgedrukt door:
 voegwoordelijke groep 119
 voornaamwoord 119
 voorzetselgroep 135
 zelfstandig naamwoord 119
 -woord begrepen als ~ 120
 melodie zie intonatie
 modaliteit 94-99
 -hulpwerkwoord van ~ 50, 78 v.,
 97, 99
 -kenmerkswoord van ~ 99
 -soorten 96
 gebod (imperatief) 96
 mogelijkheid (potentialis) 96
 onmogelijkheid (irrealis) 96
 wenselijkheid (optatief) 96
 zekerheid (realis) 96
 -uitgedrukt door:
 kenmerkswoord 99
 werkwoordsvorm 97
 woordvolgorde 97

N

naamval 205, 213
 -bij kenmerkswoord 211 vv.
 -bij lidwoord 191
 -bij voornaamwoord:
 aanwijzend voornaamwoord
 191, 280
 betrekkelijk voornaamwoord
 191, 323
 bezittelijk voornaamwoord
 190
 persoonlijk voornaamwoord
 189, 209
 vragend voornaamwoord 191,
 287
 -bij zelfstandig naamwoord 205-
 213
 -functie 205, 207
 gebruik 212 v.
 -historische ontwikkeling 206,
 208

naamval (vervolg)
 -logische betekenis 14, 207
 -structureel beschouwd 208
 -vormen 211 vv.
 2de ~ 191, 209 vv.
 als bijvoeglijke bepaling 217
 bij persoonsnaam 209
 spelling: *s* of *'s* na klinkers
 210
 3de ~ 211 vv.
 te of *ten* 213
 naamwoordelijk deel van het
 gezegde 130
 -andere namen 130
 -factoren voor het herkennen
 als ~ 131
 -gebruik 132, 166
 -gebruik van het lidwoord 131,
 214
 -structureel beschouwd 12, 100,
 130
 -uitgedrukt door:
 kenmerkswoord 146, 166
 voegwoordelijke groep 318 vv.
 voorzetselgroep 140
 zelfstandig naamwoord 130 v.
 met/zonder lidwoord 131
 -woord begrepen als ~ 131
 Nederlands 36
 -algemeen beschaafd ~ 39, 41 v.
 -dialecten en ~ 43 v.
 -historische groei 37 vv.
 in België 40
 -niveaus van taalverzorging 42
 nevenschikking 316, 345-350
 -kenmerkswoord van ~ 350
 -verhouding tussen onderwerp
 en gezegde bij *en*, *noch* 106
 -voegwoord van ~ 346-349
 en 346 v.
 maar 346 v., 348
 noch 349
 of 346

O

omstandigheidsbepaling 21 v.
 onbepaalde wijs 63
 -met voorzetsel 309
 -plaats in de zin 353
 onbepaald hoofdtelwoord zie
 telwoord
 onbepaald lidwoord zie lid-
 woord

onbepaald voornaamwoord 290-
 295, 305
 -aanwijzingen voor juist ge-
 bruik 293 vv.
 -algemeen 290
 -betekenis 290
 -met voorzetsel 292
 -vervanging van ~ door per-
 soonlijk voornaamwoord
 294
 -vormen 291
 uitgang *-e* 291
 uitgang *-n* in meervoud 305
 onderschikking 316, 318-344
 -ondergeschikte zin:
 als bijvoeglijke bepaling 316,
 319-329
 als lijdend voorwerp 316, 331-
 339
 als onderwerp 344
 als werkwoordelijke bepaling
 337 v.
 -plaats van de ondergeschikte
 zin 324
 -verhouding tussen:
 antecedent van de hoofdzin en
 gezegde 326
 tijden van hoofdzin en voeg-
 woordelijke groep 87, 327
 -voegwoord van ~ 328 v., 338
 betrekkelijk voornaamwoord
 320-323
 samengetrokken betrekkelijk
 voornaamwoord 335
 voegwoord van indirecte
 rede 328, 333
 keuze van het juiste voeg-
 woord 339, 342
 onderwerp 101 v.
 -aanwijzingen voor juist ge-
 bruik 105 v.
 -andere namen 102
 -betekenis in de zin 20 vv.
 -factoren voor het herkennen als
 ~ 104
 -gebruik:
 in lijdende zin 92
 in voegwoordelijke groep
 107, 326
 -logisch beschouwd 20 vv.
 -overeenkomst met gezegde 81,
 103, 106
 -plaats ~ 102

onderwerp
 -plaats in de zin 24, 104, 110, 325, 352 vv.
 -psychologisch beschouwd 58
 -schijn ~ 102
 -structureel beschouwd 104, 110, 352
 -uitgedrukt door:
 voegwoordelijke groep 344
 voornaamwoord 111 v.
 woord in zelfnoemfunctie 104
 zelfst. naamwoord 101-111
 -woord begrepen als ~ 104
 onderwerpsbepaling zie bepaling onovergankelijk 53
 onregelmatig(e):
 -meerv. van zelfst. naamw. 201 v.
 -trappen van vergelijking 248
 -vervoeging 75, 78
 ontkenning 151 vv.
 -dubbele ~ 151
 -gebruik 151 v.
 -in dialecten 151
 -plaats in de zin 152
 -verkapte vormen 153
 ontleningen aan andere talen
 -bij kenmerkswoord 239
 -bij werkwoord 60
 -bij zelfstandig naamwoord 178
 -meervoudsvorm 199
 onvoltooid zie aspect
 onvoltooid tijd zie tijden
 onzijdig zie geslacht
 oordeelspartikel 160
 -als bijvoeglijke bepaling 229 v.
 -als bijwoordelijke bepaling 160
 -andere naam 229
 -plaats in de zin:
 bij werkwoord 160
 bij zelfstandig naamwoord 230
 oorzakelijk voorwerp zie voorzetselvoorwerp
 opsomming: leestekens bij ~ 444
 optatief zie modaliteit
 overeenkomst tussen:
 -antecedent en betrekkelijk voornaamwoord 321
 -onderwerp en gezegde 81, 103
 bij voegwoordelijke groep 107, 326
 bij woorden van hoeveelheid 106

overeenkomst (vervolg)
 -tijden in voegwoordelijke groep 87, 336
 overgankelijk 52
 overtreffende trap zie trappen van vergelijking

P

pauze zie intonatie
 persoon 81, 261
 persoonlijk voornaamwoord 261-271
 -aanwijzingen voor juist gebruik 229
 -functie 261
 -naamval: logische betekenis 14
 -nevenvormen in uitspraak 112, 268, 271
 -vervanging van onbepaald voornaamwoord door ~ 294
 -vervanging van ~ door aanwijzend voornaamwoord 284
 -vervanging van ~ door bijwoordelijk voornaamwoord 183
 -vormen voor:
 eerste persoon 262 vv.
 aanwijzingen voor juist gebruik 262
 enkelvoud 262 v.
 meervoud 264
 versterkte vorm 263
 tweede persoon 265 vv.
 beleefdheidsvorm 266
 meervoud 267
 derde persoon 268 vv.
 enkelvoud 268
 meervoud 270
 voornaamwoordelijke aanduiding 182 vv., 189, 269
 persoonsnaam 170-173
 -afgeleid van aardrijkskundige naam 423
 -geslacht 182, 185 v.
 -oude 2de naamval 209
 persoonsvorm:
 -plaats in de zin 24, 110, 315, 325, 352
 plaats van de woorden in de zin zie zinsbouw
 platte taal 41

pleonasme 161, 227
potentialis zie modaliteit
punt 439
puntkomma 438, 440, 445

R

rangtelwoord zie telwoord
realis zie modaliteit
rede:
-directe ~ 316, 332
 interpunctie bij directe ~ 441
-indirecte ~ 332 v.
 voegwoord van indirecte ~
 333

S

samengestelde zin zie zin
samengetrokken betrekkelijk
 voornaamwoord 333, 335
-functie en vorm 335
samenstelling, woordvorming
 door ~ 360-377
-tot kenmerkswoord 370 v.,
 377
-tot telwoord 377
-tot voornaamwoord 377
-tot werkwoord 373 v.
-tot zelfstandig naamwoord 361-
 369
-tussenklanken *e, en, s* 362-365,
 372
samentrekking van woorden en
 zinsdelen 62, 108, 117, 121
schriftbeeld 45
schrijftaal 45 vv.
situatie en taalgebruik 31
slecht Nederlands zie Neder-
 lands
soortnaam 170, 172
spelling 45, 393-436
-aaneenschrijven van woorden
 450
-aardrijkskundige naam 406
 afgeleide persoonsnaam: *m/*
 mm 423
-afzonderlijke klanken 407-436
-algemene regels 393-404
-bastaardwoord 405
-gebruik van hoofdletter 438,
 447
-gebruik van leestekens zie
 interpunctie
-gelijkvormigheidsregel 403

spelling (vervolg)

-klinkers:

 afzonderlijke klanken 407-
 436
 enkel of dubbel letterteken
 407, 436

 algemene regels 394-396

-literatuur over ~ 463

-medeklinkers:

 afzonderlijke klanken 407-
 436
 enkel of dubbel letterteken
 407-436

 algemene regels 404

-verdeling in lettergrepen 394 v,
 397

-vreemde woorden 405

-werkwoord:

 3de persoon in onvolt. teg.
 tijd 63

dd/tt in onvolt. verl. tijd 69 vv.
 verleden deelwoord 67, 69 v.
 als kenmerkswoord 241 v.

-zelfstandig naamwoord:

 tussenklank bij meervoud 194

spraakkunsten:

-literatuuropgaven 459

spraakorganen 2

spreektaal 45 vv., 151

stam:

-van werkwoord 64

 slotklank *f/v, s/z, t/d* 64

-van zelfstandig naamwoord
 205

standentaal 42

stellende trap zie trappen van
 vergelijking

stofnaam 170, 172

-geen meervoud 201

-geslacht 185 vv.

structuur zie zinsbouw

synoniem 12

T

taal:

-algemene ~ 38 v.

-als contactmiddel tussen men-
 sen 35

-het begrip ~ 35

-beschaafde ~ 39, 41 v.

-cultuur ~ 38-42

-dialect en ~ 43 v.

-figuurlijke ~ 11, 105, 226

taal (vervolg)
 -geschreven en gesproken ~
 45 vv.
 -gevoel en ~ 11
 -historisch automatisme van de
 ~ 10
 -~ideaal 42
 -kinder~ 10
 -klank als ~ 2, 10
 -logica in de ~ 19-22, 24, 358
 -lussie~ 41, 112, 263, 270
 -milieu en ~ 10, 41 v.
 -Nederlandse ~:
 literatuur over ~ 460
 -platte ~ 41
 -situatie en ~ 31
 -sociale functie van de ~ 10,
 35 v., 42
 -streek~ 43
 -verstand en ~ 16-22
 -~verzorging 42
 taalgebruik
 -aanwijzingen voor juist ~ zie
 aldaar
 -controle op het ~ 20 vv.
 taalproces 2
 tautologie 161, 227
 tegenstelling:
 -betekenis aanduidende tegen-
 stelling:
 bij vorming van tijden 65
 bij woordvolgorde 24, 98, 351-
 358
 tegenwoordig deelwoord zie
 deelwoord
 tegenwoordige tijd zie tijden
 telwoord 48, 301-306
 -als bijvoeglijke bepaling 232
 -hoofd~:
 bepaald hoofd ~ 301-304
 plaats in de zin 232
 onbepaald hoofd ~ 305 v.
 aanwijzingen voor juist ge-
 bruik 306
 vormen:
 uitgang -e 305
 uitgang -n in meervoud 305
 -plaats in de zin 232
 -rang~ 302
 plaats in de zin 232
 vorming 302
 -spelling 303
 tempo zie intonatie

tijden van het werkwoord:
 -gebruik:
 in voegwoordelijke groep 87,
 327
 verleden tijd: *t* of *d* 70
 tt of *dd* 69
 volt. teg. tijd of onvolt. verl.
 tijd 86
 -overzicht 63
 -soorten:
 tegenwoordige tijd 82
 toekomstige tijd 82
 verleden tijd 82
 titel en titulatuur 455
 toekomstige tijd zie tijden
 toevoegingswoord 17, 48
 toon zie intonatie
 trappen van vergelijking 245-253
 -eigenaardige betekenissen 252
 -geen ~ 253
 -omschreven vormen 250
 -onregelmatige ~ 248
 -onvolledige ~ 248
 -overtreffende trap 245, 247 vv.
 het bij predikatief gebruik 249
 vorm 247 v.
 omschreven vorm 250
 -stellende trap 245
 -vergroten trap 245 v., 252 v.
 vorm 246, 248
 omschreven vorm 250
 trema zie deeltken
 tussenwerpsel 48
 tweeklank 5

U
 uitgang, grammaticale ~ 14
 -bij kenmerkswoord 147, 166,
 241-244
 -bij voornaamwoord 261 vv.
 -bij werkwoord 63 v.
 -bij zelfstandig naamwoord 193
 vv.
 uitroepende zin 24, 28 v.
 uitroepeteken 439, 441
 uitspraak:
 -~ideaal 9
 -invloed van de geschreven taal
 45 v.
 -klinkers 4, 407-436
 -medeklinkers 6, 407-436
 -slot -n in meervoud en onbe-
 paalde wijs 46, 65

- uitspraak (vervolg)
- tweeklank 5, 407-436
- varianten 9
- verkleiningsuitgang 271
- verschillen in ~:
 - invloed van dialect 43 v.
 - invloed van verschil in taalverzorging 41 v.
- Vlaamse ~ 40, 65

V

- verbuiging:
 - van kenmerkwoord 241-244
 - van voornaamwoord 260
 - van zelfst. naamwoord 192 vv.
- vergelijking 251; zie ook trappen van vergelijking
- vergrotende trap zie trappen
- verkleinwoord 382 vv.
- betekenis 382
- spelling 430
- verdeling in lettergrepen 397
- vorming 383 v.
- verleden deelwoord zie deelwoord
- verleden tijd zie tijden
- vervoeging 63 vv.
- als aanduiding van de betekenisverhouding:
 - modaliteit 94, 97
 - persoon en getal 63 vv., 81
- tijd:
 - bij sterk werkwoord 67 v.
 - bij zwak werkwoord 69 vv.
 - vorm (bedrijvend/lijdend) 88
- dubbele ~ 76 v.
- met verschil in betekenis 76 v.
- gemengde ~ 66, 75
- modaliteit 94, 97
- van hulpwerkwoord 78
 - van samengesteld werkw. 72 v.
 - van sterk werkwoord 67 vv.
 - van zwak werkwoord 69 v.
- te of de 70
- verzamelnaam 170, 172
- geen meervoud 201
- geslacht 185 v.
- Vlaams 40
 - invloed van het Frans 40; zie ook gallicisme
- taalstrijd 40
- uitspraak 40
- woordkeus 40, 47

- voegwoord 48, 315 v., 317
- betekenis 317
- bij indirecte rede 333
- bij nevenschikking 346-349
- bij voegwoordelijke groep:
 - als bijv. bepaling gebruikt:
 - betrekkelijk voornaamwoord 320-323
 - als bijwoordelijke en werkwoordelijke bepaling gebruikt:
 - samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord 335
 - ~ van indirecte rede 333
 - ~ van werkwoordelijke bepaling 338
 - gebruik 339-342, 347 vv.
 - plaats in de zin 154
 - vorm 317
- voegwoordelijke groep (bijzin) 316, 318-344
- als bijvoeglijke bepaling 318-329
 - plaats in de zin 324
- als bijwoordelijke en werkwoordelijke bepaling 330-344
- als onderwerp 344
- als voorwerp 331
- andere naam 316
- beknopte ~ 310
- bouw van ~ 325
 - bij dubbele ~ 343
- gebruik 324, 339-342, 357
- gebruik van bijwoordelijk voornaamwoord 322
- in onderschikking zie aldaar
- overeenkomst:
 - in tijd en aspect met hoofdzin 87, 327
 - tussen onderwerp en gezegde 107, 326
- plaats in de zin 315, 324 v., 355 v.
- vervanging van ~ door aanwijzend voornaamwoord 336
- volgorde zie zinsbouw
- voltooid zie aspect
- voltooide tijd zie tijden
- voornaamwoord 48, 260-300
- algemeen 260
- betekenis 260

voornaamwoord (vervolg)
 -soorten:
 aanwijzend ~ 279-285; zie verder aldaar
 bepalingaankondigend ~ 296 vv.; zie verder aldaar
 betrekkelijk ~ 320-323; zie verder aldaar
 bezittelijk ~ 274-278; zie verder aldaar
 bijwoordelijk ~ 299 v.; zie verder aldaar
 onbepaald ~ 290-295; zie verder aldaar
 persoonlijk ~ 261-271, zie verder aldaar
 samengetrokken betrekkelijk ~ 335
 vragend ~ 286-289; zie verder aldaar
 wederkerend ~ 272
 wederkerig ~ 273
 -vorming door samenstelling 377
 voornaamwoordelijke aanduiding van het geslacht zie geslacht
 voorvoegsel zie afleiding
 voorwerpsbepaling zie bepaling
 voorwerpsnaam 170, 172
 -geslacht 185 vv.
 voorzetsel 481, 307-314
 bij voorzetselgroepen 144, 220
 bij werkwoord 137
 -als voegwoord van werkwoordelijke bepaling 338
 -barbarisme 314
 -betekenis 307
 -combinatiemogelijkheden 308 vv.
 -gebruik 137, 144, 220, 311-314
 voorzetselgroep 135-145, 219-222, 307
 -als bijv. bepaling 219-222 plaats in de zin 222
 -als bijwoordelijke bepaling: bij kenmerkswoord 156, 258
 -als naamwoordelijk deel van het gezegde 140
 -als voorzetselvoorwerp 135-138, 140
 -als werkw. bepaling 139, 141-145 plaats in de zin 143
 -gebruik 220 v.

voorzetselvoorwerp 135-138, 140
 -andere namen 135
 -bij werkwoord met vast voorzetsel 135
 -factoren voor het herkennen als ~ 136
 -gebruik 137
 -keuze van het voorzetsel 137
 -structureel beschouwd 100, 135, 140
 -voorlopig ~ 331
 -woord begrepen als ~ 136
 vorming van de woorden zie woordvorming
 vraagteken 439, 441
 vragende zin (vraag) 24, 28 v.
 -bouw van de ~ 352
 vragend voornaamwoord 286-289
 -algemeen 286
 -als bijvoeglijke bepaling 231
 -als voegwoord van indirecte rede 333
 -andere naam 231
 -betekenis 286
 -gebruik 287
 -vervanging van ~ door bijwoordelijk voornaamwoord 289
 -vormen 287
 naamvalsvormen 191, 287
 -zelfstandig gebruikt 288
 -zinsbouw bij gebruik van ~ 287
 vreemde woorden:
 -spelling 405
 vrouwelijk zie geslacht

W

wederkerend voornaamwoord 272 v.
 -gebruik 272
 -versterkte vorm 272
 wederkerig voornaamwoord 273
 -gebruik in Zuid-Nederland 273
 weglatingsteken (apostrof) 451
 werkwoord 48, 49-167
 -algemeen 49
 -als bepaling:
 bij voornaamwoord 111 v.
 bij zelfstandig naamwoord 101-110
 -barbarisme 57 vv.

werkwoord (vervolg)
 -bepaald door:
 kenmerkswoord 146-166
 voorzetselgroep 135-145
 -betekenis van aan andere talen
 ontleende woorden 60
 -betekenis van Nederlandse
 woorden 61
 -betekenisverschil:
 bij dubbele vervoeging 76 v.
 tussen volt. teg. tijd en onvolt.
 verl. tijd 86 v.
 -bewegings- 50, 90, 143
 -combinatiemogelijkheden 100
 -dubbele vervoeging 76 v.
 -gebruik 55-62; zie verdere aan-
 wijzingen voor juist taalge-
 bruik
 -gemengde vervoeging 66, 75
 -handelings- 50, 52, 90, 113,
 133
 -hulp- 50, 51; zie verder aldaar
 -koppel- 54, 133
 -onbepaalde wijs 63
 -onovergankelijk - 53
 -onregelmatige vervoeging 68
 -onvervoegde vormen 63
 -overeenkomst met onderwerp
 81
 -overgankelijk - 52 v.
 -persoonsvorm 24
 plaats in de zin 24, 110, 352
 -samengesteld - 72 vv.
 scheidbaar/niet-scheidbaar 72,
 74
 vervoeging 72 v.
 -stam 64
 -sterk - 66 vv.
 -toestands- 50, 54, 131, 133
 -betekenisverhouding in de zin
 81-99
 aspect 82-85, 87, 91
 begin 83
 duur 84
 getal 81
 modaliteit 94-99
 onvoltooid/voltooid 85
 persoon 81
 tijd 82, 86 v.
 -vervoeging 63 vv.; zie verder
 aldaar
 -voorzetselgebruik 135, 137, 143
 -vorm 49, 63-99

werkwoord (vervolg)
 -vorming door:
 afleiding 388, 391
 samenstelling 373 v
 -zelfstandig - 50 v.
 -zwak - 66, 69 vv.
 wezen 169, 171
 wijs:
 -aantonende - 63
 -aanvoegende - 63, 97
 bij indirecte rede 332
 vorm:
 omschreven vorm 97
 oude vormen 97
 -gebiedende - 63, 80
 -onbepaalde - 63; zie verder
 aldaar
 wijswoord 231
 woord 10
 -betekenis 10 vv.
 -combinatiemogelijkheden 13 v.,
 24
 -gevoelswaarde 11
 -indeling naar betekenis 48
 - -intonatie 26
 - -keus 32
 -soorten 48
 -volgorde zie zinsbouw
 -vorm 10
 - -vorming 359-392
 door afleiding 379-392; zie
 verder aldaar
 door nieuwe klankgroep 359
 door samenstelling 360-377;
 zie verder aldaar

Z

zelfnoemfunctie 104
 zelfstandigheid:
 -het begrip - 17-20, 169, 171
 -verhouding tot eigenschap 19 v.
 zelfstandigheidswoord 17, 48
 zelfstandig naamwoord 48, 168-
 232
 -algemeen 168
 -als bepaling:
 bij kenmerkswoord 254, 257
 bij werkwoord 113-133
 bij zelfstandig naamwoord
 215-218
 in 2de-naamvalsform 217
 met voorgevoegd bezittelijk
 voornaamwoord 218

- zelfstandig naamwoord (vervolg)
 -bepaald door:
 kenmerkswoord 223-228
 oordeelspartikel 229 v.
 telwoord 232
 voegwoordelijke groep 318-329
 voorzetselgroep 219-222
 wijswoord 231
 zelfstandig naamwoord 215-218
 -betekenis van het ~:
 barbarismen 176 v.
 bij aan andere talen ontleende ~ 178
 bij Nederlandse ~ 175
 -combinatiemogelijkheden 215-232
 -gebruik 174-178
 -geslacht 179-191; zie verder aldaar
 -getal 192-204; zie verder aldaar
 -met voorzetsel 308
 -met/zonder lidwoord 168 v., 214
 -naamval 205-213; zie verder aldaar
 -psychologisch beschouwd 169
 -soorten 170
 abstract ~ 170 v.
 concreet ~ 170 v.
 diernaam 173
 eigenaam 170 v., 172
 persoonsnaam 173
 soortnaam 170, 172 v.
 stofnaam 170, 172
 verzamelnaam 170, 172
 voorzetselsnaam 170, 172 v.
 -voornaamwoordelijke aanduiding van het geslacht 182; zie verder geslacht
 -vorm 179-214
 -vorming door:
 afleiding 379-384, 389
 samenstelling 361-369
 zin 15-33
 -betekenisstelsel van de ~ 15-22
 -bouw van de zin zie zinsbouw
 -~delen:
 bijvoeglijke bepaling 215 v., 224, 309
 bijwoordelijke bepaling 147
- zin (vervolg)
 -~delen:
 gezegde 101-110
 lijdend voorwerp 113-118
 meew. voorwerp 119-122
 naamwoordelijk deel van het gezegde 130 vv., 146, 166
 onderwerp 101-110
 onderwerpsbepaling 146, 162-165
 voorzetselsbepaling 123 vv., 146-162-165
 voorzetselvoorwerp 135-138, 140
 werkwoordelijke bepaling 126-129, 133 v., 139, 141-145, 149-161
 -delen van de ~:
 logisch beschouwd 20 vv.
 -~sintonatie 28
 -lagen van de ~:
 samengestelde ~ 315 vv.
 nevengeschikt 316, 345-350; zie verder aldaar
 ondergeschikt 316, 318-344; zie verder aldaar
 -soorten 28 v.
 mededelende ~ 24, 28 v.
 uitroepende ~ 24, 28 v.
 vragende ~ 24, 28 v.
 -structuur van de ~ 22 v., zie ook zinsbouw
 -verkorte ~ 162
 -vormstelsel van de ~ 23-31
 zinsbouw 15-22, 351-358
 -aanwijzingen voor juist gebruik 15-22, 357 v.
 -bij vragende zin 352
 -in ingewikkelde zinnen 343
 -intonatie en ~ 23-30
 -modaliteit en ~ 98
 -plaats van de ontkenning 152
 -plaats van de zinsdelen:
 bijvoeglijke bepaling 216, 224
 uitgedrukt door:
 kenmerkswoord 224
 oordeelspartikel 230
 telwoord 232
 voorzetselgroep 232
 voegwoordelijke groep 324
 voornaamwoord 231, 274, 279
 zelfstandig naamwoord 216

zinsbouw (vervolg)
-plaats van de zinsdelen
bijwoordelijke bepaling:
uitgedrukt door:
kenmerkswoord 255, 259
voorzetselgroep 256, 258
zelfstandig naamwoord 254,
257
gezegde:
onvervoegde deel (onbepaal-
de wijs, verleden deel-
woord) 315, 351-358
vervoegde deel (persoons-
vorm) 24, 110, 315, 325,
351-358
lijdend voorwerp 115, 118,
134, 355
uitgedrukt door:
voegwoordelijke groep 118,
134, 250, 355
voornaamwoord 118, 134,
355
zelfstandig naamwoord 118,
134, 355

zinsbouw (vervolg)
-plaats van de zinsdelen
meewerkend voorwerp 120,
122, 356
uitgedrukt door:
voornaamwoord 122, 356
zelfstandig naamwoord 122,
356
onderwerp 24, 110, 352
in voegwoordelijke groep
325
onderwerpsbepaling 165
voegwoordelijke groep 315,
324 v., 351-356
voorwerpsbepaling 125-165
werkwoordelijke bepaling 129,
134, 145, 159 v.
uitgedrukt door voorzetsel-
groep 143, 145, 222
-van dubbele voegwoordelijke
groep 343
-van woord tot woordgroep 13 v.
-van woordgroep tot zin 15-33,
351-358

WOORDENREGISTER

De cijfers verwijzen naar de paragrafen; het teken ~ vervangt het trefwoord. De met * gemerkte woorden worden – soms slechts in bepaalde betekenis – beschouwd als barbarismen. Alleen die woorden zijn opgenomen die naar betekenis, gebruikt, vorm of anderszins een nadere verklaring behoeven.

A

a / aa / ä (spelling) 407
au / ou (spelling) 408
aangelegd zijn* 57
aangezien/daar 339
aanleg, wegen~ 176
~ hebben 57
aanleggen 57
aanmerking maken 57
aanpassen aan 137
aanrichten* 57
aanrechten 57
aanschouwelijk/aanschouwend
240
aanstoten* 57
aan te pas komen 105
aan twintig francs* 59
aanzien 74
afgelasten 61
afleggen 116
afname* 176
af te geven* 57
afwezig/verstrooid 237
afzakken* 57
al 40, 342
alle(n) 305
alleen 160, 229
alreeds
als / dan 156, 252
~ / wanneer 341
~ regel 144
anoniem/unaniem 239
Arnhemmer 194
aspiciën 144
autobaan 176

B

b / bb (spelling) 409
band* 176
beantwoorden 116
bedrijf, in ~ stellen 61
beduidend* / belangrijk 237
250

beëindigen* 57
beeldhouwen 73
begeestering* 176
behalen 61, 71
behoren tot 137
behulp, met ~ van 144
bekend / gekend* 238
bekennen 61, 72
bekomen 61
bekritisieren 61
belangrijk / beduidend* 237
beleggen 61
beleven 116
bemerken* 57
bemerking* 176
beminnen 116
benaming / benoeming 175
benutten* 57
beoordelen 61
bereiden met/op 144
berouwvol 386
beschikken over 137
beschouwen 116
beslist(e) 225
besluiten 61
ben / heb je besloten 61
bestaan in / uit 137
bestek* 176
-bestendig, hitte~* 237
roest~* 237
betreffende* 237
bevend / beverig 225
beweegbaar / beweeglijk 240
bewustzijn / zelfbewustheid 175
bezig zijn 105, 84
bijsluiten* 57
bijzonderste* 240
billijk* 237
bitter/verbitterd 240
blijkbaar / schijnbaar 153
blijken 54, 61
blijven 54, 61

boeken 58
bontgevoerd 237
bonzen 70
botvieren 105
bovendien 350
-bouw, machine~* 176
 wegen~ 176
bromfietsen 73
brouwen 75
buigbaar / buigzaam 240

C

c / cc / k / kk (spelling) 418
ch (spelling) 414, 419
ch (uitspraak) 419
chemiker* 176
climax 178
code
elaborated 41, 42
restricted 41
commode / commodore 178
controlerend geneesheer 242

D

d / dd (spelling) 411
daar / aangezien 339
daardoor / daarom 155, 350
daarentegen / integendeel 153
daarmee (terugwijzend naar personen) 282, 300
daarom / daardoor 155, 350
Dalton-systeem* 366
dan, ~ / als 156, 252
 ~ / toen 154
 ~ dat 154
danken 61
dank zij 61
dansen 70
dat 333
de / het (als lidwoord) 181
debiteren / debiteren 60
deelname / deelneming 176
deksel 181
delven 68
denken aan / om / over 61
der / des 191
derdens* 158
derhalve 350
die / wie (als betrekkelijk
 voornaamwoord) 321 v.
diens / dier 191, 283
dienstbaar / dienstig 240
doch 47

doelloos / nutteloos 240
doen, fouten ~ 59
 opmerkingen ~ 59
 uitzonderingen ~ 59
doodverven 73
doordat / omdat 339
doorgroefd met/van 144
doorlopen 74
dringende (patiënt) 226
durven 78
dus 350
duur kosten* 59

E

e / ee / ë / é (spelling) 412
ei of ij (spelling) 436
eu (spelling) 432
e / en (in samenstellingen) 364
echter 47, 350
eerstens* 158
eerste twee / twee eerste 232
eigen, mijn ~ 263, 272
eigenlijk / feitelijk 240
elkaar* (i.p.v. zich) 273
elkander 273
en (als voegwoord) 106, 346 v.
enig / enigst 253
erg 47
erkennen 61, 71
erven 70
even 47
evenmin 153
excentriek 239

F

f / ff (spelling) 413
f of v (spelling) 413
feesten, iemand ~ 59
feitelijk / eigenlijk 240
fout, in ~ nemen 59
fouten doen 59

G

g / gg / ch (spelling) 414
g / ch (uitspraak) 414
gn (spelling) 417
gaan 83
ge / gij 265
gebruiken 57
gedachtenvol* 386
geëigend* 237
geen 151
geheel 47

gehoorzaam 92
gekend* / bekend 238
gelasten 61
geloven 71
gelijkberechtigd* 237
gemeenzaam* 237
gemocht / gemogen / gemoogd 78
genegen zijn 61
geneigd zijn 61
geregeld / regelmatig 240
gerijmd* 238
gerust / rustig 240
gesloten zijnde 163
gevaarvol 386
geval, in / voor het ~ dat 144
geven* 57
gewetensvol 386
gewicht op iets leggen 59
gij / ge 265
gij zijt 80
grootbedrijf 367
grootindustrie 367
grootmacht* 176
groots / grotesk 239
grootstad 367
grootvorst 367

H

h (spelling) 415
rh / th (spelling) 415
handelen om, zich ~ 57
handgenaaid 372
handgeweven 372
handschriftelijk* 387
heden 47
heel 47
heffen 68
hele grote appel, ('n) ~ 244
helemaal 47, 160
helpen 68
herbergen 73
herhalen 61
herinneren 61
herkennen 61
het zij zo 97
hij / zij / het 185 vv., 268
hittebestendig 237
hoewel 342
hoogspanning 367
hopelijk 158
hou / houd, ik ~ 47
houden aan 137

hulp, met ~ van 144
hun (als onderwerp) 112

I

i / ie (spelling) 416
ij of ei (spelling) 436
isch / ies (spelling) 416
idee 181
iemand feesten 59
in bedrijf stellen 61
inboeten 57
in / op de eerste plaats 144
indien 341
Indië-vlucht* 366
indringende* 237
in fout nemen 59
in / op gewijde aarde begraven 144
in ogenschouw nemen 116
insluiten 57
in staat zijn tot 137
instelling* 176
integendeel / daarentegen 153
inwendig / innerlijk 240
in werking stellen 61

J

j (spelling) 417
lj, ch / sj, gn / lj (spelling) 417
je (als onbepaald voornaam-
woord) 109, 294
je / jij / u / gij / ge 265 v.
juist 47
sustitueel 239

K

k / kk / c / cc (spelling) 418 vv.
ks / x / xc / cc (spelling) 421
kw / qu (spelling) 420
kaal(d)er 246
kenbaar / kennelijk 240
kennen 61
kennisname* 176
kiezen 68
kijven 68
kinderachtig / kinderlijk 240
klinken 57
komen 68
koperbeslagen 372
kostelijk* 240
kosten, duur ~* 59
~ / nemen* 58
krijzen 68
kritiseren 61
krijgen / behalen 61

kunnen 61, 78

L

l / ll / kl (spelling) 417, 422

lassen 61

leedvol* 386

leeuweriken 194

leggen / liggen 61

leven* 58, 70

levend / levendig 225

liggen 61

~ te 84

-lijk, menselijk 387

behaaglijk 387

gerief(e)lijk 387

huis(e)lijk 387

lijken 54, 61

lopen te 84

luchtgekoeld 237, 372

luie stoel 226

M

m / mm (spelling) 423

maar 47, 346, 348

maatgevend* 237

machinebouw* 176

Marshall-plan* 366

massa, 'n ~ mensen

stond(en) 106

mededogen 175

meer of min* / min of meer 238

meerdere 237

mekaar 273

melken 68, 76

men 295

met / op vakantie gaan 144

middels* 314

minder 153

misdoen 74

mij(n), van ~ 263

mijn eigen 263, 272

mits 342

mogelijk 387

mogen 78

N

n / nn (spelling) 424

nj (spelling) 417

na / naar 276

nadat 337, 340

-name, af~* 176

deel~* 176

kennis~* 176

-name, ontslag~* 176

op~* 176

over~* 176

stelling~* 176

toe~* 176

voeling~* 176

naslagwerk* 176

nationale hymne* 177

nationaliseren 60

naturaliseren 60

nauwelijks* 238

neigen 61

neme 63

nemen* / kosten 58

neutraliseren 60

nevenbedrijf* 176

nevenbetrekking* 176

niesen / niezen 70

niet 151 .

~ het minst / ~ in het minst

153 niets 293

~ (niks) geen 151

nijgen 61

niks 293

noch 349

nog 229 v.

nooit 151

~ geen / niets geen 151

nou / nu 47

nutteloos / doelloos 240

O

o / oo / oi (spelling) 425

oe / ou (spelling) 426

ou / au (spelling) 408

of 333, 346

ofschoon 342

om (te) 311

om-, ~ bouwen 57

~ kleden 57

~ rekenen 57

omdat / doordat 339

ondanks / ~ het feit dat 314

ondergaan 74

onderhevig 240

ongelukkiglijk* 387

ontdekken 58, 61

onthouden 61

ontslagname* 176

ontwaardiging* 176

ontwerpen 116

onverantwoord / ~elijk 240

ook 160, 229 v., 350

ook al 342
op de zenuwen geven 59
opgave* 176
op het punt staan te 83
opmerkingen doen 59
~ maken 57
opname* 176
opofferen, zich ~ 105
opwerpen 116
oude / oudere dame 252
overname 176
overvloedig* 238

P

p / pp (spelling) 427
pas, te ~ komen 105
plastic 242
plegen 77
plonzen 70
pluizen 77
politieel / politieel 239
politieofficier* 177
prijzen 77
profiteren 178
punt, op het ~ staan te 83

R

r / rr (spelling) 428
rh (spelling) 415
raadplegen 73
raden 76
recht*, eerst ~ 237
rechtskundig adviseur 242
regelmatig / geregeld 240
richtig* 237
roestbestendig 237
rustig/gerust 240

S

s / 's / ss / c / z (spelling) 429
s of z (spelling) 429
s of z (uitspraak) 429
sj (spelling) 419
scheppen 68, 77
scheren 77
schijnbaar / blijkbaar 153
schijnen 54, 61
schrijven 63
schuilen 76
slapend / slaperig 225
sneltrain 367
sommige(n) 305
spoedigst* 158

spugen/spuwen 76
statig / statisch 240
stekker / steker 177
stellingname* 176
stelling nemen tegen* 57
stijven 68
stofzuigen 73
stoten 76
suffen 70

T

t / th / tt (spelling) 430
th (spelling) 415
talentvol 386
taxeren 60
te / ten 213
techniker* 176
te koop zijn 57
't en is niet 144
tenzij 341
teruglopen* 57
terwijl 340
tevergeefs / vergeefs 240
tevreden met / over 137
thans 47
tijdelijk / tijdig 240
toch 350
toen (als voegwoord) 340
toen / dan 154
toename* 176
tot 338
totaalbedrag* 176
totaalcijfer* 176
totaalindruk 367
tussen 220
tweedens* 158

U

u / uu (spelling) 431
ui (spelling) 433
u, ~ hebt / heeft 63, 80
~ bent / is 63, 80
~ zou / zoudt 63
uite kachel 234
uiterlijk/uitwendig 240
uitputtend* 238
uitvaardigen 117
uitvieren 105
uitvinden* 57 v., 61
uitvlucht* 176
uitwendig / uiterlijk 240
uitzonderingen doen 59
unaniem / anoniem 239

V
v (spelling) 434
v of f (spelling) 413, 434
vanaf 314
vanuit 314
vastklampen aan, zich ~ 116
veiligstelling* 176
vele(n) 305
veraffe 234, 385
verantwoordelijk / verantwoor-
ding 240
verbaliseren 73
verbittert / bitter 240
verdere 117
verdwalen 72
vergeefs / tevergeefs 240
vergelijken bij / met 137
verkiebaar / verkieslijk 240
vermits 340
verontschuldigen 72
verplicht / ~end 132
verscheidene(n) 237, 305
verschillende(n) 237, 305
verschrikken 77
verspelen 116
verstrooid / afwezig 237
vervallen in 105
verven 70
verwijten maken 116
verzoeken 92
voelingname* 176
volmacht 367
voor 338
vooral 160
voorkomen 116
voorliggend* 240
vragen 76

W
w (spelling) 435
waaien 76
waar (als redengevend voeg-
woord) 339
waaraan (bij personen) 300
waardevol 386
waardiging* 176
waardoor 161
~ / waarom 155
waarnemend burgemeester 242
waartoe / waarvoor 137
wanneer 340
~ / als 341

want 346
ware 97
was / is geweest 85 v.
wassen 68, 76
wat 333, 335
wat betreft 313
wees / ben 80
wegen, ~aanleg 176
~ bouw 176
weinig 153
werken* 177
wie / die (als betrekkelijk voor-
naamwoord) 321 v.
wiens / wier 191
wie z'n 288
wijten 61
wilde / wou 79
willen 78
wit(te)brood 367
wonen / leven* 58
worden 51, 54, 83, 105
~ + verleden deelwoord 89
wordt / worden verzocht, de
heren ~ 92

Z

z of s (spelling) 429
zeer 47
zegge 63
zeggen 76
zelfbewustheid 175
zelfs 160, 229 v.
zenuwen, op de ~ geven 59
zijn, ~ + kenmerkswoord 54,
131
~ + onbepaalde wijs 89
~ + tegenwoordig deelwoord
84
~ + verleden deelwoord 54
~ + zelfstandig naamwoord
54, 131
~ aan het 84
zinnen 68
zitten te 84
zodoende 161, 350
zorgelijk / zorgwekkend 240
zou hebben 97
zoveel...als 156
zozeer...als 156
zullen 78